Clio Kötetek
5.

IRATOK BÁRDOSSY LÁSZLÓ NÉPBÍRÓSÁGI PERÉHEZ

TANGL BALÁZS

Tangl Balázs

Iratok Bárdossy László népbírósági peréhez

CLIO KÖTETEK

Sorozatszerkesztő:
Fóris Ákos és Gellért Ádám

TANGL BALÁZS

IRATOK BÁRDOSSY LÁSZLÓ NÉPBÍRÓSÁGI PERÉHEZ

Clio Intézet ♦ Budapest ♦ 2021

Felelős szerkesztő: Fóris Ákos
Borítóterv és kivitelezés: Gellért Ádám

© Tangl Balázs, 2021
© Clio Intézet, 2021

A kiadványsorozat a Miniszterelnökség támogatásával jelenik meg.

Kiadó: Clio Intézet

Felelős kiadó:
Clio Intézet Nonprofit Kft.
1145 Budapest, Mexikói út 47/A. fszt. 2.

Borítókép: Bárdossy László. Magyar Filmiroda Rt. 1941. Magyar Nemzeti Múzeum.
Leltári szám: 62.4575.

ISBN 978-615-6231-03-1
ISSN 2677-1888 (Clio kötetek)

https://www.clioinstitute.hu/cliokotetek

CLIO INTÉZET
BUDAPEST

www.clioinstitute.hu
www.facebook.com/clioinstitute

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS 7

A Bárdossy-per 7

A Bárdossy-per iratanyaga 17

A közölt iratok és a forráskiadás elvei 20

FORRÁSOK 24

BÁRDOSSY LÁSZLÓ AMERIKAI FOGSÁGBAN TETT VALLOMÁSAI 24

Bárdossy László 1945. június 27-i vallomása 31

Bárdossy László 1945. június 27-i vallomásának magyar fordítása 41

Bárdossy László 1945. július 28-i vallomása 61

Bárdossy László 1945. július 28-i vallomásának magyar fordítása . 73

A BÁRDOSSY-PER DOKUMENTUMAI 86

Bárdossy László vádiratra tett észrevételei, 1945. október 15. . . . 86

Bárdossy László elsőfokú tárgyalásán az utolsó szó jogán elmondott beszédének tervezet, 1945. november 2. 140

Bárdossy László jegyzetei az utolsó szó jogán elmondani tervezett beszédéhez 198

BÁRDOSSY LÁSZLÓ KIVÉGZÉSÉVEL KAPCSOLATOS LEVELEK 206

Werner Alajos levele Géfin Gyulának 206

Bárdossy László édesanyjának írt búcsúlevele, 1946. január 9. . . . 209

Bárdossy László búcsúlevele húgának, 1946. január 9. 211

Bárdossy Lászlóné beszámolója férje kivégzéséről, 1946. február 21. 212

NÉVJEGYZÉK 220

FORRÁSOK ÉS SZAKIRODALOM 236

BEVEZETÉS

A Bárdossy-per

Bárdossy László történelmi szerepének és perének megítélését, illetve bűnösségét illetően a szocialista rendszer időszakában meglehetősen egységes álláspont uralkodott, mely csak a rendszerváltást követően változott meg. Noha a megnövekedett érdeklődés jelentősen árnyalta Bárdossy megítélését, egyöntetű konszenzus a mai napig sincs a történetíráson belül.[1]

A körülötte folyó viták azonban nem kizárólag a személyéről szólnak, hanem azok sok szempontból szimbolikusak. Pritz Pál értékelése szerint „*a per egésze, de főleg az elsőfokú ítélet nagyon határozott törekvést mutat egy akkoron teljesen újszerű történelemszemlélet meggyökereztetésére. E szemlélet jegyében nem csupán Bárdossyról mondtak megsemmisítő ítéletet, hanem az egész 1919–1944 közötti negyedszázadról is*".[2] Vagyis akkor, 1945 végén előbb a Zeneakadémia nagytermében, majd a Parlament egy épen maradt helyiségében nemcsak Bárdossyt, de a teljes volt magyar politikai-társadalmi elitet állították bíróság elé Magyarország második világháborús tragédiájáért, és ítélték el egyben. A legfőbb bűnösnek pedig Bárdossy Lászlót kiáltották ki, akinek kormányzása idején Magyarország belépett a háborúba.

Vagyis a kérdés sok tekintetben arról is szólt, mennyiben volt felelős a magyar politikai elit a második világháborús tragédiáért, illetve mennyire volt Magyarországnak alternatívája.[3] Ezért vélte úgy Szerencsés Károly, hogy a per „*politikai kérdés, mert az eset megítélése alapkérdéseket érint. Valóban bűnös volt az egész 1944 előtti magyar politikai elit*?"[4] Nem véletlen,

---

[1] Lásd például a Hadtörténelmi Közlemények hasábjain lezajlott vitát. Pritz, 2001c; Jaszovszky, 2001; Clementis-Záhony, 2001; Perjés, 2001.

[2] Pritz, 1991: 16.

[3] A szocializmus időszakában ebben a tekintetben nem volt kétség. Karsai Elek 1977-ben megjelent könyvében így fogalmazott: „*Abban azonban igaza volt Bárdossynak, hogy nem ő egyedül a bűnös. Bűnös volt az egész negyedszázados ellenforradalmi rendszer*". Karsai, 1977: 71.

[4] Szerencsés, 2009: 157.

hogy maga a per is elsősorban – mint azt látni fogjuk – jórészt a háborúba lépés körülményei körül forgott.

A fentiekből következik, hogy Bárdossy László esetében külön kell választani két igencsak eltérő kérdést: a felelősség és a bűnösség kérdését. Felelős volt-e Magyarország tragédiájáért, s ha igen, milyen mértékben, valamint mindez egyben azt is jelenti, hogy jogi értelemben bűnös volt-e? Nem meglepő módon a történetíráson belül egyik esetében sem uralkodik teljes egyetértés.

Bárdossy népbírósági perével már sokan foglalkoztak,[5] még többen Magyarország két háború közötti külpolitikájával, valamint Magyarország háborúba való belépésének kérdésével.[6] Éppen ezért nem szeretnék e kérdések részletes bemutatásába bocsátkozni, még kevésbé elemzésébe. Utóbbitól már csak azért is tartózkodnék, mivel a korszak nem tartozik szűkebb kutatási témámhoz. Mindössze arra szeretnék vállalkozni, hogy vázlatosan bemutassam a főbb vádpontokat és Bárdossy bűnösségével, illetve felelősségével kapcsolatos véleményeket.

A háborús bűnösök későbbi megbüntetéséről már a háború alatt megegyezés született a szövetségesek között. Az 1945. augusztus 8-án Londonban a háborús főbűnösök megbüntetéséről szóló nyilatkozat szerint „*akiknek bűncselekményei nincsenek földrajzilag helyhez kötve*", azok felett egy Nemzetközi Katonai Törvényszék ítélkezett (ennek székhelye Nürnberg volt), míg csupán az egyes országokban elkövetett bűncselekmények elkövetőit abba az országba küldték vissza, ahol tettüket végrehajtották.[7] Ennek megfelelően az 1945. január 20-án

[5] Jaszovszky, 1996; Perjés, 2000; Pritz, 1991; Pritz, 2001a; Pritz, 2001b; Szerencsés, 2009: 123–159., 308–323.; Vadász, 2007.

[6] A magyar revíziós politikára és Magyarország Horthy-kori külpolitikájára lásd Juhász, 1988; Romsics, 1998; Herczeg, 1999; Czettler, 2000; Zeidler, 2009; Gulyás, 2012–2019; Szente, 2016; Emellett a hadtörténeti összefoglalókban lásd Dombrády–Tóth, 1987: 171–223.; Dombrády, 2012: 214–272.; Gosztonyi, 1992: 11–58., 313–318.; Szakály, 1999.

[7] A háborús bűncselekmények megbüntetése először az USA-ban merült fel 1942-ben. 1943. október 30-án a moszkvai nyilatkozatban már konkrét szó esett a háborús bűnösök megbüntetéséről, melyet megerősítettek a jaltai és potsdami értekezleten is 1945 februárjában és júliusában. Ennek eredményeképpen született meg 1945. augusztus 8-án Londonban a háborús főbűnösök megbüntetéséről szóló egyezmény. Halmosy, 1983: 550–551., 604., 652., 676–679.

megkötött fegyverszüneti egyezmény 14. pontja előírta, hogy „*Magyarország közre fog működni a háborús bűncselekményekkel vádolt személyek letartóztatásában, az érdekelt kormányoknak való kiszolgáltatásában és az ítélkezésben e személyek felett*”.[8]

Magyarországon a háborús főbűnösök megbüntetéséről alapvetően az 1945. VII. törvénycikk által törvényerőre emelt, visszamenő hatállyal bíró 81/1945. M. E. és annak módosításáról szóló 1440/1945. M. E. rendeletek határoztak, melyek a rendes bírósági rendszertől különálló népbírósági intézményt hoztak létre. A népbírósági tanácsok a Nemzeti Frontba tömörült pártok és a Szakszervezeti Tanács helyi szakszervezeteinek laikus bíróiból alakultak, és egyedül a tanácsvezető esetében írták elő a jogi végzettséget. A fellebbezéseket másodfokon a Népbíróságok Országos Tanácsa (NOT) bírálta el.

Bárdossy László népbírósági pere elsőfokon 1945. október 29. és november 3. között folyt le. A másodfokú tárgyalás december 21-én vette kezdetét a Népbíróságok Országos Tanácsa előtt, mely végül december 28-án mondta ki a végső ítéletet. Bárdossy perével és bűnösségével kapcsolatban az álláspontok meglehetősen távol állnak egymástól. A mérsékeltebb vélemények szerint magát a pert nem lehet klasszikus koncepciós pernek tekinteni, hiszen az valóban megtörtént események és döntések körül folyt, sőt, a vádlottnak a védekezésre is lehetősége volt, az nem tartalmazott kikényszerített beismerő vallomást. Szerencsés Károly szerint azonban bizonyos koncepciós jellege mégis volt a pernek, amennyiben egy megingathatatlan politikai prekoncepció mentén zajlott: eszerint az 1919 és 1945 közötti politikai elit felelős „Magyarország tragédiájáért” és így személyesen maga Bárdossy is. Ennek érdekében tevékenykedett a bíróság, megsértve bizonyos jogi normákat.[9]

Ennél némileg megengedőbb álláspontot képviselt Pritz Pál, aki szerint noha a „*pervitel nem volt kifogástalan* […] *a népbíróság alapjában nem*

[8] 1945. V. tc. 2. § 14. pont.

[9] Szerencsés, 2009: 129–130. Szintén a per koncepciós jellegére utal Romsics Ignác, amikor így ír: „*Hibás döntéseiért, illetve a hibás döntésekben való részvételéért a Népbíróság koncepciós perre emlékeztető eljárás keretében* […] *halálra ítélte*”. Romsics, 2017: 256.

került szembe az igazságszolgáltatás normáival".[10] Ezzel szemben Jaszovszky László vagy Perjés Géza egyértelműen koncepciós pernek tekintette az eljárást. Perjés szerint a per „*jogi, morális és politikai szempontból egyaránt elfogadhatatlan*",[11] míg Jaszovszky úgy látta könyvében, hogy: „*A népbíróság által megállapított tényállás megalapozatlan és törvénysértő. Bárdossy László büntetőjogi felelősségének megállapítása az anyagi és az eljárási jog megsértésével történt*".[12]

A népügyészség hat vádpontban emelt vádat Bárdossy második világháborús tevékenységével kapcsolatban. Az első és legfontosabb az országnak a háborúba való sodrása. A vádirat itt a Délvidék megszállásával, a Szovjetunió elleni hadba lépéssel és az Egyesült Államoknak küldött hadüzenetet rótta fel. A második vádpont az 1944-ben jobboldali és szélsőjobboldali pártok által létrehozott Törvényhozók Nemzeti Szövetségében betöltött szerepével foglalkozik, a harmadik az 1942. januári újvidéki mészárlással, a negyedik a háború folytatása mellett tett kijelentéseivel, az ötödik a zsidóságot ért jogi korlátozásokkal (igaz, meglepő módon itt nem merült fel a harmadik zsidótörvény), végül a hatodik a kamenyec-podolszkiji eseményekkel. A vád az egyes vádpontok közül azonban igazából az első két-hárommal foglalkozott részletesen. Az elsőfokú tárgyalás végén a népbíróság egy kivételével mindegyik vádpontban bűnösnek találta Bárdossyt; az újvidéki razziában kapcsolatban felmentette. Ettől függetlenül Bárdossyt a bíróság halálra ítélte. Fenesi Ferenc népügyész az újvidéki razzia kérdésében ugyan fellebbezett, de azt a NOT elutasította és – kisebb eltérésekkel – az ítéletet helyben hagyták. Bárdossy kegyelmi kérvényét elutasították, ugyanakkor a végrehajtás módját a kötél általi helyett golyó általira változtattak, melyet 1946. január 10-én – népes közönség előtt – végre is hajtottak.

A hadba lépés eseménytörténetében az első a német–jugoszláv háborúba való bekapcsolódás és a Délvidék megszállása. Noha a háború

[10] Pritz, 1991: 17.
[11] Perjés, 2000: 771.
[12] Jaszovszky, 1996: 17.

közvetlen kiváltó oka az 1941. március 27-i belgrádi puccs, a Magyarország számára kedvezőtlen balkáni események már az 1940. október végén kitört olasz–görög háborúval kezdetét vették. Az olaszok ugyanis kudarcot vallottak, ezért – közvetlenül a Szovjetunió elleni hadműveletek megindulása előtt – Hitler tartva egy tartós balkáni front megnyílásától, az év végén határozott a Görögország elleni hadműveletekről. Ehhez azonban szükség volt a tengelytől vonakodó Jugoszlávia megnyerésére is, mely végül 1941. március 26-án csatlakozott a háromhatalmi egyezményhez. Másnap azonban egy angolbarát katonai puccs eltávolította az azt aláíró Cvetković-kormányt. A német–jugoszláv háború kitörése ezzel mindenki számára egyértelművé vált, ahogy az is, hogy mindez a revízió egy újabb lehetőségét villantja fel Magyarország számára. Erre egyébként Hitler ajánlatot is tett. Horthy Miklós örömmel fogadta a lehetőséget, miközben a hadvezetés is a háborúban való részvétel mellett kardoskodott. A válság azonban rendkívül kényes helyzetet teremtett: egyrészt az előző év december 12-én írta alá Magyarország az örökbarátsági szerződést Jugoszláviával, másrészt Teleki Pál külpolitikájának fő célja éppen a háborúból való kimaradás, az angolszászokkal való konfrontáció elkerülése és a német orientáció csökkentése volt. Már a március 28-i minisztertanácson[13] felmerült a németek átengedésének engedélyezése, valamint a háborúban való részvétel feltétele. Utóbbira vonatkozóan összesen három pontot határoztak meg: 1.) ha Jugoszlávia, mint állam felbomlik; 2.) ha a magyar kisebbség veszélyeztetett helyzetbe kerül; 3.) illetve ha a magyarlakta területek a német előre nyomulás következtében a senki földjévé válnak. Ezek bármelyikének teljesülése elegendő okot adott a háborúba való beavatkozásra. A végleges döntést ekkor még elhalasztották, és Teleki be is akarta nyújtani a lemondását, melytől csak Bárdossy László külügyminiszter és Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter kérésére állt el. A magyar–német katonai tárgyalások időközben megindultak és a

[13] MNL OL, K 27. 1941. március 28-i minisztertanácsi ülés.

végső döntést a magyar álláspontról a Legfelső Honvédelmi Tanács 1941. április 1-i ülése hozta meg a fentieknek megfelelően.[14]

Másnap távirat érkezett a londoni magyar követtől, melyből egyértelművé vált, hogy a magyarok bármely formában való részvétele a Jugoszlávia elleni támadásban egyben háborút jelentene Angliával.[15] A súlyos morális dilemma, és külpolitikája teljes összeomlása súlya alatt Teleki összeroppant, és április 2-áról 3-ára virradó éjjelen öngyilkosságot követett el. A helyébe lépő Bárdossy a már eldöntött terveknek megfelelően cselekedett. Németország április 6-án támadta meg Jugoszláviát, április 10-én pedig kikiáltották a független Horvátországot. Magyarország a maga részéről ezzel teljesültnek nyilvánította a Legfelső Honvédelmi Tanács egyik feltételét, és másnap a honvédség bekapcsolódott a háborúba.[16]

Miközben Jugoszlávia esetében Bárdossy számára valójában csak a végrehajtás szerepe hárult, hiszen a döntést még Teleki kormánya hozta meg, addig egészen más a helyzet a Szovjetunióval kapcsolatban. 1941. június 22-én Németország hadüzenet nélkül megtámadta a Szovjetuniót és még aznap hadat üzent Olaszország, Románia, majd június 24-én Szlovákia, Horvátország és június 25-én Finnország is. Németország szövetségesei közül így lényegében egyedül Magyarország nem üzent hadat – nem számítva Bulgáriát, melyre Berlin eleve nem is számított. Németország azonban eleinte nem is számolt Magyarország részvételével. Ennek több oka is volt. Egyrészt az amúgy is feszült szlovák–magyar és román–magyar viszony mellett nem kívánt újabb területi engedményeket adni Magyarországnak, melyet egy nyílt felkérés

[14] A Legfelső Honvédelmi Tanács 1941. április 1-i ülésén elhangzottakat az ülés vezértitkárának feljegyzéseiből ismerjük. Náray, 1988: 44–53.

[15] Juhász, 1982: 991–992. (681. sz. dokumentum) Az angol hadüzenet Jugoszlávia megtámadását követően végül elmaradt, mindössze a diplomáciai viszonyt szakították meg. Főleg Sztálin nyomására Churchill csak 1941. november 29-én adott át egy ultimátumot a magyar kormánynak Pell amerikai nagyköveten keresztül. Ebben a Szovjetunióból való kivonulásra szólított fel, melyet december 5-ig végre kellett hajtani. Ezt Magyarország, ha akarta sem tudta volna ilyen rövid időn belül teljesíteni, így végül december 7-én Őfelsége kormánya a hadiállapot beálltáról értesítette Budapestet.

[16] Juhász, 1964: 252–334.

esetében valószínűleg kért volna, másrészt a magyar honvédség nem rendelkezett jelentős katonai potenciállal. Végül pedig Horthy Miklós és a magyar politikai és katonai elit antibolsevista beállítódása miatt alighanem eleve számított rá, hogy Magyarország magától is csatlakozik a háborúhoz. Az önkéntes felajánlásra vonatkozóan egyébként a német külügytől és hadvezetéstől nem egy burkolt és kevésbé burkolt utalás is történt. Bárdossy azonban egyértelmű színvallást akart Berlin részéről.[17] Ebben a helyzetben június 23-án csak a diplomáciai viszony megszakításáról határozott a minisztertanács.[18] Történt ez annak ellenére, hogy a magyar katonai vezetés – elsősorban Bartha Károly honvédelmi miniszter, valamint a Honvéd Vezérkar főnöke, Werth Henrik – folyamatosan a háború mellett kardoskodott Bárdossynál és a kormányzónál is.[19]

A kérdésben végül Kassa 1941. június 26-i bombázása hozott fordulatot. Máig nem tisztázott, ki és miért bombázta a várost, mindössze annyi zárható ki, hogy szándékos szovjet provokáció történt volna. Sőt, Moszkva június 24-én Kristóffy nagyköveten keresztül értesítette Bárdossyt, hogy „*nincs követelése vagy támadó szándéka Magyarországgal szemben, nem volt észrevétele, hogy magyar követelések Románia kárára megvalósuljanak; e tekintetben a jövőben sem lesz észrevétele*".[20] Kassa azonban végül megfelelő ürügyet szolgáltatott a hadba lépésre, melyről Horthy Miklós kormányzó személyesen döntött, s Bárdossy szó nélkül tudomásul vette azt. Bárdossy az országgyűlés hozzájárulását július 25-én kérte meg,[21] de a Ház ülésének elnapolása miatt csak október 23-án kapta meg, amikor a döntés ellen senki nem emelt szót.[22]

Sokkal egyértelműbb volt a helyzet az Amerikai Egyesült Államokkal szembeni hadüzenet esetében. Pearl Harbor 1941. december

[17] Juhász, 1982: 1217–1221. (872. sz. dokumentum); Juhász–Ránki–Pamlényi–Tilkovszky, 1968: 596–597. (415. dokumentum)
[18] MNL OL, K 27. 1941. június 23-i minisztertanácsi ülés.
[19] Dombrády, 1986: 214–245.
[20] Juhász, 1982: 1214. (867. sz. dokumentum)
[21] Képviselőházi Napló, 1941a: 495. (212. ülés, 1941. július 25.)
[22] Képviselőházi Napló, 1941b: 7. (214. ülés, 1941. október 23.)

7-i japán megtámadását követően Németország és Olaszország december 11-én a háromhatalmi egyezményre hivatkozva deklarálta a háborút az Egyesült Államokkal. Még ugyanazon a napon Bárdossy rendkívüli minisztertanácsot hívott össze, melyen egyelőre csak egy szolidaritási nyilatkozat kiadásáról született döntés, mely egyben a diplomáciai viszony megszakítását is jelentette. A szöveg azonban szándékosan úgy volt megfogalmazva, hogy az adott esetben hadüzenetként is értelmezhető legyen. Pell amerikai nagykövet erre vonatkozó kérdésére azonban Bárdossy még egyértelműen nemmel válaszolt. A német és olasz kormány viszont elégtelennek tartotta a szolidaritási nyilatkozatot, s másnap a két budapesti nagykövet egyértelművé tette Bárdossy előtt, hogy kormányuk hadüzenetet vár el. Így Bárdossy még aznap felhívta Pellt és közölte vele, hogy a nyilatkozatot ekként kell értelmezni, melyről a minisztertanácsot csak utólag tájékoztatta. Megjegyzendő azonban, hogy Washingtonban ennek ellenére sem tekintették a szolidaritási nyilatkozatot hadüzenetnek, melyet jól jelez, hogy az Egyesült Államok 1942. június 5-én szükségesnek tartotta, hogy hadat üzenjen Magyarországnak.[23]

A fentiekből jól látszik, hogy noha a vádirat a hadba lépéssel kapcsolatban Bárdossyt tette felelőssé, mi több, szándékosságot feltételezett, a helyzet korántsem ilyen egyértelmű. Egy ország külpolitikájának meghatározása közel sem egyetlen ember akaratának függvénye. Az egyes hadüzenetekben számos tényező játszott közre: Horthy Miklós kormányzó, a német szövetség elkötelezett híve, és a háborúban való részvételt állandóan szorgalmazó honvédség, a nagyhatalmak elvárásai, a mélyen antibolsevista és szovjetellenes magyar politikai elit, végül pedig az ország általános külpolitikai irányvonala. Ez utóbbit azért is ki kell emelni, mert rávilágít arra a szélesebb kontextusra, hogy Magyarország háborúba való belépése valójában egy hosszabb, kormányokon átívelő folyamat végpontja volt. A két világháború közötti magyar külpolitikában a központi szerepet ugyanis

[23] Juhász, 1988: 280–283.; Peterecz, 2011: 140–142.; Pritz, 2001b: 133–142.; Romsics, 1992.

a minél nagyobb, ha lehetőség szerint teljes területi revízió elérésének a gondolata játszotta, és ez volt az, mely végső soron kényszerpályára tette a magyar külpolitikát. Ehhez azonban hibás döntések sorozatára is szükség volt. A túlzott revíziós célhoz való ragaszkodás, annak állandó, sokszor alkalmatlan időpontban való erőltetése, minden egyéb szempont alárendelése végül fokozatosan beszűkítette a Trianon után eleve szűk mozgástérrel rendelkező magyar külpolitikát és kényszerpályára állította azt.[24] Ez Teleki kormányzása idején vált nyilvánvalóvá, hiszen a revíziós célok és az angolszász orientáció, a tengelytől való távolmaradás, illetve a háborúból való kimaradás végül összeegyeztethetetlennek bizonyult. Teleki felismerte ezt a feloldhatatlan dilemmát és az öngyilkosságba menekült.

Jóllehet Bárdossy László megpróbált Teleki külpolitikai koncepciójánál maradni, végül ez nem sikerült neki, és Magyarország belesodródott egy olyan háborúba, mely nem állt érdekében. A szakirodalom abban jórészt egyetért, hogy Bárdossynak ebben felelőssége volt, annak mértékéről és ebből kifolyólag bűnösségéről azonban már eltérnek a vélemények. Miközben Pritz Pál szerint „*Bárdossy tevékenysége több mint elégséges anyagot szolgáltatott minden prekoncipált elem nélkül való elítélésére*”,[25] addig Jaszovszky vagy Perjés egyenesen a perújrafelvétele mellett kardoskodott. Ezzel szemben Szerencsés egy köztes álláspontra helyezkedett, miszerint „*Bárdossy László politikai felelőssége a hibás döntések meghozatalában nyilvánvaló. Ezeket a döntéseket azonban a vádlók összekötötték mások (a rendszer, katonatisztek, bíróságok, a nácik stb.) konkrét tetteivel. Így vált Bárdossy bűnössé is. És így kapott halálos ítéletet*”.[26]

Bárdossy felelőssége leginkább a szovjet és az amerikai hadüzenet esetében merül fel, hiszen a jugoszláv eseményekben alapvetően már a végrehajtás hárult rá (igaz, külügyminiszterként – az angolszász reakciókra figyelmeztetve – ő is támogatta a délvidéki bevonulást), ráadásul az adott politikai körülmények között nem lehetett másként

[24] A magyar külpolitika kényszerpálya jellegére lásd Zeidler, 2006.
[25] Pritz, 1991: 17.
[26] Szerencsés, 2009: 159.

dönteni. Ezzel szemben, noha a szovjet háború esetében nem ő, hanem Horthy Miklós határozott, az elhamarkodott döntést szó nélkül végrehajtotta, és így egy olyan háborúba vitte bele az országot, melybe akkor és olyan módon nem kellett volna. Végül az Egyesült Államok esetében Bárdossy önkényes és személyes döntését kell kiemelni, bár ebben az esetben az egyértelmű német nyomás miatt nem is volt az országnak sok alternatívája. Érdemes még megjegyezni azt is, hogy – mint arra Szente Zoltán tanulmányában felhívja a figyelmet – a hadba lépés egyik esetben sem felelt meg a korabeli magyar alkotmányos követelményeknek, illetve a vonatkozó törvényeknek.[27]

Bárdossy döntéseinek, külpolitikai koncepciójának megértéséhez hozzásegíthet a miniszterelnökségről való lemondása után írt könyve, a *Magyar politika a mohácsi vész után*. Ebben Fráter György politikájának elemzésén keresztül valójában saját külpolitikáját magyarázta, melynek elsődleges célja a szerinte legnagyobb katasztrófa, a német megszállás elkerülése volt. Bárdossy ennek érdekében vállalta a – vélt vagy valós nyomásra – az együttműködést Németországgal, mivel véleménye szerint az egyetlen lehetséges út, hogy ami adott körülmények között elkerülhetetlen, azt meg kell adni önként azért, hogy elkerüljék a legrosszabbat: a német megszállást. Emellett Bárdossy könyvének volt egy másik fontos üzenete is. Eszerint a sorsdöntő pillanatban, mikor a nemzet végveszélybe kerül, egységet kell felmutatni.[28] Ez már a későbbi tevékenységét világítja meg. Ebben a felfogásban történt ugyanis a politikába való visszatérése 1943–1944-ben. Úgy vélte ugyanis, hogy ha már Magyarország belesodródott a háborúba, akkor abból nem vesztesként, hanem a győztesként kell kikerülnie. Nem véletlen, hogy a vádirat a hadüzenetek mellett e tevékenységével foglalkozik a legtöbbet. S valóban, jóllehet a nyilas kormányban semmilyen részt nem vállalt, de kapcsolatot tartott a szélsőjobboldallal, a háború mellett érvelt, és megjelent Sopronban a nyilas parlamentben is.

[27] Szente, 2016: 1404.
[28] Bárdossy, 1943. Lásd még Pritz, 2001b: 162–165.

Végül a zsidóságot érintő népellenes bűnök tekintetében Bárdossy maga is vállalta a felelősséget, mind a zsidóság ellen hozott törvények, mind Kamenyec-Podolszkij esetében. Az újvidéki razzia ügyében pedig maga a népbíróság is felmentette Bárdossyt.

A Bárdossy-per iratanyaga

Bárdossy László népbírósági perével kapcsolatban számos kiadvány jelent meg. Nem sokkal az ítélet kimondását követően napvilágot látott Ábrahám Ferenc és Kussinszky Endre súlyosan tendenciózus, Bárdossy bűnösségét hangsúlyozó kötete, melyet a Magyar Országos Tudósító és a Magyar Távirati Iroda hivatalos kiadásaiból állítottak össze.[29] Ebbe a sorba tartozik Karsai Eleknek a háborús főbűnösök tárgyalásáról szóló kiadványa, mely a *Népszerű Történelem* című tudományos ismeretterjesztő sorozat részeként jelent meg 1977-ben.[30]

A másik végletet jelentette az az 1976-ban Svájcban világot látott forrásközlés, mely nem tartalmaz mást, mint Bárdossynak az első és másodfokú tárgyaláson elmondott két védőbeszédét, melyet Esső Sándor, a Brazíliában élő egykori szombathelyi ügyvéd, országgyűlési képviselő, Bárdossy rokona bocsájtott a kiadó rendelkezésére.[31]

A politikai okokból kényes téma szakszerű feldolgozása csak a rendszerváltást követően indulhatott meg, mely elsősorban Pritz Pál nevéhez fűződik. Pritz 1991-ben publikálta Bárdossy László népbírósági perével kapcsolatos, akkor fellelhető valamennyi dokumentumot, és később is több könyvben foglalkozott Bárdossy tevékenységével.[32]

---

[29] Ábrahám–Kussinszky, 1945.

[30] Karsai, 1977.

[31] Esső, 1976. A szakirodalom eddig nem különösebben foglalkozott Esső Sándor személyével, pedig az korántsem lett volna mellékes a szöveg hitelességének megítélése szempontjából. Esső Sándor szombathelyi ügyvéd 1939-ben Vas vármegye pótképviselője, majd 1944-től országgyűlési képviselő volt. Amellett, hogy Bárdossy barátja, egyben rokona is volt. Zsuzsanna lányát ugyanis Bárdossy feleségének első házasságából született fia, Gombár András vette el 1944-ben, amelyen az egyik tanú maga Bárdossy volt. Esső Sándor, Gombár András és felesége, valamint Bárdossy özvegye, Braun Marietta 1946-ban Brazíliába emigrált és Rio de Janeiroban telepedtek meg.

[32] Pritz, 1991. Emellett lásd még Pritz, 2001a; Pritz, 2001b. Bárdossy László perének iratanyaga ma az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában található. ÁBTL,

Az 1991-ben megjelent könyvében Pritz közli Bárdossy egy, Gosztonyi Péter magánarchívumából származó,[33] amerikai fogságban tett tanúvallomásáról készült, 1945. szeptember 9-i jelentést, a magyar államrendőrség kihallgatási jegyzőkönyvét, a népügyészségen tett tanúvallomási jegyzőkönyveket, végül pedig az első és a másodfokú tárgyalás akkor fellelhető teljes anyagát. Pritz az elsőfokú tárgyalás iratai közül a vádiratot, az ítéletet, valamint Bárdossy utolsó szó jogán elmondott beszédét ítélte minden kétséget kizáróan hitelesnek, melyek a Belügyminisztérium irattárában maradtak fenn. A tárgyalási jegyzőkönyvet az 1945-ös brosúra és a Magyar Rádió archívumában fellelt hanganyag alapján rekonstruálta. A másodfokú tárgyalás két szövegét (Bárdossynak a NOT másodfokú eljárása során elmondott beszéde, valamint az ítélet) pedig a Belügyminisztérium irattárában fennmaradt példányok alapján adta közre.

Bárdossy beszédének eredetije ugyan nem volt ismert, azonban Pritz már az elsőfokú tárgyaláson elmondott beszédet is hitelesnek ítélte. Elsősorban azért, mivel az 1976-os svájci kiadás és a belügyminisztériumi példány gyakorlatilag megegyezett, így azt feltételezte, hogy a másodfokú tárgyaláson elmondott beszéd szövege is hiteles.

Pritz Pál 1991-es összeállításából azonban hiányzott egy rendkívül fontos dokumentum, méghozzá az elsőfokú tárgyalás jegyzőkönyve, amely mellett tudni lehet, hogy számos írásos tanúvallomás, Bárdossy politikai ügyész előtt és a Politikai Rendészeti Osztályon tett vallomásai, valamint a nyomozati eljárás további jegyzőkönyvei is eltűntek, melyek azóta sincsenek meg.

A rövidített, nem gyorsírói tárgyalási jegyzőkönyv 1996-ban vált ismertté, amikor az azt évtizedekig birtokló Jaszovszky László nyilvánosságra hozta. Neki még Tóth Zoltán tanácsjegyző, a főtárgyalás jegyzőkönyvvezetője adta oda, amit Jaszovszky 1992-ben Antall József miniszterelnöknek juttatott el. A Miniszterelnökségről aztán az

3.1.9. V-128424 és V-128424/a.

[33] Ma: MNL OL, P 2286.

Országgyűlési Könyvtárba, végül 2001-ben a Magyar Országos Levéltárba kerültek az iratok.[34]

A fentieken túl Bárdossy perével és kivégzésével kapcsolatban mindössze néhány kisebb forrásközlés jelent meg. 1995-ben Nándor F. Dreisziger a *Hungarian Studies Review* hasábjain publikált egy második, 1945. július 2-án kelt jelentést Bárdossy amerikai kihallgatásáról.[35] 2002-ben Kurecsko Mihály közreadta a Népbíróságok Országos Tanácsának mint fellebbviteli bíróságnak két jegyzőkönyvét.[36] 2004-ben Mészáros István a Vasi Szemlében közölt négy levélmásolatot, melyet az Esztergomi Prímási Levéltárban talált meg: így Bárdossy gyóntatójának, Werner Alajosnak az utolsó napokról beszámoló két levelét (egyiket Géfin Gyulának, a szombathelyi szeminárium rektorának, míg a másikat Witz Béla budapesti érseki helynöknek címezve), valamint Bárdossy édesanyjának és nőrévének írt búcsúleveleit.[37] Végül Szerencsés Károly jelentetett meg egy tanulmányt, valamint néhány dokumentumot a perrel kapcsolatban, így a Kurecsko által már publikált két NOT jegyzőkönyv mellett Ries István igazságügyi miniszter felterjesztését a Nemzeti Főtanácshoz a Bárdossy László elleni ítélet végrehajtása ügyében, valamint a Nemzeti Főtanács legfelsőbb elhatározásait.[38]
A forrásfeltárások mellett még Perjés Géza hosszú tanulmányát kell megemlíteni, mely rendkívül részletesen foglalkozott Bárdossy László tevékenységével és perével.[39]

[34] Jaszovszky, 1996; Pritz, 2001a: 83–84.
[35] Dreisziger, 1995; Dreisziger, 1998. Az iratok lelőhelye: National Archives of the United States (NARA), Records of the Office of Strategic Services (Record Group 226).
[36] Kurecsko, 2002. Az iratok az alábbi helyen találhatók: MNL OL, XX 4. b. 2946/1945.
[37] Mészáros, 2004.
[38] Szerencsés, 2009: 123–159., 308–323. Az iratok az alábbi helyeken találhatók: MNL OL, XIX. E 1. f. 1025/1946
[39] Perjés, 2000.

A jelen forráskiadás a Bárdossy perével kapcsolatos forrásbázist kívánja bővíteni összesen hét kézirat közreadásával, melyek a Szombathelyi Egyházmegyei Levéltárban és a Szombathelyi Egyházmegyei Könyvtárból kerültek elő 2018-ban, illetve 2019-ben.

A Szombathelyi Egyházmegyei Levéltárban 2017-ben vette kezdetét a Vasvár-Szombathelyi Székeskáptalan magánlevéltárának rendezése, mely során több, eddig ismeretlen dokumentum is előkerült. A szeminárium egy 19. század eleji birtokszámadásába voltak becsomagolva az alábbi kéziratok: Bárdossy Lászlónak az amerikai fogságban tett két, tollal írt vallomásának, az elsőfokú tárgyaláson az utolsó szó jogán elmondott beszédének ceruzával írt kézirata, a népbírósági per vádiratának gépelt szövege (rajta Bárdossy ceruzával írt megjegyzéseivel, jegyzeteivel), néhány ceruzával írt jegyzet, melyek valószínűleg a beszéd megírásához készültek, végül pedig a két angol nyelvű vallomás írógéppel készült fordítása.

Körülbelül egy évvel később az egyházmegyei könyvtár kézirattárának revíziója során további, Bárdossyhoz köthető iratok kerültek elő, így feleségének, Braun Mariettának egy levele, valamint Bárdossy édesanyjához, Zarka Gizellához és nővéréhez, Bárdossy Margithot írt búcsúlevelének és Werner Alajosnak Géfin Gyulához írt beszámolójának írógéppel készült átiratai.

Nehezen megválaszolható kérdés, hogy miként kerültek a kéziratok a Szombathelyi Egyházmegyei Levéltárba, illetve a könyvtárba. Werner előkerült leveléből tudni, hogy Bárdossy neki adta át az anyjának és nővérének szánt búcsúleveleit azzal, hogy azokat juttassa el Géfinnek. Azt remélte, hogy az Ausztriában tartózkodó családtagok így megkapják utolsó üzenetét. Werner Alajos, a neves egyházzenész, a Budapesti Zeneakadémia tanára és a Regnum házfőnöke végezte el ugyanis az egyházi szertartásokat Bárdossy kivégzésekor. Werner szombathelyi egyházmegyés pap volt, akit Géfin Gyula, a neves egyháztudós,

a szombathelyi szeminárium rektora, az egyházmegyei könyvtár és levéltár vezetője, Bárdossy közeli barátja kért fel erre a feladatra. Egy lehetséges magyarázat szerint Werner a levelek mellett a kéziratokat is magához vette és ő juttatta el Géfinhez, aki aztán a pártállami időszak alatt gondosan elrejtette azokat. Ez azonban nem magyaráz meg két dolgot: miként került Szombathelyre Bárdossy feleségének levele, illetve honnan rendelkezett akkor Esső Sándor a beszéd eredeti szövegével, melyet 1976-ban publikált. Így valószínűbb, hogy a kéziratokat Bárdossy előbb feleségének adta oda, ő aztán azokat saját levelével együtt maga (esetleg Essőék), vagy Werner révén juttatta Szombathelyre. Bár utóbbi feltételezést gyengíti, hogy Bárdossy felesége nem ismerte Wernert és bizalmatlan volt vele szemben.

Az előkerült források több szempontból is egyedinek számítanak. A két angol nyelvű vallomást Bárdossy a bajorországi Augsburg-Bärenkeller hadifogolytáborban tette: az egyiken június 30-i, a másikon július 28-i dátum olvasható. Az előbbi kézirat a június 27-i szóbeli kihallgatásának Bárdossy által készített összegzése, azt követő nyilatkozata. Erről a kihallgatásról készült a július 2-án kelt amerikai jelentés, melyet Nándor F. Dreisziger publikált. A másik angol nyelvű kézirat részben szintén ismert, hiszen – mint azt már említettük – Pritz Pál 1991-es kiadványában publikálta az amerikai 7. hadsereg kihallgató központjának szeptember 9-i jelentését, mely ez utóbbi vallomáson alapul. A vallomások teljes szövege azonban ezidáig nem volt ismert, ráadásul a jelentések és Bárdossy kéziratainak (különösen a második esetében) szövege több ponton eltér, illetve vannak olyan részletek, melyek a jelentésbe be sem kerültek, vagy Bárdossy nem is mondta el végül a kihallgatáson.

A két angol nyelvű szöveg mellett találtunk rá azok fordítására is, mely keletkezését tekintve azonban egyértelműen későbbi, szinte biztosan Szombathelyen készültek. Géfin Gyula nem tudott angolul, az iraton azonban semmi utalás nem található a fordítóra, így annak kiléte

ismeretlen, legfeljebb csak homályos feltételezésekbe lehetne bocsátkozni.

Az elsőfokú tárgyaláson Bárdossynak az utolsó szó jogán elmondott beszédének eredeti kézirata már korábban is jól ismert volt, azt több alkalommal is közreadták, a jelen szöveg mindössze megerősíti ezek hitelességét, illetve némi adalékkal szolgál a szöveg keletkezését tekintve, hiszen azon látszanak Bárdossy javításai, kiegészítései, utólagos pótlásai. Ehhez hasonlóan érdekes adalékul szolgálhatnak a védbeszéd néhány hátlapjára, valamint a külön papírokra írt jegyzetek.

A védbeszédhez hasonlóan természetesen magának a vádiratnak a szövege is ismert, a megtalált szöveg jelentőségét elsősorban az adja, hogy ez Bárdossy saját példánya, melyen olvashatók ceruzával írt megjegyzései és kommentárjai.

Az egyházmegyei könyvtárban előkerült négy levélmásolat közül három – Bárdossy édesanyjának és nővérének írt levelei, valamint Werner Géfinnek írt levele – eddig is ismert volt Mészáros István révén. A negyedik azonban, Braun Mariettának a kivégzést követően alig egy hónappal írt levele, mely Bárdossy utolsó napjairól és az azt követő eseményekről szól, eddig teljesen ismeretlen volt. Noha a levél címzettje alighanem két szombathelyi családtag (esetleg nagyon közeli barát), személyüket nem sikerült beazonosítani. A négy levél a kézirattár revízióját követően átadásra kerültek az egyházmegyei levéltár számára, így azok jelenleg annak kézirattárában találhatóak.

Végezetül a forrásközlésről szeretnék néhány szót szólni. Az angol nyelvű szövegeken alapvetően csak két esetben végeztem javításokat: a központozás és a kis- és nagybetűk írása, illetve néhány helyen az egybe- és különírások esetében. Ugyanakkor meghagytam számos, a mai helyesírás szerint ugyan hibás, de Bárdossy által következetesen használt szóalakot (elsősorban az ország- és népnevek, bizonyos francia eredetű szavak írását). Emellett az esetleges nyelvhelyességi, egyeztetési hibákat szintén nem javítottam.

A magyar nyelvű szövegeket alapvetően a mai helyesírás szerint közlöm, vagyis javításokat elsősorban a központozás, tulajdonnevek írása, egybeírást-különírás, kisbetű-nagybetű esetében végeztem. A rövidítéseket – néhány bevett rövidítéstől eltekintve – minden esetben feloldottam szögletes zárójelben. Mivel kéziratokról lévén szó, természetüknél fogva számos javítás, kiegészítés, kihúzás, megjegyzés található bennük. A javításokat, átírásokat csak abban az esetben tüntettem fel lábjegyzetben, dőlt betűvel, ha azok tartalmilag vagy szerkezetileg (vagyis lényegileg) változtatták meg a szöveg jelentését, szerkezetét. Szintén dőlt betűvel jeleztem a szövegközben az utólagos betoldásokat. A Bárdossy által végzett kisebb helyesírási, stilisztikai javításokat, módosításokat azonban szükségtelennek tartottam külön jelezni. A vádirathoz fűzött minden megjegyzését, jelzését szintén lábjegyzetben, dőlt betűvel jeleztem.

A két angol nyelvű kéziratot eredetiben és fordításban is közlöm. Noha a megtalált iratok között – mint azt említettem – volt egy fordítás, az azonban több helyen hiányos és nem egy ponton hibás is, sokszor pedig kifejezetten nehézkes. Így a szövegeket (részben ugyan támaszkodva az előbbire és a Pritz által megjelentetett kihallgatási jegyzőkönyv fordítására) újra fordítottam, melyek lektorálásáért ezúton szeretnék köszönetet mondani Sélley Andrásnak.

Végül a forráskiadás jegyzeteléséről szeretnék néhány szót szólni. Ebben útmutatóként természetesen nagy segítséget jelentettek Pritz Pál forráskiadásai, ugyanakkor annál jóval bővebb és részletesebb, ráadásul sikerült számos, Pritz által meg nem talált forráshelyt is beazonosítani. Emellett a fontosabb, kapcsolódó résztémákhoz a legfrissebb szakirodalmat is feltüntettem. A jegyzetelés során két esetben tettem kivételt. Egyrészt az egyes tanúk vallomásait nem hivatkoztam le, hiszen magától értetődően azok a korábbi kiadványokban megtalálhatóak. Ez alól csak néhány vallomás képez kivételt, melyeket a bevezető elején már jeleztem. Másrészt a szövegekben előforduló személyek életrajzi adatait egy külön névjegyzékben állítottam össze.

FORRÁSOK

BÁRDOSSY LÁSZLÓ AMERIKAI FOGSÁGBAN TETT VALLOMÁSAI

Bárdossy László 1945. június 27-i vallomása

Statement

Summing up L. de Bárdossy's oral interrogation of the 27th June 1945

If desired to give an explanation as regards Hungarian politics from the beginning of 1941 to the beginning of 1942, it seems useful to start with a short analysis of the elements of Hungary's international situation before the period to be examined.

Ever since the end of the First World War, all efforts of Hungary's policy were directed by and concentrated upon the aim – always openly proclaimed – to regain the territories with Hungarian population detached from the country in contradiction to the principles of justice, to sound economic requirements and to the Wilsonian peace conditions of 1918.

It is to be pointed out that in supporting that policy of territorial revision, all elements of the Hungarian nation: the different classes of society, the different creeds and professions, the different parties, fractions etc. were united.

The First and the Second Vienna Award (1938, 1940) partly gave satisfaction to this policy and its efforts by ordering the retrocession of Hungarian-populated territories to the north of the Danube and towards the east (northern part of Transylvania).

In March 1939 Hungary took possession on her own of the north-east Carpathian borderland (the so called Carpatho-Ruthenia), which being in close economic interdependance [sic!] with the Great Hungarian Plain, had until 1918 always formed, ever since the foundation of the Hungarian State (890), an integrant part of the country.

It is to be emphasized that Hungarian public opinion did not consider in any way the retrocession of these territories as a 'gain'. The mutilation of Hungary in 1918, submitting more than three and a half millions of Hungarians without their consent to foreign rule, and breaking up a natural economic entity as represented by the perfect geographical unit of the Carpathian Basin, was not only by Hungarian-, but by a considerable part of world-opinion regarded as wholly unjust and waiting for early revision. A large literature dealing with the question, even in the former Allied and Associated Countries (victorious in 1918), testifies to that fact. The international rules as set down in the Covenant of the League of Nations (Article 19) have opened the way for a territorial revision, which during the last twenty years was held up by the stubborn opposition of the states directly interested, and by the unwillingness of the Great Powers to alter anything on the fabric of the European settlement brought about by the peace treaties of 1919.

Thus it is only too natural that the retrocession of a part of northern Hungary and that of the northern region of Transylvania was considered by Hungary as her due right. As other territories with Hungarian population still remained under foreign rule, it is to be pointed out that the revision brought about by the two Vienna Awards did not altogether satisfy Hungarian public opinion and, in some circles, left rather a feeling of resentment against the powers responsible for the awards.

On the other hand the territorial readjustments of 1938–1940 did not fail to have their consequences on Hungary's relations with her neighbours. The newly created Slovac State resented the First Vienna Award and the retrocession of northern Transylvania brought the relations already strained between Hungary and Roumania almost to a breaking point threatening at every moment with open conflict.

The reoccupation of Carpatho-Ruthenia brought Hungary in direct contact with Soviet Russia when the latter took possession of the former Polish territories north to the Carpathians (Sept. 1939). Hungary and

Soviet Russia thus became immediate neighbours at a frontier line where the Soviets themselves had an openly declared territorial claim concerning the very same Carpatho-Ruthenia, which had just been reincorporated by Hungary.

The threefold territorial readjustment brought about in 1938–1940, had therefore its drawbacks as well.

The discontented neighbours: Roumania and Slovacia – though not in a position to attack Hungary on their own – were always ready to be used as a means against her, to whomever and whenever it seemed convenient. The neighbourhood of Soviet Russia and the fact that a part of Hungarian territory had been an object of Soviet claims exposed the country to a further great danger.

With Hungary's southern neighbour: Yougoslavia the relations seemed to be more settled. Towards the end of 1940 the German Government opened negotiations with Yougoslavia to make her join the so-called 'Three Powers Agreement'. In order to facilitate that step and alleviate Yougoslav apprehensions as to a possible forceful or unilaterally decided territorial revision in favour of Hungary, the German Government approached the Budapest Government expressing its desire that Hungaro-Yougoslav relations be consolidated. In following the German suggestion Hungary concluded in December 1940 an agreement of friendship with Yougoslavia making it, however, quite clear to the Belgrad Government that the agreement could in no way be considered as relinquishing Hungary's claim concerning the retrocession of the former Hungarian territories adjacent to and marching with the 1918 frontier line and having an overwhelmingly Hungarian population.

It was understood that the outstanding territorial readjustment would remain a question to be settled as soon as feasible between the two governments with their mutual consent in a friendly way. This had been acknowledged by the Belgrad Government on the occasion of the signing of the agreement thus constituting a basis for further collaboration with

a view to working out a new territorial arrangement satisfactory to both parties.

In order to complete the picture of Hungary's international situation before 1941, the further points ought to be taken into account.

Hungary's relations to the German Reich had been determined by: 1.) centuries old connections of the two countries' economic and spiritual life, 2.) the fact that their respective armies fought together in the First World War, 3.) the similarity of their situation after the war, 4.) the parallelism in the efforts to regain their lost territories (revisionism). Though there were many differences in the mentality and general outlook of the two peoples – especially as regards the principles of internal political and social life – their relations had to be considered as very friendly, the outstanding feature being the economic interdependance [sic!] of the two countries.

Cultural connections reaching far back into the past and mutual economic interests paved the way for a friendly relation between Hungary and Italy. The fact that as far back as 1935 the Rome Government was openly supporting Hungarian revisionist claims, fortified their friendship and collaboration. In view of the role Italy played more and more in European politics, Hungarian public opinion considered the friendly Italian power as a possible counterweight in the Danubian Valley against any forbearing foreign influence, should it conflict with Hungarian interests.

Hungary's relations to Germany and Italy, that is, to the so-called Axis Powers were laid on a new basis when Hungary in 1939 joined the Three Powers Agreement having already previously adhered to the Anticomintern Pact. Unbound friendly relations thus became legally circumscribed according to the mutual obligations of the contracting parties.

It is to be pointed out that the Hungarian Parliament – comprising members of the Social Democratic Party as well as other left 'hand' radical parties – ratified unanimously Hungary's adherence to the Three Powers

Agreement, which demonstrates clearly the status of public opinion and shows that the adopted course was not merely the policy of the Government (then presided over by Count Teleki) and the party supporting it, but was the policy of the whole nation.

In analysing Hungary's relations to the other great European and overseas powers, especially to the U.S.A. and Great Britain the following point can be brought out.

As ever since the peace making of 1919, Hungary continued to concentrate her efforts in all directions to gain, if not a support, at least an understanding, for her revisional claims motivated by economic and political necessities. These efforts – though not without some sympathetic echo in unofficial American and British circles – found no comprehension at all on the side of responsible quarters in the respective states. Nevertheless, Hungary's relations to them remained untroubled and could be regarded as normal until the beginning of 1941, though there were already manifold signs of displeasure on the side of the Washington and London Governments because of the Hungarian adherence to the Three Powers Agreement. The lack of understanding of our national aims naturally enhanced the determination of Hungary to seek their realization in other direction.

These were the elements of Hungary's international situation until March 1941.

At this juncture the war in the west of Europe had come to a standstill, but had spread over to the Balkans (Italo-Greek War). Prince Paul's Government in Yougoslavia, which towards the end of March 1941 had joined the Three Powers Agreement and had consented to the transfer of German military forces through Yougoslav territory, had been thrown over in a coup d'état and had been followed by a new regime refusing all collaboration with Germany. War between the Reich and Yougoslavia became inevitable. The turn of events also set Soviet Russia in motion. Russia, considering the Balkans as her own sphere of influence, openly expressed displeasure. In giving thus signs of being interested in

the forthcoming events, her participation in the struggle was foreshadowed.

The war appeared on the thresholds of Hungary and the moment of highest decision for her Government had come.

It seemed evident to everybody in his senses that in a war which the greatest powers of the world were already involved or were on the point of participating – all being determined to fight until the very end whatever would be the outcome – there would be no possibility of gain for a small country with such limited military and economic strength as Hungary. On the other hand it was also evident that Hungary in her exposed geographical position, on the highway of crossing world interests and with all the political antecedents outlined above, would not be able to keep out and stand aside. Whether with or without her consent she too would inevitably become involved in the struggle.

There was no one able to foretell with any certainty: how long the war would last and what would be its outcome; no one able to convince public opinion that this prophesy would prove right; no one justified to request that his forecast should be accepted and taken as a line of action.

In such an exposed geographical position as Hungary's, partly surrounded by enemies at any moment ready to jump on her, it was not even so much decisive to know the outcome of the war. Hungary had first of all to reckon with the duration of the war – likely to be very long – and with the relative strength of the conflicting powers whilst it was fought. For by not considering the powers having – though only temporarily – the overhand, Hungary was as well exposing herself to dangers with afterwards incorrigible consequences. Until the German power was unshaken – and even long after it had to endure heavy drawbacks – Hungary had always to keep in mind that an attitude on her side menacing German interests or likely to rise apprehensions and suspicions in Berlin would, by the stubbornness characterising the war on all parts, lead inevitably to German measures of coercion.

There lay the possible greatest danger for Hungary, that is, subsequently to fall victim to both of the conflicting power-groups. First by unnecessarily provoking one without the strength to be able to resist it, and then by being subdued, at the end of the war, by the victorious part.

This danger, equal to a veritable national catastrophe, was to be avoided above all: not to be submitted to a double death penalty, destroying subsequently everything which in its manifoldness made up since many centuries our national life.

This was the general outlook for the Government of 1941, its principal aim being to act always in a way that whatever should happen at the end of the war, it should find the nation unified, its forces and resources spared so far as possible, in order to render it able to face all dangers which might become threatening.

It was therefore neither the desire to acquire some 'gain', nor the speculation to be at the end among the victorious which motivated the decisions of the Government.

Knowing well that a nation divided in itself has no force of resistance, that division within creates an unsound state where political parties can easily become – without themselves being conscious of it – tools in the hands of a foreign power, the Government's first determination was to maintain the nation's unity, to reserve for it the initiative and a free hand to accept or refuse foreign desiderata, and always to consider only the nation's interests. With regard to foreign desiderata the Government's line of action was to consider the immediate danger and to choose the lesser harm, if unavoidable, against a greater one the consequences of which could hardly be hoped for to be corrected later.

Knowing too that farreaching political schemes, internal reforms and the discussion on them would evoke controversy, create dissension and split public opinion, which in turn would open the way for foreign influence – the Government was determined to keep its policy within a narrow frame, to restrict its actions to what seemed absolutely necessary

in order to further and safeguard national interests and to defend the country against immediate dangers.

In that state of mind the Government was facing the first problem which presented itself: Hungary's participation in the German-Yougoslav war.

The Yougoslav issue

The German-Yougoslav war opened the way to reacquire the territories detached from Hungary and allotted to Yougoslavia in 1919. About half a million Hungarians deprived of their national life and strangled by restrictive and discriminatory measures were waiting there for their liberation. In addition: the territory in question formed one geographical unit with the Great Hungarian Plain.

The long established and openly proclaimed Hungarian policy of revision called for action! Nevertheless, the Government painstakingly considered all questions involved. Thus it was feared that the agreement of friendship concluded a few months ago with Prince Paul's Yougoslavia might present an obstacle to the realization of Hungary's claim. It must be pointed out, however, that the agreement was closely tied to, that is: formed a part of the whole political system devised by Prince Paul's Government with a view to leading his country into the orbit of the Axis powers. The moment the ties with these powers were broken the agreement of friendship with Hungary also became obsolete and therefore could not stand in the way of the realization of Hungary's claim, which as stated above (see page…), had expressly been maintained on the occasion of the conclusion of the said agreement.

When the Government determined that it hands were not tied it still decided not to begin the military action unless Yougoslavia would fall into her composing elements and thus would cease to exist as a political entity; and to carry out a strictly limited military action to reoccupy the former Hungarian territory and to stop all military movement when the lines were reached which before 1919 were the frontiers of pre-war Hungary.[40]

[40] Az első három bekezdés utólagos pótlás, mely külön lapra, ceruzával van írva. Az eredeti szöveg, mely át van húzva, a következő:

„*If the Government desired to maintain the nation's unity, to remain true to Hungary's political*

This plan of action which cannot be considered as a participation in the war (in the proper sense of the word) was carried out conscientiously. Though six days elapsed since the beginning of the German-Yougoslav war and German Headquarters repeatedly urged for concurring military action on the part of Hungary, the Hungarian Government waited until a Croate Government was formed in Zagreb and announced the creation of an independent Croate State. At the same time the Yougoslav forces had already evacuated the southern territories between the Danube and the Tisza, which thus became in fact a 'vacuum'.

The Soviet-Russian issue

The second momentous problem facing the Government was the question of participation in the war between Germany and Soviet Russian. This problem requires more detailed explanation.

In 1919 Hungary had to endure a communistic regime under Bela Kun. When that regime had broken down, the memories of its unmerciful rule created a strong and very decisive antibolshevistic trend within the overwhelming majority of the Hungarian population especially with the peasantry, the small landowners, the urban middle classes, the skilled labourers and craftsmen, not to mention the upper-middle and upper classes. The new regime reestablishing the country's order after Bela Kun was born in that spirit. Its leader: Nicolaus Horthy, who soon became regent of Hungary, and his collaborators pledged themselves to an uncompromising antibolshevistic policy. This too was one of the points which brought Hungary closer to the similarly antibolshevistic Third Reich.

---

aims proclaimed and worked for since more than twenty years, it was impossible not to use the opportunity to reacquire the territory detached from Hungary in 1918 and allotted to Yougoslavia, thus to free the Hungarians living on it.

The Government decided accordingly, but in a way to carry out a strictly limited military action to reoccupy the former Hungarian territory and to stop all military movement when the lines were reached which before 1918 were the frontiers of pre-war Hungary. An essential part of the government's decision was also: not to begin the military action unless Yougoslavia would fall into her composing elements and thus would cease legally to exist as a political entity".

When Germany in August 1939 concluded an agreement with Soviet Russia, Hungarian public opinion received it with the greatest astonishment which was soon followed by the general conviction that the agreement would be but temporary and a clash between Germany and the Soviets would not fail to come before long.

Though there was yet no certainty about a war against Russia, responsible Hungarian military quarters already made official propositions to the Government to offer Germany without delay Hungary's armed collaboration for the forthcoming event. The Regent himself, in confidential messages (written and oral) to the Führer of the Reich, repeatedly urged to make peace with the British and the French and turn against Soviet Russia, in which case Hungary would also be ready to be on Germany's side.

Though such messages were in no way binding either upon Hungary or upon her Government, they reveal the Hungarian state of mind. Thus it is only too natural that when Germany started the war, Hungarian antibolshevist circles, in the first instance the army, at once took the position that it was Hungary's moral duty to immediately participate. The wish to do so was enhanced by the fact that Roumania was participating in the war, which created among many Hungarians the grave apprehension that Roumania might at the end be recompensed by the Reich to the detriment of Hungary (by altering the Second Vienna Award) should she choose to remain neutral. On the other hand, it was argued that if Hungary would also take part, though having no claim whatever on Russian territory, she would be entitled to request the retrocession of further regions which were part of her territory before the First World War (the Banat).

This point of view was voiced and sponsored by the influential political and military circles and had to be taken into consideration as an expression of public desire.

More important appeared the question of Carpatho-Ruthenia. This Hungarian territory formed the object of a Soviet-Russian claim. If the

reoccupation of the Carpathian borderland would not have taken place in 1938 [sic!], it would have been plausible to maintain that Hungary had no immediate interest in the outcome of the German-Russian war. In the given situation the case was evidently to the contrary.

Hungary had a common frontier with Russia. Along that line Soviet forces were gathered and Hungarian military circles strongly argued that it would be of military necessity to prevent at the earliest date the Soviet Army from carrying out a possible offensive move against Hungarian territory. They referred to a strongly-worded rebuke the Soviet Government had launched against Hungary on the occasion of the reoccupation of the Bácska (April 1941). In that communiqué, of which well-informed political and military quarters still had a very vivid recollection, the Soviet Government had found it opportune to remind Hungary that she had also territories with a population not belonging to the Hungarian race and that the event might soon present itself when the possession of such territories would come to an end. It was evident that this menace pointed to Carpatho-Ruthenia.

The problem can be approached from yet a larger aspect.

Placed between the two conflicting powers: Germany and Soviet Russia, for Hungary the question in its deepest sense was to decide for one or the other. In her peculiar geographical position Hungary had no chance to choose a third course, as there was no probability that the U.S.A. or Great Britain, allies of Soviet Russia, would safeguard Hungarian interests.

(Later happenings such as the decision of the Teheran Conference, where Hungary was already allotted to the Russian sphere of influence revealed the well-foundedness of that reasoning.)

Nobody with an open mind could deny that a victorious Germany would not have much respect for Hungarian national independance and self-government. But it was to be feared even more, after the striking examples set with the so-called Borderlands in the Balticum, that to be exposed to an unhampered Russian interference, Hungary would be

doomed to lose sooner or later her very existence. Hungary is surrounded in the north, south and southwest by peoples of Slavonic races: Chechs, Slovacs, Ruthenians, Serbs, Croates, Slovenes. The highest political aim of all these peoples since a considerable time had always been to join their forces over the Hungarian plain which separates them. The moment when with Russian help this aim could be realized, would mean the end of the Hungarian State perhaps forever.

Centuries long connections between Hungarian and German economic and spiritual life gave guaranty that even the maximum pressure put on Hungary on the part of a victorious Germany would not be deadly for the Danubian State and would not last long.

Between Soviet Russia and Hungary there were no ties whatsoever likely to form a basis upon which a friendly symbiosis would seem possible or even imaginable.

On the one side the danger threatened: that Hungarian national independance and self-government would be restricted; on the other, that the Hungarian state and nation as such, would be sooner or later liquidated forever. Hungary's national self-government was on the scales with Hungary's very existence.

All above considerations were pleading for a participation in the German-Russian War. Nevertheless, another factor was decisive in the matter.

A few days after the beginning of hostilities between Germany and the Soviets, the Russian Air Force, without any provocation on the part of Hungary, repeatedly bombarded Hungarian railway lines and towns. *First a passenger train in the Körösmező–Budapest railway line was attacked by Russian Air Force with one or two casualties. Then on the 27th June Kassa had been bombarded; there the number of casualties reached about 30. Deep indignation was general. The Hungarian Government was left no other course but to state in an official communiqué that in consequence of the unprovoked and repeated Russian air attacks on Hungarian territory a state of war existed between Hungary and Soviet Russia. There was no declaration of war on the part of Hungary. To postpone a decision and*

not to take action would only have created a situation exposing the Government to an internal and probably also to an external pressure. In such a situation the Government or any other government would have lost its initiative and its free hand in carrying out the further tasks in connection with the de facto prevailing state of war.

The Government's decision taken in full Cabinet Council in the presence of all its members was unanimous and received at once the Regent's consent who already previously had expressed his wish that action should be taken in retaliation of the Soviet air attacks.

There was no other way to choose.

Later there were rumours fomenting doubts whether the attacking airplanes really appertained to the Soviet Air Force but a military investigation into the matter proved that the rumours had been unfounded. Eyewitnesses testified that the airplanes carried Soviet sovereignty marks and it could be ascertained with the help the remnant-parts of the bombs dropped that they were of Russian make.[41]

According to Hungarian law the Regent on advice of the Government has the right to give orders to the Hungarian Army to carry out military actions outside the country, but the Government has to bring the matter to the knowledge of Parliament and has to request its subsequent approval.

The Government's decision was announced in Parliament the very day on which it was taken. The approval of the legislative bodies was properly asked for and unanimously given.

It was in the power of the Government to shoulder responsibility for the decision or to decline it; but after what had happened there was no possibility of stopping Hungary's participation. If the Government or any of its members had desired to escape from personal responsibility,

---

[41] A fenti négy bekezdés utólagos pótlás, mely külön lapra, tollal van írva. Az eredeti szöveg, mely át van húzva, a következő:

[Hungarian railway lines and towns] „*(Munkács, Kassa) with considerable casualties. Against any allegation of a later date to the contrary it was properly ascertained that the airplanes carried Soviet sovereignty marks and the bombs dropped were of Russian make.*

The Hungarian Government was left no other course but to state in an official communiqué that in consequence of the unprovoked and repeated Russian air attacks on Hungarian territory, a state of war existed between Hungary and Soviet Russia. There was no declaration of war.

The Government's decision, taken in full Cabinet Council in the presence of all its members, was unanimous and received at once the Regent's consent".

the Government or the respective member would have had to resign and make room for a successor ready to carry out the task.

The Regent's determination was best expressed in his words: 'the skin of my face would burn out of shame if my army would not take part in that war.'[42]

The U.S.A. issue

The third issue which involved the Government's responsibility was the war between the U.S.A. and the Axis powers.

The German and the Italian Governments notified Budapest that the state of war existed between the U.S.A. and their respective states as a consequence of a series of hostile and warlike measures on the part of the United States, and at the same time expressed their desire that Hungary act accordingly. Reference was made to the Three Powers Agreement as obliging Hungary to declare war and it was emphasized that the powers in question placed special weight on all parties to the agreement taking an equal position. It was also stated that Roumania and Bulgaria were already approached.

The Hungarian Government had to consider two aspects.

In the United States, since the beginning of 1941, Hungary was not only constantly referred to as a satellite state but she was also subjected to measures placing her on the same footing with Germany. Thus for instance as early as May 1941 the State Department blocked all Hungarian funds and properties deposited or to be found in the United States. The measure was taken without giving the Hungarian Government an opportunity to discuss the matter in advance. Not only the Hungarian diplomatic and consular age-ncies in the United States but also those in

[42] Az utolsó bekezdés ki van húzva: „*There were later some rumours about certain telegram sent by the Hungarian Minister to Moscow reporting on a declaration of the Soviet Commissions for Foreign Affairs which reminded the Hungarian Government that Russia had not opposed the settlement regarding the retrocession to Hungary of the northern part of Transylvania. The telegram was properly taken into consideration by the Regent and the Cabinet Council, but in the face of the facts and events it carried no weight; as a matter of fact it had little to do with the question at stake*".

the Southern American Republics, in Spain, Portugal etc. were paid out of the sate-funds deposited in New York, so their blocking caused grave difficulties. No lesser economic difficulties arose by the blocking of funds and properties belonging to Hungarian citizens. Repeated representations on the part of the Hungarian Government against this procedure remained without avail, although no reciprocal measures were taken by Hungary.[43]

In view of this state of affairs and considering that in the given situation the Axis powers would in no way tolerate an American diplomatic agency on such an important spot as Budapest (important from a geographical point of view) the Hungarian Government was ready to sever diplomatic relations with the U.S.A. in order to avoid unnecessary discussions.

A decision to that effect was published in an official communiqué in which the Government expressed solidarity with the Axis powers (declaration of solidarity).

In bringing this to the knowledge of Berlin and Rome the Hungarian Government explained why she did not feel inclined to make a declaration of war. It was argued that Hungary had no direct controversy with the U.S.A. and would not create one; that the Government desired to maintain a situation which would make it possible for Hungary to reestablish her manifold economic ties with the U.S.A. when hostilities would cease; that the tremendous difference prevailing in strength and wealth between the U.S.A. and Hungary would throw a peculiar light on a declaration of war; and that such a declaration would anyhow be futile and meaningless, as in the case of Hungary no military assistance could be expected or granted by her. Reference was also made to the great number of Hungarians living in the United States who unnecessarily would be placed in a very difficult position. Finally it was explained that

[43] A bekezdés halványan át van húzva ceruzával, mellette a következő megjegyzéssel: „*Ezt a részt amerikaiaknak nem kellene odaadni!*"

the requested decision: a pure formality would be in a striking disharmony with the risks and consequences Hungary might endure for it.

This communication was made through the customary diplomatic channels, that is through the Hungarian Ministers in Berlin and Rome and at the same time through the German and Italian Ministers in Budapest.

Upon receipt of the Hungarian Government's communication the German, Italian and Japanese Ministers in Budapest received instructions to make a collective demarche with the head of the Hungarian Government and reiterate with special emphasis their government's request that Hungary too issue a declaration of war. It was pointed out that the Roumanian and Bulgarian Governments had already fulfilled the wishes of the Axis powers and that the same was expected from Hungary.

In the course of the discussions which developed between the diplomatic representatives and the Prime Minister of Hungary on this issue, the stand point of the Hungarian Government was explained fully once more. The fact that the Hungarian Government had made a declaration of solidarity opened the way for the solution of the problem. The declaration of solidarity was accepted as implying solidarity too in the existing state of war between the U.S.A. and the three Axis powers.

The fact remains that on the part of Hungary there was no declaration of war. No new communiqué was issued by the Government in the matter.

This action on the part of the Hungarian Government was approvingly acknowledged by the American Minister (Mr. Pell) at that time still in Budapest.

Since the President of the U.S.A. later found it necessary to declare war on Hungary it is evident that the Hungarian communiqué in question was not considered in the United States a declaration of war.

László Bárdossy
former Hungarian prime minister

Camp Bärenkeller near Augsburg

The 30th June 1945

Kézzel írt vallomás.

Jelzet: Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár, Kézirattár,

Naplók-visszaemlékezések-beszédek, 29. sz.

Nyilatkozat

Bárdossy László 1945. június 27-i kihallgatásának összefoglalása

Amennyiben magyarázatot szeretnének kapni a magyar politikára 1941 elejétől 1942 elejéig, akkor hasznosnak tűnhet először röviden elemezni Magyarország nemzetközi helyzetének bizonyos elemeit a tárgyalt időszakot megelőzően.

Amióta véget ért az első világháború, Magyarország politikájának minden törekvése arra irányult és összpontosult – mindig nyíltan hangoztatva –, hogy visszaszerezze az országtól az igazság alapelveivel, a józan gazdasági követelményekkel és az 1918-as wilsoni békefeltételekkel[44] ellentmondóan elszakított magyarlakta területeket.

Ki kell emelni, hogy ennek a területi revíziós politikának a támogatásában a magyar nemzet minden rétege egyesült: a különböző társadalmi osztályok, a különböző vallásfelekezetek és szakmák, a különböző pártok és frakciók stb.

Az első és második bécsi döntés (1938, 1940) a Dunától északra és keletre lévő (Erdély északi része) magyarlakta területek visszacsatolásának az elrendelésével részben kielégítette ezt a politikát és annak törekvéseit.[45]

[44] Woodrow Wilson amerikai elnök 14 pontja, melyet a szenátus és a képviselőház közös ülésén hirdetett meg 1918. január 8-án. A 14 pontban lefektetett elvek célja az első világháború mielőbbi befejezése, egy kompromisszumos európai rendezés felvázolása és egy tartós béke létrehozása volt. Az idealista elvek azonban az antant hatalmi érdekek árnyékában végül üres szólamokká váltak. Magyarországot elsősorban annak 10. pontja érintette, mely a Monarchia népei részére az önálló fejlődés legszabadabb lehetőségét ígérte. Halmosy, 1983: 22–24.

[45] 1938. november 2-án az első bécsi döntés során német–olasz döntőbíráskodásával visszacsatolták Magyarországhoz a Felvidék és Kárpátalja egy részét (összesen 12 012 km^2-t, melynek 86,6%-a volt magyar). A második bécsi döntést 1940. augusztus 30-án szintén német–olasz döntőbíráskodással hozták meg, melynek eredményeképpen visszacsatolták Magyarországhoz Észak-Erdélyt és Székelyföldet (összesen 43 104 km^2-t, melynek 53,6%-a volt magyar). A témára lásd Ablonczy, 2017; Sallai, 2004; Simon, 2018; Szarka–Sallai–Fedinec, 2017.

1939 márciusában Magyarország birtokba vette az Északkelet-Kárpátok határvidékét (az úgynevezett Kárpát-Ruténiát), mely szoros gazdasági függésben áll a Nagy Magyar Alfölddel, és mely a magyar állam alapításától (890) kezdve egészen 1918-ig mindig az ország szerves részét képezte.[46]

Hangsúlyozni kell, hogy a magyar közvélemény ezeknek a területeknek a visszacsatolását sohasem tekintette „nyereségnek". Magyarország 1918-as megcsonkítását, több mint 3 és félmillió magyar beleegyezése nélküli idegen uralom alá hajtását és egy, a Kárpát-medence tökéletes földrajzi egysége által képviselt természetes gazdasági közösség szétszakítását nemcsak a magyarok, de a világközvélemény jelentős része is teljesen igazságtalannak tekintette és minél előbbi felülvizsgálatát várta. A kérdéssel foglalkozó nagy mennyiségű irodalom, még az egykori Szövetséges és Társult országokban is (1918 győztesei),[47] bizonyítja ezt a tényt. A nemzetközi szabályok, amint az a Nemzetek Szövetsége Egyezségokmányában (19. cikkely)[48] le lett fektetve, nyitva hagyták az utat a területi revízió számára, melyet az utolsó húsz év folyamán megakadályozott a közvetlenül érdekelt országok makacs ellenállása, és a nagyhatalmak vonakodása, hogy bármit is megváltoztassanak az 1919-es béketárgyalásokon meghozott európai berendezkedés szerkezetén.

Így csak természetes, hogy Észak-Magyarország egy részének és Erdély északi részének visszacsatolását Magyarország kijáró jogának tekintette. Hangsúlyozni kell, hogy mivel más magyarlakta területek

---

[46] Miután 1939. március 14-én Jozef Tiso vezette szlovák kormány kikiáltotta a független szlovák államot, a magyar csapatok (előzetes német hozzájárulással) március 15. és 18. között megszállták és Magyarországhoz csatolták Kárpátalja azon részeit, melyeket az első bécsi döntés során nem kapott vissza. A témára lásd Fedinec, 2015.

[47] A trianoni békeszerződés Szövetséges és Társult Hatalmaknak nevezi az Egyesült-Államokat, a Brit Birodalmat, Franciaországot, Olaszországot és Japánt, mint főhatalmakat, illetve velük együtt Belgiumot, Kínát, Kubát, Görögországot, Nicaraguát, Panamát, Lengyelországot, Portugáliát, Romániát, a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságot, Sziámot és Csehszlovákiát. Halmosy, 1983: 98.

[48] A 19. cikkely jogot adott a Nemzetek Szövetsége Közgyűlésének, hogy felhívja „*a Szövetség tagjait az alkalmazhatatlanná vált szerződéseknek és olyan nemzetközi állapotoknak újabb megvizsgálására, amelyeknek fennmaradása a világbékét veszélyeztethetné*". Halmosy, 1983: 38–52. A témára lásd még Zeidler, 2006.

továbbra is idegen uralom alatt maradtak, a két bécsi döntéssel hozott revízió nem elégítette ki maradéktalanul a magyar közvéleményt, és egyes körökben inkább ellenszenvet váltott ki azokkal a hatalmakkal szemben, melyek ezekért a döntésekért felelősek voltak.[49]

Másfelől természetesen az 1938–1940-es területi jóvátételek hatással voltak Magyarország és szomszédjai egymáshoz való viszonyára. Az újonnan létrehozott szlovák állam ellenezte az első bécsi döntést, míg Erdély északi részének visszacsatolása szinte pattanásig feszítette a már eleve konfliktusokkal terhelt magyar–román viszonyt, minden pillanatban nyílt konfliktussal fenyegetve.

Kárpát-Ruténia visszafoglalása közvetlen kapcsolatba hozta Magyarországot Szovjet-Oroszországgal, mikor utóbbi birtokba vette az egykori lengyel területeket a Kárpátoktól északra (1939. szeptember). Így Magyarország és Szovjet-Oroszország közvetlen szomszédokká váltak egy határon, melyen maguknak a szovjeteknek is nyílt területi igényük volt ugyanarra a Kárpát-Ruténiára, melyet Magyarország nem sokkal azelőtt csatolt vissza saját területéhez.

Az 1938–40-ben meghozott háromszori területi jóvátételnek ezért természetesen megvoltak a maga hátrányai is.

Az elégedetlen szomszédok: Románia és Szlovákia – bár nem voltak abban a helyzetben, hogy maguk támadják meg Magyarországot – mindig készen álltak rá, hogy a megfelelő pillanatban bárkivel szövetségbe lépjenek ellene. Szovjet-Oroszország szomszédsága és a tény, hogy Magyarország területének egy része a szovjet igények célpontja volt, további súlyos veszélyt jelentett az országra.

Magyarország déli szomszédjával: Jugoszláviával a viszony sokkal rendezettebbnek látszott. 1940 vége felé a német kormány tárgyalásokat kezdett Jugoszláviával, hogy rábírja az úgynevezett „háromhatalmi egyezményhez" való csatlakozásra.[50] Ennek a lépésnek a megkönnyítése

[49] Bárdossy ezen a ponton erősen csúsztat. Jóllehet a revízió mértéke a magyar társadalom jelentős részét valóban nem elégítette ki, azt örömmel fogadta. Zeidler, 2009: 342–373.

[50] A Németország, Olaszország és Japán által 1940. szeptember 27-én, 10 évre

érdekében, és hogy egy a Magyarország javára meghozott erőszakos vagy egyoldalú területi revíziós döntéssel kapcsolatos jugoszláv aggályokat enyhítse, a német kormány megkeresve a budapesti kormányt kifejezte azon kívánságát, hogy a jugoszláv–magyar viszonyt rendezzék. Német javaslatra[51] 1940 decemberében Magyarország barátsági szerződést kötött Jugoszláviával, egyértelművé téve azonban a belgrádi kormány számára, hogy a szerződés semmi esetre sem fogható fel úgy, mintha Magyarország feladná igényeit az egykori magyar területekre, melyek az 1918-as határral szomszédosak és túlnyomórészt magyar lakosúak.[52]

Egyértelmű volt, hogy a fennmaradó területi jóvátétel egy minél hamarabb, közös megegyezéssel és békés úton megoldandó kérdés maradna a két kormány között. Ezt elismerte a belgrádi kormány a szerződés aláírásakor, ezzel alapot teremtve egy mindkét félnek megfelelő új területi megegyezés kidolgozását célzó további együttműködésre

Annak érdekében, hogy teljessé váljon Magyarország 1941 előtti nemzetközi helyzetének képe, még a következőket kell figyelembe venni.

Magyarország viszonyát a Német Reichhez befolyásolta: 1./ a két ország gazdasági és szellemi életének századokra visszanyúló kapcsolata, 2./ a tény, hogy hadseregeik együtt harcoltak az első világháborúban, 3./ a háború utáni helyzetük hasonlósága, 4./ a hasonlóság elveszett területeik visszaszerzéséért tett erőfeszítéseikben (revizionizmus). Noha sok különbség volt a két nép mentalitásában és általános szemléletmódjában

---

megkötött egyezmény garantálta a felek kölcsönös gazdasági, politikai és katonai támogatását. A szerződéshez csatlakozott Magyarország (1940. november 20.), Románia (1940. november 23.), Szlovákia (1940. november 24.), Bulgária (1941. március 1.), Jugoszlávia (1941. március 25.), majd utóbbi szétesését követően Horvátország (1941. június 15.). Halmosy, 1983: 500–503.

[51] A magyar–jugoszláv barátsági szerződés aláírása valójában éppen a Teleki-kormány kezdeményezésére jött létre, részben éppen a német nyomás ellensúlyozására. Jóllehet saját érdekei miatt Németország hallgatólagosan támogatta a magyar–jugoszláv közeledést, egy barátsági szerződést már tartózkodóan fogadott. Czettler, 2008: 201–216.

[52] A mindössze három paragrafusból álló magyar–jugoszláv barátsági szerződést 1940. december 12-én írták alá. Az állandó béke és barátság mellett a szerződés rendelkezett arról is, hogy „*tanácskozni fognak mindazokban a kérdésekben, amelyek megítélésük szerint kölcsönös kapcsolataikat érinthetik*". Halmosy, 1983: 504–505.

– különösen a belpolitika és a társadalmi élet felfogása tekintetében – viszonyukat igen barátságosnak kell tekinteni, melynek a fő jellemvonása a két ország kölcsönös gazdasági egymásrautaltsága.

A régmúltba visszanyúló kulturális kapcsolatok és közös gazdasági érdekek egyengették az utat Magyarország és Olaszország baráti viszonyában. A tény, hogy a római kormány már 1935 előtt nyíltan támogatta Magyarország revíziós igényeit,[53] megerősítette barátságukat és együttműködésüket. Figyelembe véve Olaszországnak az európai politikában játszott mind nagyobb szerepét, a magyar közvélemény a barátságos olasz hatalmat lehetséges ellensúlynak tekintette a Duna-völgyben bármely idegen befolyással szemben, mely magyar érdekeket sértene.

Magyarország Németországhoz és Olaszországhoz, vagyis az úgynevezett tengelyhatalmakhoz való viszonya új alapokra lett helyezve, mikor Magyarország 1939-ben társult a Háromhatalmi Egyezményhez, miután már korábban csatlakozott az Antikomintern Paktumhoz.[54] Ezzel a kötetlen barátsági viszony a szerződő felek kölcsönös kötelezettségei szerint jogilag meghatározottá vált.

Ki kell emelni, hogy a magyar képviselőház – többek között a Szociáldemokrata Párt és más „baloldali" radikális pártok tagjai is – egyhangúlag megszavazta Magyarországnak a háromhatalmi egyezményhez való csatlakozását, mely jól szemlélteti a közvélemény álláspontját és megmutatja, hogy az elfogadott irányzat nemcsak a kormány (akkor gróf Teleki elnöklete alatt) és az azt támogató párt politikája volt, hanem az egész nemzet politikája.[55]

---

[53] Mussolini Olaszországa már az 1920-as évek végétől nyíltan támogatta a magyar revíziót, így saját külpolitikai megfontolásainak megfelelően elsősorban a délvidéki magyar területi igényeket. Ennek szimbolikus kezdőpontjának tekinthető az 1927. április 5-én megkötött olasz–magyar barátsági, békéltető eljárási és döntőbírósági szerződés. Halmosy, 1983: 266–272. A témához lásd még Hamerli, 2017.

[54] A Szovjetunió és a Komintern nemzetközi politikai tevékenységének ellensúlyozására hivatott egyezménysorozat. Németország és Japán között jött létre 1936. november 25-én, melyhez 1937. november 6-án csatlakozott Olaszország. Magyarország 1939. február 24-án írta alá az egyezményt. Halmosy, 1983: 406–411.

[55] A képviselőház az egyezményt 1941. február 4-én fogadta el, és mint 1941. I. törvénycikk lett becikkelyezve.

Magyarország többi nagy európai és tengerentúli hatalomhoz, különösen az USA-hoz és Nagy-Britanniához való viszonyát elemezve a következő szempontokat kell kihangsúlyozni.

Az 1919-es béketeremtés óta Magyarország valamennyi irányba folyamatosan erőfeszítéseket tett, hogy ha nem is támogatást, de legalább megértést érjen el a gazdasági és politikai szükségesszerűség által indokolt revíziós igényeivel szemben. Ezek az erőfeszítések – jóllehet egyes angol és amerikai nem hivatalos körök részéről nem maradtak támogató visszhang nélkül[56] – egyáltalán nem találtak a kérdéses országokban megértésre a felelős szerveknél. Mindazonáltal Magyarország hozzájuk való viszonya zavartalan maradt és normálisnak volt tekinthető egészen az 1941-es év kezdetéig, még ha Magyarországnak a háromhatalmi egyezményhez való csatlakozása miatt már számos jele volt a washingtoni és londoni kormányok elégedetlenségének. A megértés hiánya a mi nemzeti céljaink iránt természetesen csak fokozta Magyarország elhatározását, hogy ezek megvalósítását más irányban keresse.

Ezek voltak Magyarország nemzetközi helyzetének tényezői egészen 1941 márciusáig.

Ezen időpontban a háború Nyugat-Európában nyugvópontra jutott, de kiterjedt a Balkánra (olasz-görög háború).[57] Jugoszláviában Pál herceg kormányát, mely 1941. március vége felé csatlakozott a háromhatalmi egyezményhez és hozzájárult a német katonai erők Jugoszlávián való áthaladásához, államcsínnyel elűzték és az azt követő új rendszer elutasított minden együttműködést Németországgal.[58] A háború

[56] A leghíresebb az úgynevezett Rothermere-akció. Harold Sidney Rothermere lord, konzervatív angol sajtómágnás, a Daily Mail tulajdonosa 1927. június 21-én „Magyarország helye a nap alatt" címmel cikket közölt lapjában. Ebben azt a véleményét fejtette ki, hogy Közép-Európa békéjét csak a trianoni határok etnikai revíziója teremtheti meg. A sajtómágnás később is támogatta a magyar revíziós célokat. A témára lásd Zeidler, 1997; Zeidler, 2009: 139–158.

[57] A német sikerek hatására a mediterrán birodalomról álmodozó Mussolini 1940-ben döntött arról, hogy a tengelyhatalmak európai egyensúlyát helyreállítandó megszállja Görögországot. Az 1940. október 28-án megkezdődő háborúban azonban nem sikerült megtörni a görög ellenállást és az Olaszországot megszégyenítő háborút végül Németország balkáni hadjárata zárta le 1941 tavaszán, ezzel akadályozva meg, hogy az angolszászok megvessék lábukat a Balkánon. Juhász, 1988: 243.

[58] Miután Jugoszlávia 1941. március 25-én aláírta Bécsben a háromhatalmi

a Reich és Jugoszlávia között elkerülhetetlenné vált. Az események fordulata megmozgatta Szovjet-Oroszországot is. Oroszország, mely a Balkánt saját érdekszférájának tekintette, nyíltan kifejezte elégedetlenségét. Jelezte tehát érdekeltségét az elkövetkező eseményekben, előrevetítve részvételét az összecsapásban.[59]

A háború Magyarország küszöbén állt és elérkezett a legsúlyosabb döntés pillanata a kormány számára.

Mindenki számára egyértelműnek tűnt, hogy egy háborúban, melybe a világ legerősebb hatalmai már belekapcsolódtak vagy azon a ponton álltak, hogy abban részt vegyenek – valamennyien azzal az elhatározással, hogy a végsőkig harcolnak, bármi is legyen a végkifejlet – a nyereség semminemű lehetősége sem volt meg egy olyan korlátozott katonai és gazdasági erővel rendelkező kis ország számára, mint Magyarország. Másrészről az is egyértelmű volt, hogy Magyarország az ő védtelen földrajzi helyzetében, világérdekek kereszteződésében és a fent vázolt politikai előzmények után nem lenne képes távol maradni és félreállni. Akár beleegyezésével akár anélkül, de szükségszerűen belesodródott volna a küzdelembe.

Senki sem tudta előre megmondani nagy biztossággal: milyen sokáig fog tartani a háború és mi lesz a kimenetele; senki sem tudta meggyőzni a közvéleményt, hogy jóslata helyesnek bizonyulna; senki sem bizonyította, hogy előrejelzését el kellene fogadni és eszerint kellene cselekedni.

Egy olyan kiszolgáltatott földrajzi helyzetben, mint amilyen Magyarországé, részben körülvéve minden pillanatban ugrásra kész ellenségekkel, nem is volt annyira döntő fontosságú tudni a háború végkifejletét. Magyarországnak elsősorban a háború hosszára kellett

egyezményhez való csatlakozását, március 27-én egy katonai puccs eltávolította a németbarát Cvetković-kormányt és Pál régensherceget. Az új kormány élére az angolbarát tisztikar egy tagja, Dušan Simović tábornok került, a 17 éves, szintén angolbarát II. Péter királyt pedig nagykorúsították. Herczeg, 1999: 326–327.

[59] Lásd Kristóffy József moszkvai követ jelentését a Szovjetunió reagálásáról Magyarország délvidéki bevonulásával kapcsolatban. Ádám–Juhász–Kerekes, 1959: 341. (136. sz. dokumentum); Emellett Kristóffy több jelentését. Pastor, 1992: 301–305. (217., 218. sz. dokumentum)

gondolnia – mely valószínűleg hosszúra nyúlik – és a küzdő hatalmak harcközbeni viszonylagos erejére. A – még ha időlegesen is – fölényben lévő hatalmak figyelmen kívül hagyásával Magyarország olyan veszélynek tette volna ki magát, melyet később helyrehozni már nem lehetett volna. Amíg a német hatalom töretlen volt – és még azután is, hogy komoly csapásokat kellett elszenvednie – Magyarországnak mindig észben kellett tartania, hogy részéről az olyan magatartás, mely fenyegetné a német érdekeket, vagy nyugtalanságot és gyanakvást keltene Berlinben, tekintve az eltökéltséget, mely minden oldalról a háborút jellemezte, elkerülhetetlenül német beavatkozáshoz vezetett volna.

Ebben volt a lehető legnagyobb veszély Magyarország számára, vagyis, hogy áldozatává válhatott mindkét hadban álló hatalmi csoportosulásnak. Először azzal, hogy szükségtelenül provokálja az egyiket anélkül, hogy elegendő ereje volna megvédenie magát, és aztán azzal, hogy a győztesek részéről leigázottá válik a háború végén.

Ezt a veszélyt, mely igazi nemzeti katasztrófával lett volna egyenlő, mindenképpen el kellett kerülni: nem alávetve magát kettős halálos ítéletnek, ezzel elpusztítva mindent, ami évszázadok óta nemzeti létünket jelentette.

Ezek voltak a kormány általános kilátásai 1941-ben, melynek legfőbb célja volt mindig úgy cselekedni, hogy bármi történjék is, a háború vége a nemzetet egységben találja, erőit és erőforrásait megőrizve, amennyire ez lehetséges, készen arra, hogy szembe tudjon nézni minden fenyegető veszéllyel.

Ezért a kormány elhatározásait nem az a törekvés jellemezte, hogy győzelmeket érjen el és nem is az a számítás, hogy a végén a győztesek között legyen.

Tudva jól, hogy egy megosztott népnek nincs ellenálló ereje, és hogy a belső nézeteltérések ingatag államot teremtenek, melyben a politikai pártok – anélkül, hogy ennek maguk tudatában volnának – könnyen idegen hatalmak eszközévé válhatnak, a kormány legfőbb célja a nemzet egységének fenntartása, kezdeményezőképességének és szabad

akaratának a megőrzése, hogy maga dönthessen idegen hatalmak kívánságainak elfogadásában vagy elutasításában, és mindig csak a nemzet érdekeinek szem előtt tartása. Az idegen kívánságokat tekintve a kormánynak döntéshozatalkor figyelembe kellett vennie a közvetlen veszélyt, és amennyiben elkerülhetetlen, a kisebb rosszat választani a nagyobbal szemben, melynek következményeit helyrehozni kevésbé lehetett remélni.

Ugyancsak tudva azt, hogy messzemenő politikai tervek, belső reformok és azok megvitatása viszályokat, ellentéteket és a közvélemény szétszakadását eredményezhették volna, amely azután utat nyitott volna az idegen befolyásnak - a kormány elhatározta, hogy politikáját szűk keretek között tartja, tevékenységét lecsökkentve a legszükségesebb mértékre a nemzeti érdekek előmozdítása és védelme érdekében, hogy megvédje az országot a közvetlen veszélyekkel szemben.

Ebben a felfogásban nézett szembe a kormány az első problémával: Magyarország részvételével a német–jugoszláv háborúban.

A jugoszláv kérdés

A német–jugoszláv háború utat nyitott az 1919-ben Magyarországtól elszakított és Jugoszláviához csatolt területek visszaszerzése előtt. Körülbelül félmillió magyar, megfosztva a nemzeti létüktől, elnyomó és diszkriminatív intézkedésektől fojtogatva várta felszabadulásukat. Továbbá a kérdéses terület egyetlen földrajzi egységet alkotott a Nagy Magyar Alfölddel.

A régóta fennálló és nyíltan hangoztatott magyar revíziós politika cselekvésre ösztökélt! Mindamellett a kormány az összes felmerült kérdést lelkiismeretesen megfontolta. Így félő volt, hogy a néhány hónappal korábban Pál herceg Jugoszláviájával megkötött barátsági szerződés akadályt jelenthet Magyarország igényeinek megvalósításában. Ki kell azonban emelni, hogy az egyezmény szorosan kötődött, vagyis részét képezte egy a Pál herceg kormánya által azon célból létrehozott teljes politikai rendszernek, hogy az országot a tengelyhatalmak körébe vonja. Mihelyt ezekkel a hatalmakkal megszakadtak a kapcsolatok, a barátsági szerződés

Magyarországgal szintén érvénytelenné vált és így nem állhatott a magyar igények érvényesítése útjában, melyet mint már fentebb említettem (lásd...oldal), kimondottan figyelembe vettek a kérdéses szerződés elbírálásánál.

Amikor a kormány megállapította, hogy már nincs többé megkötve a keze, úgy határozott, hogy nem kezd katonai akcióba, hacsak Jugoszlávia nem esik szét alkotóelemeire és így megszűnik politikai egységnek lenni; és csak egy szigorúan korlátozott katonai akciót indít az egykori magyar területek visszaszerzésére és megállít minden katonai műveletet, mihelyt elérték Magyarország 1919 előtti határvonalát.[60]

Ezt az akciótervet, mely nem fogható fel (szó szoros értelemben) a háborúban való részvételként, lelkiismeretesen végrehajtották. Habár 6 nap telt el a német–jugoszláv háború kitörése óta és a német főhadiszállás ismételten szorgalmazta a közös katonai akciót Magyarország részéről, a magyar kormány várt, amíg egy horvát kormány megalakult Zágrábban és bejelentette a független horvát állam megalapítását. Ezzel egy időben a jugoszláv erők már kiürítették a déli területeket a Duna és a Tisza között, mely így tulajdonképpen „légüres térré" vált.

[60] A hadműveletekben való részvételről, azok feltételeiről az április 1-i Legfelső Honvédelmi Tanács ülésén határoztak. A kormányfő kívánságára a magyar részvételt három feltételhez kötötték: 1.) ha Jugoszlávia, mint állam felbomlik; 2.) ha a magyar kisebbség veszélyeztetett helyzetbe kerül; 3.) illetve ha a magyarlakta területek a német előre nyomulás következtében a senki földjévé válnak. Ugyanakkor a Honvéd Vezérkar főnöke, Werth Henrik Teleki háta mögött már március 30-án megállapodott a Budapestre érkező Paulus német altábornaggyal a Honvédség alkalmazásának konkrétumairól. Dombrády, 2012: 231–232.; Az első három bekezdés utólagos pótlás, mely külön lapra, ceruzával van írva. Az eredeti szöveg, mely át van húzva, a következő:

„*Ha a kormány fenn szeretette volna tartani a nemzet egységét, hű akart maradni Magyarország több mint húsz éve kinyilvánított és azért dolgozott politikai céljaihoz, lehetetlen volt nem kihasználni a lehetőséget az 1918-ban elszakított és Jugoszláviához csatolt területek visszaszerzésére és így felszabadítani az ott élő magyarokat.*

Ennek megfelelően döntött a kormány, de oly módon, hogy csak egy szigorúan korlátozott katonai akciót indít az egykori magyar területek visszaszerzésére és megállít minden katonai műveletet, mihelyt elérték Magyarország 1919 előtti határvonalát. Alapvető része volt a kormány döntésének az is, hogy nem kezd katonai akciót, hacsak Jugoszlávia nem esik alkotóelemeire és megszűnik jogi értelemben létezni, mint politikai egység".

A második nagy jelentőségű probléma, mellyel a kormány szembenézett, a Németország és Szovjetunió közötti háborúban való részvétel kérdése volt. Ez a probléma részletesebb magyarázatra szorul.

1919-ben Magyarország kénytelen volt egy kommunista uralmat elszenvedni Kun Béla alatt. Mikor ez a rendszer összeomlott, kegyetlen uralmának emlékei a magyar lakosság túlnyomó többségében, különösen a parasztságban, a kisbirtokosokban, a városi középosztályban, a képzett munkásságban és kézművesekben, nem beszélve a felső-közép és felsőbb osztályokban, egy erős és nagyon elszánt antibolsevik irányzatot váltott ki. A Kun Béla után az ország rendjét visszaállító új rendszer ebben a szellemben született. Vezetője: Horthy Miklós, aki rövidesen Magyarország kormányzója lett, és munkatársai elkötelezték magukat egy megalkuvás nélküli antibolsevik politika mellett. Ez is egy olyan pont volt, mely közelebb hozta Magyarországot a szintén antibolsevik Harmadik Birodalomhoz.

Amikor 1939 augusztusában Németország egyezményt kötött Szovjet-Oroszországgal,[61] a magyar közvélemény ezt a legnagyobb meglepetéssel fogadta, melyet hamarosan az az általános meggyőződés követett, hogy az egyezmény csak időleges és az összecsapás Németország és a szovjetek között nem várat magára sokáig.

Habár még nem volt semmi bizonyosság egy oroszországi elleni háborúról, a felelős magyar katonai körök már hivatalos javaslatokat készítettek a kormánynak, hogy késedelem nélkül ajánlja fel Németországnak Magyarország fegyveres együttműködését az elkövetkezendő eseményekhez.[62] A kormányzó maga a Reich Führerjének

[61] Molotov szovjet és Ribbentrop német külügyminiszterek által 1939. augusztus 23-án aláírt meg nem támadási és együttműködési szerződés, melynek titkos záradéka a két ország érdekszférájának az elhatárolásáról szólt. Halmosy, 1983: 466–469.; Borus, 1988.

[62] Lásd például Werth Henrik emlékiratát 1941. május 6-án majd május 31-én, valamint sürgetését Magyarország katonai részvételének felajánlására június 14-én. Juhász, 1982: 1097–1100., 1142–1143., 1176–1180. (778. sz., 806. sz., 839. sz. dokumentum)

adott bizalmas (írásbeli és szóbeli) üzenetekben ismételten szorgalmazta, hogy kössön békét a britekkel és a franciákkal és forduljon Szovjet-Oroszország ellen, mely esetben Magyarország is kész lenne Németország oldalára állni.[63]

Bár az ilyen üzenetek semmi szín alatt sem kötelezték akár Magyarországot akár annak kormányát, mégis feltárják a magyar lelkiállapotot. Így egészen természetes, hogy amikor Németország megkezdte a háborút, a magyar antibolsevik körök, elsősorban a hadsereg, egyszerre azon a véleményen voltak, hogy Magyarország erkölcsi kötelessége azonnal csatlakozni. Ezt a kívánságot fokozta az a tény, hogy Románia részt vett a háborúban,[64] ami sok magyarban azt a komoly aggodalmat keltette, hogy Romániát végül a Reich talán kárpótolja Magyarország rovására (a második bécsi döntés megváltoztatásával), ha az a semlegességet választaná. Másrészről azzal érveltek, ha Magyarország is részt vesz, bár semmi területi igénye sincs Oroszországgal szemben, joga lesz további területek visszacsatolását igényelni, melyek az első világháború előtt hozzá tartoztak (Bánát).

Ezt a nézetet hangoztatták és támogatták befolyásos politikai és katonai körök, és ezt, mint a közakarat kifejeződését kellett figyelembe venni.

Még fontosabbnak tűnt Kárpát-Ruténia kérdése. Ezt a magyar területet szovjet-orosz igény tárgyát képezte. Ha a kárpáti határvidék visszacsatolása nem történt volna meg 1938-ban [sic!], elfogadható lett volna annak képviselete, hogy Magyarországnak nincsen közvetlen érdeke az orosz-német háború kimenetelében. Az adott helyzetben ez éppen az ellenkező volt.

Magyarországnak közös határa volt Oroszországgal. Ezen határ mentén szovjet erőket vontak össze és a magyar katonai körök erősen

[63] A Szovjetunió elleni nemzetközi összefogás gondolata már 1932-ben megjelent Horthynál, majd 1939. november 3-i Hitlernek írt levelében és a Délvidék 1941. áprilisi megszállását követően is sürgette a Szovjetunió elleni háborút. Szinai–Szűcs, 1972: 124–126., 216–219. (22., 46. sz. dokumentum); Turbucz, 2011: 136., 174.

[64] Románia már 1941. június 22-én, Németországgal és Olaszországgal közösen hadat üzent a Szovjetuniónak.

amellett érveltek, hogy katonailag szükséges volna minél előbb megakadályozni a szovjet hadsereget, hogy egy lehetséges támadó hadműveletet végre hajtson magyar területek ellen. Hivatkoztak egy éles hangú megrovására, melyet a szovjet kormány intézett Magyarországhoz Bácska visszaszerzésével kapcsolatban (1941. április).[65] Ebben a nyilatkozatban, melyről a jól tájékozott politikai és katonai köröknek még mindig élénk emlékei voltak, a szovjet kormány időszerűnek tartotta emlékeztetni Magyarországot, hogy neki is vannak nem a magyar faj által lakott területei, és hogy hamarosan olyan események adódhatnak, amikor az ilyen területek birtoklása véget érhet. Egyértelmű volt, hogy ez a fenyegetés Kárpát-Ruténiára vonatkozott.

Ez a probléma megvilágítható egy még szélesebb aspektusból is.

Két viszálykodó hatalom: Németország és Szovjet-Oroszország között elhelyezkedve, Magyarország számára a legfontosabb kérdés az volt, hogy melyik mellett határozzon. Különleges földrajzi helyzetében Magyarországnak nem volt lehetősége egy harmadik megoldás választására, ahogy nem volt valószínű, hogy az USA vagy Nagy-Britannia, Szovjet-Oroszország szövetségesei, megvédjék Magyarország érdekeit.

(A későbbi események, mint például a teheráni konferencia döntése, ahol Magyarországot az orosz érdekszférába osztották, igazolták ennek az érvelésnek a megalapozottságát).[66]

Senki sem tagadhatja józan ésszel, hogy egy győztes Németország nem lett volna sok tekintettel Magyarország nemzeti függetlenségére és önállóságára. Az úgynevezett baltikumi határvidékek elrettentő példáját követően azonban még inkább félő volt, hogy egy korlátlan orosz beavatkozásnak kitéve Magyarország meg lenne semmisítve és előbb vagy

[65] MNL OL, K 428. a. 1941. április 14. 21. kiadás. A Kárpátaljára való utalást az MTI jelentése nem tartalmazza.

[66] A teheráni konferencián (1943. november 28. – december 1.) többek között határozat született Európa és különösen a közép-európai térség jövőjéről. Mivel végül a franciaországi partraszállás mellett határoztak a szövetségesek (szemben a balkánival), a Balkán és Közép-Európa a szovjet érdekszférába került. Halmosy, 1983: 564–568.

utóbb megszűnne létezni.[67] Magyarország északon, délen és délnyugaton szláv fajú népekkel van körülvéve: csehek, szlovákok, rutének, szerbek, horvátok, szlovének. A legfontosabb politikai célja ezeknek a népeknek régóta az volt, hogy erőiket egyesítsék a magyar alföldön keresztül, mely elválasztotta őket. A pillanat, amikor orosz segítséggel ezt a célt elérhették, egyet jelentett volna a magyar állam megszűnésével, talán örökre.

A magyar és német gazdasági és szellemi élet évszázados kapcsolata biztosítékul szolgált, hogy még egy győztes Németország részéről Magyarországra nehezedő legnagyobb nyomás sem lenne halálos a dunai országra és nem tartana sokáig.

Szovjet-Oroszország és Magyarország között nem voltak olyan kapcsolatok, melyek olyan megfelelő alapot képeztek volna, amin egy baráti együttélés lehetséges vagy akárcsak elképzelhető lett volna.

Egyrészről az a veszély fenyegetett, hogy Magyarország nemzeti függetlenségét és önállóságát korlátozzák, másrészről, hogy a magyar államot és nemzetet, mint olyant, előbb vagy utóbb örökre felszámolják. Magyarország nemzeti önállósága állott mérlegen Magyarország tulajdonképpeni fennmaradásával.

Mindezek a fenti megfontolások a német–orosz háborúban való részvétel mellett szóltak. Mindazonáltal egy más tényező volt a döntő ebben az ügyben.

Néhány nappal a Németország és a szovjetek közötti ellenségeskedés megindulása után az orosz légierő, Magyarország részéről minden provokáció nélkül, több alkalommal magyar vasútvonalakat és városokat bombázott. *Először egy személyvonatot támadt meg az orosz légierő*

[67] Utalás a Baltikum szovjet megszállására. A Molotov–Ribbentrop paktum titkos záradéka a két ország érdekszféra elhatárolásáról rendelkezett. Ennek során felosztották Lengyelországot, a Baltikumot, és Németország semlegességéről biztosította a Szovjetuniót Besszarábiát illetően. Az eredeti megállapodás értelmében Észtország és Lettország került volna a Szovjetunióhoz, Litvánia pedig Németországhoz, egy későbbi módosítás révén azonban mind a három balti állam szovjet érdekszférába került. Cserébe viszont a szovjetek csak a Curzon-vonalig (Bug vonala) szállták meg Lengyelországot, átengedve Varsó és Lublin vajdaságot. Lengyelország 1939. szeptemberi felosztását követően a három balti államot és Besszarábiát 1940 júniusában foglalta el a Szovjetunió. Herczeg, 1999: 270–279., 288–289.

a Körösmező-Budapest vasútvonalon; a támadásoknak egy vagy két halálos áldozata volt. Azután június 27-én Kassát bombázták; itt az áldozatok száma elérte a 30 főt.[68] *A mély felháborodás általános volt. A magyar kormány számára nem maradt más út, mint egy nyilvános kommünikében kijelenteni, hogy a magyar területek elleni indokolatlan és ismételt orosz légitámadások következtében háborús állapot állt be Magyarország és Szovjet-Oroszország között. Magyarország részéről nem történt hadüzenet. A döntés elhalasztása és a tétlenség csak olyan helyzethez vezetett volna, mely a kormányt egy belső és valószínűleg egy külső nyomásnak tette volna ki. Ilyen helyzetben a kormány vagy bármely más kormány elvesztette volna kezdeményezőképességét és cselekvési szabadságát a ténylegesen fennálló háborús állapottal kapcsolatos további feladatok végrehajtásában.*

A kormány döntése, melyet egy teljes minisztertanácson, a kormány összes tagjának jelenlétében hozott meg, egyhangú volt és a kormányzó azonnali hozzájárulásával találkozott, aki már korábban kifejezte azon óhaját, hogy cselekedni kell az orosz légitámadások megtorlásaként.[69]

Más utat választani nem lehetett.

Később voltak híresztelések, melyek kétségbe vonták, vajon a támadó repülőgépek valóban a szovjet légierőhöz tartoztak-e, de egy katonai vizsgálat az ügyben igazolta, hogy a híresztelések megalapozatlanok voltak. Szemtanúk bizonyították, hogy a repülőgépek szovjet felségjelet viseltek, és meg lehetett állapítani a ledobott bombák maradványai alapján azok orosz gyártmányát.[70]

---

[68] Valójában mindkét támadás június 26-án történt: Kassán 29 ledobott bomba 32 halálos áldozatot és 80 sebesültet követelt, míg Rahónál géppuskatámadás érte a Budapest és Kőrösmező között közlekedő gyorsvonatot, ami 3 halálos áldozatot és 6 sérültet követelt. A két támadást feltehetően ugyanazon gépek követték el, azok kiléte és szándékossága azonban máig nem tisztázott egyértelműen. A téma legutóbbi összefoglalását lásd Romsics, 2016.

[69] 1941. június 26-i minisztertanácsi ülés. Erről az ülésről két jegyzőkönyv is fennmaradt. Lásd 111. jegyzet.

[70] A fenti négy bekezdés utólagos pótlás, mely külön lapra, tollal van írva. Az eredeti szöveg, mely át van húzva, a következő:

„[...] *(Munkács, Kassa) jelentős veszteségekkel. Bármely későbbi ellenkező állítással szemben, megfelelően bizonyítva lett, hogy a repülőgépek szovjet felségjelet viseltek és a ledobott bombák szovjet gyártmányúak voltak.*

A magyar kormány számára nem maradt más út, mint egy nyilvános kommünikében kijelenteni, hogy a magyar területek elleni indokolatlan és ismételt orosz légi támadások következtében háborús állapot állt be Magyarország és Szovjet-Oroszország között.

A kormány döntése, melyet egy teljes minisztertanácson a kormány összes tagjának jelenlétében hozott, egyhangú volt és a kormányzó azonnali hozzájárulásával találkozott, aki már korábban

A magyar törvények szerint a kormányzó a kormány javaslatára jogosult parancsot adni a magyar hadseregnek katonai akció végrehajtására az ország területén kívül, de a kormánynak ezt a képviselőház tudomására kell hozni és kérnie kell annak utólagos hozzájárulását.[71]

A kormány elhatározását még azon a napon bemutatták a képviselőházban, amelyen azt meghozták. Megfelelő módon kérték a törvényhozó testületek hozzájárulását, amelyet azok egyhangúan megadtak.[72]

A kormány hatalmában állott felelősséget vállalni a döntésért vagy elutasítani azt; de azután ami történt, nem volt lehetséges megállítani Magyarország részvételét. Ha a kormány vagy bármely tagja ki akart volna térni a személyes felelősségvállalás alól, a kormánynak vagy a kérdéses tagjának le kellett volna mondania és helyet kellett volna adnia utódjának, aki kész lett volna a feladatot végrehajtani.

A kormányzó eltökéltségét legjobban a következő szavai fejezték ki: „leégne arcomról a bőr szégyenemben, ha hadseregem nem venne részt ebben a háborúban."[73]

---

kifejezte azon óhaját, hogy cselekedni kell az orosz légitámadások megtorlásaként".

[71] Az 1920. évi XVII. tc. 2. §-a szerint „*közvetlen fenyegető veszély esetében azonban a kormányzó a magyar összminisztérium felelőssége és a nemzetgyűlésnek késedelem nélkül kikérendő utólagos hozzájárulása mellett a hadseregnek az ország határán kívül alkalmazását elrendelheti*".

[72] Innen az alábbi bekezdés ki van húzva: „*Később voltak bizonyos híresztelések egy bizonyos, a moszkvai magyar nagykövet által küldött táviratról, mely a Külügyekért Felelős Szovjet Népbiztos nyilatkozatáról jelentett, emlékeztetve a magyar kormányt, hogy Oroszország nem ellenzi a megállapodást, mellyel Magyarországhoz visszacsatolták Erdély északi részét. A távirat megfelelő megfontolás tárgyává lett téve a kormányzó és a minisztertanács részéről, de a tények és események figyelembevételével nem nyomott a latba; ami azt illeti, ezen ponton nem volt mit tenni a kérdéssel*".

[73] Nem sokkal Kassa bombázását követően Horthy fogadta Bartha Károly honvédelmi minisztert, a Honvéd Vezérkar főnökét, Werth Henriket. Miután a katonai vezetők biztosították arról a kormányzót, hogy szovjet gépek támadtak, Horthy elrendelte a válaszcsapást. Később magához kérette Bárdossyt is, ekkor a háború igazolásaként hangzott el a fentebb idézett mondat. Lásd még Jaszovszky, 1996: 86.; Pritz, 1991: 145.; Pritz, 2001b: 97.

Az USA kérdés.

A harmadik kérdés, mely a kormány felelősségével járt, az USA és a tengelyhatalmak közötti háború volt.

A német és olasz kormányok értesítették Budapestet, hogy hadiállapot áll fenn az USA és országaik között az USA részéről foganatosított sorozatos ellenséges és háborúsnak minősülő intézkedések következtében, és ugyanekkor kifejezték óhajukat, hogy Magyarország cselekedjen ennek megfelelően. Hivatkozás történt a háromhatalmi egyezményre, mely kötelezte Magyarországot, hogy hadat üzenjen és kihangsúlyozták, hogy a kérdéses hatalmak különös súlyt helyeznek arra, hogy az egyezmény valamennyi tagja hasonlóan cselekedjen. Úgyszintén közölték, hogy Romániát és Bulgáriát is felszólították.[74]

A magyar kormánynak két szempontot kellett megfontolnia.

Az Egyesült Államokban 1941 kezdete óta Magyarországra nemcsak állandóan csatlós államként hivatkoztak, de Németországgal azonos módon kezelték. Így például 1941. május elején a külügyminisztérium zárolta az összes Egyesült Államokban elhelyezett vagy letett magyar tőkét és vagyont.[75] Ezt az intézkedést anélkül hozták meg, hogy lehetőséget adtak volna a magyar kormánynak a kérdéses ügy előzetes megbeszélésére. Nemcsak az Egyesült Államokban, hanem a dél-amerikai köztársaságokban, Spanyolországban, Portugáliában lévő magyar diplomáciái és konzuli képviseleteket is a New Yorkban elhelyezett állami alapokból finanszírozták, így ezek zárlata nagy nehézséget okozott. Nem kisebb gazdasági nehézségek keletkeztek a magyar állampolgárok tulajdonát képező tőkék és vagyonok zárlatával. Sikertelenek maradtak a magyar kormány ismételt előterjesztései ezzel az

[74] Románia és Bulgária 1941. december 12-én üzent hadat az Egyesült Államoknak és az Egyesült Királyságnak.

[75] Magyarország amerikai reputációját erősen rontotta a Jugoszlávia elleni háborúban való részvétel. Ezt jól jelzi, hogy az Egyesült Államok 1941. április 16-án hadviselő félnek nyilvánította Magyarországot, mely komoly kereskedelmi korlátozásokkal járt együtt. Gulyás, 2019: 164.; Juhász, 1982: 1059. (745. sz. dokumentum)

eljárással szemben, bár magyar részről nem hoztak kölcsönös intézkedéseket.[76]

Figyelembe véve ezen állapotokat és megfontolva, hogy az adott helyzetben a tengelyhatalmak semmi esetre sem tűrtek volna amerikai diplomáciái képviseletet egy olyan fontos helyen, mint Budapest (fontos földrajzi helyzeténél fogva), a magyar kormány kész volt megszakítani a diplomáciái kapcsolatokat az USA-val a szükségtelen tárgyalások elkerülése érdekében.[77]

A döntés végrehajtását hivatalos nyilatkozatban hozták nyilvánosságra, melyben a kormány kifejezte szolidaritását a tengelyhatalmakkal (szolidaritási nyilatkozat).

A berlini és római kormányzat tájékoztatásakor a magyar kormány megmagyarázta, hogy miért nem érezte szükségét háborús nyilatkozatot tenni. Úgy érveltek, hogy Magyarországnak nincs közvetlen ellentéte az USA-val és nem is akar ilyet teremteni; hogy a kormány olyan helyzetet szeretne fenntartani az USA-val, amely lehetővé teszi Magyarország számára az ellenségeskedések megszűntével helyreállítani a korábbi sokrétű gazdasági kapcsolatait az USA-val; hogy az USA és Magyarország között fennálló hatalmas katonai és gazdasági különbség sajátos megvilágításba helyezi a hadüzenetet; és hogy egy ilyen hadüzenet mindenképpen hatástalan és értelmetlen lenne, mivel Magyarország esetében semmiféle katonai segítséget nem lehet várni vagy ilyet részéről biztosítani. Utaltak az Egyesült Államok területén élő nagyszámú magyarra is, akik feleslegesen kerülnének igen nehéz helyzetbe. Végül elmagyarázták, hogy a kért döntés: egy puszta formaság, súlyos aránytalanságban állna azon kockázatokkal és következményekkel, melyeket Magyarországnak el kellene érte szenvednie.[78]

---

[76] Ez a bekezdés ceruzával halványan át van húzva, mellette a következő megjegyzéssel: „*Ezt a részt amerikaiaknak nem kellene odaadni*".

[77] 1941. december 11-én. Az erről határozó minisztertanácsi ülésről két jegyzőkönyv is fennmaradt. Lásd 111. jegyzet.

[78] Juhász–Ránki–Pemlényi–Tilkovszky, 1968: 637–638. (466. sz. dokumentum)

Ez a nyilatkozat a szokásos diplomáciái csatornákon történt, vagyis a berlini és római magyar követeken keresztül és ezzel egy időben a budapesti német és olasz követeken keresztül is.

A magyar kormány értesítésének kézhezvételét követően a budapesti német, olasz és japán követek utasítást kaptak, hogy intézzenek egy közös demarsot a magyar kormány fejéhez és különös nyomatékkal ismételjék meg kormányaik követelését, miszerint Magyarország is tegyen háborús nyilatkozatot. Kiemelték, hogy a román és bolgár kormány már teljesítették a tengelyhatalmak kívánságát és ugyanezt elvárják Magyarországtól is.[79]

A vita folyamán, mely a diplomáciái képviseletek és a magyar miniszterelnök között alakult ki a kérdésben, a magyar kormány újból részletesen elmagyarázta a saját álláspontját. A tény, hogy a magyar kormány szolidaritási nyilatkozatot tett, lehetővé tette a probléma megoldását. A szolidaritási nyilatkozatot az USA és a tengelyhatalmak között fennálló háborús helyzetben való szolidaritásvállalás kifejezéseként is elfogadták.

Azt továbbra is fontos leszögezni, hogy Magyarország részéről nem volt hadüzenet. Ebben a kérdésben új nyilatkozatot nem bocsátott ki a kormány.

A magyar kormánynak ezt az eljárását jóváhagyólag tudomásul vette az ekkor még Budapesten tartózkodó amerikai követ (Mr. Bell). [sic!][80]

Minthogy az USA elnöke később szükségesnek tartotta Magyarországnak hadat üzenni, világos hogy a magyar nyilatkozatot az Egyesült Államokban nem fogták fel hadüzenetként.[81]

---

[79] Juhász–Ránki–Pemlényi–Tilkovszky, 1968: 637–640. (466., 468., 469. sz. dokumentum)

[80] Helyesen: Herbert Claiborne Pell.

[81] Az Egyesült Államok valóban nem fogadta el hadüzenetként és azt német nyomásra tett lépésnek tekintették. Az USA csak 1942. június 5-én üzent hadat Magyarország mellett Romániának és Bulgáriának.

Bärenkeller tábor Augsburg mellett
1945. június 30.

Bárdossy László
volt magyar miniszterelnök

1. In view of your previous pro-British sentiments, why did you collaborate with Germany?

The leading principles of Hungary's policy were laid down with the explicit approval of Parliament and the overwhelming majority of the population before the war started.

In the light of these principles it was always evident that at a given opportunity every Hungarian Government would be morally and politically bound to use every reasonable effort to reacquire the territories detached from Hungary. This was a national obligation to the fulfilments of which the whole Hungarian constitutional regime has pledged itself since 1919. This obligation, openly proclaimed, was assumed not only towards the population of Trianon-Hungary, but also towards the Hungarians living outside the arbitrarily fixed frontier lines.

If the Hungarians in the so-called Succession States would not have had the guaranty offered by Hungary's revisionist policy that at a given moment and on Hungary's initiative they would be freed from alien rule, it would have been impossible during twenty years to have them abstain from desperate measures on their own, to try to overthrow the prevailing situation.

Hungary's obligation towards the detached Hungarians was therefore not only an internal matter but had considerable international consequences. It helped a great deal to maintain the peace in that part of Europe, and if it had its merits in that respect, it had also unavoidably to be fulfilled when peaceful conditions could no longer be maintained and when it was generally believed that the moment for the realization of Hungarian aims had come.

That is: if a Hungarian Government would have renounced this obligation – in which case such a government would immediately have

lost Parliament's support – a movement to recreate the nation's unity would have anyhow been started from in- and outside, with or without the help of a third factor.

To refrain from action when opportunity presented itself, was morally impossible because it would have meant the disavowing of everything that had been proclaimed be succeeding Hungarian Governments for more than twenty years. It would have meant the disavowing of the justice of our claims and the de facto acceptance of what the interested opposing parties had maintained namely that we have no right the reclaimed territories. Politically it would have been useless and without effect because the situation would have been overthrown by a national movement.

Never–denied and always maintained personal sentiments could hardly play a role in the face of these facts which constituted the elements of our policy.

The collaboration with Germany, which had been a fact long before my appointment as Prime Minister, opened the way to the reacquisition of the southern parts of pre-war Hungary. Other ways and means could not be detected. It was quite impossible to make Hungarian public opinion believe that if action were not taken at that time, another opportunity would again present itself later with the help or support of the western powers. There was nothing in the attitude and the statements of the western powers to substantiate such a belief, rather the contrary.

The collaboration with Germany was not for Germany's sake but solely in the interest of the realization of our national aims and the fulfilment of our obligations. It is evident that the Reich in 1941 needed no military assistance against Yougoslavia and would in any case have acted alone (as a matter of fact she actually started the military action alone). The Reich would have occupied the former Hungarian territories alone and in that case it would have had to use (possible to seize) the whole Hungarian railway system, which would have had political consequences within the country, easily to be imagined.

2. Why were you selected as successor to Teleki?

This question cannot easily be answered by me. I myself repeatedly and most emphatically put the same question to the Regent on the tragical morning when Count Teleki was found dead by his own hand and when the head of state requested me to take over the succession; when in spite of my first refused and in face of my unwillingness he again and again refined to my patriotic duties.

The reasons he gave me were as follows: Hungary is facing a problem of international character, the carrying out of the decision already definitely taken by Teleki's Government: to reacquire the former Hungarian territories in the south in connection with the war between the Reich and Yougoslavia. The task has important diplomatic aspects; first of all to make the different governments accept or at least understand the reasons of our action. That is the Foreign Minister's duty (since the first days of February 1941 I was foreign minister in Teleki's Government). At this juncture it seems advisable to take the country's general policy and its diplomatic affairs in one hand. It was taken in consideration that during my comparatively long stay in London (four years) my work there was closely connected with one revisionist efforts developed always with great sincerity.

Another reason for selecting me was the fact that having been abroad in the diplomatic service for more than ten years, I was practically unknown in the internal political life of the country and was not affiliated with any of the political parties. It was therefore hoped that in the difficult period ahead, it might be easier for me to direct the affairs of the country impartially and free from the internal differences of the political parties and thus to safeguard the nation's unity which I always considered as the very first task.

When at last I accepted the position, I was promised that as soon as a change in the Government would do no harm and could be carried out without difficulties my resignation would not be refused.

I was seeking such opportunity during my whole tenure of office and found it at last in January 1942.

3. What is the true story behind Teleki's suicide on 3 April 1941?

Count Teleki was always of a very feeble and nervous constitution, easily inclined to despair. There had been many cases of suicide in his ancestry and he often said that he would end the same way.

At the beginning of 1941 – the events of the previous years having put before him so many difficult and thorny problems to be solved – he was overworked and suffered from insomnia. His wife to whom he was very much attached had a grave illness the uncurability of which was made known to him in the last days of March 1941.

In his fragile psychological state it was a telegram from our London Legation which brought about the decision turn.

On the 2nd April the Hungarian Minister to London had sent a telegraphic report. The minister stated therein that he had learned the following from influential political circles in London: If in the forthcoming war against Yougoslavia the Hungarian Government agrees to the transfer of German troops through Hungarian territory, the British Government will immediately declare war on Hungary. Should Hungary herself, for whatever reasons or motives, take part in that war, the Royal Air Force will receive orders to bombard Budapest and other Hungarian towns. Since – so the report went in – it is only a question of one or two weeks, perhaps only days when the U.S.A. too will enter the war, the Hungarian Government in both cases has also to reckon with a declaration of war on the part of the U.S.A. and with additional air attacks of the American Air Force.

I asked the Prime Minister to come over to my office in order to show him and discuss with him the contents of this telegram. As he was otherwise engaged he arrived only late about 10 P.M. looking tired and appearing to be very much down.

Though I drew his attention to the fact that our representative in London had only referred to 'influential political circles' as to the source of his information and did not say that the statements in his report were officially communicated to him (the forthcoming events in fact did not prove the authenticity of the threat), Teleki was convinced that everything would happen as outlined in the report.

In a long conversation with me, he meditated once more upon all the reasons making imperative our reacquiring the former Hungarian territories, which in principle and on his advice had already been decided upon both by the Government and by the Regent. He clearly saw that there was no possibility of going back on our decision. On the other hand he was deeply impressed by the consequences outlined by our London representative, which he thought also unavoidable. He evidently felt caught in a dilemma from which he could find no way out.

Teleki left me late in the night and first called at the sanatorium where his wife was lying and where he found her in a very bad state, then he returned home where he was still heard to-walk up and down for a while in his room.

In his last hours he was – no doubt – tormented by the heavy responsibilities that had fallen upon him and obviously in a nervous collapse he took the revolver.

4. When Hungary attacked Yougoslavia what German pressure was exercised?

The question contains an error or a misunderstanding which first has to be corrected.

Hungary did not attack Yougoslavia. On the 10th of April 1941 the creation of an independent Croatian State was announced and a government formed in Zagreb. That is: Yougoslavia (originally called in the peace treaties the 'Serbo-Croate-Slovene State') had fallen into her composing elements and had ceased to exist as a political entity. Much more so as it was the case with Poland on the 18th Sept. 1939 when Soviet Russian troops entered the country on the ground that Poland had legally ceased to exist.

Hungary did not attack Yougoslavia but only carried out a strictly limited military action to reacquire the former Hungarian territories, which on the 10th April had already been evacuated by the Serbian forces. The Hungarian troops entered into a 'vacuum' where the overwhelming Hungarian population received them with great enthusiasm.

The antecedents to carry out that action were the following.

In the last weeks of March 1941 the German Government brought to the knowledge to the Hungarian Government that the Reich had decided to fore its way through Yougoslavia in order to take part in the Greek-Italian war and for this reason would open war on the Southern Slav State.

It was made clear to the Hungarian Government that it would be absolutely necessary for the German army to pass through Hungarian territory but only in the south-western regions that is: in the direction towards Croatia, if Hungary herself, in view of her revisionist aims, would be ready to operate in the region between the Danube and the Tisza.

If Hungary would decide to seize the opportunity to liberate[82] the Hungarians living in the southern part, Germany would be willing to agree that all former Hungarian territories, at the time under Yougoslav rule, reenter into the possession of Hungary.

An early decision was requested and it was pointed out that Germany would start the action in any case employing such amount of military forces that would assure in a very short time an unquestionable

[82] Fölé írva: "*realize her aims*"

result. Later it was communicated to Budapest that the so-called Bánság or Bánát (the south-eastern region between the Tisza and the Yougoslav-Roumanian frontier) would on political considerations and for the time being not be handed over to Hungary. It is possible that one of these 'political considerations' were the fact that Hungary had desired to carry out her action only under special conditions (first to wait until Yougoslavia ceases to exist etc.) and that she delayed her action for about six days. In fact the Bánság remained until the end under German occupation and under local administration directed by the German Government.

5. Who was responsible for the Bácska massacres in January 1942?

It seems necessary first to sum up the antecedents.

The Minister of Interior reported in one of the regular cabinet meetings about the situation in the Bácska. He pointed out that the situation there had become more and more tense owing to the terroristic 'četnik' (Serbian partisan) activities, which had caused many causalities among the Hungarian police and military men and had made the life of many Hungarian officials unsafe.

It could be ascertained – so the minister's report went on – that these partisan activities have a centre in Ujvidék and therefore it seemed to him absolutely necessary to carry out a raid in that town to clean out all dangerous elements. As he did not consider the civilian police organization, under his command, able to properly carry out the task he had already requested the High Command of the Hungarian Army to take the matter in its hand and employ military forces. The raid was scheduled to last three days and the details had already been arranged in a meeting with the representatives of the army under the chairmanship of the Minister of Interiors.

In the Cabinet Council there was no discussion on the matter, neither was it necessary for the Government to take a decision. It merely took knowledge of the minister's report.

Some time later I had a telephone message from a member of the parliamentary opposition (the deputy Mr. Ch. Rassay) telling me that rumours concerning the forthcoming military raid had, according to his information, created much anxiety in Ujvidék especially among the Serbian and Yewish population.

I immediately called up the Chief of the General Staff (Gen. Szombathelyi) and requested him to see to it that the raid be carried out strictly in accordance with the rules and regulations without any unnecessary vexation. Innocent people should suffer no harm.

The very day the raid had started another member of Parliament (Mr. B. Zsilinszky) called on me at my house and expressed too his anxieties as to possible excesses in the course of the raid.

This time I asked the Chief of the General Staff to come personally over to my office and requested him to give at once telegraphic order in which stress should be laid upon the Prime Minister's strict instruction and in which he should – under threat of heavy punishment – expressly forbid all possible injustices or excesses.

Though – as I later ascertained – the telegraphic order to the Commanding General in Szeged (Gen[eral] Feketehalmi-Czeidner [sic!]) had in fact been dispatched without delay and had been received by him in due time. I had to learn with great honour that the previous anxieties had not remained unjustified.

According to the first reports, shots fired from windows in one of the narrow streets on the military men leading a larger group of arretees had caused great trouble and had induced the soldiers to use their weapons against arretees trying to escape. In the shooting from both sides a considerable number of persons had been wounded and killed. News about causalities caused by other incidents were also coming in.

Upon received of these news, I ordered the Commanding General in Szeged to come to Budapest. I received him in the presence of the Minister of Interior and gave orders that an investigation be immediately held in order to ascertain in all details: what had really happened, what were the reasons and who were the persons responsible in every individual case?

Repeatedly I had to request for the report on the result of the investigation and when at last the report arrived, I had to ascertain that it gave no proper answer to the points I had fixed as outlined above.

I therefore refused to accept the report and though the Chief of the General Staff ordered a new investigation. After a few days I resigned as Prime Minister and could no longer obtain any official information in the matter.

Only through private and uncontrolled information did I learn later that the investigation which apparently had been suspended for some time, were taken up again in 1943. They resulted in a court martial involving some fourteen accused officers.

I was interrogated as a witness in the court martial proceedings and gave testimony as above.

The names of the accused were not communicated to me. I knew only that the General Feketehalmi-Czeidner and Gen[eral] Grassy were among them.

I do not know what the sentences of the court martial were.

6. Why was constitutional parliamentary procedure violated when Hungary declared war on the USSR, Great Britain and the U.S.A.?

The question seems to be based upon a misunderstanding of the facts.

It was Great Britain that declared war on Hungary and not vice versa and so did the President of the U.S.A.

In the case of the U.S.A. only a declaration of solidarity with Germany had been made on the part of the Hungarian Government.

In the case of the Soviet Union there was neither a declaration of war on the side of Hungary. Upon unprovoked and repeated air attacks the Government had found it necessary to announce that a state of war existed between the two countries.

According to the explicit wording of the respective Hungarian law the Regent upon his Government's advice has the right to give orders to the Hungarian Army to carry out military actions outside the country, the Government being obliged to bring the matter to the knowledge of Parliament and to request its subsequent approval.

This rule has been observed in the case of Soviet Russia – where Hungarian military forces were to be employed outside the country – without any violation of parliamentary procedure.

The fact that the Regent, upon his Government's advice, had ordered the Hungarian Army's immediate action in defence of the country was communicated to the House of Deputies by the Prime Minister the very day even the very morning on which the respective decision was taken. There could be no greater haste.

According to the parliamentary rules, the Prime Minister's statements can be put to discussion. Every member of Parliament has the right to propose such a course.

In the case of the announcement on the state of war with Soviet Russia and in the setting in movement Hungarian military forces outside the country, not one member of Parliament motioned that the Prime Minister's announcement be discussed.

Subsequently, the Government properly asked for the Parliament's explicit approval.

When the legislative bodies took up the matter, the approval was unanimously given by both Houses without any discussion.

According to universally accepted legal principles it is only the Parliament itself that can judge in the parliamentary procedure. The

Hungarian Parliament, in the present case, when deciding upon the merit of the submitted question, has found no omission in the procedure.

The contention therefore that parliamentary procedure was 'violated' has no foundation.

7. Why were you omitted from the Sztojai [sic!] Cabinet?

The word 'omitted' implies as if I myself or somebody else had desired my participation in the Sztojai Cabinet and that in spite of such a desire I had been omitted.

I want to make it perfectly clear that this was not the case.

When the Sztojai Government was formed no one asked me or suggested me to participate in the cabinet, and as to myself I did not even dream of such a thing on the morning of the 19th March 1944. I learned with the greatest consternation that German troops had entered the country and very much deplored the fact and its consequences. According to my political views it was first that event which should have been and – I strongly believe – could have been prevented.

On the afternoon of the same day (19th March) I received a telephone message to the effect that the German representative would welcome it if I – together with some other leading Hungarian politicians already gathered with him – would discuss the question arising out of the new situation.

My answer was: In view of the already published resignation of the Kállay Government it is the Regent's first task and also his exclusive right to appoint a new government. As long as a legally constituted government had not taken over office, I would not consider it proper for me to discuss any Hungarian question with the new representative of the Reich.

About two months later the Regent requested me to take part in the cabinet. I most decidedly refused the offer. I declined a similar approach on the side of Mr. Sztojai.

8. What part did you play during the Szalasi regime?

I played no part whatsoever.

The 28th July 1945 Camp Bärenkeller

Kézzel írt vallomás.
Jelzet: Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár, Kézirattár,
Naplók-visszaemlékezések-beszédek, 29. sz.

1./ Tekintettel az Ön korábbi angolbarát érzelmeire, miért működött együtt a németekkel?

A háború kitörése előtt Magyarország politikájának fő iránya a képviselőház és a lakosság túlnyomó többségének határozott támogatásával volt meghatározva.

Ezen elvek fényében mindig egyértelmű volt, hogy a megfelelő pillanatban minden magyar kormány erkölcsi és politikai kötelessége lesz minden ésszerű eszközt felhasználni a Magyarországtól elszakított területek visszaszerzésére. Ez egy nemzeti kötelezettség volt, melynek teljesítésére az egész magyar alkotmányos rendszer elkötelezte magát 1919 óta. Ezt a nyíltan hangoztatott kötelezettséget nemcsak a trianoni Magyarország lakosságával szemben, hanem az önkényesen megállapított határokon túl élő magyarsággal szemben is vállalta.

Ha az úgynevezett utódállamokban élő magyarságnak nem lett volna meg a magyar revíziós politika által nyújtott garancia, hogy adott pillanatban Magyarország kezdeményezésre felszabadulnak az idegen uralom alól, lehetetlen lett volna 20 évig visszatartani őket attól az elkeseredett lépéstől, hogy saját maguk próbálják megdönteni a fennálló rendet.

Magyarország kötelezettsége az elszakított magyarokkal szemben tehát nemcsak egy belső ügy volt, hanem jelentékeny nemzetközi következményei voltak. Ez segített fenntartani a békét Európa ezen részében, és ha ebben a tekintetben meg volt a maga érdeme, elkerülhetetlenül végre kellett hajtani, amint a békés körülményeket tovább nem lehetett fenntartani, és amikor általános nézet szerint eljött az idő Magyarország céljainak megvalósítására.

Vagyis: ha egy magyar kormány megtagadta volna ezt a kötelességet – mely esetben egy ilyen kormány azonnal elvesztette volna

a képviselőház támogatását – egy a nemzet egységét helyreállító belső és külső mozgalom mindenképpen elindult volna, függetlenül egy harmadik tényező segítségétől.

A cselekvéstől való tartózkodás, mikor erre lehetőség volt, erkölcsileg lehetetlen volt, mert ez megtagadását jelentette volna mindannak, amit az egymást követő magyar kormányok több mint 20 éven át hirdettek. A követeléseink igazságának megtagadását és az ellenérdekelt felek állításának az elfogadását jelentette volna, vagyis, hogy nincsen jogunk az igényelt területekre. Politikailag értelmetlen és eredménytelen lett volna, mert a helyzetet egy nemzeti megmozdulás felborította volna.

Sohasem tagadott és mindig meglévő személyes érzelmek alig játszhattak szerepet ezekkel a politikánk elemeit alkotó tényekkel szemben.

A Németországgal való együttműködés, mely már jóval miniszterelnöknek való kinevezésem előtt tény volt, utat nyitott a háború előtti Magyarország déli részeinek visszaszerzése előtt. Más utat és módot nem lehetett találni. Teljességgel lehetetlen volt a magyar közvéleményt meggyőzni arról, hogy ha ekkor nem cselekszünk, erre később még nyílhat alkalom a nyugati hatalmak segítségével vagy támogatásával. De nem is volt a nyugati hatalmak magatartásában és kijelentéseiben semmi, ami ezt a hitet igazolta volna, inkább az ellenkezője.

A Németországgal való együttműködés nem Németország kedvéért volt, hanem kizárólag a mi nemzeti céljaink és kötelességeink megvalósítása érdekében. Kétségtelen, hogy a Reichnek 1941-ben nem volt szüksége katonai segítségre Jugoszlávia ellen és mindenképpen egyedül cselekedett volna (ami azt illeti valójában egyedül indította meg a katonai akciót).[83] A Reich maga szállta volna meg az egykori magyar területeket és ebben az esetben használnia kellett volna (valószínűleg

[83] Hozzá kell azonban tenni, hogy Németország szívesen látta és ösztönözte Magyarország részvételét a háborúban, elismerve annak revíziós igényeit. Lásd erre a berlini magyar nagykövet 1941. március 27-i jelentését. Juhász, 1982: 966–968. (652. sz. dokumentum)

elfoglalnia) az egész magyar vasúti hálózatot, melynek könnyű elképzelni magyarországi politikai következményeit.

2./ Miért lett ön Teleki utódjának kiválasztva?

Ezt a kérdést nehéz megválaszolnom. Én magam ismételten és a leghatározottabban ugyanezt a kérdést tettem fel a Kormányzónak azon a tragikus reggelen, mikor Telekit grófot halva találták, ki önkezűleg vetett véget életének, és mikor az államfő megkért, hogy vegyem át a helyét; ekkor első elutasításom és ellenkezésem dacára ő újra és újra hazafias kötelességemre hivatkozott.

A következő magyarázatot adta: Magyarország egy nemzetközi jellegű probléma megoldásával áll szemben és a döntés végrehajtásáról már egyértelműen határozott a Teleki-kormány: visszaszerezni a volt magyar területeket délen, a Reich és Jugoszlávia háborújának eredményeként. A feladatnak igen fontos diplomáciái vonatkozásai voltak; mindenekelőtt a különböző kormányokkal elfogadtatni vagy legalább megértetni cselekvéseink indokait. Ez a külügyminiszter kötelessége (én 1941 első napjaitól külügyminiszter voltam Teleki[-]kormányában). Ebben a helyzetben tanácsosnak tűnt az ország általános politikáját és diplomáciai ügyeit egy kézbe venni. Figyelembe vették, hogy az én viszonylag hosszú londoni tartózkodásom (négy év) alatt a revíziós törekvésekhez szorosan kapcsolódó ottani munkámat mindig nagy őszinteséggel végeztem.

Másik oka kiválasztásomnak az a tény volt, hogy miután több mint 10 évig külföldön voltam diplomáciai szolgálatban, én részben ismeretlen voltam az ország belpolitikai életében és nem álltam kapcsolatban a politikai pártok egyikével sem. Ezért azt remélték, hogy az elkövetkező nehéz időszakban nekem egyszerűbb lesz pártatlanul és a politikai pártok belső ellentéteitől mentesen irányítani az országot, és így megvédeni a nemzet egységét, melyet én mindig a legfontosabb feladatnak tartottam.

Mikor végre elfogadtam a pozíciót, ígéretet kaptam, hogy amint egy a kormányban bekövetkező változás nem járna veszéllyel és az nehézségek nélkül végrehajtható, lemondási kérelmemet nem utasítják el.

Egész hivatalos működésem alatt kerestem ezt az alkalmat és végül meg is találtam 1942 januárjában.[84]

3./ Mi az igazság Teleki 1941. április 3-án történt öngyilkossága körül?

Gróf Teleki mindig nagyon gyenge és ideges alkat volt, és igen hajlamos a kétségbeesésre. Ősei között számos öngyilkossági eset volt[85] és sokszor mondta, hogy ő is hasonló módon végzi.

1941 elején – az előző év eseményei túl sok nehéz és kényes probléma megoldását követelte tőle – túl volt terhelve és álmatlanságtól szenvedett. Felesége, akihez nagyon szoros kapcsolat fűzte, súlyos beteg volt, melynek gyógyíthatatlanságáról 1941 márciusának utolsó napjaiban szerzett tudomást.[86]

Ebben a gyenge pszichés állapotában a londoni követségünk egy távirata volt az, mely döntő fordulatot hozott.

Április 2-án a londoni magyar követ távirati jelentést küldött. A nagykövet ebben azt állította, hogy befolyásos londoni politikai köröktől a következők jutottak a tudomására: ha a küszöbön álló Jugoszlávia elleni háborúban a magyar kormány hozzájárul a német csapatok Magyarországon való átszállításához, a brit kormány azonnal hadat üzen Magyarországnak. Ha Magyarország bármely okból vagy indítékból részt vesz ebben a háborúban, az Királyi Légierő parancsot fog kapni Budapest és más magyar városok bombázására. Miután – így folytatta a jelentés – csupán egy-két hét, esetleg csak napok kérdése, hogy az USA is belépjen a háborúba, a magyar kormánynak mindkét esetben

[84] Pontosabban 1942. március 7-én

[85] Legismertebb Teleki László (Pest, 1811. február 11. – Pest, 1861. május 7.) öngyilkossága.

[86] Bissingen-Nippenburg Johanna (Budapest, 1889. március 1. – Budapest, 1942. július 7.). Ekkor nemcsak felesége, de édesanyja is súlyos beteg volt, aki nem sokkal élte csupán túl fiát, 1941 októberében hunyt el.

számolnia kell az USA hadüzenetével és további légitámadásokkal az amerikai légierő részéről.[87]

Kértem a miniszterelnököt, hogy jöjjön át hivatalomba, hogy megmutassam és megbeszéljem vele a távirat tartalmát. Minthogy egyébként más kötelezettségei is voltak, csak este későn 10 óra körül érkezett meg és nagyon fáradtnak és levertnek látszott.

Jóllehet felhívtam a figyelmét arra a tényre, hogy londoni követünk csak „befolyásos politikai körökre" hivatkozott információja forrásaként és nem mondta, hogy jelentése állításait hivatalosan közölték vele (az elkövetkező események valóban nem igazolták ezen fenyegetés hitelességét), Teleki meg volt győződve, hogy minden úgy fog történni, ahogy az a jelentésben állt.

A velem folytatott hosszú megbeszélés során még egyszer eltöprengett azon okok felett, melyek az egykori magyar területek visszaszerzésre kényszerítenek, melyről alapjaiban és az ő tanácsai alapján már határozott mind a kormány mind pedig a kormányzó. Világosan látta, hogy nem lehetett ezt a döntést megváltoztatni. Másrészről mély benyomást tettek rá a londoni követünk által felvázolt következmények, melyeket elkerülhetetlennek tartott. Kétségtelenül úgy érezte, hogy olyan dilemmába került, melyből nem talál kiutat.

Teleki késő éjjel távozott tőlem és először a szanatóriumba ment, ahol a felesége feküdt, és ahol igen súlyos állapotban találta őt; ezután hazament, ahol még hallották fel-alá járkálni szobájában.

Utolsó óráiban – kétségtelenül – gyötrődött a súlyos felelősségtől, mely rászakadt és nyilvánvalóan idegösszeomlás következtében nyúlt revolverhez.[88]

[87] Juhász, 1982: 991–992. (681. sz. dokumentum)
[88] Teleki öngyilkosságának okaira lásd legutóbb Ablonczy, 2018.

4./ Milyen nyomásgyakorlás történt Németország részéről, mikor Magyarország megtámadta Jugoszláviát?

A kérdés tévedést vagy félreértést tartalmaz, melyet előbb tisztázni kell.

Magyarország nem támadta meg Jugoszláviát. 1941. április 10-én bejelentették a független horvát állam létrehozását és Zágrábban egy kormány alakult. Vagyis: Jugoszlávia (a békeszerződésben eredetileg „Szerb-Horvát-Szlovén Államnak" nevezték) alkotóelemeire bomlott és megszűnt politikai egységnek lenni. Sokkal inkább, mint volt az Lengyelország esetében 1939. szeptember 18-án, amikor szovjet-orosz csapatok léptek az ország területére azzal az indokkal, hogy Lengyelország jogilag megszűnt létezni.[89]

Magyarország nem támadta meg Jugoszláviát, csak egy szigorúan korlátozott katonai akciót hajtott végre, hogy visszaszerezze az egykori magyar területeket, melyeket április 10-én a szerb erők már kiürítettek. A magyar csapatok egy „légüres térbe" érkeztek, ahol a túlnyomórészt magyar lakosság nagy lelkesedéssel fogadta őket.

Ezen akció végrehajtásának előzményei a következők.

1941 márciusának utolsó heteiben a német kormány tájékoztatta a magyar kormányt a Reich azon elhatározásáról, hogy utat nyit magának Jugoszlávián keresztül annak érdekében, hogy beavatkozzon az olasz–görög háborúba, és ezért háborút indítana a délszláv állam ellen.[90]

A magyar kormánynak világosan értésére adták, hogy a német hadsereg számára feltétlenül szükséges, hogy magyar területen haladjon át, de csak a délnyugati régióban, vagyis Horvátország irányába, amennyiben Magyarország a maga részéről, tekintve revíziós céljait, hajlandó lenne a Duna-Tisza közötti területen hadműveletet kezdeni.

Ha Magyarország úgy határozna, hogy megragadja az alkalmat a déli területeken élő magyarság felszabadítására, Németország hajlandó

[89] A Szovjetunió hivatalosan az összeomló Lengyelország belarusz és ukrán lakosságának védelmében vonult be a kelet-lengyel területekre.
[90] Juhász, 1982: 966–968. (652. sz. dokumentum)

lenne beleegyezni, hogy valamennyi egykori magyar terület, melyek akkor jugoszláv uralom alatt álltak, visszatérjen Magyarország birtokába.

Gyors döntést kértek és felhívták a figyelmet arra, hogy Németország mindenképpen megindítaná az akciót olyan mennyiségű haderő bevetésével, mely nagyon rövid időn belül garantálná annak egyértelmű kimenetelét. Később közölték Budapesttel, hogy az úgynevezett Bánságot vagy Bánátot (a délkeleti régió a Duna-Tisza és a jugoszláv–román határ között) politikai megfontolásokból egyelőre nem adják át Magyarországnak. Valószínűleg ezen „politikai megfontolások" egyike az a tény volt, hogy Magyarország csak bizonyos feltételek mellett volt hajlandó cselekedni (elsősorban, hogy Jugoszlávia megszűnik létezni stb.), és hogy körülbelül hat napot késett akciójával. Valóban, a Bánság végig német megszállás és a német kormány által irányított helyi közigazgatás alatt maradt.[91]

5./ Ki volt felelős a bácskai vérengzésért 1942 januárjában?[92]

Ehhez előbb szükségesnek tűnik az előzményeket összefoglalni.

A belügyminiszter az egyik szokásos minisztertanácson jelentést tett a bácskai helyzetről.[93] Rámutatott, hogy az ottani helyzet egyre inkább feszültebbé válik a „csetnikek" (szerb partizánok) terrortevékenysége

[91] Noha eredetileg a Bánságot is Magyarországnak ígérte Németország, végül átadására nem került sor. A terület német katonai megszállás alá került és önálló adminisztratív státussal a szintén német megszállás alatt álló Szerbia része maradt. A döntést a németek elsősorban azzal indokolták, hogy a területre szintén igényt tartó és a második bécsi döntés miatt nemrég súlyos veszteségeket elszenvedett Románia, illetve Magyarország között megakadályozzanak egy fegyveres konfliktust, illetve tartottak egy román belpolitikai válság kirobbanásától is. Sajti, 2004: 158–161.

[92] Újvidéki razziára lásd Sajti, 2004: 269–317.; Sajti, 2013.

[93] Feketehalmy-Czeydner Ferenc 1942. január 12-én tájékoztatta Keresztes-Fischer Ferenc belügyminisztert, Bartha Miklós honvédelmi minisztert és Szombathelyi Ferenc vezérkari főnököt a bácskai helyzetről és a razzia kiterjesztésének szükségességéről, melyről a megbeszélésen döntés is született. A belügyminiszter ennek alapján tájékoztatta a minisztertanácsot, mely a bejelentést tudomásul vette. Sajti, 1987: 156–157.; Ugyanakkor a vonatkozó bejelentés a minisztertanácsi jegyzőkönyvekben nem található meg. A Bárczy által vezetett minisztertanácsi jegyzőkönyvek általánosabb problematikusságára lásd Gellért–Gellért, 2012: 9.

miatt, mely számos áldozatot követelt a magyar rendőrség és katonaság körében és sok magyar hivatalnok működését veszélyessé tette.

Megállapítható – folytatódott a miniszter beszámolója –, hogy ezeknek a partizántevékenységeknek Újvidéken van a központja és ezért mindenképpen szükségesnek látja, hogy razziát tartsanak a városban, és megtisztítsák minden veszélyes elemtől. Mivel a neki alárendelt polgári rendőri szervezetet nem tartotta alkalmasnak a feladat végrehajtására, már felkérte a magyar hadsereg főparancsnokságát, hogy vegye kezébe az ügyet és alkalmazzon katonai erőt. A razziát legalább három naposra tervezték és a részletekben már meg is állapodtak hadsereg küldötteivel egy a belügyminiszter elnöklete alatt tartott találkozón.

A minisztertanácson nem vitatták meg az ügyet, és a kormánynak sem volt szüksége határozathozatalra. Pusztán a tudomásomra hozta a miniszter jelentésében.

Kis idő múlva távbeszélő üzenetet kaptam a parlamenti ellenzék egy tagjától (Rassay képviselőtől), melyben arról tájékoztatott, hogy hírek terjednek a tervezett katonai razziáról és értesülése szerint ezek nagy aggodalmat keltettek Újvidéken, különösen a szerb és zsidó lakosság körében.

Azonnal felhívtam a vezérkari főnököt (Szombathelyi tábornokot) és megkértem, hogy legyen gondja arra, hogy a razziát szigorúan a szabályok és előírások betartásával hajtsák végre, minden felesleges zaklatás nélkül. Ártatlan embereknek nem eshet bántódása.

Azon a napon, mikor a razzia megkezdődött, a képviselőház egy másik tagja (B[ajcsy] Zsilinszky) felhívott a lakásomon és szintén aggodalmát fejezte ki a vállalkozás során felmerülő lehetséges túlkapások miatt.

Ekkor megkértem a vezérkari főnököt, hogy személyesen jöjjön át az irodámba és kértem, hogy azonnal adjon távirati parancsot, melyben hangsúlyozza a miniszterelnök szigorú utasítását és melyben – súlyos büntetés terhe mellett – határozottan tiltson meg minden esetleges törvénytelenséget vagy kilengést.

Így – ahogy később megbizonyosodtam – a távirati parancsot a szegedi vezérlőtábornokhoz (Feketehalmy-Czeidner) [sic!] valóban késedelem nélkül elküldték és azt időben meg is kapta. Nagy alázatot kellett tanulnom, hogy az előzetes aggodalmak nem voltak megalapozatlanok.

Az első jelentések szerint az egyik szűk utca ablakaiból egy nagyobb fogolycsoportot kísérő katonaságra leadott lövések nagy zavart okoztak és szükségessé tették a katonai fegyverhasználatot a menekülni próbáló foglyokkal szemben. A mindkét oldalról való lövöldözésben sokan megsebesültek és meghaltak. Újabb veszteségekről is érkeztek jelentések más incidensek következtében.[94]

Mikor ezekről értesültem, a szegedi vezérlőtábornokot Budapestre rendeltem. A belügyminiszter jelenlétében fogadtam és parancsot adtam egy azonnali vizsgálatra, hogy minden részlet kiderüljön: mi történt valójában, mik voltak az okok és kik voltak a felelősök az egyes esetekben.

A vizsgálat eredményéről szóló jelentést állandóan sürgetnem kellett, és amikor végre megérkezett, arról kellett meggyőződnöm, hogy nem adott megfelelő választ az általam meghatározott pontokra, melyeket fent említettem.

Ezért visszautasítottam a jelentés elfogadását és a vezérkari főnök új vizsgálatot rendelt el. Néhány nap múlva lemondtam a miniszterelnökségről és nem tudtam további hivatalos információt szerezni az ügyről.

Csupán magán és ellenőrizetlen információ útján értesültem arról, hogy a vizsgálatot, melyet nyilvánvalóan felfüggesztettek egy időre, 1943-ban folytatták ismét. Ez hadbírósági tárgyaláshoz vezetett, körülbelül 14 tisztet vádolva meg.[95]

---

[94] Hivatalos magyar adatok szerint az razziának összesen 3340 ember esett áldozatul. Közülük 2550 volt szerb, 743 zsidó, 11 magyar, 36 egyéb. Összesen 2102 férfi, 792 nő, 299 időskorú férfi és nő, 147 gyermek halt meg. Sajti, 2004: 282.

[95] Az újvidéki razziát követően Szombathelyi Ferenc utasítására a Honvéd Vezérkar Főnökének Bírósága folytatta le a vizsgálatot. Bár a tömeggyilkosság ténye bizonyítást nyert, 1942. augusztus 13-án Horthy Miklós leállította az eljárást, majd 1943. októbertől, szintén az ő utasítására, folytatták azt. A tárgyalás december 14-én kezdődött, miközben a vádlottak szabadlábon védekezhettek. Feketehalmy-Czeydner

Én a hadbírósági tárgyaláson, mint tanú lettem kihallgatva és a fentiek szerint vallottam.

A vádlottak nevét nem közölték velem. Csupán annyit tudtam meg, hogy Feketehalmy-Czeidner [sic!] és Grassy tábornok is közöttük volt.

A hadbíróság ítéletét nem tudom.

6/ Miért sértették meg az alkotmányos parlamenti eljárást, mikor Magyarország hadat üzent a SZU-nak, Nagy-Britanniának és az USA-nak?

Úgy tűnik, a kérdés a tények félreértésén alapszik.

Nagy-Britannia volt az, aki hadat üzent Magyarországnak és nem fordítva, és ugyanígy tett az USA elnöke is.[96]

Az USA esetében a magyar kormány részéről csupán egy Németországgal való szolidaritási nyilatkozatot közzététele történt.

A Szovjetunió esetében sem volt hadüzenet Magyarország részéről. Indokolatlan és ismételt légitámadások után a kormány szükségesnek tartotta a hadiállapot beálltának a kinyilvánítását a két ország között.

A vonatkozó magyar törvények egyértelmű rendelkezése értelmében kormánya javaslatára a kormányzónak joga van parancsot adni a hadseregnek az ország területén kívül való hadműveletek végrehajtására, a kormánynak pedig kötelessége az ügyet a parlament tudomására hozni és kérni utólagos hozzájárulását.

Ez az eljárás megfigyelhető Szovjet-Oroszország esetében – amikor a magyar katonai erőket az ország területén kívül alkalmazták – a parlamenti eljárás legkisebb megsértése nélkül.

A tényt, hogy a kormányzó, kormánya javaslatára, elrendelte a magyar hadsereg azonnali bevetését az ország védelme érdekében, a miniszterelnök a képviselőház még azon a napon, sőt még azon

Ferenc altábornagy, Grassy József vezérőrnagy, Deák László ezredes és Zöldi Márton csendőr százados azonban 1944. január 15-én Németországba szökött. Távollétükben a bíróság nem hozott ítéletet. Sajti, 2004: 288–289., 294–304.

[96] Valóban, az Egyesült Királyság 1941. december 7-én üzent hadat Magyarország mellett Romániának és Finnországnak.

a reggelen közölte, melyen a vonatkozó döntést meghozták. Ezt hamarabb megtenni nem lehetett.

A parlamenti szabályok szerint a miniszterelnök jelentése vita tárgyát képezheti. A parlament valamennyi tagjának joga van egy ilyen kezdeményezést előterjeszteni.

A Szovjet-Oroszországgal való hadiállapot és a magyar katonai erők országon kívüli hadműveleteinek megindulásának bejelentése esetében a parlament egyetlen tagja sem javasolta a miniszterelnök nyilatkozatának a vitáját.

Következésképpen a kormány megfelelő módon kérte a képviselőház kifejezett hozzájárulását.

Amikor a törvényhozó testület felvette az ügyet, a hozzájárulást mindkét ház egyhangúlag és vita nélkül megadta.

Az általánosan elismert törvényes alapok szerint kizárólag a parlament maga ítélkezhet a parlamenti eljárás felett. A magyar parlament a jelen ügyben, amikor érdemben határozott a benyújtott kérdésről, nem talált semmi mulasztást az eljárásban.

Azon vádak ezért, hogy a parlamenti eljárást megsértettek, alaptalanok.[97]

---

[97] Ezzel szemben Szente Zoltán tanulmányában kimutatta, hogy mind a hazai közjog, mind az akkoriban érvényes nemzetközi jog szerint a hadiállapot kinyilvánítása és a hadüzenet egy megítélés alá esett. A hadiállapot kinyilvánításának gyakorlata lényegében nem volt más, mint a hadüzenet álcázása, a háborúért való felelősség elhárítsa. Emellett nem teljesültek az 1920. XVII. tc. 2. §-nak feltételei sem, mely szerint „*közvetlen fenyegető veszély esetében azonban a kormányzó a magyar összminisztérium felelőssége és a nemzetgyűlésnek késedelem nélkül kikérendő utólagos hozzájárulása mellett a hadseregnek az ország határán kívül alkalmazását elrendelheti*". A kormányzó, illetve a minisztertanács 1941. június 26-i döntése a Szovjetunió elleni hadba lépésről határozott, az idézett törvény viszont nem a háborúba lépésre vonatkozott, hanem a háborún kívüli más, az országhatárokon túli katonai akciókra. A döntés ráadásul a formai követelményeket sem tartotta be, hiszen a közvetlen veszély meglétét nem állapította meg, az nem miniszteri ellenjegyzéssel történt és az országgyűlés jóváhagyását is csak késedelemmel kérte ki. Hasonló a helyzet az Egyesült Államok vonatkozásában, mely esetben úgy tűnik Bárdossy László egymaga üzent hadat. Ezen lépéséhez nem kérte ki az országgyűlés jóváhagyását, sőt a miniszterelnök úgy minősítette hadüzenetnek a korábbi minisztertanácsi határozatot, hogy arról előzetesen a kormányzóval sem egyeztetett. A hadüzenet alkotmányos követelményei közül egy sem teljesült. Az Egyesült Királyság esetében alkotmányjogi kérdés nem merül fel, hiszen ebben az esetben Magyarországnak üzentek hadat. Szente, 2006: 1395–1403.

7./ Miért hagyták ki Önt a Sztójay[-]kormányból?

A „kihagy" szó azt sejteti, mintha én magam vagy valaki más szerette volna a Sztójay[-]kormányban való részvételemet, és hogy egy ilyen kívánság ellenére lettem mellőzve.

Egyértelműen világossá szeretném tenni, hogy nem erről volt szó.

Mikor a Sztójay[-]kormány megalakult, senki sem kért fel vagy ösztönzött a kormányban való részvételre, és ami engem illet, erről még csak nem is álmodtam 1944. március 19-e reggelén. A legnagyobb megdöbbenéssel értesültem arról, hogy német csapatok vonultak be az országba és rendkívüli sajnálattal vettem tudomásul a tényt és annak következményeit. Politikai nézeteim szerint ez volt az első olyan esemény, melyet meg kellett volna és – őszintén hiszem – meg lehetett volna előzni.

Ugyanaznap délután (március 19.) távbeszélő értesítést kaptam arról a fejleményről, hogy a német megbízott szívesen venné, ha – néhány más, maga köré gyűjtött magyar vezető politikussal – megbeszélnénk az új helyzet következtében felmerült kérdéseket.

A válaszom a következő volt: tekintettel a Kállay[-]kormány már nyilvánosságra hozott lemondására, elsősorban a kormányzó feladata és egyben kizárólagos joga egy új kormány kinevezése. Ameddig törvényesen kinevezett kormány nem vette át hivatalát, részemről nem találnám helyesnek bármely magyar vonatkozású kérdés megbeszélését a Reich képviselőjével.[98]

Körülbelül két hónappal később a kormányzó felkért a kormányban való részvételre. A leghatározottabban elutasítottam az ajánlatot. Visszautasítottam egy hasonló ajánlást Sztójay részéről is.[99]

---

[98] Kállay Miklós lemondását követően 1944. március 22-én Horthy Miklós Sztójay Döme volt berlini követet nevezte ki kormányfőnek.

[99] A német külügyi dokumentumokban Bárdossy neve többször is felmerült mint a Sztójay-kormány lehetséges tagja, így kultuszminiszterként és külügyminiszterként is. Juhász–Ránki–Pemlényi–Tilkovszky, 1968: 848–849., 851., 868–870., 887–888., 892–893. (666., 671., 686., 702., 705. sz. dokumentum) Lásd még Karsai–Molnár, 2004: 798., 818–822.

8./ Milyen szerepet játszott a Szálasi rezsimben?

Semmilyen részt nem vállaltam.

Bärenkeller tábor 1945. július 28.

A BÁRDOSSY-PER DOKUMENTUMAI

Bárdossy László vádiratra tett észrevételei, 1945. október 15.

Budapesti Népügyészség.[100]

1945.Nü. 5552/1. szám.

Budapesti Népbíróságnak,

Budapest.

A nyomozás iratait idezárva az Nbr. 6. §-a alapján a következő

vádirat

benyújtásával küldöm meg:

Az 1945. október 10. napja óta előzetesben lévő:

dr. Bárdossy László

(szül[etett] 1890. dec[ember] 10-én Budapesten, anyja neve: Zarka Gizella, nős, volt M[agyar] Kir[ályi] Miniszterelnök és Külügyminiszter, budapesti II. ker[ület] Virágárok u[tca] 8. sz. lakos) terheltet vádolom

1./ az 1945. évi VII. t.c. (Nbr.) 11. §-ának 2. pontjába[101] ütk[öző] háborús bűntett miatt, melyet azáltal követett el, hogy

[100] Lap tetején bal oldalt ceruzával az alábbi megjegyzés: „*8. old. 2., 12. old. 1., 13. old. 1., 14. old. 2. 16. old. 3. – 5 helyen 9 alkotmánysértés*". – az alkotmánysértésre vonatkozó részek a szövegben piros ceruzával be annak karikázva. Ezeket külön nem jelezzük.

[101] 81/1945. M.E. sz. rendelet a népbíráskodásról, melyet az 1945. VII. tc. emelt törvényerőre. Ez kapta az Nbr. rövidítést. A 11. §. határozta meg a háborús bűnös fogalmát, melynek második pontja szerint: „[…] *aki, mint a kormány, országgyűlés tagja, vagy mint vezetőállást betöltő közalkalmazott, kezdeményezője, vagy, bár a következményeket előre láthatta, részese volt olyan határozat hozatalának, amely a magyar népet az 1939. évben kitört*

a./ mint Magyar Királyi Miniszterelnök és Külügyminiszter Budapesten 1941 április 1-én, 6 héttel a Jugoszláviával való örökbaráti szerződés ratifikálása után a Legfelsőbb [sic!] Honvédelmi Tanács ülésen pártolóig előterjesztette a német kormány ama kívánságát,[102] hogy Magyarország fegyveresen vegyen részt a Jugoszlávia ellen indítandó német akcióban,

majd április 11-én[103] a Minisztertanácsban bejelentette, hogy Jugoszlávia részekre bomlott szét és ezzel beteljesült a Legfelsőbb [sic!] Honvédelmi Tanács által a katonai akció megkezdésére szabott feltétel,[104] végül

a volt Kormányzónak a bácskai, muraközi és baranyai délszláv területek fegyveres megszállására vonatkozó kiáltványát megszövegezte és ellenjegyezte,[105] mely a Jugoszláviával való hadüzenetet jelentette anélkül, hogy az 1920 évi I. t.c. 13. §-ához[106] képest ahhoz az országgyűlés előzetes hozzájárulását kikérte volna;

b./ Budapesten 1941. jún[ius] 26-án tartott Minisztertanácsban a Szovjetunió és Magyarország közötti hadiállapot beálltának megállapítását, valamint a magyar hadseregnek az ország határán kívüli alkalmazását javasolta, s javaslatát a Minisztertanácsban szótöbbséggel[107] keresztülvitte. Majd a minisztertanácsi határozatot másnap az országgyűlés képviselőházában napirend előtt bejelentette, tehát az országgyűlés előzetes hozzájárulása nélkül most már egy nagyhatalomnak üzent fegyveresen hadat, noha ez a nagyhatalom előzőleg

---

világháborúba sodorta".

[102] Ceruzával aláhúzva, lap szélén az alábbi megjegyzés: „*nem én, nem a német kormány kívánságára tárgyalta a kormány*".

[103] Az ülés április 10-én volt. A vádirat a dátumot a későbbiekben is következetesen hibásan adja meg.

[104] Lásd 60. jegyzet.

[105] Juhász, 1982: 1029–1030. (717. sz. dokumentum)

[106] Az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló törvény. Eszerint „*Hadüzenethez vagy a hadseregnek az ország határán kívül alkalmazásához és békekötéshez a nemzetgyűlés előzetes hozzájárulása szükséges*". A vádirat azonban nem vesz tudomást az 1920. XVII. tc. módosításairól. Ennek 2. §-a alapján „*Közvetlen fenyegető veszély esetében azonban a kormányzó a magyar összminisztérium felelőssége és a nemzetgyűlésnek késedelem nélkül kikérendő utólagos hozzájárulása mellett a hadseregnek az ország határán kívül alkalmazását elrendelheti*". Ehhez még lásd 97. jegyzet.

[107] Ceruzával aláhúzva, lap szélén az alábbi megjegyzés: „*egyhangú*".

követünk útján jóakaratáról biztosította az országunkat, a vonatkozó táviratot azonban úgy az Államfő, mint a kormány tagjai elől eltitkolta,[108] továbbá a hadseregnek az ország határán kívül történt alkalmazását az országgyűlés Alsóházának csak júl[ius] 25-én jelentette be, s ugyanakkor a Ház üléseit határozathozatal nélkül nyári szünetre elnapolta;[109]

c./ Budapesten 1941. december 12-én annak ellenére, hogy az előző napon tartott Minisztertanács csupán a tengelyhatalmakkal való szolidaritás megállapítását és az Egyesült Államokkal való diplomáciai viszony megszakítását határozta el – ezen minisztertanácsi határozat ellenére és az előbbi pontokban leírtak szerint alkotmányellenesen a saját elhatározásából most már az Egyesült Államokkal is deklarálta a hadiállapot beálltát, végül

a szóban forgó két Minisztertanácsról Bárcziházy[110] Bárczy István miniszterelnökségi államtitkár által készített jegyzőkönyvek tartalmát meghamisította oly módon, hogy a javaslata ellen tett miniszteri felszólalásokat azokból kihagyta,[111]

miáltal bár a következményeket előre láthatta, kezdeményezője volt olyan határozathozatalnak, amelyek azonban a magyar népet az 1939. évben kitört világháborúba sodorta.

2./ Az Nbr. 11. §-ának 3. és 4. pontjába[112] ütköző háborús bűntettek miatt, melyet azáltal követett el, hogy

---

[108] Ceruzával aláhúzva, lap szélén az alábbi megjegyzés: „*nem!*"

[109] Emiatt az ügyet az országgyűlés csak 1941. október 23-án tárgyalta meg.

[110] Habár korabeli kiadványokban is megjelent az államtitkár Bácziházy előnévvel, helyesen: Bárcziházy. Mindennek ellenére a vádirat következetesen az előbbi névalakkal tünteti fel.

[111] Mind a június 26-i, mind pedig a december 11-i minisztertanácsi ülésről két jegyzőkönyv is fennmaradt. Az egyiket Bárcziházi Bárczy István államtitkár, a jegyzőkönyvek készítője, a másikat pedig Bárdossy László készítette utólag. MNL OL, K 27. 1941. június 26-i és 1941. december 11-i minisztertanácsi ülés.. A szöveget közli: Pritz, 1991: 78–82. Emellett Szakály Sándor egy tanulmányában arra hívta fel a figyelmet, hogy a Bárczy-féle változat szövegének megfogalmazása és terminológiai szóhasználata arra utal, hogy az készülhetett utólag. Szakály, 1991; A Bárczy által vezetett minisztertanácsi jegyzőkönyvek általánosabb problematikusságára lásd Gellért–Gellért, 2012: 9.

[112] A harmadik pont szerint: „[…] *aki a fegyverszünet megkötését erőszakkal vagy befolyásának kihasználásával megakadályozni igyekezett*". A negyedik pont szerint: „[…] *aki vezetőjellegű cselekményével a nyilas mozgalomnak segítséget nyújtott a hatalom megszerzésére irányuló lázadáshoz, a hatalom megtartásához, vagy aki e hatalom megszerzése után kapott kinevezés*

Budapesten 1944. augusztus havában a Szálasi Ferenc által kezdeményezett és a németek oldalán a végsőkig való harc mellett kiálló szélsőjobboldali képviselőkből megalakult ún. Nemzeti Szövetség[113] megszervezésében, mint az intézőbizottság tagja részt vett, az alapokmányt megszerkesztette, továbbá mint intézőbizottsági tag részt vett abban a határozathozatalban, mely szerint a kormány és a Kormányzó a Nemzeti Szövetség hozzájárulása nélkül fegyverszüneti tárgyalásokba nem bocsátkozhat, illetve a Kormányzó csak a parlament hozzájárulásával kezdhet fegyverszüneti tárgyalásokat, és hozzájárult ahhoz, hogy ezt a határozatot a Kormányzóval, valamint a kormány tágjaival egy küldöttség közölje, végül

1944. október 12-én az Egyesült Keresztény Nemzeti Ligában, melynek elnöke volt, azt a kérdést intézte az akkori igazságügyi miniszterhez, dr. Vladár Gáborhoz, hogy: „ha igaz az a hír, hogy Faraghó csendőrfőfelügyelő Moszkvában tárgyal, hajlandó-e ő hazaárulási pert indítani ellene, illetve megindítja a hazaárulási pert akkor is, ha a Kormányzó utasítására tárgyal Moszkvában”,[114]

miáltal a fegyverszünet megkötését erőszakkal és befolyásának kihasználásával megakadályozni igyekezett, illetve vezető jellegű cselekményével a nyilas mozgalomnak segítséget nyújtott a hatalom megszerzésére irányuló lázadáshoz és a hatalom megtartásához.

3./ Az Nbr. 11. §-ának 5. pontjába[115] ütköző háborús bűntett miatt, melyet azáltal követett el, hogy

---

alapján a nyilas kormányzatban, közigazgatásban vagy honvédelem keretében életét fenyegető kényszerű szükség nélkül vezetőállást vállalt. (Vezetőállás alatt miniszteri, államtitkári, főispáni, főpolgármesteri, hadseregparancsnoki, hadtestparancsnoki vagy hasonló fontosságú állást kell érteni)”.

[113] Törvényhozók Nemzeti Szövetsége. Jobb- és szélsőjobboldali parlamenti képviselők politikai csoportosulása. 1944. október 9-én az Erdélyi Párt, a Magyar Élet Pártja, a Magyar Megújulás Pártja, a Magyar Nemzetiszocialista Párt, a Magyarországi Németek, a Magyar Nemzeti Szocialista Front és a Nyilaskeresztes Párt-Hungarista Mozgalom 100–120 képviselője hozta létre. A Nemzeti Szövetség kiáltványában „*a törvényhozó felelősség tudatában kinyilatkoztatja a végső következmények viselésére is elszánt akaratát a háború folytatására*”. Testvérszervezete a Felsőházi Tagok Nemzeti Szövetsége. A nyilas érában e két szervezet adta az országgyűlés vezető erejét. Naplóit lásd MNL OL, K 18.

[114] MNL OL, K 750. 8. kötet. 54. fólió.

[115] Eszerint, „*aki a megszállott területek lakosságával vagy a hadifoglyokkal való bánás*

mint Magyar Királyi Miniszterelnök a Zsablyán és Újvidéken 1942. januárjában a visszacsatolt területek lakosságaival a katonai és csendőri hatóságok által elkövetett kegyetlenkedésekről tudomást szerezve azokat hivatalos hatalmával visszaélve nem akadályozta meg, hanem a tettesek és részesek felelősségre vonása helyett még eltűrte azt is, hogy a minden háborús ellenvélemény elnyomására alakított Vezérkari Főnökség Bírósága[116] ezeken a területeken a szerb nemzetiségű egyének felett kb. 150 halálos ítéletet hozzon.[117]

4./ Az Nbr. 13. §-ának 1. pontjába[118] ütköző háborús bűntett miatt, melyet azáltal követett el, hogy

Budapesten 1942. január 15-én Ciánó gróf olasz külügyminiszter fogadásán a következőket mondotta: „Magyarország, amely megint fegyvert fogott és beállt a küzdők sorába, nagy szövetségesei, Itália és Németország oldalán küzd, mint már annyiszor a történelem folyamán az európai civilizáció védelméért, s szembeszáll a pusztítás és istentagadás kelet felől fenyegető démonaival".[119]

Kolozsváron 1942. január 18-án beszédében többek között a következőket mondotta: „Nehéz küzdelemben állunk s ebbe bele kell vetnünk minden erőnket, mert egész Európa sorsával most dől el a mi

---

tekintetében a háborúra vonatkozó nemzetközi jogszabályokat súlyosan megsértette, vagy a visszacsatolt területek lakosságával a reábízott hatalommal visszaélve, kegyetlenkedett, vagy aki általában akár belföldön, akár külföldön felbujtója, tettese vagy részese volt emberek törvénytelen kivégzésének vagy megkínzásának".

[116] A Honvéd Vezérkar főnökének bíróságát a 7650/1941. M.E. rendelet hozta létre. Ez a bíróság a legsúlyosabb állam elleni bűncselekményt, a hűtlenséget bírálta el. Nem pusztán az ítélkezés, de a vádemelés és bizonyos mértékig a nyomozás is a hatáskörébe tartozott. A meghozott ítéleteket a vezérkari főnök erősítette meg és a kegyelmi jogot is ő gyakorolta.

[117] A délvidéki partizántevékenység miatt felálló VKF Bírósága 1941. október 13. és november 21. között 116 főt talált bűnösnek hűtlenség vádjával, ebből 93-at ítéltek halálra, akik közül 64-at végeztek ki. Ha ehhez hozzászámítjuk a szegedi törvényszék rögtönítélő bírósága által hozott ítéleteket, akkor 99 főt ítéltek halálra és 71 főt végeztek ki. Sajti, 2004: 272. Emellett lásd 94. jegyzet.

[118] Eszerint „*aki az 1939. évi háborúnak Magyarországra való kiterjedését, vagy Magyarországnak a háborúba mind fokozottabb mértékben történt belesodródását vezetőállásban kifejtett tevékenységével vagy magatartásával elősegítette, vagy azt megakadályozni nem törekedett, bár erre vezető közhivatali állásánál, politikai, közgazdasági, közéleti szerepénél fogva módja lett volna*".

[119] *Pesti Hírlap*, 1942. január. 16., 1.

sorsunk is. Szembe kell néznünk azzal a ténnyel, hogy az ebből levonandó konzekvenciát akarjuk, vállalnunk kell és vállalni fogjuk".[120]

Szombathelyen 1944. június 25-én mondott beszédében többek között a következőket mondotta: „Ez a mai küzdelem felszabadító, megváltó harc a kártevő idegen befolyás a káosz, az anarchia, a bolsevizmus ellen, melynek örvényébe szédült fejjel már-már belenéztünk. Az a nemzet, amely nem meri erejét kockáztatni, amikor létéről van szó, eleve lemond arról, hogy számoljanak vele. Csak gyáva és néhány áruló hihette, hogy éppen a magyarság maradhatott volna ki ebből a háborúból",[121]

miáltal gyülekezet előtt elmondott beszédében a háború fokozottabb mértékben való folytatására izgatott.

5./ Az Nbr. 15. §-ának 1. pontjába[122] ütköző népellenes bűntettel, amelyet azáltal követett el, hogy

mint Magyar Királyi Miniszterelnök és Külügyminiszter a nép érdekeit súlyosan sértő alább felsorolandó jogszabályok kezdeményezője volt, illetve azok meghozatalában tudatosan részt vett:

2870/1941 M.E.,[123] amely szerint a kisegítő munkaszolgálatra kötelezettek ezt a szolgálatot rendfokozat nélkül kötelesek teljesíteni abban az esetben is, ha korábban tiszti, altiszti vagy tisztesi rendfokozatot nyertek.

6090/1941 M.E.,[124] amely rendelet kimondja, hogy az üzletekből kivált zsidóknak a korábban megkötött ügyletek után jutalékot csak bizonyos határidőn belül szabad kifizetni.

---

[120] *Pesti Hírlap*, 1942. január 20., 5.
[121] *Pesti Hírlap*, 1944. június. 27., 3.
[122] Eszerint „*a minisztériumnak, az országgyűlésnek az a tagja vagy az a vezető állást betöltő közalkalmazott, ki a nép érdekeit súlyosan sértő jogszabály kezdeményezője volt, vagy annak meghozatalában tudatosan részt vett*".
[123] A rendelet az 1939. IV. tc. értelmében zsidónak tekintett személyek katonai szolgálatáról rendelkezett.
[124] A zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról szóló 1939. IV. tc. 18. § végrehajtásáról és az 1500/1941. M.E. sz. rendelet 6. §-nak kiegészítése. A vonatkozó rész utóbbira vonatkozik, mely szerint „*Az 1939. IV. tc. 18. §-a alá eső szervezetből kivált zsidó részére jutalékot vagy más hasonló természetű jövedelmet a jelen rendelet hatálybalépését követően kifizetni csak olyan ügylet után szabad, amelyet a szervezetből kivált zsidó közvetítése alapján legkésőbb a kiválástól számított hat hónap alatt bonyolítanak le*".

6162/1941 K.K.M.[125] rendelet, amely a zsidó kereskedőket a legfontosabb közszükségleti cikkekkel való kereskedelemből szorította ki.

6./ Az Nbr. 17. §-ának 1. pontjába[126] ütköző népellenes bűntettel amiatt, hogy

mint Magyar Királyi Miniszterelnök és Külügyminiszter Magyarország területén 1941. július folyamán megindult állítólagos nem magyar illetőségű zsidók internálását és Galíciába való deportálását nem igyekezett megakadályozni, bár ez törvényes hatáskörében módjában állott volna.[127]

Mint a Nbr. a vád tekintetében eljárásra a Bp. l6. §. 1. bek[ezdés][128] valamint az Nbr. 20. §.[129] és a Nbr. 23. §-a[130] értelmében a Budapesti Népbíróságnak van hatásköre és illetékessége.

Indítványozom terhelt előzetes letartóztatásának további fenntartását a tárgyaláson hozandó érdemleges határozatig.

A megidézendők, valamint a tárgyi bizonyítékok jegyzékét vádiratom végén közlöm.

---

[125] Az 1939. IV. tc. 18. §-ának végrehajtása tárgyában kiadott 7330/1940. M. E. sz. és 100502/1940. K.K.M. sz. rendeletek magyarázatáról.

[126] Eszerint „*aki a 15. §. 2. pontjában meghatározott cselekmények elkövetését megakadályozni nem igyekezett, bár ez törvényes hatáskörében módjában állott volna"*. A 15. §. 2. pont szerint *„Népellenes bűntettben bűnös: aki az 1939. évi szeptember hó 1. napját követő időben közhivatali ténykedése során a nép egyes rétegei ellen irányuló törvények és rendeletek végrehajtásában a számára előírt ténykedést túlhaladva, olyan tevékenységet fejtett ki, amely a személyes szabadságot vagy a testi épséget veszélyeztette vagy sértette, vagy egyes személyek vagyoni romlását elősegítette*".

[127] A Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság (KEOKH) irányításával 1941.július 17 és augusztus 17. között körülbelül 18 ezer zsidót deportáltak Kőrösmezőn át a megszállt szovjet területekre. Az intézkedés a zsidók két csoportját érintette. Egyrészt a Kárpátalján és az ország északkeleti részein élőket, akik nem tudták okiratokkal bizonyítani magyar honosságukat, másrészt a Lengyelországból, elsősorban Galíciából Magyarországra menekült zsidók jelentős részét. A kitoloncolásokat végül német nyomásra állították le, bár kisebb számban még később is előfordultak. A kitoloncoltak jelentős hányada azon 23 600 zsidó között volt, akiket augusztus 27–28-án Kamenyec-Podolszkij városánál a német 320. rendőrzászlóalj és Friedrich Jeckeln, legfelső SS- és rendőri vezető ún. törzsszázada agyonlőtt. A témához bővebben lásd Eisen–Stark, 2014; Gellért–Gellért, 2015.

[128] A bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. XXXIII. tc., melynek 16. §. 1. bekezdése kimondja, hogy „*Bűnvádi eljárásra rendszerint az a bíróság illetékes, a melynek területén a bűncselekmény elkövetve volt, habár az eredmény máshol következett is be*".

[129] Eszerint: „*A jelen rendelet 11., 13., 15. és 17. §-aiban meghatározott bűncselekmények feletti ítélkezés a népbíráskodás elé tartozik*".

[130] Eszerint: „*Az illetékességre az 1896. évi XXXIII. tc. II. fejezetében foglaltak irányadók*".

Indokok:

1.

Bárdossy László terhelt a vádirat indítványi részében felsorolt bűnesetek tekintetében ténybeli beismerésben van. Védekezésére az alábbiakban kifejtettek során fogunk helyenként kitérni.

[a.]

Bárdossy László terhelt a vádirat indítványi részében definiált bűncselekményt többszörösen elkövette, éspedig először a Jugoszlávia ellen 1941. ápr[ilis] 11-én megkezdett katonai akció alkalmával.

Ennek bizonyítására megállapítást nyertek a következő vitathatatlan tények:

1./ 1941. jan[uár] 22-én gróf Csáky István külügyminiszter halálát követően Bárdossy László vette át a külügyminiszteri tárcát.[131] 1941. ápr[ilis] 3-án gróf Teleki Pál halálát követően átvette a miniszterelnöki funkciót is. A Jugoszlávia elleni katonai akció elhatározásakor tehát a kormány tagja volt.

2./ Kezdeményezője volt a katonai akció megindítására vonatkozó határozatnak, amennyiben a gróf Teleki Pál miniszterelnök halálát megelőző Koronatanácson,[132] mint a kormány külügyminisztere pártolólag terjesztette elő a német kormány kívánságát, hogy Magyarország fegyveresen vegyen részt a Jugoszlávia ellen indítandó német katonai akcióban. Ezen körülményt igazolja Reményi[-]Schneller Lajos tanú a Népügyészség előtt tett vallomásában. Bárdossy további kezdeményező jellegű lépése az volt, hogy elsőtől utolsó szóig maga szövegezte Horthy Miklós Kormányzó általa ellenjegyzett 1941. ápr[ilis] 11-iki kiáltványát, amely parancsolólag bejelenti a Jugoszlávia elleni

[131] Csáky István 1941. január 27-én hunyt el, ekkor vette át a külügyek irányítását Bárdossy, jóllehet hivatalosan csak február 4-től töltötte be a tárcát.
[132] Valószínűleg a Legfelső Honvédelmi Tanács 1941. április 1-i üléséről van szó.

katonai akció megindítását.[133] Ezen cselekmény elkövetését Bárdossy László terhelt a politikai ügyész előtt tett vallomásában is elismeri. Ugyancsak kezdeményező lépése volt terheltnek az is, hogy az 1941. ápr[ilis] 11-iki Minisztertanácson azt a bejelentést tette, hogy Jugoszlávia részeire bomlott és ezáltal beteljesült a Koronatanács által a katonai akció megkezdésére szabott feltétel.

3./ Mint a gróf Teleki Pál miniszterelnök halálát megelőző koronatanács és az 1941. ápr[ilis] 11-iki Minisztertanács aktív résztvevője természetesen részese is volt a határozat meghozatalának, noha a következményeket nemcsak előre láthatta, hanem előre is látta. Ilyen következmény volt mindenekelőtt az, hogy Nagy-Britannia, mint Jugoszlávia szövetségese, meg fogja szakítani a diplomáciai összeköttetést Magyarországgal, vagy még ezen túlmenően még súlyosabb konzekvenciákat is levonhat Magyarországgal szemben. Ezt a körülményt Bárdossy László előre láthatta, sőt előre is látta, mert Magyarország londoni követe, Barcza György ápr[ilis] 2-án kelt ilyen értelmű jelentést küldött neki, majd ezt a jelentését még nyomatékosabban, a brit külügyminiszter-helyettes ilyen értelmű nyilatkozatára hivatkozva ápr[ilis] 3-án megismételte. (Londoni számjel távirat 1941. IV. 5. 61. szám.)[134]

Bárdossy számolt is a következményekkel, mert ápr[ilis] 6-án közölte Barcza londoni magyar követtel, hogy „diplomáciai szakítás esetén Írországba szeretné áthelyezni". (Külügyminiszteri számjel távirat 1941. IV. 6.)[135] Anglia valóban azonnal be is jelentette a diplomáciai viszony megszakítását.

Előrelátható volt az is, hogy miként fogja értékelni minden szabad nemzet, az egész világ közvéleménye a nyilvánvaló német agressziót nyomon követő magyar katonai akciót és ez milyen megítélést fog kiváltani Magyarországra vonatkozóan, különös tekintettel a csupán 6 héttel előbb (1941. febr[uár] 27-én) ratifikált és Bárdossy László terhelt Cincár-Markovics Jugoszlávia külügyminisztere által Budapesten aláírt

[133] Juhász, 1982: 1029–1030. (717. sz. dokumentum)
[134] Uo. 1006–1007. (699. sz. dokumentum)
[135] Uo. 1009. (702. sz. dokumentum)

magyar–jugoszláv örökbarátsági szerződésre. Azt, hogy Bárdossy László előre látta Magyarország nemzetközi presztízsének és német csatlós államma degradálódásának veszélyét, bizonyítja az 1941. IV. 10-i körtávirata – mely az iratokban elfekszik – a moszkvai, ankarai, berni, stockholmi, washingtoni, madridi, lisszaboni és vischi [sic!] magyar követségekhez, amelyben utasítást ad a magyar követeknek, hogy a katonai akció megindulásánál „iparkodjék megértetni" álláspontját.[136] Különösen súlyos az amerikai közvéleménynek Bárdossy által előrelátott reakciója. (L. válaszát a washingtoni magyar követ 28. és 29. sz. számjel táviratára)[137] – ez azután az Egyesült Államok részéről Magyarország igazolatlan agressziójának deklarálására vezetett. (L. washingtoni magyar követ 39. sz. számjel táviratát.)[138] Ugyancsak előrelátható volt a Szovjetunió reakciója is, amely kölcsönös támogatási szerződést kötött éppen a kritikus napokban Jugoszláviával.[139]

4./ Hogy a Jugoszlávia elleni katonai akció egyike volt azoknak a tényeknek, amely Magyarországot az 1939. évben kitört új világháborúba belesodorta, a közvélemény, de elsősorban Bárdossy László által is előre látott köztudomású tény volt. Amíg a Felvidék és Észak-Erdélynek Magyarországhoz való visszacsatolása nem koordinált német–magyar katonai akció folyománya volt,[140] a jugoszláviai akciótól kezdődően Magyarország, mint Németország fegyvertársa és csatlósa szerepel.[141] Az angol-magyar diplomáciai viszony azonnali megszakadása is alátámasztja ezt. Ettől függetlenül Nagy-Britannia szövetségeseivel egyetemben kötelező formában segítséget ígért már előzőleg Jugoszláviának a megtámadtatása esetére és ezt a segítséget a háború további folyamán meg is adta Jugoszláviának.[142]

---

[136] Uo. 1027. (714. sz. dokumentum)
[137] Uo. 1001. (690. sz. dokumentum)
[138] Helyesen: 35. sz. számjel távirat. Uo. 1057., 1059. (743. sz., 745. sz. dokumentum)
[139] A szovjet–jugoszláv barátsági és megnemtámadási szerződést 1941. április 5-én (egy nappal a német támadás előtt) írták alá Moszkvában. Halmosy, 1983: 515–519.
[140] Lásd 45. és 46. jegyzet.
[141] A mondat mellet ceruzával felkiáltójel.
[142] Valójában nem kapott Jugoszlávia ilyen garanciát.

Ezen fentebb előadott tények alapján nem lehetett már akkor sem kétséges, hogy a magyar katonai akciót Jugoszlávia ellen támadásnak értelmezik.

Bárdossy személyes felelősségét az alább felsorolt körülmények súlyosbítják.

a./ A Koronatanács a Jugoszlávia ellen indítandó katonai akció megindítását ahhoz a feltételhez kötötte, hogy Jugoszlávia előbb elemeire bomoljék, vagyis megszűnjék állami egység lenni. Ezen körülményt Bárdossy László rendőrség előtt tett vallomásával elismeri és Reményi-Schneller Lajos tanú a Népügyészségen tett vallomásával megerősíti. Ennek a körülménynek bekövetkeztét, azaz hogy Jugoszlávia elemeire bomlott szét, Bárdossy László abból állapította meg, hogy Berták László főkonzul 1944. ápr[ilis] 10-én éjjel leadott telefonközlése szerint egy Kvaternik nevű egyén Zágrábon kikiáltotta a független Horvátországot. Bárdossy László – mint a politikai ügyész előtt tett vallomásában elismeri – nem is ismerte Kvaternik nevét, de azért „arra a feltevésre" jutott, hogy a régi horvát függetlenségi mozgalom jutott uralomra. Meg sem kísérelte megállapítani, hogy valóban megszűnt-e Jugoszlávia léte, nem csupán egy alibiként felállított bábkormányról volt-e szó, mint amilyent a németek már gyakran állítottak fel agressziói legalizálására, sőt még azt sem vizsgálta meg, hogy valóban kivonultak-e Délvidékről a jugoszláv csapatok és ki van-e zárva a magyar csapatokkal való fegyveres összetűzés lehetősége, ami a koronatanácsban szintén feltételként[143] állapítatott meg. Ezen körülményéket Bárdossy László a politikai rendészeti osztályon tett vallomásában elismeri és ezen beismerő vallomását Reményi-Schneller Lajos tanúnak a Népügyészségnél tett vallomása megerősíti. Bárdossy László mindezen körülményeket figyelmen kívül hagyva egyszerűen megállapította a Magyarországnak Jugoszlávia ellen indítandó katonai akció feltételei bekövetkeztét. Tény az, hogy Jugoszlávia léte nem szűnt

[143] Ceruzával aláhúzva, a lap tetején az alábbi megjegyzés: „*alternatív feltételek voltak*".

meg még a teljes német megszállás ideje alatt sem és a magyar csapatoknak harcokat kellett vívniuk a Délvidéken.[144]

Bárdossy László nem riadt vissza mohó törekvésében a katonai akció motiválására a tények meghamisításától sem. Az általa megszövegezett és ellenjegyzett kiáltványban megállapította, hogy „márc[ius] 26-án Jugoszlávia törvényes államfőjét erőszakkal elmozdították helyéről".[145] Bárdossy ezen megállapításával szemben a valóság az, hogy 1941. márc[ius] 26-ig a kiskorú Péter király nevében háromtagú régenstanács gyakorolta az államfői jogokat Pál herceggel az élen. 1941. márc[ius] 26-án Péter királyt alkotmányos formák[146] között nagykorúnak nyilvánították és ezzel a ténnyel megszűnt a régenstanács és vele együtt Pál herceg megbízatása.[147] Jugoszlávia törvényes államfőjét azonban nemcsak hogy nem távolították el helyéről, hanem éppen ő vette át az államfői jogok gyakorlását. Erre a körülményre és arra is, hogy Horvátország elszakadása önmagában még nem jelentette a jugoszláv állam felbomlását vagy éppen megszűnését, a Népügyészségen tanúként kihallgatott dr. Bölöny József egyetemi tanár külön levélben hívta fel annak idején Bárdossy László figyelmét. Bárdossy László válaszlevelében lényegében elismerte a kifogások alaposságát és mindössze azt a mentséget hozta föl, hogy a katonai akció motiválásánál a kiáltványban „a szabatosság rovására engedményt kellett tenni", mert így a szöveg érthetőbbé vált.[148]

Figyelemre méltó, hogy a tények felületes megállapítása, a való tényállás önkényes elferdítése és leplezése és a háború ellen felhozható döntő tények eltitkolása és elsikkasztása, a közjog és alkotmányos jog mellőzése minden alkalommal megállapítható, amikor Bárdossy újabb és

[144] Ceruzával aláhúzva, a lap szélén az alábbi megjegyzés: „*Nem!*" – A magyar csapatok valóban nem ütköztek katonai ellenállásba.
[145] Juhász, 1982: 1029–1030. (717. sz. dokumentum)
[146] Ceruzával aláhúzva, a lap szélén egy kérdőjel.
[147] Lásd 58. jegyzet.
[148] A mondat mellett a lap szélén két ceruzával írt vonal. – A levél szövege nincsen meg. Lásd Bölönyi József tanúvallomását. Jaszovszky, 1996: 158.

újabb kezdeményezésbe kezd, hogy mélyebben belesodorja Magyarországot a hitleri Németország céljait képviselő háborúba.

b./ Gróf Teleki Pál miniszterelnök, amikor már világosan látta, hogy Magyarország, amely rövid idővel azelőtt örökbarátsági szerződést kötött Jugoszláviával, belesodródik a Jugoszlávia elleni háborúba, öngyilkos lett. Bárcziházy Bárczy István tanúnak a Népügyészségen tett vallomása szerint gróf Teleki Horthy Kormányzóhoz intézett búcsúlevelében a következőket írta: „vádolom magam, hogy nem tudtam megakadályozni részvételünket a Jugoszlávia elleni német akcióban. A nemzet becsületét veszni hagytam. A jugoszláv nemzet a barátunk, Mohácson is ezt hirdette Főméltóságod. De mi most gazemberekkel szövetkeztünk. A délvidéki magyar és német kisebbségek ellen elkövetett atrocitások hírei nem igazak, csak a németek találták ki. Talán halálommal szolgálatot teszek nemzetemnek".[149] Ugyanígy, mint a nácizmus rabló hadjáratai nyomában folytatott és magyar nemzetet szükségképpen háborúba sodrott a magyarság becsületét elveszejtő nacionalista politika csődjét értelmezte gróf Teleki Pál halálát az egész magyar nemzet. Emlékezetes az a megdöbbenés, amivel a magyar nép Teleki Pál halálhírét fogadta. Talán Teleki búcsúlevelének motívumainak nyílt feltárása még visszatarthatta volna az országot attól a lépéstől, amelyre lépni szándékozott, ámde Bárdossy a Teleki Pál halálát követő Minisztertanácson energikusan fellépett azzal a javaslattal szemben, hogy az igazságot közöljék, mert „ez kínos benyomást fog kelteni a németeknél, a német közvélemény ellenünk fordul".[150] Ezen körülményt Bárcziházy Bárczy István népügyészségen tett vallomása igazolja.

Bárdossy, hogy a maga eljárását mentse, és a felelőséget elhárítsa magáról, a Politikai Rendészeti Osztályon és a politikai ügyész előtt tett vallomásában úgy igyekszik beállítani Teleki öngyilkosságának előzményeit, hogy gróf Teleki Pál nem morális konfliktus következményeként lett öngyilkos, hanem neuraszténiája, és Barcza

[149] Ádám–Juhász–Kerekes, 1959: 329. (131. sz. dokumentum)
[150] Az idézet ceruzával aláhúzva, a lap szélén az alábbi megjegyzés: „*nem igaz!*"

londoni magyar követ londoni sürgönyében kifejtett angol fenyegetés vitte az öngyilkosságba.[151]

Ezt megcáfolják Teleki Pál búcsúlevele és a Teleki Pálhoz közel álló személyek, Bárcziházy Bárczy István és Reményi[-]Schneller Lajos vallomásai. Figyelemreméltó ezen körülménynél az is, hogy még Ribbentrop német birodalmi külügyminiszter előtt is nyilvánvaló volt Teleki Pál öngyilkosságának valódi oka. Ribbentrop Sztójay Döme, Magyarország berlini követe előtt kifejti, hogy fájlalja Teleki halálát: „a tények és bombázása hatása alatt Teleki aggályai eloszlottak volna; a Jugoszlávia elleni fellépést morális volta kétséget kizárólag igazolt és olyan előnyős, hogy minden aggály alaptalan". (Sztójay 6239/68. sz. számjel távirata.)[152]

c./ Bárdossy László azzal is igyekezik védeni a jugoszláv ügyben követett magatartását, hogy az örökbarátsági szerződést olyan Jugoszláviával kötötte, amely a háromhatalmi egyezménybe tartozó államok sorába kívánt lépni és így Magyarországgal egy politikai csoportosuláshoz tartozott.[153] Jugoszlávia utóbb nem ratifikálta a háromhatalmi szerződéshez való csatlakozást és ezzel (szerinte) „a szerződéskötő fél személyében állott be olyan változás", amely tárgytalanná tette az örökbarátsági szerződés érvényét. (Bárdossy rendőrségi vallomása.) Bárdossy László ezen védekezése és érvelése nem fogadható el és jogilag is alaptalan, mert a szerződő fél személye semmiképpen sem változik meg azáltal, hogy valamely más kívülálló szerződést ratifikál-e vagy sem, különösen nem változik meg akkor, amikor ilyenfajta feltétel a vitatott örökbarátsági szerződésben semmilyen formában sem szerepel. Ezen körülmény azonban mindenesetre alkalmas bizonyíték arra nézve, hogy milyen felületesén és felelőtlenül értelmezte Bárdossy László a nemzetközi megállapodásokat és egyáltalában mindazt, ami nemzetközi jog, közjog és alkotmány.

---

[151] Teleki öngyilkosságára lásd Ablonczy, 2018.
[152] Juhász, 1982: 1033–1034. (720. sz. dokumentum) A számjeltávirat száma helyesen 6239/98.
[153] Lásd 50. és 52. jegyzet.

b.

Bárdossy Lászlónak Jugoszlávia fegyveres megtámadásával elkövetett bűnei azonban mind eltörpülnek a tudatos gonosztettek ama sorozata mellett, amelyekkel a Szovjetunió elleni háborúba hajszolta bele a magyar népet és mikor mindent megtett, hogy Magyarország mind fokozottabban sodródjék bele a háborúba. Ez irányú tevékenységével többszörösen kimerítette a Népbírósági törvény 11. §-ának 2. pontjában körülírt háborús bűntett tényálladéki elemeit.

Hogy az idézett törvényhely értelmében mint miniszterelnök és külügyminiszter kezdeményezője és részese volt a Szovjetunió elleni katonai akciót megindító minisztertanácsi döntésnek és erről a bejelentését megtette a parlamentben és Magyarország ezen lépései következtében került bele a tulajdonképpeni világháborúba, és hogy ezen lépései vezettek teljes vereségünkre, romlásunkra, az iratoknál felfekvő okiratok és a nyomozati eljárás során kihallgatott tanúvallomások alapján annyira igazolást nyertek, hogy ezen tények ezeken az adatokon kívül különösebb bizonyításra már nem is szorulnak.

Bárdossy László háborús bűnösségének a vádiratom indítványi részében hivatkozott törvényhely értelmében való megállapítására három kétségbevonhatatlan történelmi faktum elegendő.

a./ Az 1941. jún[ius] 23-án megtartott Minisztertanács Bárdossy László miniszterelnök és külügyminiszter javaslatára elhatározza a Szovjetunióval való diplomáciai viszony megszakítását.

b./ Az 1941. jún[ius] 26-án megtartott Minisztertanács Bárdossy László miniszterelnök és külügyminiszter javaslatára kimondja, hogy Magyarország hadiállapotba került a Szovjetunióval, és Magyarország limitált erőkkel részt vesz a Szovjetunió elleni katonai akcióban.

c./ A képviselőház 1941. jún[ius] 27-én tartott ülésen Bárdossy miniszterelnök és külügyminiszter bejelentette a háznak a hadiállapot beálltát Magyarország és a Szovjetunió között. A Szovjetunió elleni háború megindításának előzményeire és Bárdossy László felelősségének

és bűnösségének megfelelő megvilágítására az elfekvő iratok és tanúvallomások alapján a következő tények nyertek megállapítást.

1./ Magyarországot semmiféle nemzetközi magállapodás nem kötelezte, hogy részt vegyen a Szovjetunió elleni háborúban.

2./ Maga Németország sem követelte abban az időben Magyarországnak a Szovjetunióval való hadba lépését.

3./ A Szovjetunió semmiféle okot nem szolgáltatott arra, hogy ellene katonai akciót kezdjünk.

4./ Bárdossy László miniszterelnök és külügyminiszternek a Magyarország és a Szovjetunió között létrejött hadiállapot előkészítése és a Ház előtt való bejelentése alkotmányellenes volt. Ugyancsak alkotmányellenes volt a magyar hadseregnek az ország határain kívül történt alkalmazása is. Ezekért a cselekményeiért Bárdossy László miniszterelnöknek és külügyminiszternek nemcsak politikai, hanem jogi[154] felelőssége is fennáll.

5./ Bárdossy László miniszterelnök és külügyminiszter tudatos rosszhiszeműséggel vitte bele az országot a Szovjetunió elleni háborúba.

ad. 1./ Bárdossy, amikor az 1941. jún[ius] 23-iki Minisztertanácson a német–orosz háború kitörésére hivatkozva a diplomáciai viszony megszakítását javasolta a Szovjetunióval, indokolásul azt hozta fel, hogy a háromhatalmi egyezmény értelmében ez Magyarország kötelessége. (L. minisztertanácsi jegyzőkönyv.) A háromhatalmi egyezmény azonban a valóságban semmiféle ilyen kötelezettséget nem foglal magában sem szövegileg, sem morálisan, amire bizonyíték többek között az a tény is, hogy éppen a szerződő három hatalom egyike, Japán sem szakította meg a diplomáciai kapcsolatot a Szovjetunióval, és hasonlóképpen járt el a háromhatalmi egyezményhez később csatlakozott Bulgária is.

A régebbi keletű antikomintern paktum egyáltalán semmiféle katonai kötelezettségről nem beszél, sőt kifejezetten nem a Szovjetunió ellen, hanem az ún. Komintern-tevékenység ellen irányul.[155]

[154] Piros ceruzával aláhúzva.
[155] Lásd 54. jegyzet.

Másfajta a magyar–orosz viszonyt érintő nemzetközi megállapodása Magyarországnak nem volt.

ad. 2./ Bárdossy az 1941. jún[ius] 26-iki Minisztertanácson – a minisztertanácsi jegyzőkönyv szerint – a következőket közli: „Németország részéről, illetve Németországon belül a politikai vonalon semmiféle kérés vagy kívánság (katonai akcióban való részbételre) nem merült fel. Én próbáltam báró Weizsäckert, a német birodalmi külügyminisztérium államtitkárát, amikor ő Pesten időzött, mint magánember, pár héttel ezelőtt nyilatkozatra bírni. Ő hűvösen kitért… Vasárnap jún[ius] 22-én a budapesti német követ egy levelet adott át Hitler részéről a Kormányzónak. Hitler ebben közli a Kormányzóval a hadiállapot beálltát Németország és Oroszország között és hozzáfűzi, hogy reméli, hogy a Német Birodalom ezen elhatározását méltányolni fogják Magyarországon. Semmi más közlés".[156]

Ugyanaznap Bárdossy fogadja a német követ helyettesét, Werkmeistert, és közli vele a Minisztertanács döntését, mely szerint a Minisztertanács megállapította a Szovjetunió és Magyarország közötti hadiállapot beálltát. Megemlíti azonban azt is, hogy „a német kormány ilyen együttes fellépésre alkalmat adott a szlovák és a román kormánynak, de nekünk nem". (Külügyminisztériumi feljegyzés 1941. jún[ius] 26. 2. old.)[157]

Sztójay Döme, Magyarország berlini követe az 1941. jún[ius] 2-áról keltezett (489/biz.–1941. sz.) számjel táviratában a következőket írja: „összes jelentéseimben... éppen arra a német szándékra akartam félreérthetetlenül rámutatni, hogy mi ebben a háborúban ne tanúsítsunk aktív magatartást". [158] Ezzel szemben ő – mint már az 1941. jún[ius] 15-ről keltezett (84/pol. főn.–1941. sz. levelében) kéri, hogy igenis lépjünk be

[156] Az idézet a Bárczy-féle változatból való.
[157] Juhász, 1982: 1228. (879. sz. dokumentum)
[158] A 489/biz.–1941. sz. irat nem számjeltávirat, hanem Sztójay egy jelentése. Pritz, 1991: 97.

aktívan a német–orosz háborúba, mert különben lemaradunk a románok és a szlovákok mögött.[159]

Bárdossy követi is Sztójay tanácsát és kéretlenül beugrassza Magyarországot az Oroszország elleni háborúba, bár – mint a politikai ügyész előtt tett vallomásában kifejti – ezt teszi inkább azért, mert az önkéntes hadba lépésnél magunk szabjuk meg a bevetett erőinket, míg ha később nyomásra kell belemenni, akkor már esetleg többet kell adni. Hogy ez mennyire volt őszinte és eredményes politika, azt a későbbiek megmutatták. Mindenesetre Bárdossy Lászlónak kétségtelen önvallomása arról, hogy kényszerítő szükség nélkül, saját kezdeményezésére[160] deklarálta a hadiállapotot a Szovjetunió és Magyarország között. Már abból a tényből, hogy Bárdossy egy későbbre várt német nyomástól[161] vagy román, szlovák konkurenciától való félelmében vitte bele Magyarországot a Szovjetunió elleni háborúba okszerűen következik, hogy a Szovjetunió erre a hadba lépésre nem szolgáltatott okot.

Bárdossy László azonban nem is okot, hanem ürügyet keresett. Ürügyet talált is: egy-két esetben állítólag orosz repülőgépek géppuskázták a határ közelében – tehát a német felvonulási területen – húzódó vasútvonalat és ezután 1941. jún[ius] 26-án bombatámadás érte Kassát, melynek következtében 5 személy az életét vesztette.[162]

Bárdossy meg sem kísérelte, hogy verifikálja, hogy valóban orosz gépek támadtak-e, nem intézett valamilyen közvetítő hatalom (pld. Svédország) útján kérdést a Szovjetunióhoz, hogy mivel magyarázza ezt a barátságtalan cselekedetét, vagy pedig a magyar kormány nevében tiltakozását sem jelentette be ezen nyilvánvaló határsértés ellen. Minderre lett volna idő, mert hiszen végeredményben a kassai légitámadás sem volt olyan jelentős méretű (amit a halottak száma is bizonyít, annak dacára, hogy a támadás fényes nappal történt, légóriasztás nem volt és az emberek

[159] A kérdéses számjeltávirat nincs meg, de Sztójay már a június 7-i számjeltáviratában is határozottan a Szovjetunió elleni háborúban való részvételt javasolta. Juhász, 1982: 1152–1153. (816. sz. dokumentum)
[160] Ceruzával aláhúzva, a lap szélén kérdőjel.
[161] Ceruzával aláhúzva, a lap szélén kérdőjel.
[162] Lásd 68. jegyzet.

az utcán tartózkodtak), ami indokolttá tette volna a hadiállapot azonnali bejelentésének és a magyar haderőnek a Szovjetunió elleni retorziós támadásának haladéktalan igénybevételét.

Bárdossy László vallomásaiban azt adja elő, hogy fel sem merült benne a kétség, hogy a támadó gépek oroszok voltak, és hogy a támadás szándékos provokáció volt, mert a Szovjetunió bele akarta keverni Magyarországot a háborúba, hiszen igényt tartott Kárpátaljára.

Bárdossy László ezen védekezését megdönti a később előadott jogi fejtegetésen kívül az okszerű következtetés is, mert vagy arra számított a Szovjetunió, hogy megnyeri a háborút, vagy pedig arra, hogy elveszíti. Ha a háború megnyerésére számított, akkor egy olyan nagyhatalom, mint a Szovjetunió semmi esetre sem kellett egy olyan kis államot beleprovokálni a háborúba, hogy a határain javítson, mint Magyarországot, akivel szemben már előzőleg több tanújelét adta annak, hogy vele a baráti kapcsolatot kívánja fenntartani és vele szemben területi igényei nincsenek.

Nem fogadható el Bárdossy László ezen védekezése azért sem, mert éppen a kassai bombatámadás előtt kapta meg Magyarország moszkvai követének, Kristóffynak táviratát,[163] melyben a követ tudatta vele, hogy a szovjet kormány hivatalosan közölte vele, hogy nincsen követelése vagy támadó szándéka Magyarországgal szemben és nincsen észrevétele, hogy a magyar követelések Románia kárára megvalósuljanak, és e tekintetben a jövőben sem lesz észrevétele. Ezen táviratában a magyar követ közölte Bárdossyval azon magánvéleményét is, hogy a magyar sajtó és a rádió útján vett hírek szerint ő maga sem tartja valószínűnek, hogy Magyarország háborúba szándékozna lépni a Szovjetunióval. A szovjet kormány ezen tények közlésének elősegítésére, a háborús viszonyok nehézségei ellenére, moszkva–ankarai vonalon távíró összeköttetést bocsájtott a magyar követ rendelkezésére, hogy ő

[163] Juhász, 1982: 1214. (867. sz. dokumentum)

ezeket haladéktalanul közölhesse Bárdossy László miniszterelnökkel. (7026/1941. sz. moszkvai számjel távirat.)[164]

Bárdossy Lászlót nem ejtette gondolkodóba ez a sürgöny, és nem térítette el attól a szándékától, hogy megtámadja a Szovjetuniót. Bárdossy a népügyész előtt tett vallomásában azzal védekezik, hogy „az ideges hangulatban a sürgöny jelentősége elsikkadt". A tény azonban az, hogy Bárdossy ezt a táviratot szándékosan elsikkasztotta, mert ez a sürgöny megakadályozta volna számára azt, hogy az országot belevigye a Szovjetunió elleni háborúba.

Bárcziházy Bárczy István miniszterelnökségi államtitkár Népügyészségen tett vallomása szerint Bárdossy erről a moszkvai táviratról nem referált a Minisztertanácson, de nem is tett jelentést a Kormányzónak sem, aki csak sokkal később 1944. aug[usztusá]ban, véletlen folytán szerzett tudomást erről az orosz hivatalos nyilatkozatról. Bárdossy még azt is megakadályozta, hogy a Moszkvából hazatért Kristóffy moszkvai követ kihallgatásra menjen a Kormányzóhoz. Amikor Kristóffy Bárdossynál ezen táviratának sorsáról kezdett érdeklődni, Bárdossy kitért a válaszadás elől.

Bárdossy László tagadja azt, hogy megakadályozta Kristóffy kormányzói audienciáját, tagadja azt is, hogy nem tett erről a táviratról jelentést a Kormányzónak és azt állítja, hogy ezen távirat szövegét lereferálta a Minisztertanácsban. Ezen utóbbi állítása nyilvánvalóan valótlanság, mert a minisztertanácsi jegyzőkönyvben nyoma sincs ennek a fontos nyilatkozatnak, holott – legalábbis azok, akik ellenezték az azonnali hadba lépést – nyilván többszörösen hivatkoztak volna erre a táviratra, ha a bejelentés valóban megtörtént volna. Megcáfolja Bárdossy László ezen állítását a nyomozati eljárás során kihallgatott Bárcziházy Bárczy István és Remény[-]Schneller Lajos tanúk vallomása, akik a Minisztertanácson jelen voltak és vallomásukban határozottan kijelentik, hogy Bárdossy miniszterelnök és külügyminiszter sem

[164] A kérdéses távirat nincs meg.

a Minisztertanácson, sem másutt nem tett említést Kristóffy moszkvai követ ezen táviratáról.

Valakit azonban mégis értesített Bárdossy a moszkvai sürgönyről... a németeket. Béldy Alajos tanú írásbeli vallomásában a következőket jelenti ki (4. o.): „Bárdossy értesítette a német katonai vezetést a táviratról, amely megkettőzte Magyarország irányába propagandáját és ennek eredményeként megvalósult az orosz repülőknek tulajdonított kassai bombázás."[165] A német katonai vezetés, amely – a német politikai vezetéssel ellentétben, mint Bárdossy is említi (jún[ius] 26-i Minisztertanácson) igenis akarta Magyarország azonnali hadba lépését – egy álorosz légitámadással elébe vágott a békés orosz szándékok érvényesülésének. Béldy tanú is vallott arról (4. o.), hogy a Kormányzó csak 1944. évben szerzett utólag tudomást Kristóffy sürgönyéről.

A Kristóffy-féle moszkvai sürgöny hű közlése mindenképpen késleltette[166] volna a Szovjet-Oroszország elleni hadba lépést, és mindenesetre érvet adott volna a Minisztertanács azon tagjainak, akik az azonnali hadba lépes ellen voltak és akik – mint a minisztertanácsi jegyzőkönyv mutatja – enélkül is felléptek a halogatás érdekében.

A Kristóffy moszkvai magyar követ táviratában megnyilvánuló hivatalos orosz nyilatkozat egyáltalán nem volt meglepetésszerű. Azzal számolni lehetett. A Szovjetunió még Magyarországnak az antikomintern-paktumhoz való csatlakozását is – a kezdeti jogos felháborodás után – elnézte, mert tudta, hogy milyen szörnyű német nyomás[167] érvényesül Magyarországra. A továbbiakban gyakran tett baráti gesztusokat a magyar nép felé, így – rövid idővel a hadiállapot deklarációja előtt – az 1848-as szabadságharc magyar honvéd zászlóinak hazaszállításával.[168]

---

[165] Béldy Alajos ezen vallomása ismeretlen.

[166] Ceruzával aláhúzva, a lap szélén az alábbi megjegyzés: „*tehát csak késleltette volna*".

[167] Ceruzával aláhúzva, a lap szélén az alábbi megjegyzés: „*!!elismeri!!*"

[168] Ceruzával aláhúzva, a bekezdés után az alábbi megjegyzés: „*Ellenszolgáltatásokkal!*" – 1940-ben számos lépés történt a magyar–szovjet viszony javítása érdekében, részben Románia ellenes célzattal. 1940. szeptember 3-án kereskedelmi és hajózási egyezményt kötött a két fél, majd Magyarország október 30-án szabadon bocsátotta és a Szovjetunióba engedte Rákosi Mátyást és 3 elítélt kommunista politikust. Már 1935-ben felmerült, hogy Rákosiért „cserébe" a szovjet fél visszaadja az 1849-es intervenció idején zsákmányolt honvédzászlókat, melyeket így 1941. március 20-án adták át.

Hogy a kassai légitámadást pontosan ki hajtotta végre, az még nincsen tisztázva. Annyi azonban bizonyos, hogy nem az oroszok, akiknek semmi érdekük nem fűződött ahhoz. A németek a háború folyamán köztudomásúan több ízben dolgoztak ilyen provokációs eszközökkel. Tarnay István tanúnak a Népügyészségen tett vallomása alapján feltehető az is, hogy egy németbérenc vagy németbarát magyar klikk által kiküldött Csekmek[169] nevű repülőszázados hajtotta végre a támadást. Bárdossy bűnössége szempontjából ez azonban közömbös. Bizonyítva van, hogy a Szovjetunió semmit sem tett, amivel okot adott volna a hadiállapot deklarációjára. De még ha öntevékeny orosz légitámadás eredménye is lett volna Kassa bombázása, Bárdossy Lászlónak, mint miniszterelnöknek és külügyminiszternek, kötelessége lett volna diplomáciai jegyzék útján meggyőződni arról, hogy valóban orosz gépek támadásáról volt-e szó, és ha ezt megállapította volna, akkor a magyar kormány nevében tiltakozását kellett volna bejelenteni a Szovjetunió kormányánál, és nem pedig öntevékeny elhamarkodottságból a hadi állapotot azonnal deklarálni.

Bárdossy László népügyészi vallomásaiból azonban nem kétséges, hogy a kassai bombázás nélkül is hadat üzent volna a Szovjetuniónak, mert eltekintve attól, a bombázást megelőzően is forszírozta a németektől Magyarország hadba lépésének lehetőségét a Szovjetunió ellen.[170] Tovább megy vallomásában akkor, mikor azt mondja, hogy Magyarország szempontjából előnyösebb az önkéntes belépés a háborúba, mintha később németek nyomására lépne be.[171]

Olasz, 2013.

[169] Utalás egy bizonyos Csekmek László repülőszázadosra, akit Tarnay István említ vallomásában. Ilyen nevű honvédtiszt azonban nem szolgált a magyar hadseregben. Major Ákos bíró visszaemlékezéseiben tudni véli ugyanakkor, hogy ő azonos volna Csekme Béla századossal, akinek a vélt szerepe azonban teljes bizonyossággal kizárható. Pritz, 1991: 48.

[170] A mondat ceruzával aláhúzva, a lap szélén az alábbi megjegyzés: „*Nem igaz!*". A lap tetején az alábbi megjegyzés: „*Csak azt akartam előre tisztázni, vajon akarják-e hadba lépésünket vagy sem, mert éppen azt akartam elkerülni, hogy a háttérből felelőtlenül gyakoroljanak reánk nyomást!*"

[171] Két bekezdés között ceruzával az alábbi megjegyzés: „*Igen, mert így magunk határozhattuk meg részvételünk mértékét és módját*".

ad. 4./ Az állami akaratot csak az alkotmányban erre feljogosított államhatalmi szervek juttathatják jogérvényesen kifejezésre. A magyar alkotmány szerint a hadüzenet a király kizárólagos joga. Az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló 1920. évi I. t.c. 13. §-ának 5. bek[ezdés]ben csak azzal a megszorítással ruházta ennek a felségjognak a gyakorlását a Kormányzóra, hogy a hadüzenethez a Nemzetgyűlés előzetes hozzájárulása szükséges. A hadüzeneti jog tehát a Nemzetgyűlés, illetőleg a helyébe lépett országgyűlés és a Kormányzó együttes hatáskörébe tartozott, és rajtuk kívül senki más által nem volt gyakorolható. Nem gyakorolhatta tehát ezt jogérvényesen a Magyar Királyi Kormány sem, éppoly kevéssé, mint bármi más államhatalmi szerv.

Bárdossy László ezzel szemben a következő bejelentést tette az országgyűlés képviseletében 1945. [sic!] jún[ius] 27-iki ülésén: „a Magyar Királyi Kormány megállapítja, hogy a támadások következtében Magyarország és a Szovjetunió között a hadiállapot beállott".[172] A kormány ezzel kétségkívül túllépte hatáskörét, mert a hadiállapot beállása a hadüzenet fogalmi körébe tartozik,[173] amihez pedig kizárólag a Kormányzónak volt joga, neki is csak az országgyűlés előzetes hozzájárulásával. A kormány nem gyakorolhatta jogérvényesen a Kormányzó jogkörét, az országgyűlésnek törvényben megkívánt előzetes hozzájárulását pedig nem pótolhatta a miniszterelnök alkotmánysértő bejelentését követő éljenzés és taps. A törvény éppen azért kíván előzetes hozzájárulást az országgyűlés részéről, nehogy befejezett tények elé állíthassák az országgyűlés tagjait, amely tényeken már nem tudnak változtatni, még kevésbé tudják azokat megakadályozni, és az ily módon háborúba belesodort ország érdekében kénytelenek legyenek tudomásul venni az utólagos bejelentéseket. Meg kell jegyezni, hogy a kormány bejelentése tárgyában a képviselőház sem hozott határozatot. A Felsőház júl[ius] 4-iki ülésén pedig már nem is a miniszterelnök, hanem

[172] Képviselőházi Napló, 1941a: 305. (202. ülés, 1941. június 27.)
[173] A mondatrész ceruzával aláhúzva, a lap szélén kérdőjel.

csak
a Felsőház elnöke jelentette be, hogy hazánk hadiállapotba került a Szovjetunióval és az ellenségeskedések megkezdődtek.

A hadiállapot beálltának a hadüzenettel egyértelmű[174] megállapítása tehát az alkotmányban erre fel nem jogosított szerv által és az ugyancsak az alkotmányban előírt feltétel mellőzesével történt, tehát jogilag nem létezőnek tekinthető. Bárdossy László felelőssége azonban nemcsak az alkotmány megsértésére áll fenn, hanem azért is, hogy ezzel törvényellenesen, tehát jogilag semmis cselekedetével ténylegesen mégis háborúba sodorta az országot.

Ugyanígy fennáll nemcsak a politikai, hanem a jogi felelőssége is Bárdossy Lászlónak a magyar hadseregnek az ország határain kívül történt alkalmazása tekintetében. Az 1920. évi XVII. t.c. 2. §-a[175] szerint közvetlen fenyegető veszély esetében a magyar összminisztérium felelőssége, és a nemzetgyűlésnek késedelem nélkül kikérendő utólagos hozzájárulása mellett rendelheti el ezt a Kormányzó. Ha tehát hadúri jogkörében miniszteri ellenjegyzés nélkül rendelte is el a Kormányzó a magyar hadseregnek az ország határain kívüli alkalmazását, ezért a törvénynél fogva a kormány minden egyes tagja felelős volt, mégpedig nemcsak abban a tekintetben, hogy fennállott-e a közvetlenül fenyegető veszély, hanem abban is, hogy kikérték-e késedelem nélkül az országgyűlés hozzájárulását. Ebben a kérdésben a felelősség elsősorban Bárdossy László miniszterelnököt terheli, mint akinek kötelessége a hozzájárulás kikérése. A hadiállapot beálltának 1941. jún[ius] 27-én történt bejelentése után pedig csak a képviselőház júl[ius] 25-iki ülésén mutatta be az elnök a miniszterelnök erre vonatkozó átiratát. Minthogy pedig a Ház ugyanazon az ülésén bizonytalan időre elnapolta üléseit, csak október 23-án adta meg a hozzájárulását. Nemcsak a hozzájárulás kieszközlésére irányuló előterjesztés nem történt tehát meg a törvény rendelkezése szerint késedelem nélkül, hanem a kormánynak kötelessége

[174] Mondatrész ceruzával aláhúzva, lap szélén kérdőjel.
[175] Az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló 1920. évi I. tc. 13. §-ának módosításáról.

lett volna azt is megakadályozni, hogy a Ház a határozathozatal előtt elnapolja üléseit és csak újabb 3 hónap múlva hozzon előterjesztése felett határozatot.

Nem fogadható el Bárdossy azon védekezése, hogy az alkotmányjogot nem ismerte és ezért nem teljesítette az alkotmányjogban körülírt kötelességeit, nevezetesen a hadiállapot beálltának kérdésében az előzetes országgyűlési hozzájárulást és a hadseregnek a határon kívüli alkalmazására való engedélyezéshez való országgyűlés azonnali – késedelem nélküli – kieszközlését.

ad. 5./ Hogy Bárdossy László tudta azt, hogy mennyire alkotmányjog ellenesen járt el a Szovjetunió ellen deklarált hadiállapot bejelentésének a Minisztertanácson keresztül való kiforszírozásánál, igazolja a Népügyészségen kihallgatott Bárcziházy Bárczy István tanú vallomása. A tanú szerint Bárdossy az 1941. jún[ius] 26-án megtartott minisztertanácsi jegyzőkönyvet szándékosan és tudatosan meghamisította azáltal, hogy a Minisztertanács jegyzője, Bárcziházy Bárczy István által készített jegyzőkönyv szövegéből a hadüzenet tényére lényeges felszólalásokat kihagyott. Így kihagyta Keresztes-Fischer belügyminiszter többszöri felszólalásait, kihagyta Bartha honvédelmi miniszter felszólalását, de kihagyta azon két miniszter rövid megjegyzéseit is, akik magukévá tették Keresztes-Fischer álláspontját. Laky Dezső miniszter meg sem jelent ezen a Minisztertanácson, mert távol volt a fővárostól. Bánffy Dániel és Varga József miniszterek pedig Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter álláspontjához csatlakoztak, melyben ellenezték a Szovjetunió ellen kimondandó hadiállapot azonnali bejelentését. Bárdossy ezen a Minisztertanácson mindenáron forszírozta a hadiállapot beálltának kimondását és mindenképpen azt akarta kierőszakolni, hogy a Minisztertanács azonnal döntsön ebben a kérdésben. Bárdossy László ezen intenciója a Bárcziházy Bárczy István által készített eredeti jegyzőkönyvben, mely minden felszólalást hűen leközölt, sokkal világosabban kitűnik, mint a Bárdossy által 9 hónap múltán átstilizálás jelszava alatt átdolgozott és a külügyminisztériumban általa lediktált

jegyzőkönyv. De egyéb Minisztertanácsok jegyzőkönyvét megváltoztatta Bárdossy – Bárczy vallomása szerint. A minisztertanácsi jegyzőkönyvet először a jegyzőkönyvvezetőnek kell aláírnia, aki azt a miniszterelnöknek bemutatja és csak a miniszterelnök aláírása után terjeszti azt aláírás végett a Minisztertanácson megjelent miniszterek elé. Bárdossy – utólagos védelmére – ezt megfordítva csinálta. A Bárcziházy Bárczy István jegyzőkönyvvezető által bemutatott jegyzőkönyvet a külügyminisztériumban átdiktáltatta, azután ő maga írta alá, és csak ezután kérte fel a külügymisztérium kabinetséfje útján volt kormányának tagjait,[176] hogy írják alá a jegyzőkönyvet. Így volt lehetséges azután az, hogy miután e minisztereknek a két legutolsó miniszteri jegyzőkönyv mellett a más Minisztertanácsoknak Bárdossy László által átstilizált szövegeivel együtt kellett aláírni a jegyzőkönyveket, a miniszterek nem méltatták ezeket a jegyzőkönyveket átnézésre és gondos elolvasásra. Így volt lehetséges az is, hogy Laky Dezső miniszter a minisztertanácsi jegyzőkönyv címlapján, mint jelenlévő szerepel, holott csak tévedésből írhatta ezt alá, mert ezt neki nem kellett volna aláírnia, hiszen a jún[ius] 26-iki Minisztertanácson meg nem jelent.

c.

1941. évi dec[ember] hó 11-én Hitler Adolf rádióbeszédben bejelentette, hogy Németország hadiállapotban levőnek tekinti magát az Egyesült Államokkal. Ugyanezen a napon Olaszország is hadiállapotban lévőnek jelentette be magát az Észak-Amerikai Egyesült Államokkal.

Bárdossy László ezen hírek vétele után még aznap, tehát 1941. dec[ember] 11-én rendkívüli Minisztertanácsot hivatott össze, amelyen ezen tények közlése után bejelentette, „hogy az így előállott új helyzetből az úgynevezett háromhatalmi egyezmény alapján reánk is kötelezettségek hárulnak". Erre célzott Weizsäcker báró, a német külügyminisztérium államtitkára Sztójay berlini követünk előtt, akinek, mint a most érkezett

[176] A mondatrész ceruzával aláhúzva.

táviratából jelenti, azt mondta, hogy „reméli, hogy a magyar kormány a háromhatalmi egyezmény szellemében levonja a német birodalmi kormány állásfoglalásának konzekvenciáit". Folytatta Bárdossy felszólalását azzal, hogy Magyarország számára két lehetőség áll fenn s az egyik az, hogy a diplomáciai kapcsolatot megszakítjuk az Egyesült Államokkal, a másik az, hogy elmegyünk a maximumig és kijelentjük, hogy beállott a hadiállapot Magyarország és az Egyesült Államok között. Bárdossy kifejtette, hogy szeretné, ha a magyar kormány mielőbb, lehetőleg még ma elhatározásra jutna. Kívánatosnak tartaná, ha nem várnok meg azt, amíg erre végre a birodalmi kormány óhajtását nyilvánítja, azontúl amit báró Weizsäcker máris mondott Sztójaynak, ezért azt ajánlja, deklaráljunk szolidaritásunkat a tengelyhatalmakkal. Ez mindenesetre fedi azt, amire nézve a háromhatalmi egyezményben kötelezettséget vállaltunk.

Keresztes-Fischer belügyminiszter ellenvetéseit Bárdossy azzal próbálta leszerelni, hogy ezen kimondandó szolidaritási nyilatkozat a diplomáciai kapcsolatok megszakításán kívül más kötelezettséget Magyarországra nem ró.

Ezen Minisztertanácson fejtette ki a honvédelmi miniszter azon álláspontját, hogy mindezek szerint a diplomáciai viszony megszakításának vagy a hadiállapot beálltának kimondása a magyar kormány részéről attól függ, hogy mi jobb a németeknek. Ha többet ér a hadiállapot, úgy mondjuk ki annak beálltát. Több felszólalás és ellenvetés után a Minisztertanács elfogadta Bárdossy által előterjesztett javaslatot, melynek értelmében kimondotta a diplomáciai viszony megszakítását az Észak-Amerikai Egyesült Államokkal. Ezen határozathoz hozzáfűzte Bárdossy még azt is, hogy ezen határozat rugalmas és fejleszthető. Ezen határozatot közölte Bárdossy László még dec[ember] 11-én Mr. Pell Észak-Amerikai Egyesült Államok magyarországi követével.

Bárdossy László még ugyanaznap éjjel értesült Sztójay Döme berlini magyar követ jelentése útján, hogy Románia és Bulgária

továbbmentek, és az Amerikai Egyesült Államokkal nemcsak a diplomáciai viszonyt szakították meg, hanem azokkal hadiállapotban lévőnek jelentették ki magukat.[177] Ez a távirat egy igen súlyos és alkotmányellenes és a magyar alkotmányjog teljes félredobását késztető lépésre vezette a németek kegyeiért „versenyfutó" Bárdossy Lászlót. Másnap dec[ember] 12-én ismét magához kérette Mr. Pellt, az amerikai követet, és közölte vele, hogy a háromhatalmi szellemében jár el akkor a magyar kormány, amikor nemcsak a tegnapi napon közölt elhatározása értelmében a diplomáciai viszonyt szakítja meg, hanem ha kijelenti előtte, hogy Magyarország a hadiállapot fennállását jelenti ki a mai napon az Amerikai Egyesült Államok és Magyarország között. Mikor az amerikai követ csodálkozását fejezte ki azon, hogy Bárdossy László az előző napon még csak a diplomáciai viszony megszakítását jelentette ki neki és mostan tisztán önhatalmúlag már a hadiállapot beálltát is közli vele, azt a megjegyzést tette Bárdossynak, hogy Bárdossy miniszterelnök valószínűleg német presszióra tette meg a hadiállapot beálltának közlését. Bárdossy Mr. Pell ezen kijelentésére indignálódva válaszolta azt az amerikai követnek: „hogy Magyarország szuverén, önálló állam, és mint ilyen jelenti ki a magyar kormány azt, hogy Magyarország hadiállapotban lévőnek tartja magát a mai naptól kezdődően az Észak-Amerikai Egyesült Államokkal".[178]

Bárdossy László öntevékenyen tehát a hadiállapot beálltát jelentette ki Magyarország nevében az Egyesült Államoknak dec[ember] 12-én a Kormányzó, a magyar kormány és a magyar országgyűlés hozzájárulása, sőt még előzetes értesítése nélkül is.

Dec[ember] hó 12-én a kormány rendes heti Minisztertanácsán, mely délután 5 órától kezdve rövid megszakítással éjfélig folyó ügyekkel foglalkozott, a Minisztertanács végén Bárdossy egyszerű bejelentést tett a Minisztertanácsnak arról, hogy dec[ember] 16-án be fogja jelenteni

[177] Lásd 74. jegyzet.
[178] Az idézet forrása ismeretlen.

a képviselőházban, hogy Magyarország hadiállapotban lévőnek tekinti magát az Egyesült Államokkal.

De még ezen Minisztertanácsot megelőzően a Magyar Távirati Iroda felhatalmazást kapott dec[ember] 12-én a következő hír közlésére: „A Magyar Királyi Külügyminisztérium a következő jegyzéket intézte az Észak-Amerikai Egyesült Államok budapesti követéhez: ...a Magyar Királyi Kormány… a folyó év dec[ember] 12-én megállapított szolidaritás elvének megfelelően egyfelől az Amerikai Egyesült Államok, másfelől a Német Birodalom, Olaszország és Japán között fennálló háborús állapotot Magyarországgal szemben[179] is fennállónak tekinti."[180]

Hogy az 1941. évi dec[ember] 11-én megtartott Minisztertanács csupán a diplomáciai kapcsolat megszakítását jelentette az Egyesült Államokkal a szolidaritásunk megállapításával a tengelyhatalmakkal, igazolja Bárdossynak dec[ember] 13-án a stockholmi magyar követhez intézett távirata, melyben megjegyezi, hogy ezen határozat: „egyelőre" még nem jelenti a hadiállapot beálltát, illetőleg deklarálását. Azzal folytatja táviratát Bárdossy, hogy a Reuter ügynökség kiadott híre szerint mikor a diplomácia kapcsolat megszakítását közölte az amerikai követtel, azt tette hozzá „kénytelenek voltunk". Ezt igyekszik Bárdossy megcáfolni táviratában mikor közli, hogy ezt a kifejezést egyáltalán nem használta, csupán annak a megállapítására szorítkozott, hogy a tengelyhatalmakkal azonosítja magát.[181]

Bárdossy az 1941. dec[ember] 13-án kelt berlini és római követeknek címzett külügyminiszteri számjel táviratában[182] arról értesíti a berlini és római követünket, hogy „Magyarország és az Egyesült Államok között bejelentett diplomáciai kapcsolat megszakítását a kívánságnak megfelelően szívesen értelmezzük úgy, hogy az a hadiállapot beállásának deklarálását is magában foglalja. A magyar kormány eredetileg nem gondolta, hogy erre is szükség lesz, de

[179] Ceruzával aláhúzva, alatta az alábbi megjegyzés: „*nem, részéről*".
[180] MNL OL, K 428. a. 1941. december 13. 30. kiadás.
[181] Ádám–Juhász–Kerekes, 1959: 382–383. (151. sz. dokumentum)
[182] A távirat eredetije ismeretlen, de azt közli az elsőfokú ítélet. Pritz, 1991: 274–275.

a hármashatalmi egyezmény szellemében természetesen kész erre és a spontán bejelentett szolidaritás minden konzekvenciáját levonjuk. Abból a tényből, hogy közvetlenül a német állásfoglalás után azonosítottuk magunkat a tengelyhatalmakkal, ez tulajdonképpen logikusan következik. A magyar sajtó ezt kifejezésre fogja juttatni. A szolidaritás ilyen értelmezését az Egyesült Államok budapesti követének is tudomására hoztam... A magyar kormány új kommüniké kiadására nem gondol."[183]

Bárdossy tudatos bűnössége a dec[ember] 11-én hozott minisztertanácsi határozatnak általa tudatosan és bűnösen hadiállapot tényévé való meghamisítása[184] kitűnik még az általa 1941. dec[ember] 14-én kelt és az összes magyar követségekhez címzett számjel táviratából: „…értesítem, hogy a magyar kir[ályi] kormány a hármaspaktum, valamint a folyó hó 11-én kelt szolidaritási kijelentése alapján az Egyesült Államok egyrészt és Német-, Olaszország és Japán között másrészt fennálló hadiállapotot magára nézve is fennállónak tekinti."[185]

Bárdossy ezen bűnös és alkotmányellenes lépését igazolja az összes követséghez címzett 7952-62 számú számjel távirata, melyben tudatosan meghamisítja a dec[ember] 11-iki minisztertanácsi határozatot, mikor azt írja: „a kormány elhatározása annyit jelent, amennyit egyidejűleg a Magyar Távirati Iroda útján kiadott hivatalos közlemény szövege kifejezésre juttat."[186] Ezen táviratában Bárdossy azt közli a követekkel, hogy Magyarország a szolidaritás szellemének megfelelően csupán a diplomáciai viszony megszakítását jelentette be az Egyesült Államoknak.

Mindezek alapján Bárdossy László bűnössége minden kétséget kizárólag fennáll. Olyan súlyos bűncselekményt és alkotmánysértést követett el, amilyenre példa nem csupán a magyar, hanem az egész világtörténelemben nem található. A magyar kormány dec[ember] 11-én hozott minisztertanácsi határozatát, melyben csupán a diplomáciai

[183] Utolsó mondat ceruzával aláhúzva.
[184] Ceruzával aláhúzva.
[185] A távirat eredetije ismeretlen.
[186] A távirat eredetije ismeretlen.

kapcsolatok megszakítását jelentette ki a kormány az Észak-Amerikai Egyesült Államokkal, minden felhatalmazás és előzetes bejelentés nélkül, alkotmány és törvényellenesen hadiállapot beálltának módosította.

Bárdossy azzal védekezik, hogy a képviselőház 1941. dec[ember] 16-iki ülésén bejelentette, hogy a kormány megállapította, hogy egyfelől az Amerikai Egyesült Államok, másfelől a Német Birodalom, Olaszország és Japán között bekövetkezett hadiállapotot Magyarországgal szemben is fennállónak tekinti. Ezen cselekmények nem mentesítik őt az alól a súlyos felelősség alól, hogy a fennálló alkotmány határozatát és világos rendelkezését sértette meg akkor, amikor az 1920. évi I. t.c. 13. §-ának 5. bek[ezdése] ellenére önhatalmúlag gyakorolta a kormány és a Kormányzó jogkörét, továbbá elmulasztotta az országgyűlés előzetes hozzájárulásának kikérését.

Az a tény, hogy az orosz hadiállapot bejelentésének körülményeivel ellentétben a képviselőház a miniszterelnök bejelentését ebben az esetben tudomásul vette, nem teszi az törvényessé, hanem ez a tudomásulvétel jogilag éppen olyan alkotmányellenes és semmis, mint a miniszterelnök ez irányú bejelentése.

Ezen ténykörülményekre vonatkozólag dr. Bölöny tanú jogi véleményt terjesztett elő még 1941. dec[ember]ben Mr. Pell amerikai követnek, melyben részletesen kifejtette az amerikai követ előtt, hogy a miniszterelnök alkotmányellenes lépése nem eredményezheti de jure a hadiállapot következtét a Magyarország és az Egyesült Államok között.[187]

Bárdossy terhelt ezen cselekményeivel, hogy mint a magyar kormány miniszterelnöke és külügyminisztere Jugoszlávia fegyveres megtámadásával és a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államokkal való hadiállapot deklarálásával kezdeményezője, és bár a következményeket előreláthatta, részese volt olyan határozatok

[187] Bekezdés mellett felkiáltójel, alatta ceruzával az alábbi megjegyzés: „*nem volt rá szükség, Mr. Pell tudta miről van szó!*"

hozatalának, amelyek a magyar népet az 1939. évben kitört világháborúba belesodorták.

2–3.

Miután 11 hónapi kormányfői és külügyminiszteri tevékenység után Bárdossy László egy szomszédállammal, 3 nagyhatalommal keverte háborúba az országot, a kormányzóhelyettesi javaslat körül támadtak kisebb differenciája[188] Horthy Kormányzóval és ezért 1942. márc[ius] 7-én lemondott és átadta helyét Kállay Miklósnak.

Kállay Miklós miniszterelnök szívvel-lélekkel folytatja a szovjetellenes háborúk „aktivizálását", a közvélemény nácifikálását, a faji jogfosztást és a zsidótlanítás politikáját, amit örökségként Bárdossytól átvett. Amíg ezen a vonalon halad, Bárdossy nem is lép fel, – jó kezekben látja a kormányt.[189]

Amikor 1942 tavaszán, közvetlenül a kormányból való kiválása után, Szálasi Ferenc egy közvetítőt küld hozzá, hogy érintkezésbe lépjen Bárdossyval, Bárdossy halogató választ ad: „szívesen felvenné Szálasival a politikai kapcsolatokat, azonban ebben a pillanatban, amikor még időbelileg egészen közel áll a lemondásához és a belpolitika homlokterében áll, egyelőre nem áll módjában ezt megtenni, de a későbbiekben, ha személye körüli politikai érdeklődés csökken, még lesz módja Szálasi Ferenccel a politikai kapcsolatokat felvenni." (L. Szálasi Ferenc népügyész előtt tett vallomását.)

Hamarosan elkövetkezik azonban a nagy fordulat. 1943. év újéve, a németek sztálingrádi veresége és jan[uár] közepén a doni áttörés, a magyar 2. hadsereg pusztulása. Kállay miniszterelnökben meginog a biztos győzelembe vetett hit és lassanként áttér a „hintapolitika" ismert módszerére, nyíltan kitart ugyan a szövetségi hűség formulája mellett, de az angolszászok felé is elkezd orientálódni. A parlamentben is kijelenti

[188] Ceruzával aláhúzva, lap szélén az alábbi megjegyzés: „*Egészen más okok!*"
[189] Kállay feladata eredetileg éppen az volt, hogy módosítsa a túlzottan is németbarát politikai irányvonalat. Kállay külpolitikájára lásd Joó, 2008.

Kállay, hogy a Szovjetunió elleni háborút nem ő indította meg, és Bárdossy Lászlóra hárítja a hadüzenetekért a felelősséget.[190] Kállay – hogy elejét vegye egyrészt a Don-menti katasztrófának, másrészt a magyar külpolitikára vonatkozó kényes és kínos kérdezősködéseknek – bizonytalan időre elnapoltatja a Házat.[191]

Bárdossy ekkor elérkezettnek látja az időt, hogy akcióba lépjen. Mindenáron biztosítani akarja a nácibarát aktív háborús vonal töretlen folytatását. Pártja nem lévén, valamiféle társadalmi szervezkedést óhajt megindítani ezen politika alátámasztására az ingadozó „nemzeti közvéleményben". Sértett hiúság és a dac is fűti – vallomásában maga is elismeri –, hogy Kállay „rákente" a háborúért és az újvidéki mészárlásért való felelősséget. Bárdossy most már csak azért is meg akarja mutatni, hogy ezen általa megindított politikai lavina mellé kíván állni.

Ezért fogadta el 1943. márc[ius]ban a felajánlott Egyesült Keresztény Nemzeti Liga elnökségét. Ez a Liga egyike volt az ismert, keresztény egyesülés mezébe öltöztetett jobboldali egyesületeknek, ahol javarészt magasabb rangú köztisztviselők jöttek össze, hogy kicseréljék eszméiket. Bárdossy politikai fórumot igyekszik teremteni ebből a társadalmi egyesülésből és mikor 1943. jún[ius]ban[192] Kállay miniszterelnök visszavonulót fújva kijelenti: „hogy a magyar politikát kizárólag nem magyar szempontok vezetik", Bárdossy László nagy beszédet tart a Liga ülésén arról, hogy Magyarországnak feltétlenül ki kell állnia a tengelyhatalmak oldalán: „csak a tengely jöhet számításba Magyarország szempontjából." Bárdossy ezen beszéde nagy feltűnést kelt és Szálasi Ferenc külön feljegyzést is készít erről naplójában. (Hungarista Mozgalom Naplója 1943. júl[ius] hó 4. o.)[193] Bárdossy László pedig ettől

[190] Képviselőházi Napló, 1943: 227. (336. ülés, 1943. november 12.); Pritz, 1991: 106.
[191] Ceruzával a bekezdés után az alábbi megjegyzés: „*Nem emiatt, hanem a Nagy Vilmos körüli ügyek miatt napoltatta el a Házat*".
[192] Ceruzával aláhúzva.
[193] MNL OL, K 750. 2. kötet. 114., 118., 131. fólió; Az úgynevezett Hungarista Mozgalom Naplója, vagy Szálasi-naplóként is ismert dokumentum a népbírósági perek egyik fontos hivatkozási dokumentuma. A Hungarista Napló eredetileg négy könyvből állt volna. Az elsőt (A Cél) 1944-ben kinyomtatták, ez egyfajta ideológiai alapvetés volt. A második (Az Út) és negyedik csak tervek szintjén maradt: míg előbbi különböző ideológiai műveket közölt volna, addig utóbbi az egyes nyilas vezetők

a perctől kezdve, mint a kormányzat ingadozó politikájával szemben a feltétlen németbarátságot és tengelyhűséget képviselő államférfi szerepel.[194]

Az Egyesült Keresztény Nemzeti Ligában kifejtett munkája a volt miniszterelnöki szereplésén kívül is felkelti a németek érdeklődését. Mikor 1942 májusában Szálasi Ferenc hivatalos küldöttséget küldött ki Berlinbe a németek már aziránt érdeklődtek „hogy milyen a viszony a nyilaskeresztes párt és Bárdossy között". (Hungarista Mozgalom Naplója 1943. május hó 55. oldal.)[195]

De nem késik az elismerés a politika túloldaláról sem. 1943. szept[ember]ben a Kormányzóhoz közelálló körök mérlegelni kezdik a hintapolitika egyszeri felszámolásának lehetőségeit és angol győzelem esetére Baranyai Lipótot és gróf Bethlen Istvánt, német győzelem esetére pedig Imrédy Bélát és Bárdossyt veszik kormányfőként kombinációba. (Hungarista Mozgalom Naplója 1943. szept[ember] hó, 8. o.)[196] Egyébként egy hasonló kombináció Bornemissza Gézával és Bárdossy Lászlóval, mint miniszterelnök jelöltettek már hónapokkal azelőtt is felmerült. (Kiegészítés a Hung[arista] Mozg[alom] 1943. ápr[ilisi] naplójához 1., 2. o.)[197]

1943 őszén a németek kezdenek felkészülni a Kállay[-]kormány esetleges hűtlenségére. Tájékozó útra előre küldik a kiszemelt helytartót, Edmund Veesenmayert, akit Mecsér András ismertetett össze a posszibilis politikusokkal és emberekkel. Magától értetődik az előzmények után, hogy Mecsér Bárdossyhoz is elviszi az országok leigázásának és kifosztásának ezt a kivalló és közismert specialistáját, kivel Bárdossy is megbeszélést folytat. Beszélgetés tartalmát nem ismerjük, de

írásait és egyéb dokumentumokat tartalmazott volna. Az itt hivatkozott könyv a harmadik (A Harc a hatalomért) mely „*A Hungarista Pártnak és a Hungarista Mozgalomnak, valamint a Pártvezetőnek a hatalomért vívott harcát – a Pártvezető naplója ide vonatkozó részeinek felhasználásával*" közli. Ennek összeállítója Jobbágy Lajos volt. Karsai, 1978: 9–12

[194] Ceruzával a lap tetején az alábbi megjegyzés: „*Be kell szerezni a beszédet!*"

[195] MNL OL, K 750. 2. kötet. 113. fólió.

[196] Uo. 138–139. fólió.

[197] Uo. 96. fólió. A bekezdés mellett ceruzával kérdőjel.

a következményét annál inkább. (L. Bárdossy Lászlónak a politikai ügyész előtt tett vallomását.)

1944. márc[ius] 19-én bekövetkezik Magyarországnak a németek által való megszállása. Bárdossy azonnal lázas aktivizálásba[198] kezd a Sztójay Döme által vezetett bábkormány és az egész helyzet megfelelő alátámasztására.

Már 1944. márc[ius] 19-ike után közvetlenül meghívást kap a Német Birodalom követéhez és teljhatalmú megbízottjához, Veesenmayerhez, egy politikai megbeszélésre, amelyre több prominens németbarát politikus hivatott. Erre a megbeszélésre – Bárdossy védekezése szerint[199] – nem ment el.

Ebben az időben[200] azonban Bárdossy megbeszéléseket folytatott Winkelmann Gestapó generálissal és Veesenmayer helyettesével, Haller követségi tanácsossal, kiknek Magyarország részére egy katonai kormány[201] alakítását ajánlotta.

Amint[202] Sztójay Döme megkapja miniszterelnöki kinevezését és rögtön segítségére siet régi barátjának és fegyvertáráénak a német érdekekért folytatott küzdelemben.

Az 1944. ápr[ilis] 2-án megjelent Sztójay-kormány nyilatkozatát, melyben a Sztójay-kormány hitet tesz a német–magyar sorsközösség mellett, Bárdossy László fogalmazta.[203] Bárdossy tagadja ezen körülményt, azonban Zánkay Péterné, Sztójay miniszterelnök titkárnője, írásbeli vallomásában Bárdossy ezen védekezését megdönti.[204]

---

[198] Ceruzával aláhúzva, a bekezdés mellett kérdőjel.
[199] Ceruzával aláhúzva, a bekezdés mellett felkiáltójel.
[200] Ceruzával aláhúzva, a lap alján az alábbi megjegyzés: „*Nem ebben az időben, hanem jóval később jött el egyeztetni*".
[201] Ceruzával aláhúzva, lap szélén az alábbi megjegyzés: „*Ez azt jelentené, mintha Szt[ójai] kinevezése előtt ajánlotta volna*".
[202] Ceruzával aláhúzva.
[203] Ceruzával aláhúzva, a lap szélén az alábbi megjegyzés: „*Nem igaz!*"
[204] Ceruzával a bekezdés után a lap tetején az alábbi megjegyzés: „*A vádirat 12szer hivatkozik a Hung[arista] Naplóra és annak állításait egyszerűen valóságnak veszi!?*" – A Hungarista Naplóra vonatkozó valamennyi hivatkozás a szövegben mindenhol alá van húzva ceruzával, ezt a továbbiakban nem jelezzük külön lábjegyzetben.

Baky László és Imrédy Béla tanúk a népügyész előtt tett vallomásukban kijelentik, hogy Bárdossy Sztójay miniszterelnök bizalmas tanácsadója volt és gyakran sietett tanácsaival Sztójay segítségére. Baky László tanú szerint Bárdossy egyaránt élvezte a jobboldali pártok és a németek bizalmát, és mint ilyen szélsőjobboldali beállítottságú németbarát politikus volt.

E bizalom jegyében Bárdossy nekiáll, hogy széleskörű, a MÉP-től[205] a nyilaskeresztes pártig[206] terjedő jobboldali pártkoalíció megszervezésében támassza alá a Sztójay[-]kormány helyzetét és biztosítsa a németek politikai uralmát az ország felett. Bárdossy ezen ténykedése Baky tanúvallomása szerint Sztójay felkérésére történt. Bárdossy a népügyész előtt tett vallomásában tagadja, hogy Sztójaytól kapott volna erre megbízatást, szerinte ezen akciója a jobboldali pártok írásbeli felkérésére történt. A tendencia így is, úgyis nyilvánvaló.

Bárdossy ezen kísérlete a különböző[207] szélsőjobboldali pártok vezéreinek belső torzsalkodása és összeegyeztethetetlen tárcaigényei miatt nem sikerült, noha Bárdossy (mint a politikai ügyész előtt vallotta) önzetlenül nem is kívánt tárcát magának. Nyilván azért, mert így kevesebb nyilvánossággal, jobban tudta szolgálni az ügyet.

Hogy mennyit működött, mennyi tárgyalást folytatott a nácibérenc rezsim konszolidálása érdekében, legjobb bizonyíték a későbbiekben ismertetett felsorolás, hogy ki mindenki és hányszor vette kombinációba személyét, hogy miniszteri poszton szolgálja a németek és a németbarát beállítottságú politikusok érdekeit:

a./ 1944. ápr[ilis] 28-án Szálasi Ferenc megbízásából helyettes Szőllősi Jenő Veesenmayer német követhez megy és közli vele, hogy Bárdossy hajlandó volna egy egységes új párt vezetésére és ebben az esetben ezen új pártot neki, Szálasinak és Bárdossynak kell majd megcsinálnia, ha ugyan előreláthatóan bizonyos nehézségek

[205] Magyar Élet Pártja (MÉP), a Horthy-rendszer kormánypártjának neve 1939. február 2-tól.
[206] Ceruzával aláhúzva, lap szélén az alábbi megjegyzés: „*Éppen ezeket akartuk kihagyni*".
[207] Ceruzával aláhúzva, felette az alábbi megjegyzés: „*A nyilasok nélkül!*"

merülhetnének fel azáltal, hogy Bárdossy nem ismeri el a tervbe vett koalícióban a hungaristák vezető szerepét. (Hung[arista] Mozg[alom] Napló 1944. máj[us] 1.)[208]

b./ 1944. május elsején Szálasi Ferenc legfelsőbb Titkos Párttanácsot tart Csobánkán és közli, hogy másnap vagy harmadnap fogadni fogja őt a Kormányzó. Közli ekkor Szálasi azt is, hogy egy koalíciós kormánytervezetet óhajt a Kormányzó elé terjeszteni, melyben Bárdossy lenne a külügyminiszter, helyette pedig báró Kemény Gábor. (Kiegészítés a Hung[arista] Mozg[alom] 1944. máj[usi] naplójához.)[209]

c./ 1944. május 4-én Sztójay miniszterelnök közli Szálasi Ferenccel, hogy Bárdossy László az összekötő kapocs a MÉP, a Magyar Megújulás Pártja, a Magyar Nemzeti Szocialista Párt és az Erdélyi Párt között. Bárdossy akarja megalakítani a Nemzeti Összefogás Pártja nevű új politikai alakulást. (Hung[arista] Mozg[alom] Napló 1944. máj[us] 5.)[210] Ugyanekkor Szálasi közli Sztójayval, hogy legjobb volna, ha két jobboldali párttömb alakulna, egyiknek a vezetője ő Szálasi Ferenc lenne a saját pártjával, a másiknak pedig Bárdossy, és kettőjük felett állna, mint összekötőkapocs, Sztójay miniszterelnök személye. Így az országot érintő fontos dolgokat azután hármasban, Sztójay, Bárdossy és Szálasi tárgyalná. Ezen tényeket Szálasi Ferencnek[211] a népügyész előtt tett vallomása igazolja.

d./ 1944. május 13-án Sztójay miniszterelnök ismét fogadja Szálasi Ferencet és ekkor sajnálattal állapítja meg, hogy a Bárdossy-féle egységpárt-tárgyalások megakadtak, mert Szálasiék nem akartak a Bárdossy-féle alakulatba belépni,[212] hanem csupán az együttműködésre voltak hajlandók vele. Ezzel pedig nyilván Bárdossy nem elégedett meg. (Hung[arista] Mozg[alom] Napló 1944. május 13.)[213]

---

[208] MNL OL, K 750. 3. kötet. 90. fólió.
[209] MNL OL, K 750. 3. kötet. 129–131. fólió.
[210] Uo. 104–105. fólió.
[211] Ceruzával aláhúzva.
[212] Ceruzával aláhúzva, felette az alábbi megjegyzés: „*Nem ezért!*"
[213] MNL OL, K 750. 3. kötet. 111. fólió.

e./ fáradozásai jutalmául 1944 májusában Bárdossy László, Sztójay miniszterelnök és Szálasi Ferenc jóvoltából képviselőmandátumot kap. Szálasi Ferenc a Bárdossy személye iránt érzett szimpátiából nem állított ellenjelöltet, és így a választás eredménye egyhangú volt. (Szálasi Ferenc népügyészség előtt tett vallomása.)

f./ 1944. júl[ius] közepén Sztójay le akar mondani. Mecsér András megbeszélést folytatott Veesenmayer német követtel és ezen Jurcseket ajánlja miniszterelnöknek, Beregfyt hadügyminiszternek és Bárdossy Lászlót külügyminiszternek. (Hung[arista] Mozg[alom] Napló 1944. júl[ius] 154., 155. o.)[214]

g./ 1944. júl[ius] 25-én Szálasi Ferenc tárgyal Veesenmayerrel és ekkor Mecsér Andrást ajánlja miniszterelnöknek és Bárdossyt külügyminiszternek. (Hung[arista] Mozg[alom] 1944. júl[ius] 288–299. old.)[215]

h./ Veesenmeyer német követ 1944. aug[usztus] 2-án Mocsáry Dániel államtitkárt közvetítőként elküldi Szálasi Ferenchez és ezen keresztül egy újfajta koalíciót ajánl, melyben – jellemző módon – már a későbbi Szálasi-kabinet tagjai is felkerülnek. (Pl. Pálffy, Hellebronth, Szemák mint a Kúria elnöke. A külügyminiszter jelölt itt is Bárdossy. Hung[arista] Mozg[alom] Napló 1944. aug[usztu] 10. 17. old.)[216]

i./ 1944. aug[usztus] 3-án Baky László próbálkozik meg egy újabb koalíciós kormány létrehozásával, a külügyminiszter jelölt itt is Bárdossy. (Hung[arista] Mozg[alom] Napló 1944. aug[usztus] 60–61. o.)[217]

j./ Bárdossy László – a politikai ügyész előtt tett vallomásában – elismeri, hogy több ízben[218] tárgyalt prominens német személyekkel, így Winkelmann Gestapo generálissal és másokkal. (Ezt a tényt igazolja egyébként a Hung[arista] Mozg[alom] Napló 1944. aug[usztus] 48–49 old.)[219] Bárdossy azzal védekezik itten, hogy ő ezen beszélgetéseknél

[214] MNL OL, K 750. 5. kötet. 92–93. fólió.
[215] Uo. 181–182. fólió.
[216] MNL OL, K 750. 6. kötet. 8–9. és 15. fólió.
[217] Uo. 41. fólió.
[218] Ceruzával aláhúzva, a lap szélén az alábbi megjegyzés: „*Nem!*"
[219] MNL OL, K 750. 6. kötet. 33. fólió.

határozottan kifejezte azt, hogy ő sohasem akar pozíciót vállalni, érthetetlen ez azonban, mert akkor miért hozták újra és újra fel a nevét a miniszterelnöki, illetve külügyminiszteri tárcával kapcsolatban.[220]

Baky László tanú népügyész előtt tett vallomásában vallja, hogy 1944. aug[usztusá]ban részt vett egy értekezleten, amelyen jelen voltak többek között Szász Lajos, Pálffy Fidel,[221] Jurcsek gróf, Teleki Mihály és Bárdossy. Ezen az értekezleten a koalíciós kormány tárgyalása keretében a miniszterelnök helyébe Bárdossyt jelölték, aki ezt a jelölést el is fogadta, de olyan feltételeket kötött ki, amelyek miatt azonban mégsem lehetett megegyezésre jutni.[222] Hogy mik voltak Bárdossy ekkor felvetetett feltételei, arra már Baky tanú nem emlékszik.

k./ 1944. aug[usztus] 9-én Szálasi Ferenc egy újabb kabinettervezetről tárgyal Veesenmayer német követtel. Itt már teljesen kialakult a későbbi Szálasi[-]kabinet képe (miniszterelnök helyettes: Szöllősi, igazságügyminiszter Budinszky, közellátásügyi miniszter Jurcsek,… a külügyminiszter pedig természetesen Bárdossy.[223] (Hung[arista] Mozg[alom] Napló 1944. aug[usztus] 85–86. old.)[224]

A felsoroltak alapján Bárdossy László a Sztójay Döme kormányának ideje alatt azon törekvéseknek a középpontjában állt, amelyek a magyarországi náci uralom megerősítésére és biztosítására irányulnak.

Miután Hitler ellen 1944. aug[usztus] 20-án[225] merényletet követtek el és 1944. aug[usztus] 23-án Románia fegyverszüneti szerződést kért a Szovjetuniótól, a Sztójay[-]kormány megbukik és Lakatos[-]kormány került az uralomra. Végső ügyefogyott kísérlet az összeomlás árnyékában valamivel mérsékeltebb politikával megint egy kis bizonytalan „hintapolitikát" csinálni és tapogatózni fegyverszünet irányában.

---

[220] Ceruzával a bekezdés alatt az alábbi megjegyzés: „*Az hogy nevemet felhozták, miért jelentené azt, hogy én akartam?*"

[221] Pálffy Fidél neve bekarikázva, a bekezdés mellett kérdőjel.

[222] A mondat ceruzával aláhúzva, mellette az alábbi megjegyzés: „*Szó sem igaz ebből.*"

[223] Ceruzával aláhúzva, mellette az alábbi megjegyzés: „*Mégsem ő lett!*"

[224] MNL OL, K 750. 6. kötet. 77–80. fólió.

[225] A Hitler elleni bombamerényletre nem augusztusban, hanem 1944. július 20-án került sor.

Szaporodnak a politikai és magánkörökben a hírek arról, hogy a Kormányzó parlamentereket küldött volna át az arcvonalon az oroszokhoz és kezd bizonytalanná válni a németek és bérenceik uralma az országban. Bárdossy ekkor újra döntő akcióba kezd.[226] A két prominens német nácibérenccel, Tasnády Nagy Andrással és Szász Lajossal együtt nekiáll,[227] hogy – ha már a sokszor megkísérelt pártkoalíció nem is jött létre –, most legalább az összes szélsőjobboldali és jobboldali pártok parlamenti frakciói fogjanak össze és akadályozzák meg Magyarország kilépését a háborúból és akadályozzák meg, hogy a Kormányzó nélkülük fegyverszünetet köthessen. Bárdossy szellemi vezetése mellett létrejön a Nemzeti Szövetség. Bárdossy az, aki a Nemzeti Szövetségen keresztül azt követeli, hogy a Kormányzó a fegyverszünet megkötéséhez kérje ki a parlament, helyesebben ekkor már csak a Nemzeti Szövetség hozzájárulását és beleegyezését. Az a Bárdossy László követeli ezt, aki alkotmányt és közjogot félredobva három ízben hajszolta bele hadiállapotba Magyarországot.[228]

Tény az, hogy e követelés mögött nem alkotmányjogi aggodalmak álltak, hanem egyes-egyedül a fegyverszünet megakadályozásának szándéka, hiszen nyilvánvaló, hogy egy megszállt országban a megszálló hatalom ellenségével nem lehet parlamenti tárgyalások alapján fegyverszünetet kérni, sőt máig az ilyen „alkotmányjogi" fellépés egy nagyobb nyilvánossági testületben, mint az összes szélsőjobboldali pártokat magába foglaló Nemzeti Szövetségben nem más, mint a titkos fegyverszüneti tapogatózások nagy nyilvánosságra való hozatala. A Nemzeti Szövetség összes eljárásai ebben az irányban úgy Horthy Kormányzónál, mint Lakatos miniszterelnöknél kizárólag arra szolgáltak, hogy kiprovokálják a fegyverszüneti tárgyalások titkát. Bárdossy László politikai ügyész előtt tett vallomásában elismeri, hogy maga részéről azért helyeselte a Nemzeti Szövetség kiküldötteinek eljárását a „felsőbb helyen", mert a tényeket akarta megtudni.

[226] A mondat ceruzával aláhúzva.
[227] Ceruzával aláhúzva.
[228] A bekezdés végén az alábbi megjegyzés: „*Az ország egységének fenntartására*".

Szálasi a népügyész előtt tett vallomásában kijelenti, hogy a Nemzeti Szövetség alapgondolata az övé volt, a kivitelezési tárgyalásokat azonban Bárdossyval és másokkal helyettese Szöllősi Jenő[229] folytatta le. Szöllősi Jenőnek a népügyészségén tett vallomása szerint Bárdossy László, mint kifejezetten németbarát és jobboldali politikus tevékeny részt vett a Nemzeti Szövetség alapokmányát megfogalmazó bizottságban. Szöllősi tanú szerint a Nemzeti Szövetség célja az volt, hogy „a fegyverszüneti tárgyalásokkal szemben biztosítsa a parlament, helyesebben a Nemzeti Szövetség jogait". Szöllősi tanú szerint szó volt arról is, hogy Bárdossy lesz a Nemzeti Szövetség elnöke.

Imrédy Béla már nyíltabban beszél, amikor a népügyész előtt tett vallomásában a Nemzeti Szövetséget németbarát tovább harcoló politikát folytató politikusok társaságának nevezi.

A Nemzeti Szövetség Naplójából (123. 124. oldal)[230] kitűnik, amit egyébként Bárdossy László a politikai ügyész előtt tett vallomásában is elismert, hogy a Nemzeti Szövetség alapokmányát egy bizottság keretében Szöllősi Jenő, Rajniss Ferenc és Bárdossy László dolgozták ki, amikor is lényegében Bárdossy László tervezetét fogadta el a bizottság.

Bárdossy László, mint azt a politikai ügyész előtt tett vallomásában is elismeri, jelen volt, mint intézőbizottsági tag az intézőbizottság azon ülésén, amikor az intézőbizottság egy küldöttséget küldött fel Lakatos miniszterelnökhöz, hogy a Nemzeti Szövetség tiltakozását jelentse be a bizottság a fegyverszüneti tárgyalások ellen, illetőleg ezekről bizonyosat tudjanak meg. Azon az előző intézőbizottsági ülésen pedig, amelyen hasonló célból Tasnády Nagy András küldötték fel a Kormányzóhoz, Bárdossy Szöllőssy Jenővel, Szálasi megbízottjával együtt tette a javaslatot,[231] hogy a Kormányzó ne döntsön a parlament hozzájárulása

[229] Ceruzával aláhúzva, a lap alján az alábbi megjegyzés: „*Nem! Nekem Tasnády N[agy] A[ndrás] volt.*"
[230] MNL OL, K 18. 207. fólió.
[231] Ceruzával aláhúzva, a lap szélén az alábbi megjegyzés: „*Nem igaz!*"

nélkül a fegyverszünet, illetőleg a háború vezetésének kérdésében. (Hung[arista] Mozg[alom] Napló 1944. szept. II. melléklet.)[232]

Reményi[-]Schneller Lajos tanú ugyancsak tudomással bír, hogy Bárdossy a Nemzeti Szövetségen erős tevékenységet folytatott. Mindezek kiegészítésére és alátámasztására, nevezetesen arra nézve, hogy mi volt a Nemzeti Szövetség célja, melynek létrehozásában Bárdossy László ilyen döntő szerepet vitt, idézem azt a gyorsírási naplót, amely magába foglalja ezen dicstelen alakulat egész történetét, úgy ahogy azt vezetői látták:

...Szász Lajos: „Lakatos miniszterelnök bemutatkozó beszédében okos nyíltsággal állást foglalt a háború erőteljes folytatása mellett… Ennek ellenére bizalmatlanság kísérte a szereplését, mert cselekedetei nem voltak összhangba kijelentéseivel és sohasem hangsúlyozta ki a szövetségesi hűséget. Azonban tovább folytak a jobboldali erők összefogására irányuló megbeszélések.... Megalapították a Nemzeti Szövetséget... Keretében nem pártok egyesültek… hanem… azonos gondolkodású politikusok, hogy a kormánynak lehetővé tegyék nyíltan vallott programja megvalósítását és nyilatkozataival azonos cselekedetre szorítsák… A Nemzeti Szövetség... minden erejét megfeszítve dolgozott azon, hogy lehetővé tegye... a becsület útján a szövetségesi hűségben folytatni harcunkat... A Nemzeti Szövetség nagy csodálkozására és megdöbbenésére okt[óber] 15-én elhangzott a rádióban a kormányzói szózat... A megdöbbenés azonban nem tudott úrrá lenni a lelkeken. A Nemzeti Szövetség tagjai a legnehezebb órákban életük kockáztatásával kitartottak álláspontjuk mellett és lehetővé tették, hogy a felülről megindított forradalom úrrá lehessen az országon… Ezzel biztosította a Nemzeti Szövetség, az ország rendjét és a felelősségre vonás lehetőségét...” (72–74. old.)[233]

Az ország rendje – amiről Szász Lajos beszélt – a náci nyilas rend volt, a felelősségre vonás pedig Szálasi Ferenc számon kérő székeinek működése. Ezt biztosította a Nemzeti Szövetség. Méltán állapítja meg Szőllősi Jenő, Szálasi helyettese: „a Nemzeti Szövetséget komoly

[232] MNL OL, K 750. 7. kötet. 91–93. fólió.
[233] MNL OL, K 18. 108–109. fólió.

jobboldali mozgalomként kell felfogni, mert nagy szerepe volt az okt[óber] 16-ához vezető esemény kialakításában".[234]

A Bárdossy közreműködésével alapított Nemzeti Szövetség híven teljesítette feladatát akkor is, amikor áttette székhelyét Budapestről Sopronba. Rajniss Ferenc állapította meg, hogy amikor már „összetartó erő lélek és hit, őszinte akarat a hadseregben és a katonaság óriási rétegében egyszerűen nincs... a Nemzeti Szövetségre fontos feladat háramlott, hogy a maga belátása, akarata és hite szerint segíteni tudjon..." (42. old.)[235]

És miben állt ez a segítség? 1944. dec[ember] 27-én a németek felkérték a Nemzeti Szövetséget, hogy indítson intenzív propagandát az ellenséges külföldi rádiók hallgatása ellen. (74 old.)[236] Képviselő tagjai tartsanak propaganda értekezleteket a vármegyei székhelyeken, létesítsenek bizonyos rajonokban propaganda központokat és hajszolják bele a kétségbeesett embereket a végső harcba a németek oldalán. (26. old.)[237]

Szálasi Ferenc és társai – német pénzen, német fegyverekkel és német védelem alatt – szept[ember]ben kezdték meg a szervezési előkészületeket az okt[óber] 15-iki hatalom átvételi puccsra.

Baky László tanú a Népügyészségen tett vallomása szerint ebben az időben rossz viszonyban volt Szálasi Ferenccel és ezért értesítette Bárdossy Lászlót Szálasi Ferencnek ezen puccsra tett előkészületi cselekményeiről.[238] Bárdossy László – a tanúvallomása szerint[239] – azonban semmit sem tett ezen puccs megakadályozására, illetőleg nem igyekezett ezt a tények nyilvánosságra hozatalával megakadályozni. Bárdossy kétségtelenül számított arra, hogy Szálasi hatalomátvétele után szerepet kap az új politikai vonalvezetésben.

---

[234] Az idézet forrása ismeretlen.
[235] MNL OL, K 18. 46. fólió.
[236] Uo. 106. fólió.
[237] Uo. 27. fólió.
[238] Ceruzával aláhúzva, a lap szélén az alábbi megjegyzés: „*Erre nézve nem is kérdeztek meg!*"
[239] Ceruzával aláhúzva, a lap szélén az alábbi megjegyzés: „*Nem igaz!*"

Számítása nem is volt alaptalan. Kemény Gábor a Hungarista Mozgalom Külügyi Osztályának vezetője 1944. szept[ember] 22-én jelenti Szálasi Ferencnek, hogy megbeszélést folytatott Friedel Józseffel a dél-magyarországi németbiztosító szolgálat vezetőjével, aki közölte, hogy a legközelebbi jövőben „itt nagy változás lesz". Ennek – Kemény szerint – most már igazán semmi akadálya, hiszen Szálasi megcsinálta a jobboldali frontot, amiben benne van Rajniss Ferenc a Magyar Megújulás Pártjával, Ney a Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetséggel,[240] és Bárdossy László közeledésére is számítani lehet. „Nem mondhatja már senki, hogy a németek egy hungarista megoldást oktrojáltak ki, hanem a nemzet széles rétegeire támaszkodó Szálasi kormányzatról van szó." (Hung[arista] Mozg[alom] Pártkülügyek vezetője jelentés dr. Friedellel folytatott megbeszélésről.)[241]

Ezek szerint a Hungarista Mozgalom arra számított, hogy Bárdossy László miniszterelnöki múltja és tekintélye „alkotmányossá" teheti a Szálasi[-]uralmat.

1944. okt[óber] 1-én Kovarcz Emil, a fegyveres akció megszervezője felkeresi Szálasi Ferencet és közli vele, hogy a hatalom átvételére a döntés megérkezett, azt ezekben a napokban kell végrehajtani. Kéri Szálasit, hogy az előre elkészített Hadparancsot a Fegyveres Nemzethez bocsássák rendelkezésére, hogy Bécsbe vihesse, és többszázezer példányban kinyomathassa. Ezeket majd a hatalom átvétele után egyszerre fogják szétszórni az országban. Szálasi Ferenc átadja a hadparancs kéziratát Kovarcz Emilnek, majd Rajniss Ferenc lakására siet, hogy megbeszélje vele, mint összekötővel a Nemzeti Szövetség – a Bárdossy által irányított Nemzeti Szövetségnek[242] – szerepét a hatalomátvétel parlamenti legalizálásáról.

---

[240] A Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetség (KABSZ) a keleti front veteránjainak összefogására 1943-ban alakult meg. Elsődleges célja az volt, hogy ellensúlyozza a hivatalos Tűzharcos Szövetséget, s megakadályozza Magyarország háborúból való kiugrását. A szervezet létrehozásának kezdeményezői között volt Ney Károly is. Magyarország német megszállásáig az egyre inkább félkatonai jelleget öltő KABSZ csak illegálisan működhetett.

[241] MNL OL, K 750. 6. kötet. 78–79. fólió.

[242] Ceruzával aláhúzva, a lap szélén két kérdőjel.

Okt[óber] 2-án Szálasi Ferenc elmegy a képviselőház elnökéhez látogatóba. Ez alkalommal Szöllősi Jenő és Rajniss Ferenc odahívják a megbízható képviselőket, mint Jarosst, Mecsért, Juracseket, Bárdossyt, stb.

Innen Tasnády Nagy András, Bárdossy, Szőllősi és Jaross küldöttségbe megy Lakatos miniszterelnökhöz, és mint parlamenti többség fellép a miniszterelnökkel szemben. Így az átállításra vonatkozó „összes többi gyakorlati tervtől" vagyis a fegyveres puccstól függetlenül „a Magyar Nemzeti Szocialista átállítás megkapja a magyar parlamenti síkon mozgó erő tényezőjét is... egyetlen csáklyás[243] sem fogja mondhatni, hogy az alkotmány jogfolytonosságán a legkisebb csorba is esett". (Hung[arista] Mozg[alom] Napló 1944. okt[óber] 1–18.o.)[244]

Ezekből nyilvánvaló, hogy itten már a Nemzeti Szövetség és Bárdossy maga nem csupán, mint a fegyverszünet megkötését megakadályozó politikai tényező, hanem mint a nyilas puccs legalizáló tényezője is szerepel – teljes joggal – Szálasi Ferenc terveiben.

1944. okt[óber] 4-én mikor Szálasi Ferenc a felállítandó államtanácsról tárgyalt Veesenmayer német követtel, magától értetődően felveszi névsorába Bárdossyt, akinek személyében Veesenmayer is egyetért. (Hung[arista] Mozg[alom] Napló 1944. okt[óber] 24–30. old.)[245]

1944. okt[óber] 12-én Bárdossy az Egyesült Keresztény Nemzeti Liga ülésén erélyesen támadja Fáy miniszterelnökségi államtitkárt és Vladár Gábor igazságügy minisztert. Vladár Gáborhoz a következő kérdést intézi: „ha igaz az a hír, hogy Faraghó csendőrfőfelügyelő Moszkvában tárgyal, hajlandó-e ő hazaárulási pert indítatni ellene?" Ezután Bárdossy a következő kérdést intézi Vladárhoz: „megindítja-e a hazaárulási pert akkor is, ha a Kormányzó utasítására tárgyal Faraghó Moszkvában?" (Hung[arista] Mozg[alom] Napló 1944. okt[óber]

[243] Az 1930-as évek közepétől kezdve Bethlen híveit nevezték így, akik konzervatív alapról ellenezték a politikai rendszer autokratikus-tekintélyuralmi átalakítását, először Gömbös Gyula reformelképzeléseivel szemben.
[244] MNL OL, K 750. 8. kötet. 3–14. fólió.
[245] MNL OL, K 750. 7. kötet. 105–106. és 8. kötet. 19. és 23. fólió.

64–69.old.)[246] Ezt tette Bárdossy László volt Magyar Királyi Miniszterelnök és Külügyminiszter 1944. okt[óber] 12-én. Kérdést tesz fel, hogy egy Kormányzó utasítás hazaárulási per tárgyát képezheti-e. Még azt sem tűrheti, hogy legalább a Kormányzó megkíséreljen véget vetni az utolsó pillanatban annak a jogosulatlan és ez egész nemzetet pusztulásba döntő háborúnak, melyet alkotmányellenesen éppen ő, mint államfő felelős miniszterelnökével, Bárdossy Lászlóval indított meg.[247]

Kb. ez a csúcspontja Bárdossy László háborús főbűnösi karrierjének. Ezután már a mellőzés következik.

3 nappal később okt[óber] 15-én Szálasi hatalomra jut – és Bárdossy, aki a németek bejövetele után minden kabinet kombinációban szerepel, kimarad a Szálasi[-]kormányból. Ennek is meg van a magyarázata. Túl sokáig taktikázott a különböző szélsőjobboldali csoportok között túl sokáig játszotta a bábukat mozgató, de nyíltan ki nem álló „szürke eminenciás szerepét". Szálasi Ferenc 1944. szept[ember] 26-án úgy jellemzi Bárdossyt Veesenmayernek, hogy Bárdossy az a fajta, „hogy fogjatok vissza, mert különben hős leszek". (Hung[arista] Mozg[alom] Napló 1944. szept[ember] 26.)[248]

Jellemző Bárdossy László egyéniségére és politikai beállítottságára az a tény, hogy – Szálasi népügyész előtt tett vallomása szerint – Szálasi hatalom átvétele után rövidesen tisztelgő látogatásra jelentkezik „a Nemzetvezetőnél".[249]

Szálasi azonban nem tudja fogadni egyébirányú elfoglaltsága miatt. Szálasi vallomása szerint Bárdossy László Brennbergbányán újra jelentkezik kihallgatáson nála és ekkor Szálasi már fogadta Bárdossyt. Ezen a megbeszélésen, mely több mint egy óra hosszat tartott, Szálasi Ferenc a hadi helyzetet és a németeknek a Dunántúl felszabadítására irányuló katonai akcióját vázolta Bárdossy Lászlónak.

---

[246] MNL OL, K 750. 7. kötet. 347–348. fólió.
[247] Bekezdés mellett az alábbi megjegyzés: „*Nem igaz!*"
[248] MNL OL, K 750. 7. kötet. 101–102. fólió.
[249] Bekezdés mellett az alábbi megjegyzés: „*Nem igaz!*"

Ez volt a két magyar háborús főbűnös első személyes találkozása. Szálasi – hogy misztikus nimbuszát megőrizze – leginkább csak közvetítéseken érintkezett földi halandókkal, hiú, bukott, uralomvágyó diplomatákkal, akiknek szerepe beleillett politikai célkitűzéseibe. Bárdossy pedig szintén szívesebben maradt a kulisszák mögött, mint nyílt színpadon.

Ezzel le is zárult Bárdossy László terheltnek a három hadüzenet érdemi szerzőjének és az 1944. okt[óber] 15-iki Szálasi-féle nyilas puccs előkészítőjének ez irányú története.

Több volt, mint „csak" háborús bűnös – magának a háborúnak volt ő a magyar főbűnöse. – Hozzá hasonló felelőséget a magyar nemzet romlásáért egy személyben senki sem viselt.

Ezen most felsorolt cselekményeivel Ő volt az, aki a fegyverszünet megkötését erőszakkal és befolyásának kihasználásával megakadályozni igyekezett. (Nbr. 11. §. 3. pont.)

Ő volt az ezen cselekményeivel, aki vezető jellegű cselekményével a nyilas mozgalomnak segítséget nyújtott a hatalom megszerzéséré irányuló lázadáshoz és e hatalom megtartásához. (Nbr. 11. §. 4. pont)

4.

Feketehalmy-Czeidner [sic!], Grassy és más – magatartásuknál fogva még a régi rendszer idején lefokozásra, fegyházra ítélt, most pedig nemzetközi háborús bűnösökként szereplő – magas rangú tisztek hivatali hatalmukkal való visszaélései és minden emberiességből kivetkőzött aljasságaik következtében a Jugoszlávia fegyveres megrohanása során magyar csapatok által megszállt délvidéki területeken súlyos vérengzések és fosztogatások történtek. Kiemelkedik ezek közül a zsablyai mészárlás és az újvidéki tömeggyilkosság, amelyek talán az egész háború ideje alatt a legsúlyosabb foltot ejtették a magyarság becsületén, és az egész civilizált világ közvéleményét felháborították.[250]

[250] A bekezdés mellett felkiáltójel.

Bárdossy nem szívesen beszel ezekről az eseményekről, mert – mint a politikai ügyész előtt tett vallomásában kifejtette – „ennek az ügynek nyilvános kiteregetése Magyarországnak többet árt, mint használ". A valóság ezzel szemben az, hogy csak az igazság leplezetlen feltárása, a bűnösség megállapítása és a bűnösök könyörtelen üldözése és megbüntetése veheti elejét annak, hogy egy kis csoport elvetemült bűnös rémtetteiért egy egész népre, a magyar népre háruljon a felelősség.

A zsablyai mészárlásról Bárdossy László terhelt – vallomása során – csak annyit vél tudni, hogy Bartha Károly honvédelmi miniszter akkori jelentése szerint egy partizán betörés következtében „védelmi intézkedést" tettek. Viszont nem hallott semmit arról – vallomása szerint – amit hetekig visszhangoztak az összes külföldi rádióállomások, és ami Budapesten is köztudomású volt, hogy egy kisebb incidens megtorlásaként a csendőrség és a magyar katonaság a hadijog és népjogellenesen polgári személyeket, nőket, gyermekeket nem kímélve kiirtott majdnem egy egész szerb nemzetiségű falut.

Bárdossy László terhelt, aki maga fogalmazta kiáltványban szögezte le, hogy a magyar katonai akció semmi esetre sem irányul a szerb nép ellen, „amellyel nincs vitánk és amellyel a jövőben békésen akarunk élni",[251] mint felelős miniszterelnök és külügyminiszter nem érdeklődik Bartha Károly honvédelmi miniszternél aziránt, hogy milyen jellegűek azok a „védelmi intézkedések" és alkalmaztak-e a partizán betörés után retorziókat. Tudnia kellett és tudta Bárdossy László azt, hogy a legkisebb túlkapás a szerb nemzetiségek ellen még azt az ingatag morális konstrukciót is végleg összedönti, amellyel a magyar kormány a világ előtt Magyarországnak a délvidéki területek visszacsatolására irányuló katonai akcióját igazolni igyekezett.

A Minisztertanács engedélyt[252] ad arra, hogy az állítólagos partizán mozgalmi akciók miatt a magyar katonaság razziát tartott Újvidéken,

[251] Juhász, 1982: 1029–1030. (717. sz. dokumentum)
[252] Ceruzával aláhúzva, lap szélén az alábbi megjegyzés: „*Nem a min[iszter] tanács adott engedélyt csak tudomásul vette, hogy a belügyminiszter a razzia megtartására nézve saját hatáskörben rendelkezett*".

mivel a rendőrség erői erre nem elegendők.[253] Néhány nappal később – közelebbről meg nem határozható napon – tekintélyes magyar politikusok (Rassay Károly, Bajcsy-Zsilinszky Endre) telefonon kérik Bárdossy Lászlót, nézzen sürgősen utána, mi történt Újvidéken, mert borzalmas hírek érkeznek[254] és a menekülők árja már Budapestre is eljutott. Újra megszólalnak a szabadnépek rádióin és a világsajtó felháborodottan közli, hogy – Újvidéken – ezrével gyilkolják halomra és rabolják ki a szerbeket, zsidókat, sőt a magyarokat is. – Bárdossy nem veszi komolyan a súlyos helyzetet és bürokratikus utasítást ad. Egyszer telefonon, egyszer szóbelileg utasítja a vezérkari főnökét, Szombathelyi Ferencet, tartson vizsgálatot és járjon el törvényesen. Szombathelyi Ferenc volt vezérkari főnök vallomása szerint ezzel Bárdossy László meg is elégedett. Miután az újvidéki vérengzések tovább folytak és a közvélemény most már hangosan és erélyesen követeli a vizsgálatot, Bárdossy felrendeli magához az újvidéki illetékes parancsnokot, Feketehalmy-Czeidnert [sic!] és tőle kér jelentest. Ezzel azután újra megelégedett.

Mint felelős magyar miniszterelnök és külügyminiszter megelégedett a már előtte is nyilvánvaló, véget nem érni akaró katonai vizsgálat huzavonájával. Nem utazott le a helyszínre, nem küldött ki azonnal bizottságot, nem tartóztatott le egyetlen bűnöst sem akkor, amikor már a szó szoros értelemben az egész világ ismerte a tényeket és azokról beszélt, hanem csak jelentéseket kert. A vizsgálatok és a jelentések azonban késtek. Bárdossy – a politikai ügyész előtt tett vallomásában azt mondja – ezen idő alatt nagyon el volt foglalva más irányú tevékenységgel és csak hosszabb idő múlva kapta meg a kívánt jelentést, de meg nem felelő teljesen hiányos, a körülményekre fényt nem derítő adatokkal. Ekkor hónapok utáni hosszas huzavona után az erre a tényre vonatkozó iratokat egy Minisztertanácson átadta a hadügyminiszternek, hogy a hadügyminiszter útján rendes jelentést kapjon. A jelentést azonban már nem kapta meg, mert időközben lemondott.

[253] Lásd 93. jegyzet.
[254] Ceruzával aláhúzva.

Bárdossy László, mint felelős miniszterelnök eltűrte tehát, hogy a megszállott területek lakosságával való bánás tekintetében a háborúra vonatkozó nemzetközi jogszabályokat a katonai és csendőri hatóságok által elkövetett kegyetlenkedések által súlyosan megsértsék és a visszacsatolt területek lakosságával a minden háborús ellenvélemény elnyomására alakított Vezérkari Főnökség Bírósága ezeken a területeken számtalan embert törvénytelenül kivégezzen.

4.

Bárdossy László terhelt a vádiratom indítványi részében ismertetett bűncselekmények tekintetében ténybeli beismerésben van. Elismeri azt, hogy az ott részletesen felsorolt beszédeket tartotta. Ezáltal Bárdossy terhelt, hogy a gyülekezetek előtt mondott beszédében a háborúba lépésre és a háború fokozottabb mértékben való folytatására izgatott, népellenes bűntettét következett el.

5.

Terhelt a vádirata indítványi részében megállapított bűncselekmény elkövetését beismeri, védekezésül azt adja elő, hogy a nép egyes rétegei ellen irányuló és az ő miniszterelnöksége alatt hozott rendeleteket nem ismerte, illetve nem is ismerte azon túlmenően, ahogy azok a Minisztertanácson ismertetve lettek. Az általános ismertetésen túlmenően ezeket a rendeleteket el sem olvasta, ügyészi kérdésre előadta, hogy jelenleg nincs tudomása arról, hogy melyek voltak azok a rendeletek, amely miniszterelnöksége alatt megjelentek és a nép érdekeit súlyosan sértették.

Terhelt ezen védekezése nem fogadható el azért, mert Bárdossy László, mint a magyar királyi minisztérium felelős miniszterelnöke és külügyminisztere, a miniszterelnöksége és külügyminiszterssége alatt meghozott és a nép érdekeit súlyosan sértő jogszabályoknak éppen

a kezdeményezője[255] volt, illetőleg azoknak meghozatalában tudatosan vett részt.

6.

Terhelt, mint Magyar Királyi Miniszterelnök és Külügyminiszter tudomással kellett bírjon, hogy 1941. év július havától kezdődően az állítólagos nem magyar illetőségű, kétes illetőségű vagy az illetőségüket nehezen megszerezhető állampolgársági bizonyítvánnyal igazolni nem tudó zsidók ezreit a legembertelenebb módszerek alkalmazásával internálták és szállították ki Galíciába, a legnagyobb részt kivégeztettek, vagy éhen pusztultak. Ugyancsak terhelt miniszterelnöksége ideje alatt indult meg egyre fokozottabb mértékben a munkaszolgálatosokkal szembeni kegyetlen intézkedések hulláma, amelyről mint felelős miniszterelnöknek tudomást kellett szerezni.

Terhelt azáltal, hogy ezen cselekmények elkövetését megakadályozni nem igyekezett, bár ez törvényes hatáskörében módjában állott volna, népellenes büntettet követett el.

Terhelt Bárdossy László védekezésében azt adta elő, hogy ezekről a meghozott rendelkezésekről és azoknak embertelen végrehajtásáról nem bírt tudomással.

Terhelt ezen védekezése nem fogadható el. Mint felelős miniszterelnöknek törvényes kötelessége lett volna ezen intézkedések végrehajtásának megakadályozása.

Miután Bárdossy László ezen cselekményei megvalósítják a vádiratom indítványi részében megjelölt háborús és népellenes büntettek tényálladéki elemeit, – a vádemelés tehát indokolt.

[255] Ceruzával aláhúzva.

Terhelt előzetes letartóztatásának további fenntartását azért indítványozom, mert mindazon okok, melyek annak elrendelését szükségessé tették, most is fennállanak.

Budapest, 1945. október 15. napján.
L:

dr. Molnár [Elek] sk.
népügyészség vezetője

dr. Fenesi [Ferenc] sk.
népügyész

dr. Szalai [Sándor] sk.
politikai ügyész

Megidézendők:
1./ Bárdossy László terhelt a kebelbéli fogházból,
2./ Bárcziházy Bárczy István dr. I. Vár, Werbőczy u. 4
3./ dr. Bölöny József, Bp. Ferenc krt. 37.
4./ Zánkay Péterné, XI. Budaörsi u. 24.
5./ dr. Bencs Zoltán, Bp. VIII. Vas u. 5.
6./ Szálasi Ferenc, kebelbeli fogházból,
7./ Baky László u.o.
8./ dr. Imrédy Béla u.o.
9./ dr. Reményi-Schneller Lajos u.o.
10./ Szöllősi Jenő u.o.
11./ Szász Lajos u.o.
12./ Antal István u.o.
13./ Szombathelyi Ferenc u.o.
14./ Béldy Bruckner Alajos Gyűjtőfogház,
15./ Tarnay István Bp. Aranykéz u. 7.

A kiadás hiteléül
[pecsét]
Lendvay Károly

hiv[atal] vezetője.

Géppert írt vádirat, rajta kézzel írt jegyzetek.
Jelzet: Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár, Kézirattár,
Naplók-visszaemlékezések-beszédek, 29. sz.

és a katonaság óriási rétegében egyszerűen nincs... a Nemzeti Szövetségre fontos feladat háramlott, hogy a maga belátása , akarata és hite szerint segiteni tudjon..." / 42 .old. /

És miben állt ez a segitség ? 1944.dec. 27-én a németek felkérték a Nemzeti Szövetséget, hogy inditson intenziv propagandát az ellenséges külföldi rádiók hallgatása ellen. / 74 old./, képviselő tagjai tartsanak propaganda értekezleteket a vármegyei székhelyeken, létesitsenek bizonyos rajonokban propaganda központokat és hajszolják bele a kétségbeesett embereket a végső harcba a németek oldalán. / 26.old. /

Szálasi Ferenc és társai -- német pénzen, németfegyverekkel és németvédelem alatt -- szept.-ben kezdték meg a szervezési előkészületeket az okt. 15-iki hatalom átvételi puccsra.

Baky László tanu a Népügyészségen tett vallomása szerint ebben az időben rosszviszonyban volt Szálasi Ferenccel és ezért értesitette Bárdossy Lászlót Szálassy Ferencnek ezen puccsra tett előkészületi cselekményeiről. Bárdossy László -a tanuvallomása szerint-azonban semmit sem tett ezen puccs megakadályozására, illetőleg nem igyekezett ezt a tények nyilvánosságra hozatalával megakadályozni. Bárdossy kétségtelenül számitott arra, hogy Szálasi hatalom átvétele után szerepet kap az uj politikai vonalvezetésben.

Számitása nem is volt alaptalan. Kemény Gábor a Hungarista Mozgalom Külügyi Osztályának vezetője 1944. szept. 22-én jelenti Szálasi Ferencnek, hogy megbeszélést folytatott Friedel Józseffel a Dél-Magyarországi németbiztositó szolgálat vezetőjével, aki közölte, hogy a legközelebbi jövőben " itt nagy változás lesz." Ennek -- Kemény szerint -- most már igazán semmi akadálya, hiszen Szálasi megcsinálta a jobboldali frontot, amiben benne van Rajniss Ferenc a Magyar Megujulás Pártjával, Ney a Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetséggel, és Bárdossy László közeledésére is számitani lehet. " Nem mondhatja már senki, hogy a németek egy hungarista megoldást oktrojáltak ki, hanem a nemzet széles rétegeire támaszkodó Szálasi kormányzatról van szó."/Hung.Mozg. Pártkülügyek vezetője jelntés dr. Frieddelel folytatott megbeszélésről./

Ezek szerint a Hungarista Mozgalom arra számitott, hogy Bárdossy László miniszterelnöki multja és tekintélye " alkotmányossá " teheti a Szálasi uralmat.

1944. okt. 1-én Kovarcz Emil a fegyveres akció megszervezője felkeresi Szálasi Ferencet és közli vele, hogy a hatalom átvételére a döntés megérkezett, azt ezekben a napokban kell végrehajtani. Kéri Szálasyt, hogy az előre elkészitett hadparancsot a Fegyveres Nemzethez bocsássák rendelkezésére, hogy Bécsbe vihesse és többszázezer példány an kinyomathassa. Ezeket majd a hatalom átvétele után egyszerre fogják szétszorni az országban. Szálasi Ferenc átadja a hadparancs kéziratát Kovarcz Emilnek, majd Rajniss Ferenc lakására siett, hogy megbeszélje vele, mint összekötővel a Nemzeti Szövetség -- a Bárdossy által irányitott Nemzeti Szövetségnek -- szerepét a hatalom átvétel parlamenti legalizálásáról.

Okt. 2-án Szálasi Ferenc elmegy a képviselőház elnökéhez látogatóba. Ez alkalommal Szöllősy Jenő és Rajniss Ferenc odahivják a megbizható képviselőket, mint Jarossy, Mecsért, Jurcseket, Bárdossyt, stb...

Bárdossy László vádiratra tett észrevételei (Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár, Kézirattár, Naplók-visszaemlékezések-beszédek, 29. sz.)

Bárdossy László elsőfokú tárgyalásán az utolsó szó jogán elmondott beszédének tervezete, 1945. november 2.

Ha élek azzal a joggal, amit a peres eljárás – azt hiszem – a világ minden országában biztosít a vádlottnak, hogy kérdések gátja és feleletek nyaktilója nélkül szabadon szóljon a maga ügyében azokhoz, akik ítélni akarnak felette – ha, mondom, élek ezzel a joggal: nem a magam védelmében teszem! Sem az ellenem megindított eljárás első szakaszában, sem a főtárgyalás során nem védekeztem, mentségeket nem kerestem, enyhítő körülményekre nem hivatkoztam, a felelősséget magamról elhárítani nem akartam. *Tudom, hogy felelősséggel tartozom és megértem, ha a népbíróság levonja felelősségem legvégső konzekvenciáit. De az ellen tiltakozom, hogy bűnösnek minősítsenek. A bűnösség és felelősség két lényegében különböző fogalom. Egyiknek a másikhoz nincsen köze. A bűnösben a szándékosan és tudatosan elkövetett rossz várja a megtorlást; az ország ügyeinek intézésében vállalt felelősség levonása a politikai szükségesség kérdése, amelyet a körülmények és viszonyok szerint kell, illetőleg lehet alkalmazni. De akárhogyan legyen is*,[256] nem védekezem, mert az a meggyőződésem, hogy ez után a szörnyű vihar után, amely annyi fiatal életet tört össze, annyi családot szórt szét, annyi értéket pusztított el, valóban nincsen jelentősége annak: hogyan alakul a sorsuk és mi lesz azokkal, akiket itt most felelősségre akarnak vonni. Ma nincsen fontos más, csak a béke. A lelkek békéje, s ha ehhez áldozatra van szükség, akkor meg kell hozni ezt az áldozatot! Ma minden azon fordul meg: őszinte, tartós és szilárd lesz-e a megbékélés, a belső béke éppen úgy, mint az országnak a szó nemzetközi értelemben vett külső békéje. Ma minden azon fordul meg, hogy ne ismétlődjék meg az, ami 1919-ben történt, amikor darabokra szaggatták a magyarság eleven testét, hogy a magyarok százezreit ne szakítsák el megint apái földjéről, ne hajtsák el úgy, mintha nem lennének más, mint lábas jószág, vagy figurák egy sakktáblán, amelyen a hatalmasak keze játszik.

[256] Utólagos pótlás.

De más okom is van arra, hogy ne védekezzek! Már a főtárgyalás legelején hivatkoztam arra, hogy a népbíróságnak a működése alapjául szolgáló rendelet értelmében sincsen joga arra, hogy ügyemben ítéljen. A vádirat többrendbeli alkotmánysértéssel vádol. Az érvényes törvényekben lefektetett magyar közjogi rend, más szóval: a magyar alkotmány értelmében valamely kormány vagy egyes tagjaival szemben vád tárgyává tett alkotmánysértések esetében a vádemelés joga, valamint a vádindítvány elkészítésének joga kizárólag a törvényesen választott népképviseletet illeti meg és az ítélkezés a törvény rendelkezései szerint életre hívott és működésbe helyezett bíróság feladata. Az erre vonatkozó törvényes rendelkezések érvényét a népbírósági rendelet nem szüntette, de nem is szüntethette volna meg. Az irányadó jogszabály tehát ma is hatályos és érvényben marad mindaddig, amíg a nemzet törvényesen választott képviselete másként nem rendelkezik. Nem valami különleges – mint a népbíróság elnöke mondta: „feudális" bíróságot kérek a magam ügyében! Mert vajon képzelhető-e demokratikusabb módja az alkotmánysértések elbírálásának, mint az, amikor maga a törvényesen választott népképviselet gyakorolja a vádemelés és a vádindítvány elkészítésének jogát, úgy ahogyan azt az 1848. évi III. törvénycikk[257] kötelezően előírja, és ahogyan azt későbbi jogalkotásunk fenntartotta, és amikor ugyancsak a népképviselet által törvényesen életre hívott bíróság ítélkezik a vád tárgyává tett alkotmánysértés felett? Ha nem ezen a törvényben megszabott módon történik az alkotmánysértések elbírálása, akkor – mint most is – az a kiegyenlíthetetlen ellenmondás [sic!] támad, hogy az állítólagos alkotmánysértések ügyében az alkotmány kifejezett rendelkezéseinek megsértésével ítélkeznek. Ezzel kerültem szembe itt, ami arra kényszerít, hogy a népbíróság hatáskörét ne ismerjem el és a népbíróság előtt még akkor se védekezzek, ha az egyébként szándékom lett volna, ahogyan nem volt.

[257] 1848. III. tc. a független magyar minisztérium alakításáról. Bárdossy itt a törvény 32–35. §. utal, melyek a miniszterek felelősségre vonásáról szólnak. Eszerint a hivatali minőségükben elkövetett vétségért a miniszterek vád alá helyezését az országgyűlés rendelheti el és az általa választott bíróság ítélkezik felettük.

Miért beszélek akkor mégis? Mert az az érzésem, hogy a helyzet és a körülmények szabta lehetőségek között kötelességem közreműködni az igazság feltárásában úgy, ahogyan a történtek igazságát átéltem és átszenvedtem. Kötelességem tájékoztatást adni, hogy a nemzet lássa és értse: mi miért történt, s hogy ezzel a tájékoztatással is szolgáljam a belső megbékélés mindennél fontosabb ügyét.

A vád kapcsolatot keresett az én tevékenységem és egy egész korszak szellemisége között. Hadd beszéljek hát – anélkül, hogy e korszak elveit mindenben a magaménak vallanám – erről a korszakról, amelyet nevezhetnénk a magyarság trianoni korszakának. Valóban igaz az, hogy ez az egész korszak építette azt az utat, amelyen aztán a magyar politika úgy haladt, mint folyam a medrében. Félreértés ne essék! Nem a magam mentségére, nem a magam felelősségének csökkentésére mondom azt, amit elmondandó leszek! Az én működésem a korszak utolsó vagy pontosabban: utolsó előtti szakaszára esett. Vajon vitatható-e, hogy ez időszak alatt nem valami diktátor kényszerítette rá a nemzetre a maga önkényes akaratát, még csak nem is valami pártpolitikus juttatta érvényre programját, hogy a hatalmat a maga és pártja részére megtartsa és biztosítsa? Minden, ami az alatt a rövid idő alatt történt, az alkotmányos tényezők teljes egyetértésével jött létre! A főtárgyalás során többször került itt szóba a közvélemény kérdése. Tisztában vagyok azzal, hogy valóban van hangos és néma közvélemény. Ha a kettő között ellentét van, a néma közvéleményről – éppen némasága miatt – lehetetlen megállapítani: milyen erőt és súlyt képvisel. Lehetetlen ezt megállapítani, azért is mert a néma közvélemény rendszerint amorf, változó, ingadozó, tehát a dolog természete szerint nem olyan, amilyenre elhatározásokat építeni lehetne. A nemzetnek ma már valóban nem érdeke kutatni azt, hogy 1941-ben a közvéleményben jelentkező nemzeti erőket mérve melyik jelentett a másikkal szemben többet: a hangos, avagy a néma közvélemény? A kormányzat számára kétségkívül csak az lehetett irányadó, ami megnyilvánult, ami a maga felfogása és kívánságai számára érvényesülést keresett, sőt követelt. A kormányzatnak –

a parlamentarizmus legelemibb elvei szerint és a gyakorlati politika lehetőségeit szem előtt tartva – elsősorban a hangos közvéleményt és a hatalmi eszközök birtokában levő hivatalos Magyarországot kellett figyelembe vennie: az Országgyűlést, a vármegyei törvényhatóságokat, a községi képviselőtestületeket, az országos egyesületeket, valamint az eladott példányszám arányában mérhető népszerűségű sajtóorgánumokban kifejezésre jutó nemzeti akaratot.

A magyar parlamenti életnek olyan kitűnő ismerője, mint Rassay Károly mondotta itt a főtárgyaláson esküvel megerősített vallomásában, hogy az Országgyűlés tagjainak 95%[-a] kívánta és helyeselte azt, amit a kormányzat megvalósított. Ugyanígy mondotta azt is, hogy olyan kevesen voltak ellenkező véleményen, hogy éppen mert ilyen nagyon kevesen voltak, tartották helyesebbnek ha aggályaikat és ellenvetéseiket nyilvánosan nem juttatják kifejezésre, nehogy ezzel maguk fedjék fel és dokumentálják az ellenzék gyengeségét.

Kétségtelen, hogy – bármi legyen is egyesek véleménye a magyar parlamentarizmus felett – az Országgyűlés túlnyomó többségének akaratával szemben lehetetlen lett volna bárki számára is kormányozni. S az Országgyűlés mellett tekintetbe kellett venni más nemzeti erőket is! – Elismerem: a trianoni korszaknak volt sok vétke és mulasztása. Elsősorban az, hogy elhanyagolta, elodázta a szociális kérdések rendezését, s hogy életben tartott egy régen elkopott, elavult igazgatási rendszert, s annak rozsdás, akadozó gépezetét. De viszont ki akarná kétségbe vonni azt, hogy a korszak egész nemzedéke a magyar nemzeti egység helyreállításának akaratában és kiolthatatlan vágyában élt! A rokkant katona érezheti azt a vágyat, ami átjárta, mozgásban tartotta a magyarság egyetemét: még egyszer újra épnek, egészségesnek, egésznek lenni, együtt lenni! Még egyszer újra visszakapni, visszavenni mindazt, amit a háború és erőszak szakított le a csonka törzsről! – Olyan volt a trianoni magyarság ebben az égő vágyban, mint a rokkant obsitos, a múlt dicsőségének fényes medáliáival a mellén, de kar és láb nélkül, szegényen és elárvultam a világ országútján, mindig a legnagyobb veszélyben ott,

ahol a világ hatalmasainak érdeke keresztezte egymást, s ütközött össze. Így érzett a megcsonkított ország egész magyarsága és ugyanígy érzett az a magyarság, amely az elszakított területeken tengette a maga keserves életét. A megcsonkított, de mégis megmaradt ország magyarságát terhelte az a kötelesség, hogy minden erejével e helyzet megváltoztatását szolgálja. Kell-e jellemzőbb, meggyőzőbb bizonyíték arra, milyen általános, milyen egyetemes volt a helyzet megváltoztatásának vágya az egész magyarságban, mint az, hogy a magyar kommunista tanácsköztársaság kormánya vállalta elsőnek a magyar proletariátussal együtt a helyzet megváltoztatásának kötelességét s elsőnek akarta ezt a kötelességet fegyveres erővel teljesíteni. Kun Béla volt az, aki az elszakított északi és keleti területek visszaszerzéséért két háborút is indított; egyet a csehek, egyet a románok ellen.[258] S ha úgy vesszük, akkor ezért a két háborús vállalkozásért tulajdonképpen Kun Bélának is itt kellene ülnie mellettem a vádlottak padján, mint háborús bűnösnek, mert a népbíróságról szóló rendelet 9. §-a szerint ez a „bűne" még nem évült el ma sem.[259] Mit bizonyít a nem nemzeti alapon álló kommunista tanácsköztársaság kormányának ez a két háborús vállalkozása? Azt, hogy a magyar munkásság, a magyar proletariátus sem fogadta el a magyarság erőszakos szétszakítását, s ebbe nem akart belenyugodni, és hogy amikor a kormányzás terhe és felelőssége a proletariátusra nehezedett, a tanácsköztársaság kormánya a kommunista ideológia elveivel szöges ellentétben, nem keresve és nem várva meg más megoldások lehetőségét, fegyverhez nyúlt s ágyúk elé állította a fiatal tanácsköztársaság katonáit, hogy erővel szerezzék vissza azt, amit erőszak vett el jogtalanul. Kun Béla

[258] Bárdossy érvelése ezen a ponton csúsztat. A Tanácsköztársaság háborúinak nem voltak nemzeti revizionista céljai, még retorikában sem. Helyette a világköztársaságban és világforradalomban gondolkodtak. Révész 2019: 198–206.

[259] A Népbíráskodás tárgyában kibocsátott kormányrendeletek törvényerőre emeléséről szóló 1945. évi VII. tc. I. mellékleteként kiadott, a Népbíráskodásról szóló 81/1945. M. E. sz. rendelet 9. §-a. Ez az elévülés tekintetében alapvetően a Btk. 106. §.-át határozta meg irányadónak (1878. V. tc.), azzal a megkötéssel, hogy „*az 1919. évben és azt követően elkövetett azoknak a politikai bűncselekményeknek elévülése, amelyeknek emberélet esett áldozatul, úgyszintén a sajtó útján elkövetett azoknak a bűncselekményeknek elévülése, amelyeknek tényálladékát a jelen rendelet határozza meg, és amelyek üldöztetését az uralmon volt hatalom megakadályozta, az 1944. évi december hó 21. napján veszi kezdetét*".

fegyveres kísérletei után nem volt, nem lehetett olyan magyar társadalmi osztály, olyan párt, nem lehetett olyan magyar kormányzási rendszer, amely ne vállalta volna a magyar nemzeti egység helyreállításának szolgálatát. S ahogyan telt az idő az ún. trianoni béke után, úgy vált ennek a feladatnak a teljesítése mind sürgősebbé, mind égőbbé. Az elszakított területek magyarsága rohamosan gyengült, fogyott, sorvadt; menteni kellett, vagy legalább a hitet, a bizalmat kellett tartani benne, nehogy kétségbeesésében a maga gyenge erejére hagyva önmaga kezdjen öngyilkos vállalkozásokba. Aki járt 1938 előtt az elszakított területeken, az tudja hogyan meredt reánk minden égő magyar szem ezzel a kérdéssel, ezzel a váddal: „mikor jöttök már, meddig még, meddig?" Aki látta, hogy odaát a „határokon" túl fiatal magyarok: serdülő fiúk és leányok éppen úgy, mint az idősebb nemzedékből valók, milyen áhítattal csókolják meg a magyarság három színű szimbólumát, bár tudták, hogy a következő pillanatban a csendőr keze nehezedik a vállukra,– az tisztában is volt azzal, hogy ez a helyzet nem maradhat így, hogy ezen változtatni kell, s hogy e feladat teljesítésének kötelessége a megcsonkított ország magyarságát terheli.

A trianoni korszak magyarságának egymást követő kormányai meg is próbálták teljesíteni ezt a feladatot, úgyszólván minden igénybe vehető módon és eszközzel. Először a szomszédoknál békés tárgyalásokkal próbálkoztak. A brucki, karlsbadi és marienbadi tárgyalások egy-egy állomása ennek a próbálkozásnak a csehek felé.[260] A kormányzó mohácsi beszéde egy másik kísérlet volt a szerbek felé.[261] De közben kialakult körülöttünk az érdekelt államok véd- és dacszövetsége azzal a jelszóval, hogy aki a területi revízió kérdését bármi módon, akár a Népszövetség

[260] Bárdossy itt az első csehszlovák-magyar kétoldalú találkozókra utal, melyekre Bruck an der Leitha és Marienbad/Mariánské Lázně városokban kerültek sorra 1921 márciusában, illetve júniusában. Karlsbad/Karlovy Vary felsorolása itt téves, az mindössze a második találkozó egyik lehetséges helyszíneként merült fel. A tárgyalások alapvetően gazdasági jellegűek voltak, de az első királypuccs és az áthidalhatatlan ellentétek végül meghiúsítottak bármiféle egyezmény megkötését. Tóth, 2002–2003.

[261] Horthy Miklós 1926. augusztus 29-én, a mohácsi emlékünnepségeken elmondott beszéde, melyben pozitívan nyilatkozik a délszlávokról. Vizi, 2013; *Pesti Hírlap*, 1926. június 31., 6–7.

előtt is felveti, az háborút idéz fel.[262] A közvetlenül érdekeltek között nem volt többet kivel szóba állni, mert ők és nem a magyarság minősítették a revízió hirdetését háborús kérdésnek.– A következő magyar kormányok most nyugaton próbálkoztak megértést keresni s valami támogatást találni. A nyugati nemzetek sajtójában és politikai irodalmában nem is maradt el a visszhang.[263] A rokonszenv, a megértés szaporodó jelei még jobban megszilárdították a magyarságban azt a meggyőződést, hogy ügye igazságos, de az a fájdalmas tény, hogy a nyugati államok hivatalos tényezői viszont még az elől is mereven elzárkóztak, hogy a kérdést vizsgálat alá vegyék, a magyarság elkeseredését tette mind jobban elviselhetetlenné. Egy magyar külügyminiszternek: Walko Lajosnak egyszer barátságosan megmondták Genfben mi az, amire a magyarság a nyugati államok részéről számíthat, illetőleg mi az, amivel le kell számolnia. „Ha egy úttestet újraköveznek – mondották – s ha a munka közben megesik, hogy egyik kőkockának kevesebb hely jut, mint amennyi nagysága méretei szerint megilletné, akkor az így szűken mért helyre állított kőkocka bizony ki fog állni az úttest szintjéből. De vajon ki kívánhatná azt – így folytatódott a barátságos figyelmeztetés –, hogy az úttest egész kőburkolatát ezért az egyetlen rosszul elhelyezett kőkockáért újból felszedjék, s a munkát még egyszer elvégezzék? Nem, ezt nem kívánhatja senki, mert a dolgok természetes rendje úgyis segít a megesett bajon. Azt a kőkockát, amelyik kiemelkedik az úttest szintjéből, addig üti, koptatja, csiszolja, kalapálja minden, ami az úton végighalad, amíg el nem tűnik a különbség az úttest szintje és az »elégedetlen« kőkocka között – s ezzel a probléma is meg van oldva. Nem kell tehát más, mint az időre bízni a dolgot. Ahogyan minden szekér kerekének vaspántja, minden ló patkója, minden gyalogjáró cipőjének szegelése a kiemelkedő kőkockát

[262] Utalás a kisantant szövetségre, mely Eduard Beneš kezdeményezésére jött létre. 1920. augusztus 14-én Belgrádban írták alá azt a csehszlovák–jugoszláv egyezményt, melynek első pontja kölcsönös katonai segítségnyújtásról rendelkezett Magyarországgal szembeni háború esetére. Ezt követően 1921. április 23-án hasonló értelmű egyezményt írt alá Románia Csehszlovákiával, majd június 7-én Jugoszláviával. Halmosy, 1983: 156–161.
[263] Lásd 56. jegyzet.

fogja ütni, verni, kalapálni – úgy éri „szükségszerűen" a helyzetével elégedetlen nemzetet minden fordulat minden nehézsége, amíg végül is a nemzet meg nem nyugszik, s bele nem illeszkedik abba a rendbe, amit magasabb erők szabtak neki."[264] – Íme a sors, amit a magyarságnak szántak! S valóban ez is volt, ami a magyarságnak osztályrészül jutott. Ha egyik szomszéd ország királyát távol idegenben, francia földön megölték, a szomszéd ország ártatlan magyarságát dobták át ezrével és ezrével a határon, miután előbb javait elvették, asszonyát, gyermekét kegyetlenül bántalmazták.[265] Egy másik szomszédos állam belügyminisztere saját parlamentje nyilvános ülésén dicsekedett azzal, hogy lelkiismeretlen kivándorlási ügynökök segítségével hány ezer szegény magyar földművest sikerült Dél-Amerikába juttatnia, ahol a gyilkos klíma és ismeretlen viszonyok között az elkerülhetetlen pusztulás várt reájuk. A miniszter őszintén megmondta, hogy ezzel a kivándorlási akcióval az ország lakosságának nemzetiségi megoszlását akarta kedvezőbbé tenni a maga népe javára.–[266] Amikor a harmincas évek elején a gazdasági krízis a tengeren túlról átcsapott Európába, a szomszéd államokban a válságba került ipari és kereskedelmi vállalatokból a magyar munkásokat dobták ki. Akkor született a magyar munkás életét lehetetlenné tevő „numerus valachicus" azzal a szándékkal, hogy mielőbb „numerus nullus" legyen belőle.[267]

---

[264] Az idézet forrása ismeretlen.

[265] I. Sándor jugoszláv királyt (1921–1934) és Louis Barthou francia külügyminisztert 1934. október 9-én Marseille-ben a Nemzetközi Makedón Forradalmi Szervezet (ВМРО – Вътрешна Македонска Революционна Организация) egy tagja a horvát usztasákkal együttműködve meggyilkolta. A merényletben felmerült Magyarország érintettsége is, így az állandó irredentizmus és államellenesség gyanújában elő magyar kisebbséget súlyosan érintette az esemény, melyet követően körülbelül 2700 magyar állampolgárságú magyart (optánst) utasítottak ki. Sajti, 2004: 85. Emellett lásd Ormos, 1984.

[266] A két világháború között az utódállomok sokszor állami eszközökkel ösztönözték kivándorlásra a magyar nyelvű lakosságot, részben gazdasági és nem titkoltan részben nemzetiségi okok miatt. Torbágyi, 2007: 100–108.

[267] A „numerus valachicus" eredendően az közigazgatás, valamint az oktatás elrománosítására vonatkozott, az 1930-as években azonban már magánvállalatoknál is megkövetelték, hogy az alkalmazottak többsége román, illetve az ügyvitel nyelve a román legyen. Az ezt célzó nemzeti munkavédelmi törvény 1934-ben lépett életbe. Egry, 2015: 344.

De a magyar földmíves és munkás mellett minden társadalmi osztály magyarjára egyformán ránehezedett a baj, a csapás, amit új országuk igazgatása iparkodott minél keserűbbé, minél elviselhetetlenebbé tenni. Tisztviselők, szabad pályán dolgozó értelmiségiek, birtokosok egyformán megszenvedték azt, hogy magyarok. Ha tekintetbe vesszük azt, milyen rohamosan fogyatkozott meg erejében és életlehetőségeiben az elszakított területek magyarsága – amely elvégre is az egész földkerekén élő magyarság egyharmadát jelentette – akkor az is érthető, hogy a helyzet megváltoztatásának sürgőssége milyen állandó nyomás alatt tartotta az egész magyarságot a határokon innen és túl.

Mert kilátások a változás lehetőségeire nem voltak kedvezők. 1938-ig csak egyetlen európai állam: Olaszország ismerte el nyíltan a magyar revíziós követelés jogosságát.–[268] 1938-ban az európai politikában váratlanul új helyzet állt elő, amely a magyar revízió előtt is megnyitotta a kapukat. A trianoni korszak egész magyar nemzedéke számára itt a döntő, itt a kritikus fordulat. A müncheni megállapodás jelenti a fordulópontot. Ha Münchenben a nyugati államok a Szudéta kérdés megoldása után a magyar revíziós igények méltányos rendezését is kézbe veszik, akkor a továbbiak során a magyarság magatartása is más lett volna. De Münchenben, majd még nagyobb nyomatékkal ezt követően, a nyugati államok kifejezésre juttatták azt az elhatározásukat, hogy Közép-Európa délkeleti részének függő kérdéseivel nem kívánnak foglalkozni.[269] Az addig ezen a területen vállalt érdekek védelmét is feladták. Franciaország a Csehországgal kötött szövetségi szerződés ellenére érdektelen maradt a Cseh Köztársaság további sorsában.[270] A Szovjetunió sem mutatott semmi érdeklődést, és végig tétlenül nézte az események alakulását, bár e hatalom és a Cseh Köztársaság között szintén

[268] Lásd 53. jegyzet.
[269] Az 1938. szeptember 30-án aláírt müncheni egyezmény a Szudéta-vidék Németországnak való átadása mellett arról is rendelkezett, hogy Csehszlovákia köteles Magyarországgal és Lengyelországgal tárgyalás úton rendezni a területi kérdéseket. Ebben a folyamatban a nyugati hatalmak azonban már nem kívántak részt venni. Halmosy, 1983: 442–447.
[270] Halmosy, 1983: 212–215.

kölcsönös segélynyújtási szerződés állt fenn.[271] Nyugatról és Keletről egyformán, úgyszólván minden tekintetben és vonatkozásban, a Német Birodalomnak s a vele szövetséges Olaszországnak engedték át a délkelet-európai kérdések rendezését, s ezzel a magyar kérdést is ráhagyták Németországra, – ha úgy tetszik – kiszolgáltatták neki. A délkelet-európai területről politikailag kivonult nyugati államokkal többé nem lehetett számolni. Sem úgy, mint a régi (a világháború végén teremtett) rend védőivel, sem mint olyan hatalmi tényezőkkel, amelyek egy új, igazságosabb és egészségesebb rend kialakításában hajlandók lettek volna részt vállalni. Délkelet-Európa és vele az egész Duna-völgyi terület, a nyugati államok és a Szovjetunió hallgatólagos hozzájárulásával, a roppant katonai erővel rendelkező Németország vezetése alá került. Nem Magyarország teremtette ezt a helyzetet, csak levonta annak konzekvenciáit. De ugyanezt tették a többi Duna-völgyi népek. Feledve azokat a kapcsolatokat, amelyek alig húsz év távlatából a nyugati államokhoz fűzték őket, feledve azt, hogy önálló vagy hatalmasan meggyarapodott állami életüket ezeknek köszönhették – egytől egyig Berlin új felragyogó napja felé fordultak; most már ott keresték érdekeik védelmét. A Cseh Köztársaságból, a még az állami önállóság idején alkotmányosan választott elnök vezetése alatt s az ellenállás legkisebb jele nélkül – német protektorátus lett.[272] Románia már 1937-ben német mintára kezdte átállítani állami létét. 1939 legelején az ún. Wohltat-féle szerződéssel Németországnak szolgáltatta ki úgyszólván egész gazdasági termelését.[273] Ezt gyors egymásutánban követte a szerződés további

[271] Csehszlovákia és a Szovjetunió 1935. május 16-án Prágában kölcsönös segítségnyújtási szerződést írt alá. Az egyezmény azonban szoros összefüggésben állt a május 2-án Párizsban aláírt francia-szovjet kölcsönös segítségnyújtási szerződéssel, melyet jól mutat, hogy csak abban az esetben lépett életbe, ha a megtámadott félnek Franciaország is segítséget nyújtott. Halmosy, 1983: 371–374.

[272] 1939. március 15-én a német fegyveres erők ellenállás nélkül megszállták a maradék Csehországot, mellyel létrejött a Cseh-Morva Protektorátus. Noha a korábbi cseh elnök, Emil Hácha valóban a helyén maradt, a tényleges hatalom a Hitler által kinevezett kormányzó kezében volt. Bencsik, 2016: 164–165., 473.

[273] Romániában 1938-ban II. Károly királyi diktatúrát vezetett be és mind erőteljesebb németbarát fordulat állt be. Ennek egyik következménye volt az úgynevezett Wohltat-féle német–román gazdasági szerződés megkötése 1939. március 23-án. Ezt tovább mélyítette az 1940. december 4-én megkötött közös 10 éves gazdasági fejlesztési terv,

kibővítése, majd a Nagy-Britannia részéről korábban nyújtott garancia tüntető visszautasítása, kilépés a Népszövetségből, a Balkán Szövetségből folyó kötelezettségek megszüntetése, s mindezt jellemző módon fejezte be a német katonai erők spontán behívása Románia területére.–[274] Jugoszlávia már ugyancsak régebb ideje font bensőséges politikai és gazdasági kapcsolatokat a Német Birodalommal.– Minden gyökerében megváltozott Magyarország körül. Azok, akik még nemrég a nyugati államok járószalagján lépegettek, s csak a nyugati államok kívánságait lesték, most minden igyekezetükkel Berlin kegyét keresték és önként a német akaratnak vetették alá magukat. Azelőtt a nyugati államokra támaszkodva, ezek segítségével érvényesítették érdekeiket Magyarországgal szemben és a magyarság ellen, most a megváltozott hatalmi helyzetben Berlin felől megint azoknak a magyar igényeknek akarták útját állni, amelyek jogosságát – ha kifelé tagadták is – őszintén és önmaguk előtt el kellett ismerniök.

Elképzelhető-e hogy ebben a megváltozott helyzetben a Német Birodalom jóindulatáért versengő szomszédok között, ezek gyűrűjében, egyedül Magyarország legyen az, amely az új politikai konstelláció logikájával szemben, egyszerre a nyugati államokhoz kösse sorsát, azokhoz a nyugati államokhoz, amelyek a múltban semmi jelét nem adták annak, hogy a magyar érdekeket és igényeket hajlandók lennének méltányolni s érvényesítésükért bármit is tenni? Elképzelhető volt-e, hogy az a Magyarország tegye ezt, amelyet földrajzi helyzete, történelmi, szellemi és gazdasági kapcsolatai erősebben vontak a németség életkörébe, mint bármely más Duna-völgyi nemzetet?

Elég egyetlen pillantást vetni a térképre, hogy leolvassuk földrajzi helyzetünk századok óta érvényesülő törvényeit. Nyugat felé nyitott a magyar föld, kelet felé hatalmas hegylánc zárja le, amelyen csak nehezen

---

mely lényegében a német érdekeknek szolgáltatta ki a teljes román gazdasági életet. Halmosy, 1983: 451–454.

[274] Románia 1940. július 11-én lépett ki a Nemzetek Szövetségéből. Ezt követően Ion Antonescu hatalomra kerülését követően 1940 októberében Románia behívta a német csapatokat.

járható keskeny szorosok vezetnek át. A földrajz szabta törvényeknek megfelelően a magyarság századok óta nyugatra, elsősorban a német piacokra szállította s ott értékesítette gazdasági termelésének feleslegeit. Ezzel szemben ott szerezte be, amit maga nem tudott előállítani, vagy aminek előállítására még nem rendezkedett be. A munkások százezreinek foglalkozást adó magyar ipar a termeléshez szükséges nyersanyagok jelentékeny részét szintén Németországból kapta. Innen jött úgyszólván 100%-ig a vas- és fémgyártáshoz szükséges koksz s ugyancsak nagy hányadban a magasabb hőértékű szenek. Innen kaptuk a kiterjedt textiliparunk működésben tartásához szükséges műrostokat. Folytatni lehetne ezt, de a részleteknek nincsen jelentősége. Döntő az, hogy az értelmes magyar mezőgazda éppen úgy tudta, hogy termelvényeinek értékesítésére szüksége van a német piacra, *amelyet aránylag legkisebb szállítási költséggel érhet el*, mint ahogyan a művelt magyar munkásság tisztában volt a magyar ipari vállalatok működésben tartásához szükséges nyersanyagok és a finomabb előállító gépek eredetével. Nem politikai számítás teremtette és tartotta fenn ezeket a kapcsolatokat, hanem a szomszédos területek természetes gazdasági egymásrautaltsága. De ez az egymásrautaltság viszont a dolgozó és gondolkozó magyarság politikai magatartására is kétségtelenül befolyással volt. Fokozta ezt a befolyást az a tény, hogy a két ország helyzete az első világháború után sokban hasonlóan, helyesebben: párhuzamosan alakult, és hogy a nyugati államok kormányainál és hivatalos tényezőinél tapasztalt közömbösséggel és érdektelenséggel szemben a magyarság úgyszólván csak a Német Birodalom hatalmi viszonyainak megváltozásától remélhette, hogy népi erőinek egyesítésével újra talpra állhat. Közrejátszott ebben az az erős szellemi behatás, amelynek Németország felől századok óta ki voltunk téve; továbbá az együtt végigharcolt első világháború emléke, amely különösen a két ország katonai szervezetei között maradt eleven, s tartott fenn bensőséges kapcsolatokat. Ebben a vonatkozásban latba esett, hogy a német hadsereg vezetőségét magyarbarátnak ismerték, segítségére tehát a magyarsággal szemben nem mindig kedvezően hangolt más

németországi tényezők ellensúlyozására számítani lehetett.– A magyar–német viszony alakulására mindezeken felül még egy körülmény hatott ki döntően és ez a következő. A délkelet-európai területen a magyarság nem csak magára hagyatkozva egyedül, de ellenséges érzelmű népektől körülvéve állt. Dél felől a régi magyar határokon túl, valamint a Kárpátoktól északnyugatra olyan szláv eredetű népek helyezkednek el, amelyek a népi érvényesülés küzdelmeiben sajnos gyakran kerültek a magyarsággal szembe. Ezek a népek politikai törekvéseikben mindig számot tarthattak a 17-ik század óta erőben és hatalomban állandóan gyarapodó rokonfajú Oroszország támogatására, s ebben előbb-utóbb mindig részük is volt. A magyarságnak ilyen rokon vérségű hatalmas hátvédet nem adott a sors. De érdekeink a magunk népi védelmében és a németség érdekei a történelmi germán-szláv ellentétben kölcsönösen kiegészítették egymást. A magyarság és a németség ebben a vonatkozásban természetes szövetségese volt egymásnak. A magyarságnak a maga elszigetelt és exponált helyzetében szüksége volt ellensúlyra a szláv erők nyomásával szemben, viszont a németség a Duna-völgyén átfutó érdekeinek védelmében az itt élő szláv eredetű népek között csak a magyarságra támaszkodhatott. Az, hogy a németség sohasem fordult a magyarság ellen, s hogy érdekeit tiszteletben kell tartania, abban találta meg legerősebb biztosítékát, hogy a németségnek ezen a területen szüksége volt a magyarságra, önmaga érdekeit sértené tehát súlyosan, ha a magyarságot gyengítené vagy gyengíteni engedné. Ez a politikai egymásrautaltság a magyarság számára azért is előnyös volt, mert a népi dinamikánk, természetesen szaporodásunk nagyobb volt, mint a németeké; de a tőlünk északra, keletre és délre élő népek szaporodásánál sajnos jelentékenyen kisebb. És mert a délkelet-európai területen élő népfajták közül a németet nagy számban magyarrá tudtuk hasonítani, de a nép asszimilációs folyamatban a környező népekkel szemben sajnos legtöbbször a magyar volt a vesztes.

Lényegében ezek azok a földrajzi, gazdasági, politikai tényezők, amelyek mérlegelése megszabta a trianoni korszak nemzedékének

magatartását és állásfoglalását az eseményeknek 1938 elején megindult s utóbb olyan végzetesen alakult egymásutánjában.– Vajon elképzelhető-e, hogy az a nemzedék, amelyik az elmondottak tudatában élt, elháríthatta volna részben teljesen, részben túlnyomóan magyarlakta területek visszacsatolását csak azért, mert a visszacsatolás német–olasz állásfoglalás eredményeként jött létre? Ezt a kérdést komolyan nem is lehet feltenni! A trianoni kornak magyar nemzedéke csak azon az úton haladhatott tovább, amelyet jogos nemzeti igényei teljesítésének lehetősége szabott ki részére. Erről az útról letérni azt jelentette volna, hogy a nemzet jogos igényeiről mond le és ezzel maga tagadja és hazudtolja meg igényeinek jogosságát.– Mindezzel az üres feltevések világában járunk![275] 1938 őszén a német és olasz kormány kezébe vette a Felvidék magyarlakta területeire vonatkozó igényünk rendezését.[276] 1939 márciusában a magyar kormány visszavette Kárpátalját, amelynek visszacsatolásához a német kormány akkor már megadta az előző év (1938) őszén egyelőre megtagadott hozzájárulását.[277] 1940. augusztus végén a német és olasz kormány döntése visszajuttatta Magyarországnak Erdély északi részét és a Székelyföldet.[278] Ezzel megvalósult a magyar revíziós igények egy részének érvényesítése. A döntéseket nyomon követte 1940. november 20-án Magyarország csatlakozása a háromhatalmi egyezményhez, ami Magyarország és az úgynevezett tengelyhatalmak addig csak önkéntes együttműködésen alapuló viszonyát kölcsönös kötelezettségeket magában foglaló szerződéses kapcsolattá változtatta.[279]

A revíziós igények egy részének megvalósítása tekintélyes erőgyarapodást jelentett, de ugyanakkor bizonyos megterheléssel is járt.

A Dunától északra fekvő magyarlakta területsáv visszacsatolása az újonnan alakított szlovák állam vezetőségében s lakosságának egy

[275] Az alábbi szövegrész kihúzva: „*A magyar német viszonyt meghatározták azok a tényezők, amelyekről az előbb volt szó. A délkelet-európai hatalmi rendszer gyökeres megváltozásával, a két ország kapcsolata a háromhatalmi egyezményhez történt csatlakozással kölcsönös kötelezettségeken alapuló szerződéses viszonnyá vált*”.
[276] Lásd 45. jegyzet.
[277] Lásd 46. jegyzet.
[278] Lásd 45. jegyzet.
[279] Lásd 50. jegyzet.

részében keltett ellenérzést, ami a magyar–szlovák viszonyt feszültté, sőt ellenségessé tette. Kárpátalja visszavétele még súlyosabb következménnyel járt. Tudvalevő, hogy Kárpátaljára már első világháború előtt igényt formált Oroszország.[280] Ismeretes az is, hogy amíg Kárpátalja a Csehszlovák Köztársaság kötelékébe tartozott, Benes Eduard úgy is, mint külügyminiszter, úgy is mint miniszterelnök ismételten hangoztatta azt, hogy a Cseh Köztársaság Kárpátalját „bizomány"-ban tartja a Szovjetunió részére.[281] Maga a Szovjetunió sem csinált soha titkot abból, hogy erre a területre valóban igényt tart.[282] Kárpátalja visszacsatolása tehát vitás kérdést, illetőleg egy egyelőre látens ellentétet támasztott a Szovjetunió és Magyarország között.– Észak-Erdély visszajuttatása a már korábban is rossz magyar–román viszonyt teljesen elmérgesítette. Az új határvonalak mentén egymást érték a fegyveres összetűzések s attól kellett tartani, hogy a két ország háborús gépezete egy nap fékezhetetlenül megindul egymás ellen.

A kép teljességéhez tartozik, hogy a magyar közvélemény egy része viszont azért volt elégedetlen az első és a második bécsi döntéssel, mert a visszaítélt területeket kevesellte. A közvéleménynek ez a része a „mindent vissza!" hangos követelésével juttatta kifejezésre elégedetlenségét. Túlnyomórészt olyanok foglaltak így állást, akik kezdettől fogva ellenszenvvel nézték, azt hogyan válnak a magyar–német kapcsolatok mind szorosabbá. A magyar közvéleménynek ez a németellenes vagy a magyar–német viszonnyal szemben legalábbis aggályokat tápláló része tehát akkor még korántsem volt azon az álláspontón, hogy a német kormány kezéből semmit sem kellett volna elfogadni, hanem ellenkezőleg, azt vitatta, hogy a német kormány

[280] Kárpátalja elfoglalása már az első világháborús orosz hadicélok között is szerepelt.
[281] Eduard Beneš 1944 nyarán egy interjúban így nyilatkozott: „*Mi Ruténiát a múlt háború után gyámsági területnek tekintettük. Számunkra a kárpátaljai Ruténia nem volt jelentős, de ha az első háború után a lengyelek kapják meg vagy a magyarok kezében marad, akkor nemzetiségüket, kultúrájukat elvesztették volna. Ezt mi megőriztük számukra. Meggyőződésünk, hogy kötelességünk véget ért, és véleményünk szerint Ruténia lakóinak Ukrajnához kell tartozniuk.* […] *Húsz esztendeig ezt a kérdést ideiglenesen oldottuk meg, de a végső megoldás a szovjetekkel való egyesülés*". Idézi Fedinec, 2002: 408.
[282] Lásd 65. jegyzet.

tartozott volna Magyarországnak minden volt magyar területet visszajuttatni, de mindenesetre jóval többet, mint amennyit tényleg ideítélt.

Amíg a magyar közvéleménynek egy része így elégedetlenkedett és a magyar revíziós követelések megvalósításában egészen a maximumig haladéktalanul tovább kívánt menni, a közvélemény másik része azt hangoztatta, hogy a visszaítélt területeknél többre – reálpolitikai meggondolások tekintetbe vételével – nem lehetett számítani és hogy a területek visszajuttatása bizonyos lekötelezettségi viszonyt teremtett a magyarság és a németség között. A magyar revíziós politika tekintetében itt támadt a magyar közvéleményben először hasadás, de csak abban az értelemben, hogy egy részről mindent vagy legalábbis sokkal többet követeltek, más részről viszont megalkudtak a lehetőségekkel. Olyan hang egyáltalán sehol nem jelentkezett – még a legóvatosabb, burkolt formában sem – amely a revíziós igények érvényesítése ellen foglalt volna állást. Kétségtelen az is, hogy a magyar közvéleménynek a németséggel szemben eleve nem barátságos részét a két bécsi döntés megerősítette és a döntés felett érzett elégedetlenség, sőt elkeseredés sokakat vitt át a németellenesek táborába.[283]

Az események további alakulásának szempontjából mindebből az a jelentős, hogy a felvidéki és észak-erdélyi területek visszaszerzése valóban bizonyos lekötelezettségi viszonyt[284] teremtett Magyarország és a Német Birodalom között, az pedig, hogy a területek zavartalan megtartását a szomszéd államokkal és a nyugati hatalmakkal szemben biztosítani lehessen, még fokozottabb mértékben ráutalta Magyarországot a Német Birodalom erejére. Ez jutott kifejezésre a háromhatalmi egyezményhez történt csatlakozásban.

A közben megindult német–lengyel háború meglepően gyors eredménye, majd az 1940. évben Norvégiában, Hollandiában, Belgiumban és Franciaországban aratott nagy katonai sikerek, Dánia

[283] Lásd 49. jegyzet.

[284] Az alábbi szövegrész kihúzva: „*e területek zavartalan megtartásának biztosítása pedig a szomszéd államokkal és a nyugati hatalmakkal szemben fokozott ráutaltsági viszonyt*”.

okkupációja s az a tény, hogy a dán nemzet az okkupációval szemben nem tanúsított semmi ellenállást, sőt alkotmányos tényezői (egészen 1944 közepéig) hajlandók voltak a megszálló hatalommal együttműködni – igen széles körben megerősítette azt a véleményt, hogy Németország katonai erejét, legalább is a kontinensen, nem lehet megtörni. Amíg a lengyel háború idején egyesek még kétségbe vonták azt, hogy a német hadsereg ugyanilyen sikerekre más, nevezetesen a nyugati államokkal szemben is képes lenne – az 1940. év eredményei után ezek a hangok teljesen elhallgattak.– A Németország szempontjából legkedvezőtlenebb megítélés az volt, hogy ha a nyugati hatalmak valóban bevetik minden erejüket ebbe a háborúba, akkor a háború tartama kétségkívül nagyon el fog húzódni s végső eredménye majd az utolsó időszakig tartalékolható katonai erők mértékétől függ. Még a nyugati hatalmak katonai és politikai vezetői sem voltak nyilatkozataikban optimisták.

Az események sorrendjét követve most érünk el az 1940. év derekára, amikor a háború – a Franciaországban egyelőre lezárult katonai műveletek után – átcsapott a Balkánra. Az olaszok léptek itt fel Görögország ellen, de minthogy katonai vállalkozásuk elhúzódott, sőt eredménye már-már kétségesnek látszott, az az elhatározás fogamzott meg Berlinben, hogy az olasz háborús akciónak német katonai segítséggel kell, mielőbb és döntően véget vetni, nehogy a nyugati hatalmak ismét megvethessék lábukat a görög félszigeten, amint az az első világháborúban történt. Az olaszok által felidézett konfliktus miatt elsőrendű német érdekké vált a balkáni hadállások szilárd biztosítása, annak ellenére, hogy a Balkánon még két világhatalom érdeke keresztezte egymást: Nagy-Britanniáé és a Szovjetunióé.[285]

A német hadsereg csak Jugoszlávián át érhette el a görög hadszíntért, amihez szükség volt vagy Jugoszlávia aktív közreműködésére vagy legalább arra, hogy a német katonai erők átvonulásához a jugoszláv kormány hozzájáruljon. Ehhez kellett a német diplomáciának Jugoszláviát megnyerni. A jugoszláv közvélemény egy része – még az is, amely

[285] Lásd 57. jegyzet.

egyébként Németországgal szemben barátságos volt – azért vonakodott a tengelyhatalmakhoz csatlakozni, mert attól félt, hogy a tengelyhatalmak Magyarország revíziós igényeit Jugoszláviával szemben is érvényesíteni fogják, mégpedig esetleg az államalkotó elemeinek együtt maradását fenyegető mértékben. A német diplomácia feladata tehát az volt, hogy a hadsereg átvonulásának érdekében a jugoszláv kormánynak ezt az aggodalmát eloszlassa. Ezt a célt szolgálta a német kormányhoz intézett az az óhajtása: teremtsen olyan békülékeny szellemű viszonyt Magyarország és Jugoszlávia között, amelynek nem kellene szükségszerűen azt jelenteni, mintha a magyar kormány elállna a revíziós igény érvényesítésétől, de biztosítékot szolgáltatna arra, hogy ez igény érvényesítésére a jugoszláv kormánnyal együtt a kölcsönös megegyezés útján keres békés megoldást.– Ennek a német kívánságnak megfelelően és ebben a szellemben jött létre 1940 decemberében Belgrádban a magyar–jugoszláv barátsági szerződés.[286] A szerződés megkötése előtt az akkori magyar külügyminiszter minden kétséget kizáróan tisztázta azt, hogy Magyarország fenntartja a délvidéki volt magyar területekre vonatkozó igényét, de hajlandó a kérdés rendezését a kölcsönös megegyezés útjára bízni. A szerződés második cikke ezt világosan kifejezésre is juttatta. A jugoszláv kormány is így értelmezte a szerződést, amit a két kormány megbízottai az okmányok aláírásakor újból megállapították és leszegezték. A jugoszláv aggodalmak eloszlatása s más jugoszláv kívánságoknak német részről biztosított teljesítése után a Cvetković kormány most már hajlandó volt Jugoszlávia nevében a háromhatalmi egyezményhez csatlakozni s ennek szellemében a német hadsereg átvonulását jugoszláv területen megengedni. A csatlakozás ünnepélyes bejelentésére 1941 márciusában került sor, de alig hogy a jugoszláv kormány elnöke és külügyminisztere erről az aktusról Belgrádba hazatért, egy katonai puccs erőszakkal elmozdította helyéről a kormányt; ugyancsak erőszakkal megszüntette az állami főhatalom alkotmányos szervét: a régenstanácsot; tagjait az elmozdított kormány

[286] Lásd 51. és 52. jegyzet.

tagjaival együtt letartóztatta s a még kiskorú királyt nagykorúnak deklarálva az ő nevében egy olyan csoport kezébe juttatta a hatalmat, amely a háromhatalmi egyezményhez történt csatlakozást semmisnek nyilvánította, ami egyben a jugoszláv ellenállás bejelentése volt a német hadsereg minden átvonulási szándékával szemben.[287]

A háború ezzel most már Magyarország küszöbéhez ért. Most a magyar kormány került az elé a tragikus kérdés elé: mi legyen Magyarország magatartása ebben a fordulatban?

A kérdés elbírálásánál a következő szempontokat kellett figyelembe venni. Ha Magyarország a Jugoszlávia ellen meginduló háborúban szigorúan semleges kívánna maradni, azaz meg akarná tagadni a hozzájárulást ahhoz is, hogy a német hadsereg magyar területen átvonuljon – ezzel a szándékával elkerülhetetlenül felidézné a német kormánynak azt az elhatározását, hogy Magyarországgal szemben is fegyveres erővel lépjen fel. Már most eltekintve attól, hogy ennek provokálása ellen az Országgyűlés és a magyar közvélemény túlnyomó része tiltakozott volna, s hogy ilyen szándék keresztülvitele gyakorlatilag egyáltalában nem is lett volna lehetséges, a kérdés elméleti mérlegelésénél arra az eredményre kellett jutni, hogy minden Magyarország ellen vezetett német katonai akció a legvégzetesebb következményekkel járt volna a magyarságra. Nem kétséges, hogy a német hadsereg a legrövidebb idő alatt legázolta és elpusztította volna az országot, amelyben egy nyugatról meginduló támadással szemben a védekezésre nem is lett volna semmi lehetőség, az egész ország néhány napon belül német főhatóság alá került volna; a megszálló hatalom újból leszakította volna a csak a megelőző években visszakerült magyarlakta területeket; tekintettel a hazai németek és más nemzetiségiek által lakott területekre minden valószínűség szerint új territoriális beosztást adott volna az országnak, s annak minden erejét és értékét a háború végéig a maga érdekében hasznosította volna.– Súlyosan téved aki azt hiszi, hogy az így vállalt szenvedés és értékpusztítás hasznos befektetés lett volna a németek vereségével végződő háború utáni

[287] Lásd 58. jegyzet.

időre.– Ismét csak a feltevések világában – mert csak erről lehet szó – elméletileg vizsgálva a kérdést: mentől erősebb lett volna a magyar ellenállás, annál nagyobb véráldozattal és értékpusztítással járt volna az, amit csökkenő népszaporodásunkkal, négy éves német megszállás után a magyarság sohasem tudott volna többet pótolni. Viszont ha az ellenállás csak rövid vagy éppen csak látszólagos lett volna s a megszálló német hatalom hamarosan új magyar kormányra bízta volna az ország ügyeinek intézését, akkor az így is elszenvedett veszteségek és áldozatok mellett arra sem számíthatott volna a magyarság, hogy megkísérelt ellenállását a háború végén a javára írják. A németek által hivatalba ültetett magyar kormányban a győztesek ugyanúgy az egész magyarság reprezentánsát, törekvéseinek megvalósítóját látták volna, mindössze az lenne a különbség, hogy most mások lennének a „háborús bűnösök", s hogy azt, ami a német megszállás ideje alatt történt, sohasem lehetne többé jóvátenni. Éppen ilyen súlyos tévedés azt hinni, hogy az áldozatokért és veszteségekért a győztesek új területekkel kárpótolták volna a magyarságot. A Duna-völgyében egyáltalában nincsenek olyan területek, amelyekre a környező népek közül valamelyik ne tartana számot, s minthogy a környező nemzetek gazdasági ereje, területük katonai és politikai fontossága a győztesek számára sajnos jóval nagyobb, mint amit szemükben a magyarság ereje és elhelyezkedése jelent, a vitás területeket kétségkívül nem a magyarság gyarapítására fordították volna. A politikában nincsen hála és nincsen jutalom; az érdekek biztosítása ez, és nem más; s vajon kinek lett volna érdeke az, hogy egy komoly ellenállás esetén elvérzett magyarságnak visszajuttasson területeket, amellyel ez a magyarság akkor maga sem tudott volna mit kezdeni?

Az elméletileg figyelembe vehető elhatározások sorában a második lehetőség az lett volna: a német kormány kívánságára átengedni a német hadsereget Magyarország területén, de a Jugoszlávia elleni katonai akcióban semmiféle módon vagy formában nem venni részt. Ez a megoldás lényegében ugyanazt jelentette volna, mintha a magyar kormány látszólag ellenáll, de valójában enged az erőszaknak.

A következmények is ugyanazok lettek volna. A német hadsereg az ország közlekedési hálózatának és az ipari centrumoknak birtokában azt csinálja az országgal, amit akar, és úgy rendezkedik be, ahogyan jónak látja. A politikai hatalom megszerzése és ráhúzása azokra, akik az ország ügyeinek intézését az adott körülmények között vállalják – nem jelentett volna semmi nehézséget, s a továbbiakra mindaz áll, ami a rövid ideig tartó vagy látszólag ellenállás esetére az előbb már el lett mondva.

Mindez csak az üres feltevések világában képzelhető el, mert 1941-ben nem lett volna olyan magyar kormány, amely a mérlegelt elhatározások szándékával huszonnégy óráig a helyén maradhatott volna. Az ilyen szándékú kormány mögött nem állt volna senki, akármilyen tiszteletre méltó aggodalmak és kétségek éltek is egyes magyar hazafiak szívében, akik maguk is úgy ítélték meg a helyzetet, hogy aggodalmaikkal és kétségeikkel nem tanácsos előállni, mert az események rendjén változtatni úgy sem tudnak, s mert a nemzet elhatározását magasabb szempontok döntik el.

A trianoni határtól délre, az 1919-ben a szerb-horvát-szlovén államnak[288] juttatott területen közel félmillió magyar várta a felszabadulást, várta azt, hogy a magyarság törzsével újra egyesülve, ismét szabadon élhesse a maga nemzeti életét, amelytől húsz éven át meg volt fosztva.

A trianoni korszak magyar nemzedéke húz éven át hirdette azt, hogy a magyarság szétszakítását igazságtalannak tartja, hogy minden alkalmat és minden tekintetbe vehető eszközt felhasznál ennek az igazságtalanságnak jóvátételére. Ez a nemzedék elkötelezte magát erre a feladatra, a megcsonkított ország magyarságával és az elszakított területek magyarságával szemben egyformán.– A meginduló német–jugoszláv háborúval most megnyílt a lehetőség a délvidéki magyarság felszabadítására. Az egész húsz éves múlt, a sok ezerszer hangoztatott igények jogosságának megtagadása és meghazudtolása lett volna, ha

[288] A délszláv állam hivatalos neve 1929-ig Szerb-Horvát-Szlovén Királyság volt, melyet I. Sándor király 1929-ben az egységesítés jegyében a diktatúra bevezetésével és a közigazgatás átalakításával Jugoszláviává változtatott.

a nemzet nem él ezzel a lehetőséggel. Végleges lemondás arról a legtermészetesebb igényről, hogy az egy nemzethez tartozók egy közösségben éljenek. A tartós megbékélés a Duna-völgyében csak az igazságtalanságok és az ellentétek okainak kiküszöbölésével volt biztosítható – távolabbi perspektívából nézve a magyar revízió ezt a célt is szolgálta.

Mi az, ami a délvidéki magyarság felszabadításának az adott körülmények között útjában állhatott? – A Belgrádban kötött magyar–jugoszláv barátsági szerződésre szoktak hivatkozni. De ez a szerződés a magyar revíziós igények kifejezett fenntartása mellett és abban a feltevésben jött létre, hogy a délszláv állam csatlakozik ahhoz a politikai együtteshez, amelyhez Magyarország is tartozott, és hogy a jugoszláv kormány a magyar kormánnyal együtt kölcsönös és barátságos megegyezés formájában fog megoldást találni a magyar revíziós igény rendezésére. Minden nemzetközi szerződés a „rebus sic stantibus" clausula[289] mellett jön létre. Ha a szerződés megkötésénél tekintetbe vett, illetőleg a szerződéskötés alapjául szolgált körülmények megváltoznak vagy megszűnnek, akkor a szerződés érvénye is megszűnik. Ahogyan senki sem köt szerződést megvalósíthatatlan célok biztosítására, ugyanúgy ha megszűnik a célok megvalósításának lehetősége, az ennek érdekében kötött szerződés is értelmét veszti. Ha a szerződés a felek cselekvését többé nem szabja meg, további elhatározásaik akadálya sem lehet.– A jugoszláv állam sohasem ratifikálta a Belgrádban kötött magyar–jugoszláv szerződést, annak tehát eleve nem adott a maga számára kötelező erőt. A jugoszláv állam volt az, amely érvénytelenítette csatlakozását a háromhatalmi egyezményhez, s minthogy a magyar–jugoszláv barátsági szerződés a háromhatalmi egyezménnyel alkotott politikai rendszerhez tartozott és a délszláv állam szempontjából annak éppen egyik lényeges eleme volt, az új jugoszláv kormány az

[289] Jelentése: a dolgok jelenlegi állására vonatkozó záradék. A nemzetközi jogban a szerződési körülmények alapvető megváltozására utal, mely esetében a felek egyik tagja kivonhatja magát a szerződés alól.

egyezménnyel együtt a különben sem ratifikált belgrádi szerződés hatályát is megsemmisítette.

Ez, a Simović-kormány elhatározásából már úgyis érvényét vesztett és az alapjában megváltozott körülmények miatt tárgytalanná vált szerződés semmiképp sem állhatott a magyar kormány elhatározásának útjában. Az a lehetőség, hogy a jugoszláv kormánnyal békésen rendezzük a délvidéki magyarlakta területek hovatartozásának kérdését – megszűnt, s ezzel a magyar kormány ismét szabad kezet kapott arra, hogy a magyarság igényeit úgy érvényesítse, ahogyan a nemzet érdekében leghelyesebbnek tartja. Ha az a börtön, amelyben húgomat s bátyámat igazságtalanul tartják elfogva meggyullad, akkor kiszabadításukkal nem fogok addig várni, amíg a rabőrök adnak nekik szabad utat.

Ha a magyar kormány az adott viszonyok között nem akarta volna vállalni a délvidéki magyarság felszabadítását, akkor vonakodása a már vázolt következmények mellet, még azt is maga után vonta volna, hogy a délvidéki magyarság szerb uralom alól német uralom alá kerül. Azzal a további következménnyel is számolni kellett, hogy a magyarral vegyes sváb lakosságú területek egyesítésével – esetleg a Swäbische Türkei-nek[290] nevezett baranyai és tolnai vidékeket is odavonva – a német kormány amolyan német Schutzstaat-ot[291] alakít a Délvidéken. De mindez nem lehetett döntő! A döntő az volt, hogy a délvidéki magyarságot fel kell szabadítani, és hogy ezt a felszabadítást csak a magyarság végezheti el.

Megsérti gróf Teleki Pál emlékét az, aki felteszi róla, hogy nem így gondolkozott s nem így érzett. Teleki Pál élete 20 legtevékenyebb évének úgyszólván minden munkáját a magyar revízió ügyének szentelte. Ezért élt. A délvidéki magyarság felszabadításának kérdésében folytatott döntő tárgyalások során többször hangoztatta, hogy a magyarlakta területek

[290] Baranya és Tolna megyék töröktől elpusztított vidéke, ahová a 18. századtól kezdve jelentős számú német lakosság települt be. A német települések láncolatát kezdettől számos helyen magyar és délszláv közösségek szakították meg, több községe is vegyes lakosságú volt. A „Schwäbische Türkei" kifejezést a 19. század első felében kezdték a magyarországi német nyelvben használni. A II. világháborút követően a német lakosság nagy részét kitelepítették.
[291] Protektorátus.

visszaszerzését nem szabad a békés juttatások lehetőségeitől várni. „Véreink felszabadítását, a területek megtartását csak akkor érdemeljük meg, ha azért áldozatot is tudunk hozni." –mondotta többször.[292] Teleki Pál önmagával került volna ellentétbe, a magyarságnak önmagához és nemzeti céljaihoz való hűségét tagadta volna meg, ha egyetlen pillanatig is kétséges lett volna előtte, hogy a délvidéki magyarság ügyében mit kell tennie. Halála az ő egyéni tragédiája; kétségei, vívódásai nem tartoznak e per keretébe, de érvként sem használhatók fel ama elhatározások ellen, amelyek létrehozásában Telekinek döntő szerepe volt. Arra mindenekfelett gondja volt, hogy ha a német–jugoszláv háborút felhasználjuk a délvidéki magyarság felszabadítására, akkor akciónk kizárólag csak ezt a célt szolgálja; ne kezdődjék előbb, mint amikor az feltétlenül szükséges, lehetőleg ne sértsen semmi más érdeket s katonai akciónk fejeződjék be akkor, ha a magyarlakta területek birtokbavétele megtörtént.[293]

A német birodalmi kancellár már 1941. március 26-án[294] a magyar államfőhöz fordult és a magyar kormány hozzájárulását kérte, hogy a német hadsereg magyar területen át vonulhasson fel Jugoszlávia ellen.[295] Az üzenet, amelyben nyomatékosan kifejezésre jutott, hogy Németország a legrövidebb időn belül döntő eredményt biztosító erővel fog fellépni, azt is magában foglalta, hogy ha a hadműveletekben Magyarország is részt vesz, – amit német részről szívesen látnának – ezzel visszaszerezheti mindazt, amit 1919-ben az országtól elszakítottak és a délszláv államhoz csatoltak. A magyar kormány a német hadsereg átvonulásához megadta az engedélyt. A továbbiakra nézve úgy határozott, hogy a délszláv állam ellen meginduló hadjáratban nem vesz részt, csupán azt a jogot tartja fenn magának, hogy a Duna és a Tisza között szigorúan korlátozott célú katonai akciót hajt végre, kizárólag a volt Horvát-Szlavón-Dalmátország

[292] Teleki Pálra lásd Ablonczy, 2005.
[293] Az alábbi szövegrész kihúzva: „*Ezért kötötte a kormány a felszabadítási akció megindítását ahhoz a három alternatív feltételhez, illetőleg azok egyikéhez*".
[294] Valójában március 27-én.
[295] Juhász, 1982: 966–968. (652. sz. dokumentum)

területében kívül eső volt magyar területek visszavételére. A magyar kormány e szigorúan korlátozott katonai akció megindítását is három alternatív feltételhez kötötte, azaz nem kívánt fellépni addig, amíg a feltételek közül legalább egyik be nem következik. Ez elhatározás értelmében a katonai akció megindítására csak akkor kerül sor, ha az eredetileg szerb-horvát-szlovén államnak nevezett délszláv királyság mint politikai egység megszűnik létezni, s alkotóelemeire bomlik – amire a viszonyok ismeretében számítani lehetett –, vagy ha a trianoni határvonaltól délre a Duna és Tisza között vákuum támad – azaz a jugoszláv hadsereg kivonul e területről –, vagy ha megbízható hírek érkeznek a délvidéki magyarság sanyargatásáról, amikor is azonnal az üldözött lakosság segítségére kell sietni. Ez volt a kormány elvi lehatározása. A Délvidék felszabadítása szigorúan ennek az elhatározásnak a szellemében s mindenben annak megfelelően történt.–[296] A német hadjárat 1941. április 5-én indult meg s mindjárt az első napokban gyors ütemben haladt előre. Április 9-én a magyar vezérkar – nyilván a német hadvezetőség sürgetésére – a kormányzó előtt óvást emelt az ellen, hogy a katonai akció megindítását olyan feltételhez lehessen kötni, amelyről nem lehet előre megállapítani, tényleg mikor következik be. Ez alapon engedélyt kért a művelet haladéktalan megkezdésére. A kifejezett kívánsággal szemben az eredeti elvi elhatározás maradt érvényben. Április 10-én késő esti órákban telefonértesítés érkezett Zágrábból az ottani magyar főkonzultól. A főkonzul arról adott hírt, hogy a független horvát államot aznap kikiáltották a horvát fővárosban, és hogy az új állam kiépítésében most megbízható megítélés szerint minden számottevő horvát tényező részt vesz.[297] A jugoszláv hadseregnek a várakozással ellentétben mutatkozó feltűnően gyenge ellenállását is az magyarázza, hogy a horvát tisztek vezetése alatt álló vagy horvát legénységű katonai alakulatok egyáltalában

[296] Lásd 60. jegyzet.

[297] A német–jugoszláv háború kitörését és a jugoszláv hadsereg gyors vereségét követően 1941. április 10-én az usztasák Slavko Kvaternik vezetésével kikiáltották a Független Horvát Állam létrejöttét.

nem harcolnak. A vegyes összetételű katonai alakulatoktól pedig mindenünnen otthonukba térnek vissza a horvát vagy szlovén származású tisztek és legénységbeliek. Ugyanígy elhagyják eddigi működési helyüket a Horvátországon kívül, szerb területre kihelyezett horvát és szlovén tisztviselők. A német hadsereg gyors előrehaladását nagyrészt ennek az általánosan mutatkozó felbomlásnak kell tulajdonítani.– A független Horvátország kikiáltásával bekövetkezett az az első feltétel, amelyhez a kormány a magyar Délvidék felszabadítását kötötte. A kapott hivatalos jelentés alapján nem lehetett kétség abban, hogy a délszláv állam csakugyan alkotóelemeire bomlott, s mint politikai egység megszűnt létezni. Ha valahol nem lehetett kételkedni abban, hogy az állami önállóság megteremtése autochton nemzeti erőkre támaszkodik, az éppen Horvátország volt. Húsz év óta élt, mindjárt a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság megalakítását követő első csalódások után hatalmas erővel felébredt a Horvátországban ez a függetlenségi törekvés. Mártírjai voltak. Jelentős nemzetközi összeköttetéseket teremtett. A mozgalom vezetői nemzetközi fórumokon szerepeltek, s a mozgalom erejével a nyugati államok diplomáciája is számot vetett; jelentőségét még szerb oldalról sem vonták soha kétségbe. Vajon megállhat-e mindezzel szemben az az utólagos ellenvetés, hogy a független horvát állam kikiáltása csak ürügy volt a magyar kormány számára, s hogy amíg a délszláv királyság fővárosa fennállt, s ott vagy másutt valamilyen kormány működött, nem lett volna szabad a jugoszláv államot megszűntnek tekinteni, mert „Horvátország megszállása" csak „területi veszteséget" jelentett? A jugoszláv hadsereg feltűnően erőtlen, helyenként egyáltalában nem is mutatkozó ellenállása mindennél jobban bizonyította azt, hogy a hadsereg nem csak visszavonult s területeket engedett át az ellenségnek, hanem a hadseregben és a közigazgatási szervezetben élő állam úgyszólván kémiailag bomlott elemeire. Azt senki sem vitatta, hogy a szerb államiság tovább élt, de ez korántsem volt azonos a szerb-horvát-szlovén állammal, amelyben megalkotói 1918-ban eredetileg is egy federatív alakulatot akartak megteremteni.– Ha a Szovjetunió kormánya 1939. szeptember

18-án arra hivatkozhatott, hogy hadserege azért vonult be a keletlengyel területekre, mert „Lengyelország megszűnt létezni", akkor a magyar kormánytól lehetetlen megtagadni a jogot és a teljes jóhiszeműséget, hogy analóg jogcímen újra birtokba vette a délvidéki magyarlakta területeket.– De a jugoszláv állam felbomlása mellett más is jogot adott a magyar kormánynak, hogy az eredeti elvi elhatározásnak megfelelően a katonai akciót megindítsa. Április 10-én a német hadsereg zömével már Újvidéktől délre állt; a szerb hadvezetőség már ezt megelőzően kiürítette a Duna-Tisza közének déli részét. Csak kisebb csetnik csoportok maradtak itt vissza, ami nem változtat azon a tényen, hogy a terület katonailag és politikailag vákuummá vált, amelyben megszűnt a személy- és vagyonbiztonság.

A magyar katonai akció április 11-én a kora délutáni órákban indult meg, teljes hat nappal a német hadjárat kezdete után, amelytől így időben is élesen el volt választva. A magyar akció Bácska birtokbavételével befejeződött, jóval a jugoszláviai német hadjárat lezárása előtt. A magyar akcióhoz igénybe vett katonai alakulatok behívott állományát Bácska birtokba vétele után – a területen hagyott mérsékelt karhatalmi erők kivételével – mindjárt leszerelték és hazabocsátották. A művelet ilyen módon szigorúan az eredetileg megállapított keretek és korlátok között maradt. Magyarország az akció végrehajtásával nem vált hadviselő féllé és éppen olyan kevéssé szerepelt a Német Birodalom „fegyvertársa"-ként, mint ahogyan az akció nem volt koordinálva a jugoszláviai német hadjárathoz. Csak úgy nem, mint ahogyan a Szovjetunió 1939. évi lengyelországi fegyveres fellépése sem volt koordinálva a lengyel területen lejátszódott német hadműveletekhez.[298] A magyar kormány azt az álláspontját, hogy Magyarország Jugoszlávia ellen nem viselt háborút és így nem volt hadviselő fél, a német birodalmi kormánnyal szemben is ismételten kifejezésre juttatta és leszegezte. Utoljára akkor, amikor a jugoszláv állami javak likvidálására és felosztására került a sor, s amikor

[298] Bár a Ribbentrop–Molotov paktum titkos záradéka magában foglalta Lengyelország felosztását, a hadműveleteket a két ország nem hangolta össze. Lásd 61. és 67. jegyzet.

annak ellenére, hogy a hadviselő feleknek nagyobb hányad jutott, a magyar kormány továbbra is ragaszkodott ahhoz az álláspontjához, hogy hadviselő félként nem vehető tekintetbe.

Az előbb elhangzott vádbeszédek közül az egyik hosszabban foglalkozott azzal: hogyan vettünk részt a jugoszláviai német háborúban. Megvallom megütődve hallgattam, mert elképzelhetetlennek tartottam, hogy Magyarország fővárosában, magyar nyelven úgy lehessen beszélni erről a kérdésről mintha 1941-ben valóságos rabló hadjáratot folytattunk volna idegen területek meghódítására. A beszédben egyetlen szó, egyetlen utalás nem volt arra, hogy a Délvidéken félmillió magyar várta a felszabadulást és hogy újra birtokba vett területek a népi és gazdasági összetartozás törvényei alapján is ezer évig Magyarország testét alkották. A beszéd végig hallgatott arról, hogy sem a terület, sem a rajta élő nép a magyarság számára nem „idegen", hogy ide tartozik, mint ahogyan a fához tartozik és mindig annak része marad a szomszéd kertbe átnyúló ág, még ha a törzs és az elhajló ág közé kerítést állítanak is. Nem én, hanem az őszintén pacifista, de magyar Babics [sic!] Mihály írta meg ezt azon háborogva, miért nevezik egyesek „országgyarapítás"-nak azt, ami a vér és a természetes összetartozás jogán kerül hozzánk vissza![299]

Az események rendjéhez visszatérve: már 1941. április elején, amikor az olaszok után a németek is fegyverrel léptek fel a Balkánon, látni lehetett, hogy a Szovjetunió és Németország viszonyát valami újból megzavarta. Németországban először titkolták ezt, de a titkolózás is azt mutatta, hogy valamire készülnek. A körvonalaiban újra jelentkező német–orosz ellentét nem volt meglepetés. Az, hogy az ún. keleti Locarnot[300] sohasem sikerült tető alá hozni, hogy a német kormány nyíltan is kelet felé kért magának szabad kezet, a világnézeti, s a vele

[299] Babits Mihály: Áldás a magyarra. *Pesti Napló*, 1938. november 6., 1.

[300] 1925. október 5. és 16. között a svájci Locarno városában tartott nemzetközi konferencia után 1925. december 1-jén Londonban aláírt egyezmény, az úgynevezett Rajnai paktum megerősítette a francia–német, illetve belga–német határok sérthetetlenségét, miközben a Rajna-vidéket demilitarizálták. Az egyezmény Németország keleti határairól azonban nem rendelkezett, de a „keleti Locarno" tervét soha nem sikerült tető alá hozni. Halmosy, 1983: 233–247., 354–358.

párhuzamosan jelentkező szláv-germán ellentét mind azt mutatta, hogy az úgynevezett harmadik birodalom a maga tulajdonképpeni ellenfelét mégiscsak Oroszországban látja.

Magyarországon a vezető katonai körök szerezhettek először értesülést arról, hogy a birodalmi kancellár úgy döntött, hogy ezt az ellentétet is fegyverrel oldja meg. A magyar vezérkar –[301] valószínűleg a német hadvezetőség szuggesztiójára – már május 6-án a kormány elé terjesztett hosszabb emlékiratban fektette le azt a véleményét, hogy a német–szovjet háborúval komolyan számolni kell, amit azzal a javaslattal egészített ki: ajánlja fel a kormány előre és spontán Magyarország fegyveres együttműködését a szovjet elleni háborúban, aminek ellenében a magyarság jelentékeny előnyökhöz: így területének további kiegészítéséhez juthat.[302] A kormány a vezérkar javaslatát nem fogadta el, csupán annyit tett, hogy diplomáciai úton megpróbált a német kormány szándékai felől óvatosan tapogatózni, nehogy az események alakulása tájékozatlanul érje. A német külügyminisztérium azonban nemcsak elzárkózott minden felvilágosítás elől, de a német–szovjet ellentét létezését is tagadta olyan formában, hogy számára „nincsen orosz kérdés", amikor pedig az elmérgesedő ellentét jelei már mind sűrűbben követték egymást.– Amíg a német külügyminisztérium így elzárkózott a tájékoztatás elől, a magyar vezérkar megbízható és komoly formában értesülésekre hivatkozva nem szűnt meg tovább sürgetni és szorgalmazni azt, hogy a magyar kormány készüljön fel a szovjet elleni háborúra, illetőleg járuljon hozzá ahhoz, hogy a magyar hadvezetőség az ehhez szükséges intézkedéseket a hadsereg keretében haladéktalanul végrehajthassa.[303] Világos volt, hogy a német kormány nem kíván az együttműködés kérdésében a do ut des[304] elve alapján a magyar kormánnyal tárgyalásokba bocsátkozni, ellenben részvételünkre mégis

[301] Az alábbi szövegrész kihúzva: „*nyilván ezzel számolva*".
[302] Az alábbi szövegrész kihúzva: „*A vezérkar azt a javaslatát június első felében megsürgette, majd újból megismételte*". Lásd Juhász, 1982: 1097–1100., 1114–1116. (778. sz., 783. sz. dokumentum)
[303] Juhász, 1982: 1174–1175., 1183., 1190. (836., 837., 842., 849. sz. dokumentum)
[304] Adok, hogy adj.

nagy súlyt helyez, aminek biztosításáról katonai vonalon a magyar–német katonai kapcsolatok kihasználásával iparkodott gondoskodni. Érthető volt a magatartás oka is. A Német Birodalom számára – ha kezdetben nem is katonai, mint inkább politikai szempontból – fontos volt, hogy a szovjet elleni háborúban lehetőleg minden európai állam, de a szovjettel szomszédos államok mindenesetre részt vegyenek. Ismerve a magyar kormányzati rendszer eredetét és változatlanul erős antibolsevista jellegét, figyelembe véve azt, hogy a szovjet visszaszorítása keletre már az orosz részről is igényelt Kárpátalja zavartalan birtoklása miatt is eminens magyar érdek,[305] Berlinben nyilván arra számítottak, hogy Magyarország a háborúban úgyis részt fog venni; hiba lenne tehát lehetőséget nyújtani arra, hogy a magyar kormány az együttműködésért valami újabb területi kompenzációt kérhessen. Minden ilyen újabb területi követelés csak fokozná azt a zavart és nyugtalanságot, amely a bonyolódott s alig rendezhető territoriális kérdések miatt úgyis eléggé megmérgezi a délkelet-európai államok viszonyát s a Német Birodalom számára is terhes és kellemetlen helyzetet teremt köztük. A német politika tehát arra törekedett, hogy a magyar kormány kénytelen legyen – ha másként nem: az antibolsevista közvélemény és a hadsereg nyomására – a háborúban részt venni anélkül, hogy ezért előre ellenszolgáltatást köthessen ki a birodalmi kormánytól. Csak ez az értelmezés ad magyarázatot arra az eljárásra, amellyel diplomáciai vonalon még a kérdés felvetése elől is elzárkóztak, katonai vonalon viszont annál türelmetlenebbül sürgették Magyarország felkészülését és részvételét, amivel szemben ugyancsak katonai oldalról – tehát a felelősség terhe nélkül – mégis bizonyos területi juttatások lehetőségét is kilátásba helyeztél.–

Kétségtelen, hogy Magyarországon adva voltak azok a tényezők, amelyeknek – a német kormány számítása szerint – el kellett dönteniük az ország háborús részvételét. A kormányzati rendszer – egy rövid lélegzetű kommunista kísérlet után – az ún. ellenforradalmi mozgalomból nőtt ki. Elsősorban maga az államfő volt, húsz éves szereplése és számtalan

[305] Lásd 65. jegyzet.

nyilatkozata alapján, elkötelezve az antibolsevista törekvések oldalán, aminek a lengyel háború megindulása óta Berlinbe küldött üzeneteiben is ismételten kifejezést adott. Itt tényekről van szó, amelyek a kormány felelősségét természetesen nem enyhítik.– Ugyanilyen világnézeti és politikai beállítottság szabta meg a magyar hadvezetőség és a hadsereg tisztikarának állásfoglalását. A hadvezetőség és a tisztikar túlnyomó része a háború megkezdése előtt szinte korlátlan optimizmussal ítélte meg az oroszországi hadjárat kilátásait, ami állásfoglalásuknál éppen úgy latba esett, mint az a kívánság, hogy a hadjáratban a magyar hadsereg is megmutathassa erejét, s a hadsereg értéke ne kerüljön árnyékba a szomszéd államok hadseregei mellett.

A közvélemény nagy részénél – ma már nem állapítható meg: mekkora hányadánál, de mindenesetre ez volt az a rész, amely felfogásának hangot is adott – a következő tényezők játszottak szerepet. Félelem az ún. „szláv veszedelem"-től, amely több mint száz éve, Wesselényi híres röpiratának[306] megjelenése óta aggasztja a magyar közgondolkodást. A főtárgyalás során többször idézték Kossuth Lajos nevét. A magyar közvélemény nagy részében élt annak a tudata, hogy Kossuth angliai és amerikai szereplésével a szoros értelemben vett magyar kérdés mellett elsősorban a pánszláv veszedelemre akarta felhívni a figyelmet, illetőleg arra, hogy Magyarország megerősítésére éppen a veszedelem miatt van szükség.[307] A veszedelem tudatával együtt járt az az erkölcsi kötelezettség, hogy a veszedelem elhárításában a közvetlenül fenyegetett Magyarországnak is részt kell vennie.– Ugyanígy szerepet játszottak a magyar közvélemény állásfoglalásában az első világháborút követő kommunista kísérlet emlékei, nemkülönben a balti államokban csak nemrég lejátszódott eseményekről szóló értesülések.–[308] Nem kevesen voltak azok, akik azt vallották, hogy ha Magyarország nem vesz részt a háborúban, a nemrég visszaszerzett területek birtokát

[306] Wesselény Miklós: *Szózat a magyar és a szláv nemzetiség ügyében*. Lipcse, 1843.
[307] Kossuth, 1903: 47–178. Különösen például a „Párhuzam európai fontosság szempontjából Austria és Magyarország között" című felolvasása.
[308] Utalás a Baltikum szovjet megszállására. Lásd 67. jegyzet

kockáztatja, viszont részvételével további volt magyar területeket szerezhet vissza. Döntő jelentőségű tanácskozásokon ismételten elhangzott az az érv, hogy Magyarország önkéntes együttműködésével jogcímet biztosít magának a még idegen fennhatóság alatt álló volt magyar területekre. S hogy Magyarország annak a lekötelezettségi viszonynak megfelelően, amibe a felvidéki és észak-erdélyi területek visszajuttatása folytán Németországgal szembe jutott, most tartozik fegyveresen a birodalom mellé állni.– Még Kárpátalja visszavételét megelőzően, a nem németbarát, sőt inkább németellenes sajtóban újból és újból hangot kapott az a fogadkozás, hogy a magyarság ha újra visszajut Kárpátalja birtokába és ezzel a Kárpátok északkeleti gerincére, tudni és teljesíteni fogja kötelességét a Szovjetunió ellen előbb-utóbb meginduló harcban (Eckhardt Tibor nagy vezércikke a Magyar Nemzet 1938. október 15-i számában).[309]

Ezek az elemek szabták meg a hatalmi eszközök birtokában levő hivatalos Magyarország, a hadsereg és a hangos közvélemény magatartását a szovjet elleni háború kérdésében. A kormánynak mindezzel számolnia kellett. De még inkább tekintetbe kellett vennie azokat az érdek- és erőviszonyokat, amelyek között a szovjet elleni háborúnak játszódnia kellett.

A Szovjetunió elleni támadással a háború új és döntő szakaszába lépett. A tulajdonképpeni ellenfelek kerültek egymással szembe. Az egyik oldalon kipróbált, roppant katonai erő – a másikon a katonai felkészültség mértéke egyelőre ismeretlen, de a terület átfoghatatlan arányai, az erőforrások és nyersanyagok példátlan gazdagsága úgyszólván kimeríthetetlen lehetőséget nyújtott a védekezésre.

Az a tény, hogy a Szovjetunió is belekerült a küzdelembe, kitágította a háború kereteit és meghosszabbította valószínű tartamát. Most már előrelátható volt, hogy azok a világhatalmak, amelyek egyelőre még kívül maradtak a háborún (Egyesült Államok, Japán) előbb-utóbb

[309] Valójában 30-án. Eckhardt Tibor: Szovjet-Oroszország és a Ruténföld. *Magyar Nemzet*, 1938. október 30., 1–2.

szintén csatlakozni fognak. Nagy-Britannia és az Egyesült Államok számára mindenesetre megnyílt a lehetőség, hogy kiépítsék azt a katonai gépezetet, amellyel a számukra legkedvezőbbnek ítélt helyen és pillanatban csaphatnak le az ellenfélre. A küzdelem súlya egyelőre áthelyeződött keletre, és a nyugati hatalmak érdeke az volt, mindaddig itt kötni le a német hadsereg erejét, amíg kedvező fordulatra nem nyílik kilátás. Kétségtelen volt, hogy a nyugati hatalmak e cél érdekében a szovjettel szemben súlyos áldozatokra is készek lesznek.– Németország megint egyszer vállalta a két oldalról folyó háború súlyos kockázatát, s ha bízott is erejében, tisztában kellett lennie a rendkívüli veszéllyel, amelyet magára idézett. Ezért volt Németországnak szüksége arra, hogy az európai államokat már kezdetben, minél előbb maga mellé állítsa. A támadás első lendületétnek várható sikerében erre könnyebben lehetett számítani, mint később, ha a lendület esetleg elakad vagy a helyzet éppen kedvezőtlenre fordul. Azzal minden európai kis- és középállamnak tisztában kellett lennie, milyen érdeke az Németországnak, politikai és katonai szempontból egyformán, hogy minél több államot sorakoztasson fel maga mögött; elsősorban természetesen azokat, amelyek a keze ügyében feküdtek, s amelyek felett akaratát könnyű volt érvényesíteni. Az európai kis- és középállamoknak tisztában kellett lenni azzal is, hogy számukra többé nincsen lehetőség arra, hogy ebből a háborúból valami haszonnal kerülhessenek ki. Az óriásoknak ebben a kiszámíthatatlan küzdelmében az elérhetetlen előnyök helyett, erejük felmorzsolása fenyegette őket. Ezzel annak a jelentősége is lényegesen csökkent számukra: ki, illetőleg kik kerülnek ki győztesen a háborúból, viszont döntő fontosságúvá emelkedett az: meddig tart a háború, illetőleg még inkább az, sikerül-e a háború végéig megőrizni erő- és birtokállományukat, mert csak akkor kerülhetik el a legnagyobb veszélyeket, ha ezt biztosítani tudják.

A hadviselő felek között megoszló előnyök és hátrányok roppant bonyolultságában nehéz lett volna a háború valószínű győztesét úgy kijelölni, hogy ez a jövendölés – mert ennél nem lett volna több –

a közvéleményben általános hitelre is találjon. A politikában az ilyen „jövendölés"-nél nem az a fontos, hogy a végén igazolódik-e, hanem az, mennyire sikerült a jövendölés tárgyi tartalmát a közvéleménnyel elfogadtatni és a közvélemény magatartását is ehhez igazítani.– Magyarországon nem volt olyan tekintélyű férfiú, akinek – akármilyen jól megalapozott és meggyőzően exponált aggályai lettek volna is a háború végső kimenetele tekintetében – sikerült volna a közvéleményt maga mellé állítani. De 1943-ig nyílt fórumon nem is vállalta senki a jósolgatás hálátlan mesterségét. Számunkra s a velünk azonos helyzetben levő államok számára a kezdeti időszakban felállított prognózisok voltak a döntők, s akkor a szakértők véleménye még mindenesetre megegyezett abban, hogy Németország ezt a háborút is sikerrel fejezi be. A hivatalos Magyarország különböző tényezői ezt a felfogást tették magukévá. De ha valaki ebben a prognózisban kételkedett, akkor is számot kellett vetnie azzal, hogy Németország az 1939–40-es években megszerzett óriási kiterjedésű területi zálogok birtokában még akkor is találhat kivezetőt, ha valóban komoly nehézségek elé kerül. Választhat az ellenfelek között: melyikkel szemben veszítse el a háborút. A történelem során végigküzdött háborúk közül aránylag igen kevés végződött totális győzelemmel, illetőleg totális vereséggel. A múltban minden háborúskodó állam, amely maga szabhatta meg magatartását, ha kritikus helyzetbe került, iparkodott megmaradt erejét megmenteni, s a teljes összeomlás elől idejében menekülni. A németek számára nyitva álló lehetőségek közül ezt kiküszöbölni most sem volt szabad. Ha pedig Németország a fenyegető katasztrófa idejében ráeszmél, és a lejtőn megáll, akkor az érdekkörébe tartozó államok feletti befolyásának elvesztése sem lett volna sem teljes, sem tartós. Azaz, s számunkra éppen ez a fontos – Magyarországnak akkor is számolnia kellett volna Németországgal, mint potenciális hatalmi tényezővel. – Mármost ha tekintetbe vesszük mindazt, ami a háború kilátásait illetően a magyar közvéleményben élt és azt, ami a helyzet objektív vizsgálatából kielemezhető volt: a következő eredményre jutunk.

Németország érdeke az volt, ennek folytán azt kívánta, hogy Magyarország híven antibolsevista tradícióihoz és fogadkozásaihoz mielőbb vegyen részt a szovjet ellen megindult háborúban. Ugyanennek a szükségességét, erkölcsi kötelezettségét és előnyét – a felfogásnak ezt a három változatát lehetett megkülönböztetni – érezték és vallották a hivatalos Magyarország különböző tényezői, elsősorban a hadsereg és a közvélemény nagyobb, a maga állásfoglalását kifejezésre juttató része.[310]

Ennek a két, egymást kölcsönösen kiegészítő magatartásnak, illetőleg az ebben érvényesülő törekvésnek szükségszerűen és elkerülhetetlenül oda kellett vezetnie, hogy Magyarország is beáll a harcolók közé. Még a vádirat is elismeri, hogy ez csak idő kérdése lehetett.

A már érintett okok mellett Németországnak még egy külön oka is volt arra, hogy Magyarországot a háborúba mielőtt belevigye. Ez az ok az élesen ellenséges román–magyar viszonnyal függ össze. Magyarország tartósabb passzivitása a román háborús vállalkozást is hamarosan lefékezte volna. Bukarestben úgy okoskodtak: ha Magyarország kímélheti erejét mialatt Románia viselni kénytelen a háborúval járó veszteségeket, akkor Magyarország relatív ereje állandóan és fokozatosan emelkedik, amit a magyar kormány később vagy egy kedvezőtlen fordulat esetén úgy értékesíthet, hogy hátba támadja a keleten lekötött Romániát. Ha tehát Németország Romániát a harcolók között akarta tartani, akkor közéjük kellett állítania Magyarországot is.

Ha 1939 márciusában[311] a magyar kormány kifejezett német hozzájárulással nem veszi vissza Kárpátalját, akkor még hivatkozni

[310] Az alábbi szövegrész kihúzva: „*A keleten megindult háború most már időt és lehetőséget adott Nagy-Britanniának és az Egyesült Államoknak, hogy a maguk háborújához előteremtsék a szükséges eszközöket és kiépítsék azt a katonai gépezetet, amellyel a számukra legkedvezőbbnek ítélt helyen és pillanatban csaphatnak le az ellenfélre. A döntés/küzdelem súlya egyelőre áthelyeződött keletre és a nyugati hatalmak érdeke az volt: mindaddig itt kötni le a német hadsereg erejét, amíg a kedvező fordulatra nem nyílik biztos kilátás. Kétségtelen volt, hogy nyugati hatalmak e cél érdekében a szovjettel szemben súlyos áldozatokra is készek lesznek. A német birodalom újból váll* […]”

[311] Helyesen: májusában.

lehetett volna arra, hogy Magyarország a német–orosz háború kimenetelében nincsen közvetlenül érdekelve. Kárpátalja birtokában ez az egyébként nyilván úgy is hatástalan érv is elveszett.

Csak két eshetőségről lehetett szó. Ha a német hadsereg Oroszországban is már a hadjárat elején döntő jelentőségű, vagy ilyennek látszó sikereket ér el, akkor a háborús együttműködést követelő magyar tényezők és közvélemény mindent megtettek volna, hogy pótolják az elmaradással elkövetett mulasztást, s az abból származó hátrányokat jóvátegyék. Viszont ha a német hadsereg akciója meglassul, vagy éppen elakad és kisegítő erők igénybevétele szükségessé válik, akkor a német kormány a közvetett vagy közvetlen kényszereszközök egész sorát alkalmazhatta volna, hogy mielőbb Magyarországtól is kapjon kisegítő erőket. A kényszerítő eszközök Magyarország sajátos helyzetéből adódtak.– Az ország a maga védelme szempontjából 1941 júniusában még kedvezőtlenebb helyzetben volt, mint a jugoszláv akció idején. Most már minden oldalról olyan államok vették körül, amelyekben állandóan jelentékeny német haderő állomásozott. A szomszéd nemzetek ellenséges érzése az elmúlt idő alatt még fokozódott. 1918-ban Franchet D'Esperet francia tábornok azt mondta a Belgrádban eléje járuló Károlyi Mihálynak: „itt tartom a markomban a szerbeket, a románokat és a szlovákokat; ha Magyarország nem engedelmeskedik, mindegyiket rászabadítom."[312] 1918-ban is metsző éle volt ennek a fenyegetésnek, pedig akkor a szomszéd nemzet is kimerültek, fegyvertelenek voltak, s a nekik juttatott nem remélt zsákmány birtokában nem lehetett különös okuk arra, hogy a földön fekvő, letepert Magyarországot megrohanják.[313] 1941-ben minden egyes szomszédos nemzetben vezetői azt az érzést keltették és

[312] Károlyi Mihály 1977-ben megjelent emlékirataiban ez a mondat így szerepel: „*Most a tenyeremben tartom őket, a cseheket, a románokat, a jugoszlávokat és a szlovákokat. Csak egy szavamba kerül és megsemmisítik Önöket."* A tárgyalásokról a korabeli sajtó részletesen beszámolt, a Pesti Hírlap például így idézte d'Esperet: *„Magyarországot oly népek veszik körül, amelyeket a tenyeremen tartok. A horvátokat, a románokat a cseheket, a lengyeleket mind-mind. Egy szavamra ezek mind önök ellen mennek*". Károlyi, 1977: 174.; *Pesti Hírlap*, 1918. november 9., 3.

[313] Valójában a szomszédos államok, különösen Szerbia és Románia, jól felszerelt haderővel rendelkezett 1918 végén.

tartották ébren, hogy Magyarország javára súlyosan megkárosították őket, s hogy a jogtalannak minősített károsodást meg kell torolni. A szomszédos nemzetek 1941-ben fegyverben álltak, úgyhogy valóban bármely pillanatban meg lehetett volna indítani őket Magyarország ellen. A német haderő szorító abroncsa mellett saját külön ellenségeink gyűrűje is körülvette az országot, amelyet – ha kiteszi magát ennek – soha jóvá nem tehető módon szét lehetett volna tépni.– Ha elméletben feltesszük azt, hogy a háborús együttműködés megtagadása mellett 1941-ben a magyar közvéleménynek csak egy részét is mozgósítani lehetett volna: ez az elképzelt, egyébként 1941-ben és jóval később is megvalósíthatatlan lehetőség csak azzal a következménnyel járt volna, hogy a magyarság önmagával hasonlik meg s egy polgárháború borzalmaiban a nemzet egysége is elvész, éppen az a legnagyobb érték, amelyet mindenek fölött meg kellett őrizni.

Bármennyire higgyen is valaki a feltámadásban, mégsem szabad neki az öngyilkosságot ajánlani. Még kevésbé szabad egy nemzetet az öngyilkosság útjára venni, vagy éppen erre kényszeríteni abban a bizakodásban, hogy majd jön a feltámadás. Azt a nemzedéket, amely önmagával meghasonlott és az öngyilkosságot elkövette, soha sem lehet többé feltámasztani, s kérdés, jön-e és milyen nemzedék az elpusztult után.– Jugoszlávia példájára szoktak hivatkozni, amelynek állítólag most jó sora lesz. Pedig – bizony mondom – ne irigyelje Jugoszláviát senki! Négy éven át dúlt, pusztított, rombolt ott a polgárháború, szinte mindenki harca mindenki ellen. Egymást irtották a rokon délszláv néptörzsek, s az elszenvedett veszteséget felmérni is nehéz. Lehet, hogy a békekonferencián Jugoszláviának most bő ruhát szabnak, csak az a kérdés mennyi élet lesz a szép köntösben?

Csak olyan ember irigyelheti a jugoszláv nép sorsát, aki úgy okoskodik, hogy ha ő maga a polgárháborút túléli, mit bánja azokat, akik elvesztek: a megmaradtak élvezik az új helyzet előnyeit.

De vajon okoskodhatott-e ugyanígy a kormány, amely az egész nemzetért és annak egységéért felelős, amely az élő nemzedékben az ebből fakadó új nemzedéket is védeni tartozik.

Ha Magyarország vonakodásával vagy akár csak határozatlanságával is 1941-ben magára idézi azt, ami – sajnos – egy végzetesen hibás politika következményeként 1944 tavaszán bekövetkezett, akkor – kérdem – vajon hányan lehettek volna itt a főtárgyalási teremben azok közül, akik olyan viharosan tapsoltak az ügyész vádbeszédének?

Mindent egybevetve: Magyarország rendkívül nehéz, kényes és törékeny helyzetében nem volt csak egyetlen keskeny járható út. Nem idézni fel ellentétet Németországgal és nem kelteni benne még bizalmatlanságot és gyanút sem, amíg Németország abban a hatalmi helyzetben van, hogy vagy a rendelkezésére álló kényszereszközök alkalmazásával közvetve érvényt tud szerezni akaratának vagy közvetlenül maga vetheti uralma alá az országot. A német kívánságok minimumának teljesítésével kitérni az elől, hogy a német kormány többet vagy mindent kívánhasson. Mindenekfölött megőrizni a nemzet egységét s lehetőleg elkerülni minden olyan kérdés felvetését, amely bármely vonatkozásban a nemzeti közösségen belül ellentétet vagy meghasonlást okozhat. Lehető egységben és a nemzet erő- és birtokállományának lehető kímélésével vinni el a magyarságot a háború végéig, hogy a nemzet változatlan egységben nézhessen szembe azzal, ami majd a háború végén és az után következik. Csak így, csak ezen az úton lehetett volna elkerülni azt a legnagyobb veszélyt, amely abban állt, hogy az ország előbb a németek közvetlen beavatkozását idézi magára annak minden következményével és azután, ha Németország alul marad a közdelemben, a győztesek korlátlan akaratának is áldozatul esik. Ez a kétszeres halál, az ellentétes és egymást váltó megpróbáltatások kétszeres halálos terhe volt az, ami elől mindenekfölött meg kellett volna védeni a nemzetet.

Ezek voltak azok a meggondolások, amelyek a kormányt a német–szovjet háborúval kapcsolatos kérdésekben vezették és elhatározásait irányították.

A magyar vezérkar figyelmeztetései és javaslata után nem volt meglepetés, amikor a német követ 1941. június 22-én a hajnali órákban közölte, hogy a német hadsereg megindult a Szovjetunió ellen. A követ a közléshez azt a megjegyzést fűzte, hogy a megfelelő konzekvenciákat a magyar kormány bizonyosan le fogja vonni. Ugyanaznap a követ átadta a kormányzónak a birodalmi kancellár levelét, amely viszont azzal fejeződött be, hogy a magyar államfő Németország elhatározását remélhetőleg méltányolni fogja.[314]

A már elmondottak szerint nem lehetett kétséges, hogy ez valójában mit jelent.– Mégis meg kellett próbálni a lehetetlent. Ha másért nem, hát azért, hogy időt nyerjünk, és hogy a magyar kormány elhatározása – ha elkerülhetetlensége tényleg beigazolódik – ne kapcsolódjék közvetlenül a német elhatározáshoz. Csak egy vonatkozásban volt azonnali intézkedésre szükség, ha a magyar kormány nem akart a német kormánnyal olyan összeütközést provokálni, amely teljes erővel és azonnal felidézte volna a további fejleményeket. A magyar–szovjet diplomáciai viszonyt meg kellett szakítani, mert elképzelhetetlen volt, hogy a német kormány legrövidebb ideig is eltűrje azt, hogy közvetlenül a német–orosz front és a katonai utánpótlási vonalak mögött a budapesti szovjet követség hírszolgálata továbbra is működhessék. A viszonyokban való járatlanságra vall, ha valaki ebben a tekintetben Japán és Bulgária példájára hivatkozik, mint amelyek a diplomáciai kapcsolatot a szovjettel tovább is fenntartották. A tokiói szovjet nagykövetség működési területét sok ezer kilométer távolság választotta el a német–orosz arcvonaltól. Emellett a német–szovjet háború megindulásakor még nem is volt német érdek, hogy ebbe a háborúba Japán is belekeveredjék és erejét az ázsiai orosz területeken kösse le. A német politika elgondolásai szerint Japán feladata akkor sokkal

[314] Juhász, 1982: 1203–1205., 1210., 1213–1214. (859., 862., 866. sz. dokumentum)

inkább abban állt, hogy erejének teljével a nyilvánvalóan háborúra készülődő Egyesült Államokkal szemben szerepeljen, mint ellensúly. A német hadviselés katonai utánpótlás szempontjából a szófiai szovjet követség hírszolgálata sem volt veszélyes. De ettől eltekintve Bulgária és Magyarország között nem lehet párhuzamot vonni, a két állam helyzete és megítélése merőben különböző volt. Bulgária szláv lakosságát különösen erős érzelmi kapcsolatok kötötték az orosz néphez, olyannyira, hogy a bolgár államot az orosz szovjettel nem lehetett szembeállítani. Ennek tudatában a német kormány egyenesen Bulgáriát választotta ki arra, hogy a háború tartama alatt a német érdekek oroszországi védelmét rábízza. Ehhez azonban éppen szükség volt a bolgár-szovjet diplomáciai kapcsolatok fenntartására.

A külügyminiszter helyettese: Vörnle követ, aki a diplomáciai viszony megszakítását a budapesti szovjet követ tudomására hozta, eljárásáról beszámolva azt jelentette, hogy Csaranov[315] követet nagyon meglepte, hogy a magyar kormány csak a diplomáciai kapcsolatot szakítja meg. A szovjet követ beismerte, hogy hadüzenetre volt felkészülve, minden valószínűség szerint arra is számíthatott tehát, hogy a diplomáciai viszony megszakításával a magyar kormány elhatározásai még nem zárultak le, s a további lépések később fognak következni. Nyílván ennek megfelelően jelentett is Moszkvába Budapestről elküldött utolsó táviratában.

A magyar–szovjet diplomáciai viszony megszakításáról szóló hivatalos értesítés vételekor a német követ csak a következő megjegyzést tette: „Das ist wohl das allerwenigste was Sie haben tun können!”[316] Ugyanakkor az olasz követ, kormányának utasítására hivatkozva, bizalmasan és barátilag figyelmeztette a magyar külügyminiszter helyettesét, hogy a magyar hadüzenet elmaradása Berlinben, de Rómában is kínos benyomást keltett.

[315] Helyesen: Saranov, Nyikolaj. Budapesti szovjet nagykövet volt 1939 októberétől.
[316] Ez valóban a legkevesebb, amit Önök megtehettek.

A magyar kormány mégsem adta fel a reményt, hogy a diplomáciai kapcsolat megszakításán legalább egyelőre nem kell túlmennie. Ezen az álláspontján talán egy ideig még meg is maradhatott volna, ha a budapest–körösmezei vasútvonalat, majd ezt követően Kassa városát szovjet felségjelet viselő repülőgépek nem bombázzák.– Az első bombázás Rahó és Tiszaborkút között június 25-én,[317] éppen azon a napon történt, amikor háromnapi késedelemmel megérkezett a moszkvai magyar követ még június 22-én feladott távirata. A táviratban a követ arról jelentett, hogy a szovjet külügyi népbiztos „az események gyors ütemére" hivatkozva arra kért haladéktalan választ: vajon Magyarország a német–orosz háborúban semleges kíván-e maradni, vagy sem?[318] Ez volt a távirat, illetőleg a szovjet külügyi népbiztos közlésének lényege.[319]

A táviratban foglalt és haladéktalan választ váró kérdésre – a technikai nehézségektől egészen eltekintve – nem lehetett, de nem is kellett válaszolni. A választ a szovjet kormány közben már megkapta saját budapesti követétől, aki június 22-én jelentette, hogy a magyar kormány a diplomáciai kapcsolatot megszakította, amivel a semlegességét is feladta.[320] Magyarország a diplomáciai viszony megszakítása után legfeljebb ún. „nem hadviselő fél"-nek volt tekinthető, „semleges"-nek – ami a két hadviselő fél teljesen egyenlő, paritásos kezelését jelenti – többé már nem. A magyar–szovjet diplomáciai viszony megszüntetéséről s ezzel Magyarország semlegességének feladásáról egyébként a szovjet kormány már június 22-én a rádió közléseiből is értesülhetett. A szovjet külügyi népbiztos kérdéseire tehát már nem kellett választ adni: a kérdés tárgytalanná vált, túlhaladtak rajta az események.– De még abban az esetben is, ha a magyar kormány a moszkvai távirat vételéig: június 25-ig a diplomáciai kapcsolat megszakítását nem határozta volna el, s az ország

[317] A támadás június 26-án volt. Lásd 68. jegyzet.
[318] Június 23-án. Juhász, 1982: 1214. (867. sz. dokumentum)
[319] Az alábbi szövegrész kihúzva: „*Ezt a konkrét válaszra váró kérdést a külügyi népbiztos csak kiegészítette egy olyan rendkívül ügyesen és óvatosan fogalmazott kijelentéssel, amely szerint a szovjetnek a Románia terhére visszaszerzett területből nincsen követelni valója, ami á contrario azt jelentette, hogy jogunkat a többi visszaszerzett területre (a visszacsatolt Felvidékre, Kárpátaljára és Bácskára) még semlegességünk fenntartása esetén sem hajlandó elismerni*".
[320] A diplomáciai viszonyt június 23-án szakították meg.

semlegességét egyelőre fenntartotta volna, a népbiztos kérdésére akkor sem lehetett volna az országra kötelezettséget hárító, végleges választ adni. A korábban már részleteiben feltárt helyzet, valamint az érdek- és erőviszonyok ismeretében lehetetlen volt a semlegesség fenntartására az ország nevében kötelezettséget vállalni. A semlegesség fenntartása nem az ország erején fordult meg. Ezzel kétségkívül tisztában voltak Moszkvában is. Hiszen a szovjet kormány Magyarországnak az ún. antikomintern paktumhoz[321] történt csatlakozása után, hivatalosan azzal indokolta meg a szovjet–magyar diplomáciai viszony, akkor Moszkva részéről történt megszakítását, hogy „Magyarország függő viszonyba került az ún. tengelyhatalmakkal s ezért többé önálló politikát a jövőben sem fog folytathatni".[322] A szovjet külügyi népbiztos a magyar követhez intézett kérdésével nem is akart mást, mint azonnali színvallásra bírni a magyar kormányt, hogy azután a szovjet is szabad kezet kapjon Magyarországgal, illetőleg az előreláthatóan magyar területen át- is felvonuló német hadseregrészekkel szemben. A magyar kormány válaszának tárgyi tartalma tekintetében nem lehetett kétség. És az elmaradt válasz is – válasz volt. Ha pedig a magyar kormány mégis azt válaszolva volna, hogy az ország az ország semlegességét fenn kívánja tartani, de azután rövidesen a háborúban való részvételre kényszerül, megszegett nyilatkozata valóban felonia[323] lett volna a Szovjetunióval szemben.

A magyar követ moszkvai távirata tehát már megérkezésekor tárgytalan volt. Erre vallott az ugyanaznap bekövetkezett orosz bombázás, ami teljesen beleillett az események rendjébe. A bombázás azt jelentette, hogy Moszkvában elintézettnek vették Magyarország háborús csatlakozását s a szovjet légierő ennek megfelelően lépett fel.– Ha a magyar kormány még mindig azt remélte, hogy további időt nyerhet, ezt a reménykedését Kassa június 26-án bekövetkezett bombázása végleg meghiúsította. A jelentések Kassa bombázásáról is úgy szóltak, hogy

[321] Lásd 54. jegyzet.
[322] Ádám, 1970: 443–446. (306. sz. dokumentum)
[323] Hitszegés.

a repülőgépek szovjet felségjeleket viseltek. A folyamatban levő bűnper egyik tanúja: az ügyészségen kihallgatott Tarnay István külügyminisztériumi titkár jóval később, 1944-ben Moszkvában írásos dokumentumot látott arról, hogy a bombázógépek át voltak ugyan festve, de valóban szovjet felségjeleket viseltek.

Ha az eddig semmivel nem igazolt feltevést netalán mégis helytálló lenne, hogy a kassai bombázást valamilyen német kéz rendezhette: Magyarország kényszerhelyzetét ez bizonyítaná legjobban. Mert ha feltehető, hogy német részről valóban nem riadtak vissza ilyen eszköz alkalmazásától, akkor a cél érdekében kétségtelenül más, ennél sokkal súlyosabb eszközök igénybevételére is sor került volna. De kezdetben nem is volt kétséges, hogy a szovjet légierő bombázott, s így szükség sem volt arra, hogy előbb verifikáljuk a repülőgépek hovatartozását. Erre egyébként technikailag sem volt lehetőség. Csak napok múlva indultak meg a híresztelések, hogy a támadást talán mégsem szovjet gépek hajtották végre. A kormány rendeletére a katonai hatóságok erre vizsgálatot indítottak és a ledobott bombák alkatrészeiből megállapították, hogy orosz gyártmányú bombák okozták a rombolást.

A megismételt bombázást kétségkívül támadás volt Magyarország ellen. A bombázás szándékos támadó jellegét lehetetlen volt kétségbe vonni, ismeretes lévén, hogy a Szovjetunió igényt támaszt Kárpátaljára.– Az a hivatalos sajtóközlemény, amelyet a szovjet kormány Bácska felszabadítása idején (1941. április) adott ki, még ennél is tovább ment. Már akkor nyíltan azzal fenyegetett, hogy „Magyarországot is darabokra lehet tépni, mert Magyarország terültén is vannak nemzeti kisebbségek”.[324] A védekezés szükségessége tehát nyilvánvaló volt.

Ha Magyarország saját területének, a magáénak vallott Kárpátaljának és más, részben nemzetiségek lakta területeknek védelmét vállalni akarta – ami minden ország lakosságának elemi kötelessége – akkor az ellenséges bombázás után nem maradhatott tétlen.– Vannak, akik arra hivatkoznak, hogy a háború folyamán az angol és

[324] Lásd 65. jegyzet.

amerikai légierők svájci és svéd területet is bombáztak, Svájc és Svédország mégsem látott ebben háborús cselekedetet és nem tartotta szükségesnek erre háborús akcióval válaszolni. Aki ebben a vonatkozásban párhuzamot akar vonni Magyarország és Svájc vagy Magyarország és Svédország között, ezzel csak azt árulja el, hogy sem Magyarország helyzetét, sem e helyzet alkotóelemeit nem ismeri. Svájcot és Svédországot a kilométerek ezrei választják el az Egyesült Államoktól és Nagy-Britanniától. Az Egyesült Államok és Nagy-Britannia soha sem támasztottak igényt svájci vagy svéd területre. Ilyen igény lehetőségére még gondolni is képtelenség. Arról sem volt soha szó, hogy az Egyesült Államok és Nagy-Britannia Svájc vagy Svédország területének egyes részeit a szomszéd államoknak kívánná juttatni. A svájci és svéd közvélemény túlnyomó része éppen a nyugati hatalmak győzelmében látta, ettől várta a maga nemzeti életének további biztosítását. A helyzet tehát minden elemében merőben más volt, mint Magyarország esetében. A magyar közvélemény nagy többsége tisztában volt azzal, hogy Magyarország már földrajzi helyzete miatt sem maradhat ki a szomszédos két nagyhatalom halálos küzdelméből. Hiába próbálna semleges maradni, semlegességét megvédeni úgysem tudná. Ezért érdekeinek védelmében vagy az egyik vagy a másik oldalra kellett állania – kétségkívül oda, ahonnan birtokállományát kevésbé érezte veszélyeztetettnek.
A bombatámadás ezért befolyásolta döntően a hivatalos Magyarország és a felfogását kifejezésre juttató közvélemény elhatározását. Most egyszerre működésbe léptek mindazok az erők, hangot kaptak azok a szempontok, meggondolások, amelyekről korábban részletesen szó volt. Mintha a várakozás, a döntő elhatározásokat megelőző halogatás eddig gátat emelt volna az erők elé és ezt a gátat szakították volna át a kassai bombák. A támadás éppen legérzékenyebb pontján érintette az államfő, a magyar hadvezetőség és tisztikar lelki alkatát: számukra egyformán a katonai becsület és bátorság kérdésévé vált, hogy az ismételt provokálatlan támadás után Magyarország se maradjon tovább tétlen. A hadvezetőség kifejezésre juttatta, hogy elviselhetetlen szégyennek tartaná, ha

Magyarország még most sem vállalna részt a háborúban. Ugyanezt jelentette ki igen kategorikus formában a kormányzó.

A magyar kormánynak – természetesen a maga felelőssége mellet – mindezt tekintetbe venni és mérlegelni kellett. A helyzet további alakulása előtt sem lehetett szemet hunyni.– Olaszország, amely már június 22-én hadat üzent a szovjetnek, ezt követően elhatározta, hogy haladéktalanul külön haderőt küld az orosz hadszíntérre. Szlovákia egész hadseregének rendelkezésre bocsátását határozta el. Komoly mozgalom indult francia, flamand és spanyol fegyveres alakulatok szervezésére. Mind megannyi bizonyíték arra: milyen nagy súlyt helyezett a német kormány lehetőleg minden európai nemzet részvételére. Ennél nagyobb fontossága volt annak, hogy június 26-án a legfőbb német hadvezetőség egyenes kéréssel fordult a magyar vezérkarhoz: „Die deutsche Heeresleistung wäre dankbar, wenn Ungarn mittun würde!"[325] Most már nem azt szuggerálták, hogy Magyarország „ajánlja fel" együttműködését, hanem kifejezetten kérték Magyarország csatlakozását. Most már tudomásul kellett venni – ami eddig sem volt kétséges –, hogy csatlakozásunkat a német államvezetés kívánja. Hiszen a németországi „totális" kormányzati rendszer mellett nem lehetett szó arról, hogy ilyen fontos kérdésben a politikai és katonai tényezők állásfoglalása ne fedje egymást teljesen, s hogy a német hadvezetőség eddig csak a maga felelősségére kísérletezett volna a magyar hadsereg részvételének biztosításával.– Még az az egyetlen magyar miniszter is,[326] aki a döntő megbeszélések során, kezdetben az elhatározás elhalasztását javasolta, egyben azt is hangoztatta, hogy „ha a német politikai vonal azonosítja magát a német katonai vonallal, akkor más a helyzet", és ebben az esetben ő is elejti ellenvetését.[327] A katonai és politikai vonat között azonban eleve sem volt eltérés, ahogyan ebben a vonatkozásban nem is lehetett.

A működésbe lépett erőkkel szemben most már nem az volt a kérdés, hogy Magyarország a háborúban részt vegyen-e vagy sem,

[325] A német hadvezetés hálás lenne, ha Magyarország együttműködne.
[326] Utalás Keresztes-Fischer Ferencre.
[327] Az alábbi szövegrész kihúzva: „*kérdés azonban azon fordult meg, hogy*".

hanem az: lehet-e a részvétel mértékét lehetőleg a minimumra csökkenteni. Most már fékezés volt a kormány feladata, és ha a döntést akárcsak rövid időre is még tovább halogatja, ezzel a teljes gátszakadást idézhette volna fel. Ha a kormány meg akarta őrizni az iniciatívát és szabad kezet akart magának fenntartani arra: milyen erőket és hogyan bocsásson rendelkezésre, akkor haladéktalanul döntenie kellett. Ennek elmulasztása olyan belső és valószínűleg kívülről is érvényesülő nyomás alá helyezte volna a kormányt, amelynek, ha egyszer meghajlik előtte, a jövőben is minden vonatkozásban engednie kellett volna. Ezért nem volt szabad sem a német kormánynál, sem a német hadvezetőségénél érdeklődni az iránt: milyen magyar erők rendelkezésre bocsátására számít. A kiprovokált kívánság teljesítése elől éppen olyan nehéz lett volna kitérni, mint amennyire lehetetlenné vált a passzivitás fenntartása.

Mi sem lett volna egyszerűbb, mint lemondani és visszalépni, de ez a kormányra bízott érdekek hűtlen faladását jelentette volna éppen abban a pillanatban, amikor ezeket az érdekeket a legjobban kellett védeni. És pedig úgy, hogy a német kormányban ne támadjon bizalmatlanság és gyanú, mert ez minden későbbi magyar kormány helyzetét is mérhetetlenül megnehezítette és a dolgok logikája szerint sokkal nagyobb áldozatokra kényszerítette volna.

A kormány lemondása nyílt vitát támasztott volna a magyar közéletben az egész magyar–német viszony kérdése körül, ami az akkori helyzetben, ugyancsak a dolgok logikája szerint, nem a passzivitás híveit erősítette volna. *Ha a lejtőre helyezett követ megmozgatják, a kő nem felfelé, hanem lefelé csúszik.* Akkor még minden változás azokat hozta volna előtérbe és hatalmi pozícióba, akik a háborús csatlakozás mellett kötötték le magukat, s akiknek meg kellett volna mutatniok, hogy állásfoglalásuknak érvényt is szereznek. A kormány tagjai a lemondással csak az egyéni felelősség elől menekülhettek volna, az elől a felelősség elől, amelynek konzekvenciáit most itt kell leróniuk, de ugyanakkor magukra idézték volna azt a sokkal, azt az összehasonlíthatatlanul súlyosabb felelősséget, hogy a maguk személyének önző mentése érdekében az egész országot kiszolgáltatták

azoknak a megpróbáltatásoknak és veszélyeknek, amelyeknek később sajnos áldozatul esett. De még ebben a tekintetben is fokozta volna a felelősségüket az a tény, hogy 1941-ben Németország hatalmi helyzetének zenitjén állt, Magyarországon és a kontinensen még általános volt a bizalom, hogy benne kell látni a háború győztesét. Ebben a hatalmi helyzetben, a bizalomnak s szinte a győzelmi tudatnak ebben az atmoszférájában, négy hosszú év alatt vajon nem lett volna-e könnyű az egész magyar életet gyökerében átalakítani *a németországi viszonyok képére és hasonlatosságára?* Erre a kérdésre nem is kell válaszolni!

Elismerem, hogy annyi szenvedés és megpróbáltatás után, amely az utolsó évben különösen Budapest lakosságát sújtotta – nehéz a város lakosságának visszaidézni az 1941. évi helyzetet és nehéz magát újra beleélni az akkori viszonyokba. Az elszenvedett bajok, csapások és veszteségek[328] fájdalma, átsírt éjszakák ezer gyötrelme, mint sűrű fátyol, mint átszakíthatatlan köd fekszik szemeken és szíveken. Ez a szenvedés szőtte fátyol akadályozza vagy nehezíti meg, hogy Budapest lakossága előtt újból tisztán kirajzolódjék a négy év előtti magyar helyzet képe, úgy ahogyan ebben a helyzetben akkor éltünk: elképzeléseivel és reményeivel, bajaival, nehézségeivel és lehetőségeivel. A szenvedések keserűségén át ma minden könnyen látszik bűnnek mulasztásnak, könnyelműségnek, tévedésnek.

Úgy vagyunk ezzel, mint amikor olyan vidékre kerülünk vissza, ahol nemrégen éltünk, de amelyet mégsem ismerünk fel mindjárt, mert közben árvíz öntötte el. Nehéz felismerni, pedig[329] most is ott van minden: ugyanazok a völgyek, ugyanazok a dombok; a házak, amelyekben laktunk, a földek, amelyek kenyeret, a fák, amelyek gyümölcsöt és árnyékot adtak. Utak, ösvények, amelyek tovább vezettek, útjelzők, amelyek irányt mutattak. De most mindent fekete áradat borít. Templomaink, házaink

[328] Az alábbi szövegrész kihúzva: „*felett érzett, még mindig égő*".

[329] Az alábbi szövegrész kihúzva: „*ugyanazok a dombok vannak előttünk, ugyanazok a völgyek, ugyanazok a házak, amelyekben akkor laktunk, amelyeket védeni kellett, ugyanazok a fák, amelyek árnyékot adtak, ugyanazok az útjelzők, amelyek minden most is ott van: a völgyek, a dombok, a házak, amelyekben laktunk, a fák, amelyek árnyékot, a földek, melyek kenyeret adtak, az útjelzők, amelyek irány mutattak*".

összedőltek, a csűrök üresek s nem látni az utat, amelyen – azt hittük – ha nehézségek között is, de egy jobb jövő felé haladunk. Csak együtt kell maradnunk és erőnket kell megőriznünk.

Azok, akiknek nem kellett belső vívódások, aggodalmak és kétségek között átküzdeniük magukat sorsdöntő elhatározások nehézségein – látva a kockázatot jobbról is, balról is – azok összekuszált emlékeiken át, szívükben fájdalommal és a megtorlás vágyával valóban nehezen érthetik meg: mi az, ami történt és miért.

Ha a kormány június 26-án nem határoz úgy, hogy az ország minimális erővel részt vesz a háborúban – feltéve, hogy a csatlakozást megtagadó határozatának érvényt is tud szerezni, amire nem számíthatott – akkor további passzivitásunk legelső és legkisebb következményeként a német haderő birtokba vette volna Kárpátalját, hogy a hadműveleteket a szovjet ellen onnan is folytathassa. A magyar vezérkar erre előre és ismételten figyelmeztetett.– Már most gondoljunk arra, hogy 1944-ben is Kárpátalja volt az a terület, ahol bizonyos német katonai szervezetek először avatkoztak bele a magyar polgári élet rendjébe, s ahonnan aztán ez a beavatkozás hamarosan az egész országra kiterjedt.[330]

A kormány június 26-i elhatározása olyan helyzetet teremtett, amely lehetővé tette, hogy a hadjáratban valóban csak egészen mérsékelt erőkkel vegyünk részt. Az akkor Oroszországba küldött csapatok létszáma nem volt több mint 30–35 ezer ember.[331] A népbíróság elnöke az előbb okmányokat ismertetett, amelyek arról szóltak, hogy a német hadvezetőség utóbb további magyar csapatok rendelkezésre bocsájtását kérte. A kérés elől a magyar kormány kitért s a bevetett erő az eredeti mérsékelt létszámon maradt, amit csak a június 26-i elhatározással teremtett légkörben lehetett elérni. Ha nem is könnyen, de ugyanígy

[330] Feltehetően az Északkeleti Hadműveleti Terület 1944. április 1-i létrehozására utal, mikor az ungi, a beregi és a máramarosi közigazgatási kirendeltségeket (azaz a Kárpátaljai Kormányzói Biztosságot), valamint Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyéket és Ungvár városát katonai közigazgatás alá vonták. Kosztyó, 2016: 165–175.

[331] A Kárpát-csoportból és a Gyorshadtestből álló, Szovjetunióba küldött haderő valójában körülbelül 90 000 főt tett ki. Ungváry, 2004: 20–21.

sikerült biztosítani azt is, hogy a magyar kormány a frontra küldött honvédcsapatokat még november elején a szigorú tél előtt visszahozhatta az országba, s helyettük csak megszálló csapatokat bocsátott rendelkezésre. Ha érték is fájdalmas veszteségek a fronton harcolt alakulatokat, ez a veszteség akkor – hálátlan – aránylag kicsiny maradt, amit az ország népe örömmel látott, amikor a hazatért csapatok részben Nyíregyházán, részben Budapesten felvonultak.

Mindez csak úgy volt lehetséges, hogy a magyar kormány a német kormánnyal szemben, minden kétértelműség nélkül, arra az alapra helyezkedett, hogy amit az adott viszonyok között elkerülhetetlenül meg kell tennie, azt megteszi, de ezen túl nem megy és az ország önállóságának tiszteletben tartását megkívánja. Az így őszintén reálpolitikai keretek között tartott magyar–német viszony tette egyedül lehetővé[332] a nemzeti erők kíméletét, relatív akciószabadságának fenntartását a mindennél fontosabb nemzeti egység megőrzése mellett. *Meggyőződésem, hogy ezen az úton a háború végéig meg lehetett volna maradni.*

Ha voltak is a helyzettel elégedetlenek – most ne kutassuk: hányan és hol voltak – ezek is azt tartották helyesebbnek, hogy nyíltan ne tárják fel kifogásaikat és aggodalmaikat. De ha volt okuk arra, hogy nyílt kiállással ne kockáztassák személyüket és azt az ügyet, amit később szolgálni akartak, akkor ez annak elismerésére kötelez, hogy a politika megváltoztatása az egész országot is súlyos veszélynek tette volna ki. Amíg egyesek a személyüket félthették, talán a kormánynak is komoly oka volt arra, hogy az egész ország érdekeit féltse.

Most már csak az Egyesület Államok és az ún. tengelyhatalmak között támadt háborús viszony magyarországi fejleményeinek megvilágítása van hátra.

Bácska felszabadításánál – olyan időpontban és alkalommal, amit a nemzetközi viszonyok alakulása tőlünk függetlenül írt elő számunkra – nemzeti kötelességet teljesítettünk.

[332] Az alábbi szövegrész kihúzva: „*ország erő- és birtokállományának megóvását*”.

Csatlakozásunk a szovjet elleni háborúhoz az ország helyzetének, illetőleg e helyzetet meghatározó érdek- és erőviszonyoknak következménye.

Az Egyesült Államok és a tengelyhatalmak közötti háborúban, a tengelyhatalmakkal vállalt szolidaritás majd ennek olyan értelmezése, hogy a háborús állapot Magyarországgal szemben is beállt – annak a kötelezettségnek a beváltását jelentette, amelyet Magyarország a háromhatalmi egyezményhez történt csatlakozással vett magára.

Ebben a háborúban a tengelyhatalmak önmagukat minősítették megtámadottnak – hogy milyen alapon, az nem tartozik a per anyagába. Viszont ismét az ország helyzetéből s e helyzetet meghatározó erőviszonyokból adódott, hogy a magyar kormány – ha nem akart a német kormánnyal összeütközni – nem tehette vitássá, hogy valójában melyik fél volt a támadó s melyik a megtámadott. Ha pedig hallgatólag tudomásul vette azt, hogy a háborús állapotot a német kormány felfogása szerint az Egyesült Államok idézték fel, akkor a háromhatalmi szerződés szövege és értelme szerint Magyarország tartozott a tengelyhatalmakat katonai, politikai és gazdasági támogatásban részesíteni, vagyis tartozott az Egyesült Államoknak háborút üzenni.

A magyar kormány ennek a tudatában és szem előtt tartva azt, hogy a Német Birodalommal – a más ismert meggondolások miatt – ebben a kérdésben sem szabad összeütközést felidéznie, arra az elhatározásra jutott, hogy egyelőre megszünteti a diplomáciai kapcsolatot Magyarország és az Egyesült Államok között s ugyanakkor kijelenti, hogy az ország szolidárisnak tekinti magát a tengelyhatalmakkal.[333] A szolidaritási nyilatkozatot a kormány azért tette, mert azt remélte, hogy a tengelyhatalmat talán sikerül ezzel is kielégíteni. De ha ez nem sikerülne, a szolidaritási nyilatkozat értelmezésével lehet olyan megoldást találni, amely egyfelől megfelel a háromhatalmi egyezményben megállapított kötelezettségünknek, másfelől az amerikai magyar érdekeket kevésbé sérti, mint a nyers hadüzenet. A szolidaritási nyilatkozat kiadásával

[333] 1941. december 11-én.

egyidejűleg a magyar kormány a német és olasz kormányhoz fordult s minden kétértelműség nélkül, a helyzet őszinte feltárása mellett kérte elégedjenek meg szolidaritásunk megállapításával. A kormány a következő szempontokra hivatkozott.

1.) Magyarország és az Egyesült Államok között nincsen ellentét, s a magyar kormány nem akar ilyent felidézni. 2.) A kormány olyan helyzetet kívánna fenntartani, amelyben a háború után a magyar–amerikai gazdasági és egyéb kapcsolatok zavartalan feleleventését lehetőleg semmi se akadályozza. 3.) A hadüzenet csak üres és tartalmatlan formaság lenne, mert Magyarország katonai támogatást úgy sem adhat és ilyent tőle józanul senki sem várhat. 4.) A szolidaritási nyilatkozat viszont máris eleget tesz a háromhatalmi egyezmény ama rendelkezésének, amely Magyarországot politikai támogatásra kötelezi. 5.) Tekintettel arra a mérhetetlen különbségre, amely az Egyesült Államok és Magyarország hatalmi- és erőviszonyai között fennáll, a hadüzenet valósággal nevetséges helyzetbe hozná Magyarországot. 6.) Az Egyesült Államokban nagy számmal élnek magyarok, akik a hadüzenet következtében súlyos helyzetbe kerülnének. 7.) A tengelyhatalmak nyilván azért vállalják a háború kockázatát, mert a fegyveres döntéstől előnyöket várnak. Magyarország ilyen előnyökre nem számít, az esetleges hadüzenet csak hátrányokat hozhat rá, amitől érthetően menekülni szeretne.– A berlini és a római magyar követ utasítást kapott, hogy ezekre a szempontokra hivatkozva iparkodjanak álláspontunkat a német és olasz kormánnyal elfogadtatni és kieszközölni, hogy Magyarországtól ne kívánjanak hadüzenetet.[334] A magyar kormány sürgős felkérésére a budapesti német és olasz követ is vállalta, hogy a magyar álláspontot a német, illetőleg olasz kormány tudomására hozza.

Közben a német külügyminiszter helyettese, Weizsäcker báró már közölte a berlini magyar követtel, hogy a birodalmi kormány a háromhatalmi egyezmény alapján a háború deklarálását kívánja. Majd –

[334] Az alábbi rész kihúzva: „*A budapesti német és olasz követ a kormány felkérésére szintén vállalta, hogy a magyar álláspontot a kormányuk tudomására hozzák*".

válaszként a magyar kormány előterjesztésére – a budapesti német, olasz és japán követ együttesen és egyértelműen juttatta kifejezésre azt, hogy kormányaik kénytelen hadüzenet követeléshez ragaszkodni és a követelés haladéktalan teljesítését kérik. Hivatkozás történt arra, hogy a háromhatalmi egyezmény rendelkezéseinek megfelelően a román és bolgár kormányok már hadat üzentek az Egyesült Államoknak s a tengelyhatalmak már ezért sem járulhatnak hozzá ahhoz, hogy Magyarország más álláspontra helyezkedjék. Ez meg nem engedhető módon megbontaná a háromhatalmi egyezmény keretébe tartozó államok eljárásának egységét.[335]

Szükségtelen itt újból elmondani azt, miért kellett a magyar kormánynak ezúttal is óvakodnia attól, hogy összeütközést idézzen fel a Német Birodalommal; a tengelyhatalmak kívánsága egyébként is előrelátható volt és forma szerint megfelelt a háromhatalmi egyezmény előírásainak. A kormány tehát a második védekezési vonalon: legalább azt a kompromisszumos megoldást iparkodott érvényre juttatni, amely az eredeti elgondolásnak megfelelően a háromhatalmi egyezményből folyó kötelezettség teljesítését és az amerikai–magyar érdekek lehető védelmét szolidaritási nyilatkozat értelmezése útján akarta összhangba hozni. A kormány a tengelyhatalmak nyomatékos kívánságára hajlandó volt a szolidaritási nyilatkozatot úgy értelmezni, hogy a háborús állapot Magyarországgal szemben is beállt. Ezt az értelmezést a tengelyhatalmak a Magyarországra háruló kötelezettség teljesítéseként elfogadták.

Annyit ezzel mindenesetre sikerült elérni, hogy amíg Románia és Bulgária hadat üzentek, Magyarország eredetileg csak együttérzést deklarálta a tengelyhatalmakkal és ezt az együttérzést utóbb is csupán úgy értelmezte, hogy kész önmagát is úgy tekinteni, mintha a tengelyhatalmak megtámadtatása reá is kiterjedne.

Az adott viszonyok között ez is eredményt jelentett, amely az Egyesült Államok akkor még Budapesten tartózkodó követénél méltánylásra is talált. Mindenesetre sikerült kifejezésre juttatni, hogy

[335] Juhász–Ránki–Pemlényi–Tilkovszky, 1968: 637–638. (466. sz. dokumentum)

a magyar kormány az Egyesült Államok érzékenységét a lehetőségig kímélni akarta.

A kormány mindazonáltal tisztában volt azzal, hogy ennek nincsen különösebb jelentősége, mert a hatalmak magatartását – főleg kivívott győzelem után – nem a szemben állott államok helyzetének és szándékainak méltánylása szokta megszabni. *Jellemző, amit ebben a tekintetben az angol hivatalos tényezők már 1941. januárban nyíltan kifejezésre juttattak. Nyilatkozatuk szerint „Nagy Britannia a győzelem kivívása után a kontinens új rendjét hű szövetségesei: a csehek és megszállott barátai: a románok jogos érdekeinek messzemenő figyelembe vételével fogja megállapítani." (A londoni magyar követ 1/pol. 1941. sz. jelentéséből.)*[336] *Ez a nyilatkozat olyankor hangzott el, amikor Magyarország még semleges volt, közel 3 hónappal Bácska felszabadítása előtt – ami mindennél jobban mutatja: mit várhatott a magyarság a nyugati hatalmak győzelmétől.* Hányszor történt meg a múltban, amire most is több példát látunk, hogy a győztesek éppen olyan államokat részesítenek kivételes elbánásban, amelyek a háború alatt tanúsított magatartásuk alapján erre aligha támaszthatnak igényt, *mert a győztesek érdeke ezt kívánja*. Olyan ország, amely még teljes önállóságának idején alkotmányosan választott elnökén és változatlanul megmaradt tisztviselőkarának vezetése alatt, úgyszólván minden ellenállás nélkül többet szolgált a német háborús iparnak, mint az összes többi európai államok együttvéve – ma kivételes megbecsülésben részesül.[337] Ugyanígy másoknál kedvezőbb elbánás jut az olyan országnak, amelyben pedig a nemzeti szocializmus szervezettsége erősebb volt és viszonylag több tagot számlált, mint magában a szoros értelemben vett birodalomban.[338]

A vesztesek sorsát a győztesek érdeke szabja meg, amivel szemben csak a nemzet egysége nyújthat védelmet. Ezért látta az a kormány,

[336] Juhász, 1982: 833–843. (559. sz. dokumentum)
[337] Utalás Csehszlovákiára valamint Cseh Protektorátusnak a Német Birodalomban betöltött szerepére, lásd 272. jegyzet.
[338] Utalás Ausztriára, ahol bár valóban erős pozíciókkal rendelkezett a nemzetiszocializmus és lakosság túlnyomó többségének támogatását élvezte az 1938-as Anschluß, a háború után, mint a náci Németország első áldozataként tűnt fel.

amelynek elnöke voltam, legelső és legfontosabb feladatát abban, hogy a nemzet szilárd egységét mindenekfelett megőrizze.

Később is úgy éreztem, hogy kötelességem mindenben és mindenütt ezt az egységet szolgálni.– Válságos idők és veszélyek örvényei között csak egységben lehet a nemzetet átvezetni. „Minden ország, amely magával meghasonlik, elpusztul."[339] – mondja a Biblia. A csoportokra töredezett országban egymást emésztik fel a nemzeti erők, s egymással szembe kerülő csoportok akaratlanul is eszközévé váltnak idegen érdekeknek.

Ha hatfelé megyünk – semerre se jutunk el.

A magyar államvezetés az utolsó években sajnos gyakran tette magát túl ezeken az elveken. Nem számolt azzal, hogy nem lehet egy szűk körű klikkre támaszkodva olyan döntő politikai változást keresztül vinni, amely sokak: milliók meggyőződését és sorsát érinti. Ezt csak velük együtt lehet. Előbb meg kell őket nyerni az ügynek. Amíg ez nem sikerül, addig semmit sem szabad tenni, mert a kudarcba fulladt kísérlet következményei mindennél végzetesebbek.

A fizikai testeket csak akkor lehet kimozdítani helyükből, ha súlypontjuk is elmozdul. Ugyanígy van ez a politika világában. És ha könnyelműen előkészített, elvetélt kísérletek miatt a nemzetet többé nem lehet megállítani az a lejtőn, amellyel nagyrészt a viszonyok kényszere folytán került, akkor még a bukásban is meg kell őrizni a nemzet egységét. Nincsen borzalmasabb, nincsen visszataszítóbb látvány, mintha a süllyedő hajón egymást ölik az utasok.

De a bukásból az új élet felé megint csak az egység vezethet el. Ezért olyan fontos az egység ma is! Hadd mondja önöknek egy búcsúzó ember, hogy a romok között ne az ellentétet keressék, ne azt, ami elválaszt, hanem azt, ami összeköt. Ökölbe szorított kézzel nem lehet építeni. Gyűlölködő szívvel nem lehet gyógyítani.

[339] Mt 12.25.

Belátom, hogy a[340] felgyűlt indulatokat és keserűséget valahogyan le kell vezetni, módot kell találni arra, hogy a lélek megkönnyebbüljön csak azért, hogy a fájdalmából felocsúdó lélek visszataláljon a nemzet egységéhez. Semmiféle áldozat sem lesz nagy, amely ide elvezet, ha az áldozathozatal módjának nincsen is köze az igazságszolgáltatáshoz, ahogyan nincsen.

Hat hónap nehéz lelki és testi szenvedései után, a megalázás szándékainak folyton kitéve itt állok tiszta és nyugodt lelkiismerettel.

Csak a fejemet hajlítja le, csak szívemet tölti meg annak a fájdalomnak a tenger keserűsége, amely ezt a szerencsétlen nemzetet érte. Mégis hiszem, vallon, hogy az Isten segíteni fog ezen a nemzeten.

Most kérem, teljesítsék önök a kötelességüket!

Kézzel írt védőbeszéd.
Jelzet: Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár, Kézirattár,
Naplók-visszaemlékezések-beszédek, 29. sz.

[340] Kihúzott szó: „*jogosan*”.

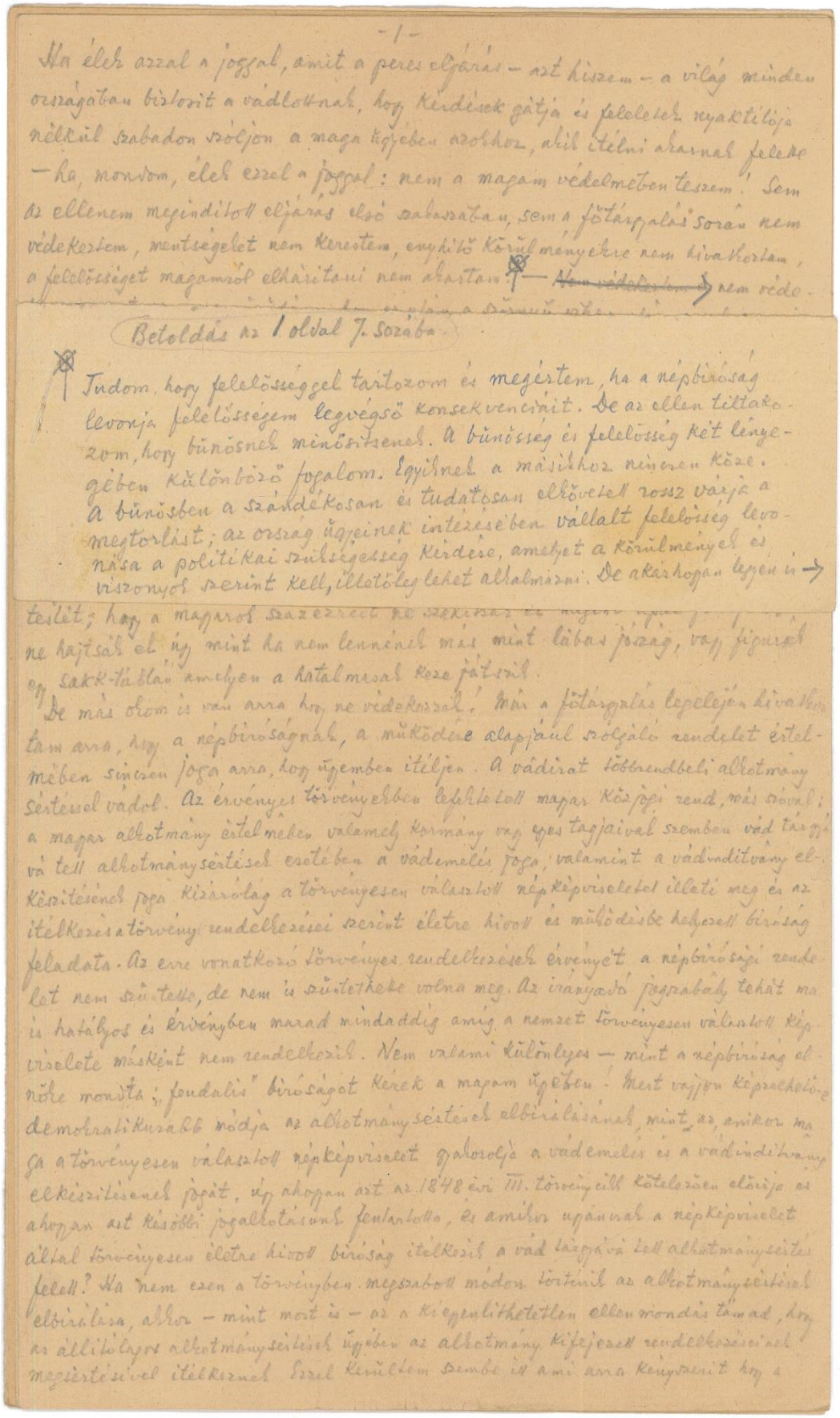

Ha élek azzal a joggal, amit a peres eljárás – azt hiszem – a világ minden országában biztosít a vádlottnak, hogy kérdések gátja és feleletek nyaktilója nélkül szabadon szóljon a maga ügyében azokhoz, akik ítélni akarnak felette – ha, mondom, élek ezzel a joggal: nem a magam védelmében teszem. Sem az ellenem megindított eljárás első szakaszában, sem a főtárgyalás során nem védekeztem, mentségeket nem kerestem, enyhítő körülményekre nem hivatkoztam, a felelősséget magamról elhárítani nem akartam. ~~Nem védekeztem~~ → nem véde-

Betoldás az 1 oldal 7. sorába

Tudom, hogy felelősséggel tartozom és megértem, ha a népbíróság levonja felelősségem legvégső konzekvenciáit. De az ellen tiltakozom, hogy bűnösnek minősítsenek. A bűnösség és felelősség két lényegében különböző fogalom. Egyiknek a másikhoz nincsen köze. A bűnösben a szándékosan és tudatosan elkövetett rossz vájja a megtorlást; az ország ügyeinek intézésében vállalt felelősség levonása a politikai szükségesség kérdése, amelyet a körülmények és viszonyok szerint kell, illetőleg lehet alkalmazni. De akárhogyan legyen is →

teslet; hogy a magyarok szazezrect ne szakitsak [illegible]
ne hajtsák el úgy mint ha nem lennének más mint lábas jószág, vagy figurák egy sakk-táblán amelyen a hatalmasak kedve játszik.

De más okom is van arra hogy ne védekezzek. Már a főtárgyalás legelején kívántam arra, hogy a népbíróságnak, a működése alapjául szolgáló rendelet értelmében sincsen joga arra, hogy ügyemben ítéljen. A vádirat többrendbeli alkotmánysértéssel vádol. Az érvényes törvényekben lefektetett magyar közjogi rend, más szóval: a magyar alkotmány értelmében valamely kormány vagy egyes tagjaival szemben vádat tárgyalni alkotmánysértések esetében a védemelés joga, valamint a vádirat elkészítésének joga kizárólag a törvényesen választott népképviseletet illeti meg és az ítélkezés a törvény rendelkezései szerint életre hívott és működésbe helyezett bíróság feladata. Az erre vonatkozó törvényes rendelkezések érvényét a népbírósági rendelet nem szüntette, de nem is szüntethette volna meg. Az irányadó jogszabály tehát ma is hatályos és érvényben marad mindaddig amíg a nemzet törvényesen választott képviselete másként nem rendelkezik. Nem valami különleges – mint a népbíróság előnére mondta: „feudális" bíróságot kérek a magam ügyében! Mert vajjon képzelhető-e demokratikusabb módja az alkotmánysértések elbírálásának, mint az, amikor maga a törvényesen választott népképviselet gyakorolja a védemelés és a vádirat elkészítésének jogát, úgy ahogyan azt az 1848 évi III. törvénycikk kötelezően előírja és ahogyan azt későbbi jogalkotásunk fenntartotta, és amikor ugyanazt a népképviseletet által törvényesen életre hívott bíróság ítélkezik a vád tárgyává tett alkotmánysértés felett? Ha nem esnek a törvényben megszabott módon történik az alkotmánysértések elbírálása, akkor – mint most is – az a kiegyenlíthetetlen ellentmondás támad, hogy az állítólagos alkotmánysértések ügyében az alkotmány kifejezett rendelkezéseinek megsértésével ítélkeznek. Ezzel kerülök szembe itt ami arra kényszerít hogy a

Bárdossy László elsőfokú tárgyalásán az utolsó szó jogán elmondott beszédének tervezete (Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár, Kézirattár, Naplók-visszaemlékezések-beszédek, 29. sz.)

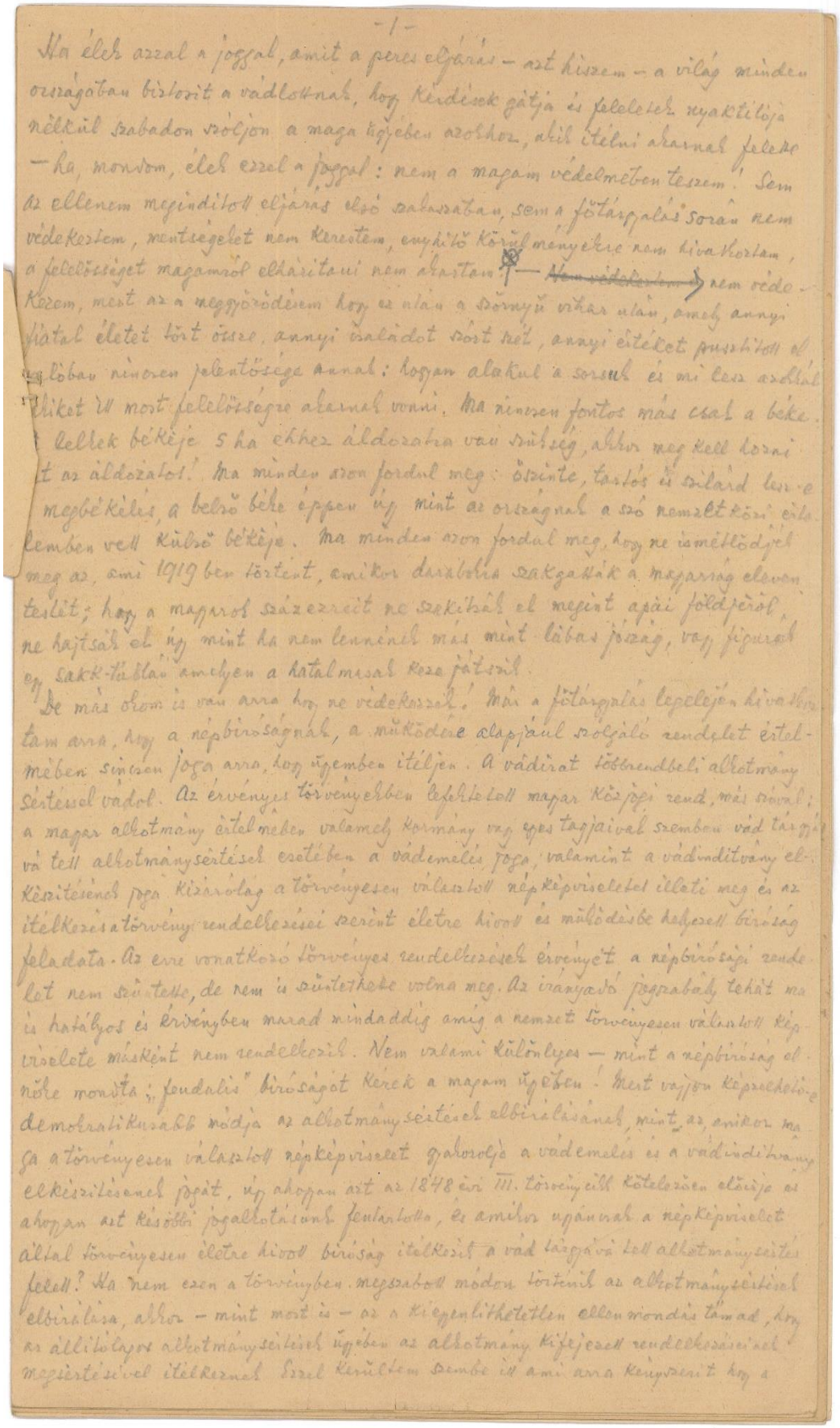

-1-

Ha élek azzal a joggal, amit a peres eljárás – azt hiszem – a világ minden országában biztosít a vádlottnak, hogy kérdések gátja és feleletek nyaktilója nélkül szabadon szóljon a maga ügyében azokhoz, akik ítélni akarnak felette – ha, mondom, élek ezzel a joggal: nem a magam védelmében teszem. Sem az ellenem megindított eljárás első szakaszában, sem a főtárgyalás során nem védekeztem, mentségeket nem kerestem, enyhítő körülményekre nem hivatkoztam, a felelősséget magamról elhárítani nem akartam. ~~Nem védekeztem~~ nem védekezem, mert az a meggyőződésem, hogy ez alatt a sötnyű vihar alatt, amely annyi fiatal életet tört össze, annyi családot szórt szét, annyi eszmét pusztított el, egyéni sorsom jelentősége annak: hogyan alakul a sorsuk és mi lesz azoknak, akiket ők most felelősségre akarnak vonni. Ma nincsen fontos más csak a béke. A lelkek békéje és ha ehhez áldozatra van szükség, akkor meg kell hozni ezt az áldozatot. Ma minden azon fordul meg: őszinte, tartós és szilárd lesz-e a megbékélés, a belső béke éppen úgy mint az országnak a szó nemzetközi értelmében vett külső békéje. Ma minden azon fordul meg, hogy ne ismétlődjék meg az, ami 1919-ben történt, amikor darabokra szakgatták a magyarság elevenjeit; hogy a magyarok százezreit ne szakítsák el megint apái földjéről, ne hajtsák el úgy mint ha nem lennének más mint lábas jószág, vagy figurák egy sakk-táblán amelyen a hatalmasak kedve játszik.

De más okom is van arra hogy ne védekezzek. Már a főtárgyalás legelején hivatkoztam arra, hogy a népbíróságnak, a működése alapjául szolgáló rendelet értelmében sincsen joga arra, hogy ügyemben ítéljen. A vádirat többrendbeli alkotmány sértéssel vádol. Az érvényes törvényekben lefektetett magyar közjogi rend, más szóval: a magyar alkotmány értelmében valamely kormány vagy egyes tagjaival szemben vád tárgyává tett alkotmánysértések esetében a védemelés joga, valamint a vádirat elkészítésének joga kizárólag a törvényesen választott népképviseletet illeti meg és az ítélkezés a törvény rendelkezései szerint életre hívott és működésbe helyezett bíróság feladata. Az erre vonatkozó törvényes rendelkezések érvényét a népbírósági rendelet nem szüntette, de nem is szüntethette volna meg. Az irányadó jogszabály, tehát ma is hatályos és érvényben marad mindaddig amíg a nemzet törvényesen választott képviselete másként nem rendelkezik. Nem valami különleges – mint a népbíróság előnöre mondta: „feudális" bíróságot kérek a magam ügyében. Mert vajon képzelhető-e demokratikusabb módja az alkotmánysértések elbírálásának, mint az, amikor maga a törvényesen választott népképviselet gyakorolja a védemelés és a vádirat elkészítésének jogát, úgy ahogyan azt az 1848 évi III. törvénycikk kötelezően előírja és ahogyan azt későbbi jogalkotásunk fenntartotta, és amikor ugyanaz a népképviselet által törvényesen életre hívott bíróság ítélkezik a vád tárgyává tett alkotmánysértés felett? Ha nem ezen a törvényben megszabott módon történik az alkotmánysértések elbírálása, akkor – mint most is – az a kiépíthetetlen ellenmondás támad, hogy az alkotmánysértések ügyében az alkotmány kifejezett rendelkezéseinek megsértésével ítélkeznek. Ezzel kerülhetem szembe ön ami arra kényszerít, hogy a

Bárdossy László elsőfokú tárgyalásán az utolsó szó jogán elmondott beszédének tervezete (Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár, Kézirattár, Naplók-visszaemlékezések-beszédek, 29. sz.)

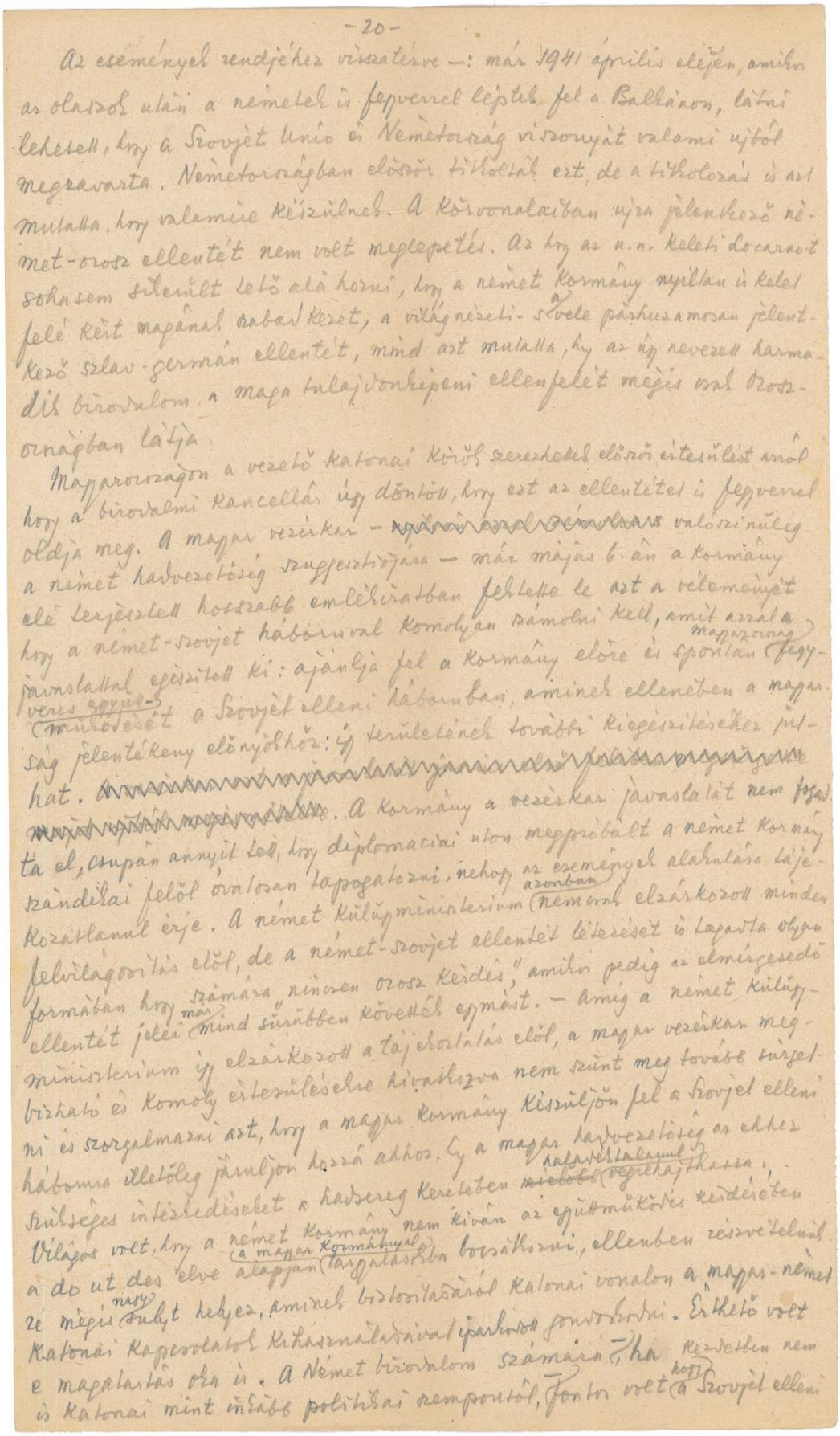

Bárdossy László elsőfokú tárgyalásán az utolsó szó jogán elmondott beszédének tervezete (Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár, Kézirattár, Naplók-visszaemlékezések-beszédek, 29. sz.)

Bárdossy László jegyzetei az utolsó szó jogán elmondani tervezett beszédéhez

Védőbeszéd 5. oldalának hátulján, áthúzva:

Kérdések Vay László részére

1.) Mit tud a négy jobboldali párt összefogására irányuló törekvésekről?

2.) Ki kért fel engem a közvetítésre?

3.) Kinyilatkoztam-e szóban és írásban, hogy ha az összefogás sikerül, abban szerepet és részt nem vállalok, mert ezt inkompatibilisnek tartom?

4.) Min hiúsultak meg a tárgyalások?

5.) Volt-e arról egyáltalán szó, hogy az összefogásba a Hungarista Pártot is belevonjuk?

6.) Kit ajánlottam az összefogás vezetőjének?

Védőbeszéd 6. oldalának hátulján, áthúzva:

Kérdések Lukács Béla részére

1.) Mit tud tanú úr a MÉP, az Erdélyi Párt, az Imrédy[341] és Pálffy párt[342] összefogására irányuló tárgyalások előzményeiről?

2.) Megerősíti-e azt, hogy a tárgyalásokon való közvetítésre tanú úr kért fel engem a MÉP nevében? Ennek érdekében személyes látogatást tett nálam Esső Sándor[343] társaságában.

3.) Mit válaszoltam? Kértem-e írásos felkérést valamennyi párttól, s nem mondtam-e, hogy csak a pártok egyetértő felkérése mellett vállalom a közvetítést?

4.) Az írásbeli felkérés vétele után mit választottam ugyancsak írásban? – Hangsúlyoztam-e, hogy az összefogás sikerül abban sem szerepet, sem részt nem vállalok?

---

[341] Imrédy-párt: utalás az Imrédy Béla által vezette szélsőjobboldali politikai formációra, a Magyar Megújulás Pártjára.

[342] Pálffy-párt: utalás a Pálffy Fidel vezette, 1941 szeptemberében újjáalakuló Magyar Nemzeti Szocialista Pártra.

[343] Lásd 31. jegyzet.

5.) Hogyan küldtem el a levelet? – Tudott-e annak tartalmáról ilyen módon Papp Sándor és az ő révén a párt Budapesten lévő tagjai is?
6.) Volt-e arról egyáltalában szó, hogy az összefogásba a Hungarista Pártot is bevonjuk?
7.) Megerősítheti-e tanú úr azt, hogy az összefogás célja a nemzeti erők egyesítése olyan politikai tényező kialakítására volt, amelyre támaszkodva a kormány tekintélye minden irányban elsősorban a németek felé megerősödik és a kormány így kívánságainak érvényt tud szerezni, mert arra hivatkozhat, hogy az országgyűlés túlnyomó többsége a kormány mögött áll.

Védőbeszéd 27. oldalának hátulján, áthúzva:

Kérdések Szálasi részére:
1.) Részt vett-e a Hungarista Párt és a négy jobboldali párt egységesítési tárgyalásain? Meghívta-e valaha a pártot a tárgyalásokon való részvételre?
2.) Találkoztunk-e tanú úrral azelőtt, mielőtt Brennbergbányán meglátogattam? Így igaz-e az, hogy előzetesen Tasnády N[agy] Andrással már találkoztunk volna?

Jegyzetek a védbeszéd mellett külön lapokon

Románia

1937. dec[ember] Goga Oct[avian] németbarát kormánya, ennek bukása után semifasiszta rendszer a király vezetése alatt.[344]

1939. március német–román gazdasági szerződés, amely R[omániá]nak úgyszólván egész gazdasági termelését N[émet] B[irodalom]nak szolgáltatta ki.[345]

1940 májusában ezt a szerződést még kibővítették.

[344] Szemifasiszta, félfasiszta. Utalás az 1938. február 10-én bevezetett román királyi diktatúrára.
[345] Lásd 273. jegyzet.

1940. júl[ius] 1. a román kormány osztentatíve[346] visszautasította az angol kormány garanciáját[347] és a német kormány kívánságára 10 nap múlva a Népszövetségből is kilépett,[348] majd a Balkán szövetségtől folyó kötelezettségeit is megszűntnek jelentette ki.

Londoni követ 1941. jan[uár] 28-án 1/pol. sz. a. kelt jelentésében azt írta „M[agyar]o[rszág] de facto ellenfelévé vált Angliának és ezzel eljátszotta minden jogát arra, hogy angol-amerikai győzelem esetén más elbírálásra számíthasson, mint Anglia nyílt ellenfelei."[349] Az intranzigens angol tényezők azt mondják, hogy Anglia győzelmének esetén a kontinens új rendjét Anglia hű szövetségesei: a csehek és a megszállott barátai: a románok jogos érdekeinek messzemenő figyelembevételével fogják megállapítani.

Bárczy vallomása

a jegyzőkönyveket[350] június végén bemutattam B[árdossy]nak.

„ugyancsak magánál tartotta B[árdossy] átstilizálás céljából az 1941. szept[ember] 13. min[iszter]tanácsi jegyzőkönyvet a Kormányzónak a német főhadiszálláson tett látogatásáról,[351] továbbá az 1941. nov[ember] 29-i m[iniszter]tan[ácsi] jegy[őkönyv]vet az antikom[intern] pakt[um] aláírásának 5. évfordulója alkalmából Berlinben tett látogatásról,[352]

---

[346] Tüntetően.
[347] 1940. július 1-én a román kormány lemondott a Nagy-Britannia és Franciaország által 1939. április 13-án adott, Románia határaira vonatkozó garanciáról.
[348] Lásd 274. jegyzet.
[349] Juhász, 1982: 833–843. (559. sz. dokumentum)
[350] A hivatkozott írásos vallomás eredeti szövege ismeretlen.
[351] 1941. szeptember 7-én Horthy, Bárdossy, valamint az újonnan kinevezett Honvéd Vezérkar főnöke, Szombathelyi Ferenc látogatást tett Hitler főhadiszállásán. A 10-ig tartó találkozón döntöttek a magyar megszálló csapatoknak a szovjet hadműveleti területre való kiküldéséről, valamint szóba került a Bánátra valamint a galíciai határsávra vonatkozó magyar területi igények is. Juhász, 1988: 272–274. A minisztertanácson elhangzottakról Hóman Bálintnak a Szálasi-perhez csatolt feljegyzéseiből van tudomásunk: BFL, XXV.1.a 293/1946. 7495–7499. Hóman Bálint 1941. szeptember 13-i feljegyzései.
[352] 1941. november 25-én Magyarország nevében Bárdossy aláírta az antikomintern paktum öt évvel való meghosszabbítását. Ezenk a látogatáson a németek megfogalmazták a gazdasági jellegű követeléseiket Magyarországgal szemben. Juhász, 1988: 276–277.; Ránki, 1983: 326–328. A minisztertanácson elhangzottakról

valamint az 1941. dec[ember] 15. tartott min[iszter]tan[ácsi] jegyzőkönyvet M[agyar]o[rszág] és az USA között a dipl[omáciai] állapot(?) megszakításáról. (ezeket is június végén mutatta be?) Ezen legutóbb említett jegyzőkönyv több vitám volt B[árdossy]val, mert én állítottam, hogy a min[iszter]tan[ács] csak a dipl[omáciai] viszonyt szakította meg. Ezeket csak 1942. márc[ius] 10. után vettem kézhez."

„Megállapítottam, hogy bár B[árdossy] részletekben stiláris változtatásokat eszközölt, pár új mondatot hozzáírt, egyes minisztertársai hozzászólását kihagyta, a lényegen azonban nem változtatott." B[árczy] gépiratos vallomásán 11. oldalon 2. bekezdés 24. sor.

14. oldalon. Kristóffy panaszkodott, hogy teljesen tájékozatlanul hagytam. Jún[ius] 15-én jelentette, hogy a német követség hölgytagjai már elhagyták Moszkvát. Erre válaszul csak azt kapta, hogy megítélésére kell bíznom, hogy mikor tartja szükségesnek, illetve alkalmasnak hazairányítását. Jún[ius] 18. „semmi bizonyosat nem tudunk."

Bárczy István írásos vallomásában négy helyen szögezi le, hogy lényegen változtatás nem történt.
1.) a vallomás 11. old. 2. bekezdés 24. sor
„megállapítottam, hogy B[árdossy] a lényegen nem változtatott."
2.) a vallomás 44. old. 3. bekezdés 15. sor
„megállapítható, hogy B[árdossy] a lényegen nem változtatott"
3.) a vallomás 46. old. 16. sor
„ahol Keresztes-F[ischer] F[erenc] szájába adja B[árdossy] a lényegen nem változtatott és egy min[iszter]elnöknek jogában van rövidebbre összevonni a min[iszter]tan[ács]on elhangzottakat és az ő elnöklete alatt megtartott min[iszter]tan[ácsi] jegy[zőkönyv]en nem lényegbevágó változtatásokat és kihagyásokat eszközölni."

Hóman Bálintnak a Szálasi-perhez csatolt feljegyzéseiből van tudomásunk: BFL, XXV.1.a 293/1946. 7500–7501. Hóman Bálint 1941. november 29-i feljegyzései.

4) a vallomás 67. old. alulról számozott 5. sorban
„miután B[árdossy] a lényegen nem változtatott”

A Délvidék felszabadítására irányuló katonai akció megindításánál nem az volt a döntő, hogy „kívülről vagy belülről” nehezedett-e nyomás a kormányra, mint az indoklás 62. oldala írja, az indíték az a mindnyájunkat eltöltő belső érzés volt, hogy a Délvidéken élő félmillió magyar sorsa számunkra nemcsak nem lehet közömbös, hogy nemcsak ölbe tett kézzel nem nézhetjük, mi lesz ezzel a magyarsággal, hanem igenis elérkezett az ideje annak, hogy ezt a magyarságot a magyar állam keretébe visszavezessék.
Az indoklás azokat a megállapításokat fordítja ellenem, amelyeket én az ellenzék kívánságainak leszerelésére alkalmaztam: pl. hogy N[émet]o[rszág] bennünket tágabb gazdasági szolgálatokra akart igénybe venni, hogy Németország a Galíciába visszaküldött nem magyar származású zsidók átküldését átmenetileg már maga is sokallta.

Hiszen az egyik oldalon megnyilvánult[353] figyelmeztetésekkel a másik oldalról nyilv[ánult] ellenkező értelmi óvások és értesülések állottak szemen.

Az 1941. jún[ius] 26. készült feljegyzés
4. old. 28 sorában
5. old. 8. sorában.
lásd 6. old. 1. sor!
6. old. 25. sor!
6. old. 28. sor
7. old. 1. sor felett

vajon akármilyen tekintélyes magyar személyek és külföldi tényezők figyelmeztetése

[353] Eredetileg: „*érvényesített*”.

vajon az a tény, hogy valaki egyes t[ekin]t[élyes] m[agyar] sz[emélyek] és külf[öldi] tény[ezők]től figyelmeztetést kapott arra jogossá teszi-e[354] jóhiszeműségének megtagadását?

elegendő és jogos

annak vizsgálata nélkül, hogy mi volt a meggyőződése,[355] milyen célokat akart megvalósítani, milyen veszélyeket elhárítani, erre nézve milyen hiteles adatok állottak rendelkezésre, s hogy ebben a tekintetben más oldalról és más értelemben mily figyelmeztetések

vajon azon az alapon, hogy valakit egyes bármilyen tekintélyes m[agyar] sz[emélyek] és kül[földi] tényezők figyelmeztettek

a cselekvésre kötelezett jóhiszeműséget, akinek cselekednie kellett, meg lehet-e tagadni, vagy akár azt kétségbe lehet-e vonni azon az alapon, hogy az illetőtől meg lehet-e tagadni

Kézzel írt jegyzetek.

Jelzet: Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár, Kézirattár,

Naplók-visszaemlékezések-beszédek, 29. sz.

[354] Eredetileg: „*elegendő alap-e*”

[355] Az alábbi rész kihúzva: „*annak akinek cselekednie kellett*”

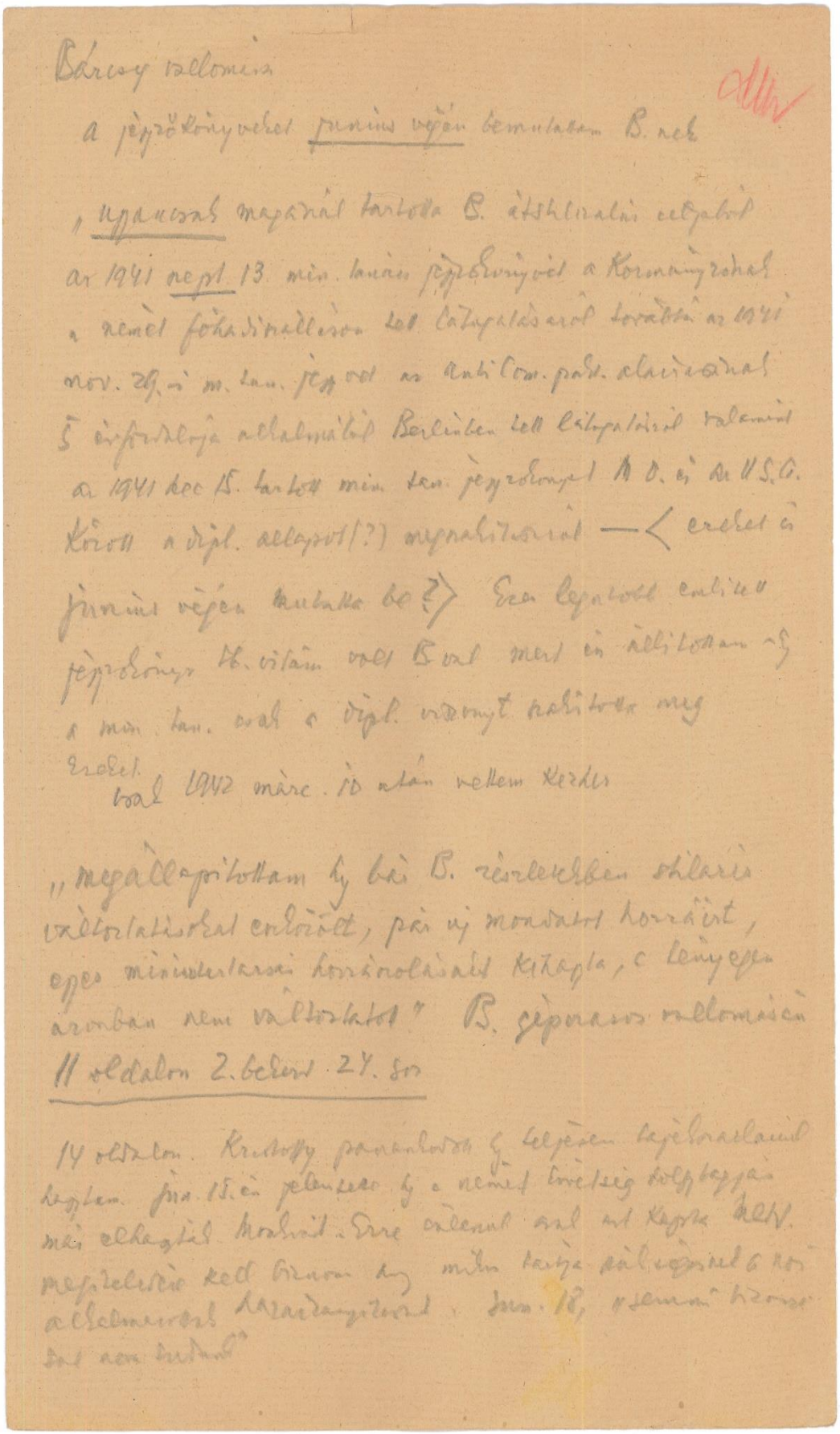

Bárdossy László az utolsó szó jogán elmondani tervezett beszédéhez készített jegyzeteinek egyik oldala (Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár, Kézirattár, Naplók-visszaemlékezések-beszédek, 29. sz.)

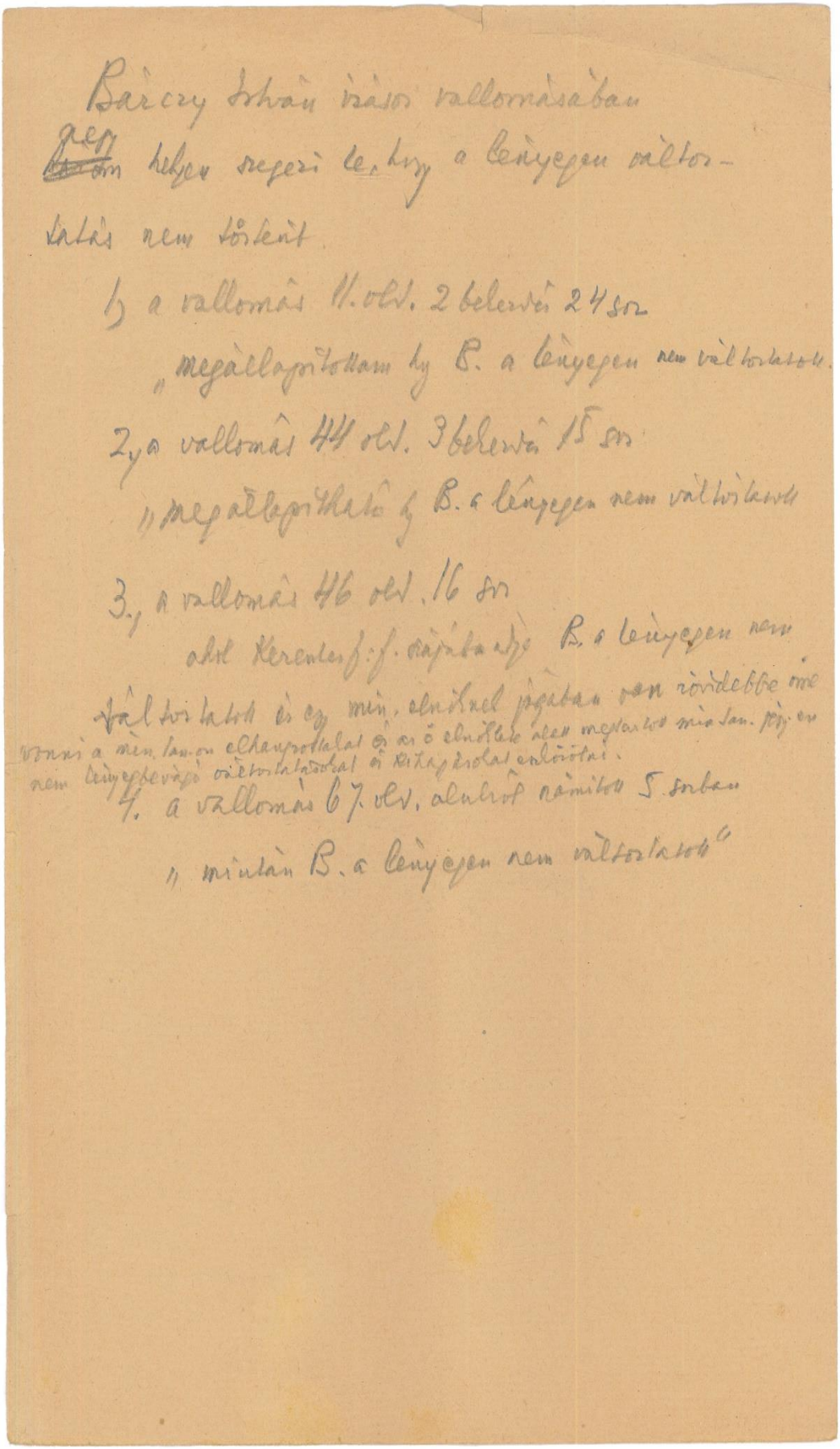

Bárdossy László az utolsó szó jogán elmondani tervezett beszédéhez készített jegyzeteinek egyik oldala (Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár, Kézirattár, Naplók-visszaemlékezések-beszédek, 29. sz.)

BÁRDOSSY LÁSZLÓ KIVÉGZÉSÉVEL KAPCSOLATOS LEVELEK

1. Werner Alajos levele Géfin Gyulának

Szeretve tisztelt drága jó Rektor Úr![356]

Boldogult B[árdossy] L[ászló]val kapcsolatban utolsó eseményeket bizonyára méltóztatnak tudni az újságokból.– A magam részéről még egyszer nagyon köszönöm Rektor Úrnak, hogy figyelmemet fel tetszett hívni és lökést tetszett adni, hogy fölkínáljam magamat a kegyelem szolgálatára, s talán szabad reménylenem, hogy nem hiába, s talán el szabad imádkoznom Szent Pállal: „Gratia eius in me vacua non fuit".[357]

A sok szándékos és véletlen, jóindulatú vagy rosszindulatú hírlapírói tudatlanságok vagy tévedések ellensúlyozására és mindnyájunk épülésére röviden csak a következőket jelzem, míg egyszer személyesen és élőszóval is el nem mondhatom.

Az utolsó este 8 órától másnap reggel 1/2 9-ig, a haláláig én voltam vele. Este szentírást olvastatott fel magának, az ő kívánsága szerint a Hegyi beszédet, a Kor. 13-at, a szeretet himnuszát s végül Jób könyvének utolsó harmadát. A Gondviselésben és Isten akaratában a vértanúkat és szenteket jellemző keresztény fölénnyel és mosolygós lélekkel nyugodott meg.– Még késő esti órában (3/4 11-kor) megáldoztattam, azután nyugodtan és jóízűen aludt reggel 6 óráig.– 7-kor elbúcsúzott hozzátartozóitól, akik ekkor bejöttek, fél 8-tól ismét egyedül voltunk fél 9 óráig. Közben sok mindenről beszélgettünk, nem mulasztotta üdvözletét küldeni Szombathelynek, Sándor püspök úrnak[358] és főként Rektor Úrnak, akit sok-sok szeretettel emlegetett és üdvözöltet.– Elkísértem a vesztőhelyre is. Ott is a legnagyobb lelki nyugalommal és fölénnyel viselkedett. Áhítattal, szeretettel megcsókolta

[356] Géfin Gyula.
[357] Hozzám való kegyelme nem lett hiábavaló. 1Kor 15.10.
[358] Kovács Sándor (Kecskemét, 1893. június 11. – Budapest, 1972. december 24.). 1944 és 1972 között szombathelyi megyéspüspök.

a keresztet, melyet én nyújtotta neki és félhangosan mondta „Jézusom, irgalom." Ezután kiáltotta érces, harsány hangon úgy, hogy az egész tömeg mértette „Istenem szabadítsd meg Magyarországot ezektől a banditáktól". Ezután dördült el négy csőből a halálos lövés, ő keresztel a kezében esett össze, a kereszt mellére hullt, én pedig ott térdepeltem mellette.

Hozzátartozói kérésére hétfőn, (jan[uár] 14.) nekem kellett volna eltemetnem egyszerűen és feltűnés nélkül. De már szombaton megtudtuk, hogy holttestét „ismeretlen tettesek" ellopták, a fogház elöljárósága megtagad minden tájékoztatást, illetve „nem tud semmit". A hozzátartozók pro forma megteszik a feljelentést az igazságügy minisztériumban, persze mint tudják is eredmény nélkül.– Így hát csak szentmisét mondtam el érte itt a Regnumban.–[359] Íme alig hunyta le szemét, már is félnek tőle.– Felesége elég rossz lelki állapotban van, párszor már az őrület határán.– A Sacré Coeur[360] vállalta fölfogadását, a ciszterek pedig az anya ellátását.[361] A probléma most már csak az odaszállítása.

Nálam van B[árdossy] búcsúlevele édesanyjához és nővéréhez,[362] kért, hogy juttassam el Rektor Úrnak, talán módját ejti annak, hogy kijusson Burgenlandba, ahol ők tartózkodnak. Anyósa egy-két sor kíséretében egy borítékba tette és Gothárd Sándornak címezte,[363] állítólag ő tudja a pontos címet. Arra kérem Rektor Urat, ha papjai közül valaki Pestre jön, adjon neki utasítást, hogy keressen fel engem és vegye át tőlem a levelet. Rektor Úr bizonyára módját fogja találni, hogy akár Gotthárdon

[359] Az egykori Regnum Marianum templom a Városligetben, a mai Dózsa György út mentén. Az 1930-ban épített templomot 1951-ben a Felvonulási tér kialakítása miatt lebontották.
[360] Szent Szív Társasága.
[361] Bárdossy feleségének, Braun Mariettának az édesanyja, szentgyörgyi Horváth Margit (Kőszeg, 1870. január 28. – Budapest, 1952. május 24.).
[362] Az édesanyja Zarka Gizella (Veszprém, 1867. április 6. – ?), nővére Matuska Péterné Bárdossy Margit (Szombathely, 1889. március 4. – Hyères, Franciaország, 1978. január 21.)
[363] Valószínűleg elírás, minden bizonnyal Gothárd Istvánról (Herény, 1869. április 24. – Szombathely, 1948. október 21.) van szó, a neves tudósok, Gothárd Jenő és Gothárd Sándor testvéréről. Gothárd felesége Bárdossy Ilona (Szombathely, 1896. augusztus 17. – ?, 1986. március 20.) volt, Bárdossy László unokahúga.

keresztül, akár más úton-módon biztosan eljusson rendeltetési helyére. B[árdossy] kérése szerint postára ne bízzuk.

Kérem Rektor Úr tolmácsolja Püspök Úr Őexelenciájának B[árdossy] üdvözletét.

Az egész ügyet pedig, főleg a lelki vonatkozást, nagyon buzgó imáikban, szentmiséikbe és mementóikba ajánlom, és szabad legyen éppen evvel kapcsolatban a magam számára is, és lelki támogatást kérnem. Bár hálás vagyok az isteni Gondviselésnek, hogy éppen én lehettem ott egy hős és vértanú halálánál, de érzem a súlyát is. De én is bízom Jézus szentséges és irgalmas Szívében.

Szabad legyen még azt kérnem, hogy mindaz, amit itt írtam, nem a nyilvánosságra szántam. Reméljük, lesz idő, amikor Szombathely nagy fiának utolsó óráit is méltó keretben tárulhatnak polgártársai elé.

Alkalomadtán kérnék utólag egy 1945-ös direktóriumnak utolsó lapját „Die in Domino Defuncti" anno 1944. Bár mindjárt el szoktam végezni, van egy-két ismeretlen eset, ezt szeretném kontrollálni.

Remélem vízkereszti levelemet is meg méltóztatott kapni.– Kispapokat, elöljárókat és az összes ismerősömet szívből köszöntöm. Rektor Urat hálás szeretettel és tisztelő kézcsókkal üdvözli

Luigi

Géppel írt levélmásolat.
Jelzet: Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár, Kézirattár,
Naplók-visszaemlékezések-beszédek, 29. sz.

2. Bárdossy László édesanyjának írt búcsúlevele, 1946. január 9.

Édes jó Anyám! Íme fájdalmat okozok szegény, jó szívednek, de Isten látja lelkemet, nem tehetek róla! De ez a fájdalom mégis rajtam keresztül súlyt Rád, bocsáss hát meg érte, amint bocsáss meg kérlek azért, ha valaha gyöngédtelen, türelmetlen voltam Hozzád. Nagy-nagy szeretetem Hozzád édes Angyalom sohasem változott, sohasem csorbult. Úgy őriztem tisztán, kicsiny, alig eszmélő gyermekkorom óta – és viszem magammal.

És viszem magammal drága kincsként a Te édes, jóságos szeretetedet. Táplált, védett, segített, elborított, velem volt minden bajomban, örömömben. Életem eleme volt. Nincs szó és nincs mód, amely köszönetet és hálát ki tudná fejezni érte.

Akkor volt nehéz búcsúzni, amikor utoljára láttalak édes, jó Anyám. A gyorsan induló autó akkor megkönnyítette a válást, de ki gondolta volna, hogy ez volt az utolsó alkalom, amikor jóságos kezedet megcsókolhattam, édes arcodat láthattam.

Most tán könnyebb a búcsúzás. Az én életem összekavarodott, összekuszálódott, így, ahogyan most élek, nem volna értelme tovább. Az elmenés nem nehéz, mert tiszta szívvel és nyugodt lelkiismerettel megyek. Tudom: a Legfőbb Bíró látja, hogy jót akartam és azt a jót, amit el akartam érni: a nemzet védelmét, legnagyobb részt sikerült biztosítani. De most ennek helye nincs. Nincs szükségem magyarázkodásra, legkevésbé mentegetőzésre. Azt tettem, amit legjobb akarattal, legjobb szándékkal tehettem.

Téged azonban arra kérlek édes jó Anyám, ne haragudj azokra, akik most végeznek velem. Az indulat és gyűlölködés vakká és esztelenné tesz. Talán így a legjobb, hogy a gyűlölködés szédületéből magukhoz térjenek. Valami kicsit talán ez is segíthet ezen a szerencsétlen nemzeten.

Most még egyszer köszönök mindent: szeretetet, jóságot, ezer gondoskodást. Odaát majd látjuk egymást, ez erősít, ez tesz nyugodttá. A jó Isten segítsen, védjen, védje egészségedet, életedet, hogy Bábussal

együtt, egymást támogatva tudjátok elviselni ezt a szörnyű életet.– Jó kezedet ezerszer csókolja és az utolsó pillanatban is el nem múló szeretettel gondol Rád

Laci

Géppen írt levélmásolat.

Jelzet: Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár, Kézirattár, Naplók-visszaemlékezések-beszédek, 29. sz.

3. Bárdossy László búcsúlevele nővérének, 1946. január 9.

Babukán, édes kedves! Tudod, hogy mennyire szeretlek amióta csak, mint pici csöppséget először megláttalak. S a Te szereteted olyan volt nekem, mint a napsugár: világított és melegített.

Amit sok minden jóságod mellett legjobban köszönök Neked: hogy Édesanyánkat annyi szeretettel ápolod, helyettem is, hiszen ez nekem is kötelességem lett volna.

De köszönök Neked mindent, hogy voltál öröm, kedvesség, kötelességtudás és mindenekfelett szeretet. Ezt a sok szépet mind viszem magammal. Segítsd át Édesanyánkat most is a fájdalmon, ami éri, olyan bátran, annyi erővel és szeretettel, mint ahogyan mindig éltél. Így kell élni tovább, mert szégyenre nincs ok. Kezeidet, arcodat csókolom igen szerető hálás

Lacid

Géppel írt levélmásolat.
Jelzet: Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár, Kézirattár,
Naplók-visszaemlékezések-beszédek, 29. sz.

4. Bárdossy Lászlóné beszámolója férje kivégzéséről, 1946. február 21.

Február 21-én

Kedves Lulu és Gizi![364]

Bizonyára már régen vártatok valami értesítést tőlem, de tudjátok, beteg voltam és csak most vagyok annyira, hogy fel-felkelek naponta pár órára és a hozzám ért különböző leveleket is csak most nemrégen adták ide nekem, köztük a Ti kedves leveleteket is, valamint azokat az értesítéseket, amit közben küldtek. Azután megkaptam Baba[365] hozzám írt levelét, amit postán küldött, és amelyben azt írja, hogy Tőletek tudta meg azt a tragédiát, ami történt, de nem bírja elhinni, és hogy én postafordultával írjam meg neki, mi is történt. Ezzel nagy bajban vagyok, mert valahogy nincsen nagy bizalmam abban, hogy az innen írt levelek is megérkeznek oda, valamint cenzúrán is átmennek, – azt hiszem jobb lesz, ha Nektek írok meg annyit, amennyit így levélben lehet, és Ti aztán, ha Papa[366] megint egyszer bemegy Szombathelyre, odaadjátok neki is levelemet.

Hogy mit is írjak, – magam sem tudom. Addig úgy is tudtok mindent, ami addig történt, amíg Andris[367] Szombathelyre nem érkezett. Azután folyt tovább minden egyformán, csak legfeljebb, ahogy Ausztriából mind többen és többen érkeztek, fokozatosan romlott a bánásmód, az ellátás és főképp a látogatási lehetőség. Egy idő múlva már csak vasárnaponként lehetett bemennem, és akkor is csak tíz perc időt hagytak az együttlétre. A cellákban is zsúfolásig megtelt minden hely, László egy egyszemélyes cellában volt harmadmagával, úgyhogy megmozdulni sem tudtak, mert a három fekhely teljesen betöltötte a kis helyiséget. A lakótársaival nagyon jól meg volt – Szakváry és Kolozsváry-

[364] Bárdossy unokahúga, Gothárd Istvánné Bárdossy Ilona, valamint Bárdossy édesanyja, Zarka Gizella. Lásd 362. és 363. jegyzet.
[365] Bárdossy László nővérét, Bárdossy Margitot becézték így.
[366] Nem sikerült beazonosítani. Braun Marietta édesapja már 1931-ben elhunyt.
[367] Gombár András (Budapest, 1919. szeptember 5. – Rio de Janeiro, 1991. február 21.), Braun Marietta első házasságából, Gombár Tivadartól (Alsómislye, 1883. május 12. – Tiszakürt, 1951. november 4.) született fia.

Borcsa – dicsérte őket, hogy kellemesek és jó idegzetűek, de amennyire beszédjéből kivettem, az volt a benyomásom, hogy Ő tartotta bennük a lelket. Egy idő múlva ki tudtam járni, hogy minden nap vihettem be neki élelmet – meleget – és azonkívül vasárnaponként egy-egy nagy csomagot még, amire azért is szükség volt, mert lakótársainak nem volt semmije, és gondolhatjátok, hogy László mindent hűségesen megosztott velük. Takarókat és pokrócokat is sikerült szereznem, úgyhogy azt hiszem a hidegtől sem szenvedett sokat szegényke. Ami a barátjait illeti, arról jobb nem beszélni, de hiszen tudjátok, hogy micsoda gyávaság uralkodik ebben az országban. Még Zarkáék[368] is, akik igazán közeli hozzátartozói, és úgy féltek, hogy Lenkén[369] kívül, aki nagyon helyes és rendes volt, be sem mentek meglátogatni, sőt a végén elbúcsúzni sem. Szóval mindenki távol tartotta magát amennyire csak lehetett és segítséget sehonnan sem kaptam, kivéve olyanoktól, akikre végleg nem számítottam. Például egy Veszprém megyei földbirtokostól, aki egyszer látta és dacára annak, hogy súlyos bélrákban fekszik, halálos ágyából kelt fel nem egyszer, hogy közbenjárjon, fenyegetőzzön, revolverezzen az érdekében – persze minden eredmény nélkül.

Az ügyvédekkel rengeteg bajom volt, az első, Baránd,[370] rettenetesen gyáva volt, de mire tudtam egy másikat keríteni, aki több bátorsággal vitte volna az ügyeket, megjött az új rendelet, hogy nem lehet magánvédővel dolgozni, csak kirendelt védővel. Erre persze vissza kellett mondani az embernek, a réginek pedig éppen akkor halt meg tragikus körülmények között a fia – hasba lőtték a vetkőztetők – amikor a feljebbviteli [sic!] tárgyalást kitűzték. A tárgyalás napján volt a fiú temetése, és mondanom sem kell ugye, hogy semmiféle közbenjárás és kérés ellenére sem akarták a tárgyalást még csak pár nappal sem kitolni. A tárgyalásról írtak át az ügyvédi kamarába, hogy rendeljenek ki új védőt

[368] A felsőőri Zarka családra utal. Bárdossy édesanyja Zarka Gizella (Veszprém, 1867. április 6. – ?).
[369] Zarka Lenke (Budapest, 1915. május 2. – ?) Zarka Elemér, Bárdossy anyai nagybátyjának lánya.
[370] Valószínűleg Berend Béla.

és bizonyos várakozás után át is küldtek egy embert, de ez sem maradt meg, mert mint kiderült, ő az ügyvédi kamara főtitkára volt és nem ért rá védeni, hanem ott a nézők közül fogott egy másik ügyvédet, aki szívesen vállalta a védelmet. Ezzel a kis kopott zsidóval azonban nem jól jártak, mert a körülményekhez képest igen gerincesen és bátran látta el hivatalát.[371] Gondolhatjátok azonban, hogy mindez milyen izgalmakkal járt, hiszen én például még akkor azt hittem – ha már kezdtem is benne kételkedni –, hogy a per kimenetelén változtathat az, amit a védelem érdekében felhoznak, és ez a kis ügyvéd végleg nem tudott semmi előzményről. Ennek a pernek a folyamán alaposan meggyőződtünk arról, hogy ha Keresztelő Sz[ent] János látta volna el a védői tisztet, az sem változtatott volna az ítéleten.

László ezen a tárgyaláson is éppúgy, mint az elsőn, a legnyugodtabb volt és az utolsó napon egy három órás vitaszerű beszédben cáfolta az ítélet indoklás különböző tévedéseit és hibáit. Sokszor hallottam őt beszélni és főképp vitatkozni – hiszen ez volt mindig az ő legbriliánsabb tehetsége – de sohasem hallottam még ilyen szellemesnek és sziporkázónak, mint akkor. Három óra hosszú idő, de még az ellenséges bírák is megbűvölve hallgatták és a hallgatók közül senki sem volt, aki kifáradt volna. Persze az ítélet maradt a régi, csak legfeljebb az indoklást fogalmazták másképpen. Ezek alatt a tárgyalási napok alatt nagyon sokat lehettünk együtt, hosszú szünetek voltak, amelyek alatt együtt lehettünk, sőt az is előfordult, hogy a tárgyalás után három óra hosszat ott felejtették és ezalatt persze együtt maradtunk – mert a fogházőrök rendesen

[371] A fentiekben Braun Marietta – valószínűleg labilis mentális állapota miatt – több eseményt összekever. Az elsőfokú tárgyaláson Bárdossy kirendelt védője (a népbíróságokon csak kirendelt védő működhetett, magánvédő nem) a valóban izraelita Berend Béla volt, aki lelkiismeretesen végezte feladatát. Berend 19 éves fiát azonban december 16-án hasba lőtték, melybe belehalt, így a másodfokú tárgyaláson már nem vállalta a védelmet. Ekkor a kirendelt védő dr. Hubert Gusztáv lett, a Budapesti Ügyvédi Kamara főtitkára (bár az első hírek még Révész Józsefről szóltak). Sajnos a források hiánya miatt, azt nem tudjuk, hogy ő milyen módon végezte el feladatát.
Holnap tárgyalja Bárdossy bűnügyét a Népbíróságok Országos Tanácsa. *Világosság*, 1945. december 20., 4.; Ma tárgyalja a NOT Bárdossy bűnügyét. *Világosság*, 1945. december 21., 3.

viselkedtek és Lászlót nagyon szerették. Sőt minden alkalommal haza is kísérhettem, illetve a fogházig, még úgyis volt, hogy karon fogva mehettünk – persze, ha a fogházőr gyávább volt, akkor az egy lépésnyi távolságot be kellett tartani, hogy úgy nézzen ki adott esetben, mintha nem együtt mennénk. Ez nagy vigasztalás volt mindkettőnk számára – hiszen az utolsó hónapokban gyakran mondta szegénykém, hogy már csak azokért a vasárnapi tízpercekért van értelme az életének.

Ezután a második ítélet után jött aztán a legléleköl̋bb idő – lesz-e kegyelem vagy ezt sem adják meg. Én már addig és persze ezután még fokozottabban jártam az emberek nyakára, sok-sok órát töltöttem előszobázással a kommunista pártban, mondanom kell talán, hogy minden eredmény nélkül, sem Rákosihoz, sem Rajkhoz bejutni nem tudtam. Ezektől eltekintve azonban majdnem mindenüvé sikerült bejutnom – szerencsém az volt, hogy a titkárok rendesen imádták Lászlót és mindent megtettek, hogy ne legyen elutasításban részem. Ezeknél a közbenjárásoknál volt, aki megígérte közbenjárását, volt akinél az volt az érzésem, mintha egy sziklafallal állnék szemben, de akárhogy is volt, mindig meg volt lelkem mélyén az az érzés, hogy bármennyit járok is, bárkivel beszélek is – minden hiába. De persze az ilyesmit az ember nem akar még önmagának sem bevallani. Akkor aztán jött az a rettenetes nap, amikor megtudtam, hogy a kegyelmet is elutasították, mégpedig a halálnem módját sem változtatták meg. Persze azonnal lementem a fogházba és egy jobb lelkű ügyész adott is engedélyt a látogatásra, de ezt azt hiszem nem is annyira jólelkűségből tették, mint – ahogy utóbb kiderült – abból a célból, hogy velem mondassák meg Lászlónak, hogy a kegyelmi kérvényt elutasították. Képzelhetitek, hogy ez milyen rémes volt nekem és mégis vállalnom kellett, már csak azért is, [hogy] átadjak neki mindent, ami ahhoz volt szükséges, hogy – ha ő is úgy látja helyesnek – saját elhatározásából váljon meg az élettől. Ő azonban rögtön akkor azt mondta, hogy úgy érzi, többet segít hazájának, ha aláveti magát az ítélet végrehajtásának.

Ekkor még két nap volt hátra – halála előtti napon majdnem az egész délutánt vele tölthettem és halála reggelén is megengedték, hogy fél hétre bemenjek – akkor is majdnem végig, 8 óra utánig maradhattam.

Még az előző délután bejött hozzá a pap, Werner Atya, aki már előzőleg is bennjárt nála és meggyóntatta, – állítólag Géfin küldte Lászlóhoz, kérlek, kérdezzétek meg Géfint, vajon ez tényleg így volt-e – erre azért volna szükség, hogy tudjuk, vajon teljesen meg lehet benne bízni, és mindent el lehet-e hinni, amit a legutolsó útról mond? – És az utolsó éjjelt vele töltötte. László mielőtt lefeküdt volna felolvastatta vele Jób siralmait, mégpedig 29–40 versig, aztán fél 11-kor elaludt és reggel hatig nyugodtan aludt, amíg Werner Atya virrasztott mellette. Mikor én beértem, éppen mosakodott, segítettem neki az öltözésnél, reggelit adtam neki, még egy kicsit együtt lehettünk és akkor jött az a rémes perc, amikor megmondták, hogy most már búcsút kell vennünk egymástól. Ő akkor búcsút mondott azoknak, akik velem együtt bementek hozzá – nem voltunk sokan – mostohaanyám,[372] Iván unokafivérem[373] és Molnár Matyi,[374] azután mi ketten is elbúcsúztunk és akkor el kellett mennünk.

A halálnemet mégis meg kellett változtatniuk az utolsó percben, mert a hóhérok nem vállalták, mihelyt megtudták, kiről van szó, de a kirendelt katonaság sem volt hajlandó a parancsot teljesíteni, ekkor a fogházőrök közül próbáltak önkéntes jelentkezés alapján négyet kiválasztani, de ezek közül sem jelentkezett senki, úgyhogy végül is négy „deportáltat" öltöztettek be fogházőrnek – ezek aztán vállalták. Illetve ezek közül is az egyik a levegőbe lőtt. Halála Werner Atya szerint azonnal bekövetkezett, három golyót kapott a szíve fölé, amelyek a szív működését azonnal megállították.

Annyi volt az egész, hogy hátraesett, kezében lévő feszület ráesett a sebére, a kezei kinyíltak, de az orvos szerint ez már csak reflexmozdulat volt. Werner Atya ott térdepelt mellette, amíg az egybegyűlt csőcselék el nem hagyta az udvart – Ezek között ugyanis a felháborodás nagy volt az

[372] Bezerédj Mária (Veszprém, 1884. május 22. – Budapest, 1958. március 29.).
[373] Braun Iván (Budapest, 1898. május 22. – Budapest, 1972. szeptember 16.).
[374] Nem sikerült beazonosítani.

utolsó szavai[375] miatt – és ameddig koporsóba nem tették. Megígérték, hogy a holttestét kiadják, de bizony szegénynek még a holttestét is ellopták, mai napig sem tudjuk, hol van. Amikor a temetésnek kellett volna lennie – hétfőn – rengeteg gyűlt össze a Kerepesi temetőben, főleg kisemberek, egy-két szál virággal, csak aztán amikor megtudták, hogy nem lesz temetés és miért, Gömbös Gyula sírjára tették le a virágokat, úgyhogy rövidesen virágos kertté változott az a sír.[376]

Az egyik újságban az is állt, hogy utolsó kívánsága az volt, hogy Szombathelyen temessék el, de azt hiszem ezt már azért írták, hogy itt Pesten ne keressék a sírját, mert semmi ilyesmit utolsó akaratként nem mondott. Abban a mesében, hogy holttestét Szombathelyre szállították és ott titokban éjjel betették a koporsót a kriptába, sajnos nem tudok hinni, legalábbis addig nem, amíg mód nincs arra, hogy a kriptát felnyissák. Nem olyannak ismertem meg őket – akik ebben a tragédiában részt vállaltak – mint akik ilyesmit csináljanak. Van ennél egy sokkal valószínűbb lehetőség – mihelyt annyira leszek egészségileg, megpróbálok utánajárni.

Ez lenne a tragédiának a materiális oldala, most azonban azt szeretném Nektek megírni, hogy milyen nagyszerű és bátor volt László az egész idő alatt. Ő, aki egész életében egy inkább ideges természetű ember volt, fogsága alatt és leginkább fogsága vége felé, teljesen megváltozott. Ebből a szempontból maga volt a nyugalom, kiegyensúlyozottság és derű. Minden megpróbáltatást egyforma nyugalommal viselt annak dacára, hogy – úgy érzem – mindig tudta, hogy mi fog keletkezni. Isten csodálatos kegyelme adta-e hozzá az erőt? Mindenesetre azt a történelmi szerepet, amelyet viselnie és vállalnia jellett, azzal a hősiességgel vállalta, amelyet az utókor elvár a történelem nagy embereitől. Nekem azonban sokszor kísérteties volt az a derű, ami belőle kisugárzott. Mikor meg kellett neki mondanom, hogy a kegyelmi kérvényt elutasították, még a szeme sem rebbent meg, csak annyit mondott: „Jó, hogy vége van

[375] Istenem szabadítsd meg Magyarországot ezektől a banditáktól. Vö. Werner Alajos levelével.

[376] Ebben motiválhatta a gyászolókat Bárdossy és Gömbös rokonsága. Lásd Bárdossy László életrajzát a névjegyzékben.

a bizonytalanságnak." Ezután aztán ez a belső derű és kiegyensúlyozottság még csak fokozódott benne, az utolsó reggel is teljesen úgy viselkedett, mintha csak a hivatalba kellene mennie – még úgyse, mintha egy hosszabb utazásra készülne. Werner Atya azt mondta, hogy boldog és büszke, hogy egy hős és szent mellett lehetett. Nekem is mindig az volt az érzésem, hogy több mint bátor – hiszen, hogy bátor, azt mindig tudtam, de ez több volt annál, amit bátorságnak lehet nevezni. És amellett mindig keserűség nélkül beszélt mindenről, állandóan érdeklődött mindenki után, mondhatom, rengeteget kellett összehazudoznom, hogy megkíméljem néhány csalódástól. De nem lett volna értelme, hogy mindenkiről őszintén megmondjam az igazat, ugye? Sokat olvasott, szerencsére könyveket be tudtam neki juttatni, cellatársait pedig angolra tanította. Azzal a gondolattal is foglalkozott, hogy Shakespeare királyi drámái közül magyarra fordít maga egyet, de erre már nem került a sor. Viselkedésében végig megmaradt annak, ami volt, úrnak és nyugalmazott miniszterelnöknek, ezt a fogházőrök magaviseletén lehetett a legjobban észrevenni, akik a többi letartóztatottal szemtelenek, sőt gorombák voltak – ez volt az utasításuk is – de Lászlót önkéntelenül is „kegyelmes urazták". A vasárnapi látogatásnál igyekeztek az időt elhúzni, kerestek nekünk egy olyan helyet, ahol abban a nagy közös látogatási teremben lehetőleg zavartalanul beszélhettünk és mindig úgy tette, mintha nem vennék észre, amikor valamit odacsempészek Lászlónak – hiszen jóformán a mindent úgy kellett becsempészni, mert az átadás a legtöbb dolognál tilos volt.

Velem végig angyalian jó volt, hálás minden apróságért, amivel könnyíteni próbáltam a sorsán – hiszen valóban csak apróságok voltak – szerény a végtelenségig, úgy kellett a legnélkülözhetetlenebb dolgokat is ráerőszakolni, enélkül is megvan és valakinek fog hiányozni, amit oda akarnak adni neki.

Bizony sokszor előfordult, hogy végleg kétségbeesve mentem azokra a látogatásokra és csak azon töprengtem, hogy fogok magamra erőt venni, de a legrövidebb idő alatt megerősödtem attól az erőtől, amely belőle kisugárzott. Most szemrehányásokat teszek magamnak, hogy nem

volt elég erőm egészen végig vele maradni, de részben nem is akartak engedni és Lászlónak is az volt a véleménye, hogy jobb, ha nem erőszakolom, mert hátha nem tudnák nyugodt maradni, márpedig Ő nem akarja, hogy akár nálam is bármi gyengeséget lássanak azok, akik ott egybegyűltek. Ebben én sem voltam egészen biztos – hiszen az emberi akaratnak is vannak határai. De most mégis úgy érzem, hogy ott kellett volna vele maradnom és nekem kellett volna lezárnom azokat a kedves szemeit és vállalnom kellett volna azt a legnehezebb erőpróbát is. De talán úgysem engedték volna. Hogy nem voltam ott, olyan nehéz elhinnem, hogy tényleg visszavonhatatlanul elhagyott minket. Minduntalan azon veszem magam észre, hogy arra gondolok, mit is kell bevinnem a fogházba, vagy hogy ezt meg azt okvetlenül el kell mondanom Lászlónak. Bizony jobb lett volna, ha sikerül az, amit négyszer is megpróbáltam, most már én is nyugodnék, és nem kellene ezt a csúnya világát látni.

Marietta

Stenclizett másolat.
Jelzet: Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár, Kézirattár,
Naplók-visszaemlékezések-beszédek, 29. sz.

NÉVJEGYZÉK

Antal István (Kenderes, 1896. február 18. – Budapest, 1974. szeptember 5.). Újságíró, politikus, államtitkár. Az 1920-as években Gömbös Gyula bizalmas híve, 1932-ben a 95 pontos Nemzeti Munkaterv egyik kidolgozója. 1932–1935 között a Miniszterelnökségi Sajtószolgálat vezetője, 1935–1936 és 1938–1942 között igazságügyi államtitkár. 1935–1944 között kormánypárti országgyűlési képviselő. 1942–1944 között a Nemzetvédelmi Propaganda Hivatal vezetésével megbízott tárca nélküli miniszter. A Sztójay-kormányban igazságügyi miniszter és (ideiglenesen) vallás- és közoktatásügyi miniszter. A népbíróság halálra ítéli, de elnöki kegyelemmel életfogytiglani fegyházbüntetésre változtatták. 1960-ban amnesztiát kap.

Bajcsy-Zsilinszky Endre (Szarvas, 1886. június 6. – Sopronkőhida, 1944. december 24.). Publicista, politikus, országgyűlési képviselő. Az 1918-as összeomlás után eleinte Gömbös Gyula köréhez tartozik, majd az 1920-as évek végétől az ellenzékhez csatlakozott. Bárdossy Lászlóhoz intézett memorandumában, beszédeiben fellép a hadba lépés és a német szövetség ellen. 1944. március 19-én a Gestapo letartóztatja, majd október 11-én átadják a magyar hatóságoknak. Ezután rövid időre kiszabadul és átveszi a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságának vezetését. November 23-án ismét letartóztatják és a hadbíróság ítélete alapján kivégzik.

Baky László (Budapest, 1898. szeptember 13. – Budapest, 1946. március 29.). Csendőrtiszt, politikus, belügyi államtitkár. 1938-ban csendőrőrnagyi rangban nyugdíjazták, melyet követően politikai pályára lépett. 1939-ben a Nyilaskeresztes Párt országgyűlési képviselője, a párt szakadása után a Magyar Nemzeti Szocialista Párt tagja. A német megszállás után a Belügyminisztérium politikai államtitkáraként irányította a zsidóságnak az ország területéről való deportálását. 1946-ban a Budapest Népbíróság halálra ítélte, kivégezték.

Bánffy Dániel (Nagyenyed, 1893. szeptember 18. – Budapest, 1955. április 7.). Erdélyi nagybirtokos, földművelésügyi miniszter. 1917–1940 között erdélyi birtokain gazdálkodott. Észak-Erdély Magyarországhoz csatolása után az Erdélyi Párt egyik vezetője és behívott országgyűlési képviselő. 1940–1944 között földművelésügyi miniszter.

Baranyai Lipót (Béllye, 1894. augusztus 7. – Frankfurt am Main, 1970. január 30.). Pénzügyi szakember, a Magyar Nemzeti Bank elnöke. 1912-től a VI. kerületi járásbíróságon, 1920-tól az Igazságügyi Minisztériumban, 1921-től a Pénzintézeti Központban tevékenykedett. 1928-tól a Magyar Nemzeti Bank ügyésze, 1931-től jogtanácsosa, 1935-től helyettes igazgatója, 1936-tól vezérigazgatója, 1938-tól elnöke. 1943-ban vonult nyugállományba. A német megszállást követően letartóztatták, a háború után emigrált.

Barcza György (Pusztazámor, 1888. július 12. – Sydney, 1961. április 18.). Diplomata. Az osztrák–magyar, majd az összeomlás után az önálló magyar Külügyminisztériumában szolgált. 1927-től vatikáni, 1938–1941 között londoni követ. Kállay Miklós miniszterelnök meghatalmazásával Svájcban megalakította a Követek Tanácsát, mely Magyarország német megszállása után a nyugati hatalmak felé képviselte Magyarország érdekeit.

Bartha Károly (Budapest, 1884. június 18. – Linz, 1964. november 22.). Hadmérnök, vezérezredes, honvédelmi miniszter. A Monarchia összeomlása után a Vörös Hadseregben szolgált, később a Nemzeti Hadseregbe lépett. A két háború között a Honvéd Főparancsnoksághoz, majd 1932-től a Honvédelmi Minisztériumba volt beosztva. 1938–1942 között honvédelmi miniszter. Lemondása után visszavonult, a háború után nyugatra emigrált.

Bárcziházi Bárczy István (Budapest, 1882. október 21. – La Tour de Teillez, Svájc, 1952. december 18.). Miniszterelnökségi államtitkár. 1905-ben került a miniszterelnökséghez, Wekerle Sándor, majd Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök személyi titkára, 1913-tól az elnöki osztály helyettes vezetője. 1919 őszétől a miniszterelnökség elnöki osztályának vezetője, 1922-től államtitkár. 1921–1944 között a minisztertanácsi ülések jegyzőkönyvvezetője.

Bárdossy László (Szombathelyen, 1890. december 10 – Budapest, 1946. január 10.) Ősi, középkori eredetű Vas vármegyei köznemesi családban született.[377] Édesapja, Bárdossy Jenő (1861–1934) szombathelyi ügyvéd, miniszteri tanácsos és Sáros vármegye főispánja, míg édesanyja egy másik régi Vas vármegyei nemesi család sarja, Zarka Gizella (1867–?) volt. A házaspárnak három gyermeke született: Margit, László és Mária. Bárdossy László középiskoláit Eperjesen és Budapesten végezte, majd Budapesten, Berlinben és Párizsban jogot tanult. A diplomát a Budapesti Tudományegyetemen szerezte meg, melyet követően pályáját a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban kezdte. Kivételes tehetsége, éles elméje és műveltsége ellenére lassan haladt előre a ranglétrán, igaz ez a korban egyáltalán nem számított szokatlannak. Hat éven át volt segédfogalmazó, majd 1918-ban miniszteri segédtitkár, 1921-ben pedig miniszteri titkár lett, miközben Pest vármegye tanfelügyelői tisztét is betöltötte. Az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlását követően 1922-ben került át az újonnan létrehozott önálló magyar külügyi tárcához, ahol a sajtóosztályon helyezkedett el, mint helyettes vezető. 1924-ben már vezetője volt az osztálynak, majd 1926-ban miniszteri osztálytanácsosi kinevezést kapott. 1930-ban a londoni követség tanácsosa lett, majd 1934-ben bukaresti követnek nevezték ki. Ebben az időszakban házasodott meg: 1930. június 30-án feleségül vett egy elvált asszonyt, belatini Braun Mariettát (1900–1973). Közös gyermekük nem született, csupán nejének

[377] A Bárdossy családra lásd Bárdossy, 2002.

volt előző házasságából egy András nevű fia. Felesége révén Bárdossy rokonságba került Gömbös Gyulával, aki 1926-ban vette el Braun Marietta féltestvérét, Szilágyi Erzsébetet (1889–1934). Csáky István váratlan halálát követően Bárdossy László bukaresti követi pozíciójából került 1941. február 4-én a külügyminiszteri székbe, majd alig két hónappal később, Teleki Pál április 3-i öngyilkossága után, Horthy Miklós kormányzó Magyarország miniszterelnökének is kinevezte. Kormányfői tevékenysége során sodródott bele Magyarország a második világháborúba: közvetlenül hivatalba lépését követően kitört a német–jugoszláv háború és a honvédség bevonult a Délvidékre, majd 1941. június 27-én a Szovjetunióval, 1941. december 7-én az Egyesült Királysággal, december 13-án pedig az Egyesült Államokkal is háborúba keveredett az ország. Bárdossy a kormányzóhelyettesi tisztséggel kapcsolatban Horthyval kialakult nézeteltérése miatt 1942. március 7-én lemondott. Távozását követően rövid szünet után folytatta az aktív politizálást. 1943-ban könyvet jelentetett meg *Magyar politika a mohácsi vész után* címmel, mely elsősoran saját politikai tevékenységének igazolására született. Ugyanezen évben elnöke lett az Egyesült Keresztény Nemzeti Ligának, 1944 májusában szülővárosa, Szombathely országgyűlési képviselővé választotta, majd októberében részt vett a jobboldali és szélsőjobboldali pártok tömörülésének, a Törvényhozók Nemzeti Szövetségének a létrehozásában, melynek célja a háború folytatása, az abból való kiválás megakadályozása volt. A front közeledtével előbb Szombathelyre, majd 1945 elején Veesenmayer német követ segítségével családjával együtt Bajorországba távozott. 1945 áprilisában, mint diplomata, beutazási engedélyt kapott Svájcba, innen azonban május 4-én visszatoloncolták Németországba, ahol amerikai fogságba került. Végül 1945. október 3-án kiadták Magyarországnak, és Budapestre szállították, ahol, mint háborús főbűnöst bíróság elé állították, és 1946. január 10-én kivégezték a Markó utcai fegyház udvarán.[378]

Béldy Alajos (Budapest, 1889. július 8. – Budapest, 1946. december 22.). Vezérezredes, sportvezető. Az első világháború után a Magyar Úszószövetség alelnökeként, majd társelnökeként a vidéki úszósportot szervezte meg. A második világháborúban az ifjúság honvédelmi nevelésének országos vezetője, 1941–1944 között a Nemzetőrség parancsnoka. A nyilas hatalomátvételkor a Gestapo letartóztatta. 1945 után börtönbüntetésre ítélték és a rabkórházban halt meg.

Beneš, Edvard (Kozlany, 1884. május 28. – Sezimovo Usti, 1948. szeptember 3.). Cseh politikus, kormányfő és köztársasági elnök. Az első világháború alatt Masarykkal együtt a monarchiaellenes cseh emigráció vezetője. Csehszlovákia megalakulása után 1918–1935 között külügyminiszer, 1920–1921 között egyben miniszterelnök is. A Kisantant egyik létrehozója. 1935-től köztársasági elnök, de az 1938-as müncheni egyezmény után lemondott. Londonban 1940-ben a megalakuló

[378] Bárdossy életrajzi adataira lásd Pritz, 1991: 4–7.; Gosztonyi, 1990.

csehszlovák emigráns kormány elnöke. 1945-ben hazatér, majd 1946-tól ismét köztársasági elnök.

Beregfy Károly (Cservenka, 1888. február 12. – Budapest, 1946. március 12.). Vezérezredes, honvédelmi miniszter. Szolgált a Vörös Hadseregben, később a Honvédelmi Minisztériumhoz volt beosztva, 1939-től a Hadiakadémia, 1941-től a VI. hadtest, 1943-tól a magyar 3. hadsereg parancsnoka. Fontos szerepet játszott a nyilas hatalomátvételben, melyet követően honvédelmi miniszter lett. Amerikai hadifogságba esett, ahonnan kiadták a magyar hatóságoknak. A Budapesti Népbíróság halálra ítélte, kivégezték.

Bethlen István (Gernyeszeg, 1874. október 8. – Moszkva, 1946. október 5.). Politikus, miniszterelnök. A budapesti egyetemen jogot, Magyaróváron mezőgazdasági akadémiát végzett. 1901-től szabadelvű, 1904-től függetlenségi, 1913-tól alkotmánypárti képviselő. 1919 februárjában kezdeményezésére alakult meg a Nemzeti Egyesülés Pártja. A Tanácsköztársaság kikiáltása után Bécsbe emigrált, ahol a szegedi kormány képviselőjeként az Antibolsevista Comité egyik vezetője lett. 1920-ban tagja a magyar békedelegációnak. 1921–1931 között miniszterelnök, de lemondását követően is jelentős politikai szerepet játszott. 1935-ben Gömbös Gyula miniszterelnökkel támadt ellentéte miatt kilépett a kormánypártból. 1943–44-ben egyik vezetője az angolszászok felé orientálódó politikai csoportnak. 1944 őszétől szovjet háziőrizetben volt, majd Moszkvába vitték. Ott halt meg egy rabkórházban.

Bornemissza Géza (Munkács, 1895. december 28. – Budapest, 1983. június 4.) Elektrotechnikai mérnök, politikus, miniszter. Egyetemistaként a műegyetemen megszervezte a Magyar Technikusok Hungária Bajtársi Egyesületét és az egyetemi zászlóaljat. Később a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. villamossági osztályára került, melynek vezetője, 1930-as önállósításakor pedig a létrejövő Hungária Villamossági Rt. igazgatója lett. 1932-től Budapest törvényhatóságának képviselője, 1935-ben kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter, majd 1935–1939 között iparügyi miniszter. 1935-től országgyűlési képviselő. 1953-ban kitelepítették, az 1956-os forradalom után államellenes összeesküvés vádjával bebörtönözték.

Bölöny József (Kismarton, 1903. május 26. – Budapest, 1990. augusztus 21.). Jogász, történész. 1925-ben a budapesti egyetemen jogot végzett. A pécsi egyetemen magántanári képesítést és tanszéket kapott. A Magyar Nemzet című napilapnak 1938-as indulásától cikkírója. A legitizmus alapjáról szállt szembe a szélsőjobboldali ideológiákkal. Közjogi szakértőként vett részt a Bárdossy-perben. 1968–73-ban a Századok folyóiratban külön figyelő rovata volt.

Budinszky László (Budapest, 1895. október 24. – Budapest, 1946. március 9.). Ügyvéd, miniszter. 1926-ban ügyvédi irodát nyitott a fővárosban, 1938-ban belépett a Nemzeti Frontba, majd a Nyilaskeresztes Párt tagja, 1939–1944 között országgyűlési képviselője lett. 1939-től a Magyar Ügyvédek Nemzeti Egyesületének egyik alelnökeként tevékenykedett. A nyilas hatalomátvétel után igazságügyi miniszter. Amerikai fogságba esett, ahonnan kiadták a magyar hatóságoknak. A Budapesti Népbíróság halálra ítélte, kivégezték.

Cincar-Marković, Aleksandar (Belgrád, 1889. június 20. – Belgrád, 1947.). Jugoszláv diplomata, külügyminiszter. 1918-ban külügyminiszteri titkár, részt vett a trianoni béketárgyalásokon. Az 1920-as években számos követségen szolgált, majd 1934–1935 között szófiai, 1935–1939 között berlini nagykövet volt. 1939–1941 között Jugoszlávia külügyminisztere. Az 1941. március 27-i puccs után letartóztatták és internálták, később egyik aláírója volt a Németország előtti jugoszláv kapitulációnak. A háború után elítélték és háborús bűnösként kivégezték.

Ciano, Galeazzo (Livorno, 1903. március 18. – Verona, 1944. január 11.). Olasz diplomata és politikus. 1936–1943 között külügyminiszter. Közreműködött az első- és a második bécsi döntés meghozatalában. 1942–1943-ban elfordult Mussolini háborús politikájától és 1943-ban a Fasiszta Nagytanácsban a diktátor eltávolítói mellett foglalt állást, ezért, jóllehet Mussolini veje volt, kivégezték.

Cvetković, Dragiša (Niš, 1893. január 15. – Párizs, 1969. február 18.). Jugoszláv újságíró, politikus. Fiatalon harcolt a Balkán háborúkban. Egy ideig Svájcban és Franciaországban élt. Három cikluson át volt Niš polgármestere. Több miniszteri posztot is betöltött, az 1929-ben bevezetett diktatúra ellenzékéhez tartozott. 1939–1941 között miniszterelnök. Jugoszláviának a háromhatalmi egyezményhez való csatlakozását követően 1941. március 27-én puccsal eltávolították hivatalából. A német megszállás után letartóztatták.

Csáky István (Uncsukfalva, 1894. július 18. – Budapest, 1941. január 27.) Diplomata, külügyminiszter. 1919-ben lépett a Külügyminisztérium szolgálatába, a magyar delegáció titkáraként részt vett a béketárgyalásokon. Az 1938-ban részt vett a müncheni konferencián megfigyelőként és jelen volt az első bécsi döntésnél. 1938-tól országgyűlési képviselő a Magyar Élet Pártja programjával. 1938. december 10-től haláláig külügyminiszter.

d'Espèrey, Louis Franchet (Mostaganem, 1856. május 25. – Saint-Amancet, 1942. július 8.) Francia tábornagy. Hadi tanulmányait a Saint-Cyr katonai iskolában végezte. Szolgált Tunéziában, Algériában, Kínában és Marokkóban. A világháború kitörését követően a nyugati fronton szolgált, majd 1918-ben kinevezték a balkáni Keleti Hadsereg élére. 1918. november 13-án a magyar kormány vele kötötte meg a belgrádi

egyezményt. Egészen a trianoni béke megkötéséig a térségben maradt. 1930-ig szolgált aktív katonaként.

Eckhardt Tibor (Makó, 1888. október 26. – New York, 1972. szeptember 10.). Politikus, újságíró. Budapesti egyetemi tanulmányait követően Torda-Aranyos vármegyei tisztségviselőként dolgozott. 1919–1920 között az aradi, majd a szegedi ellenforradalmi kormányok sajtóügyeit irányította. 1922-ben a Keresztény Kisgazdapárt jelöltjeként került be a parlamentbe. Az Ébredő Magyarok Egyesületének egyik alapítója és vezetője, a Magyar Revíziós Liga alelnöke. 1930-ban a Független Kisgazdapárthoz csatlakozott, majd 1932–1940 között annak elnöke. 1934–1935 között Magyarország népszövetségi főmegbízottja. 1940-ben Horthy Miklós, valamint Teleki Pál megbízásából az Amerikai Egyesült Államokba utazott, hogy a német orientáció ellensúlyozására kapcsolatokat építsen ki az angolszász hatalmakkal. 1945 után az antikommunista emigráció egyik vezéralakja, a Magyar Nemzeti Tanács egyik megszervezője.

Fáy István (Pozsony, 1881. január 5. – Buenos Aires, 1953. augusztus 10.). Politikus, államtitkár, főispán. 1902-től különböző vármegyei tisztségeket töltött be. A Magyar Élet Pártja programjával 1939–1944 között országgyűlési képviselő, ugyanakkor a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkára. 1945-ben nyugatra emigrált, Argentínában telepedett le.

Feketehalmy-Czeydner Ferenc (Piski, 1890. november 22. – Zsablya, 1946. november 5.). Vezérezredes, 1941-ben nevezték ki a szegedi V. hadtest parancsnokának, ebben a beosztásban az újvidéki razzia egyik vezetője. A razzia ügyében indított hadbírósági eljárás ítélete elől 1944-ben Németországba menekült, ahol belépett az SS-be. A nyilas hatalomátvétel után Beregfy Károly honvédelmi miniszter helyettese. A háború után amerikai fogságba került, akik átadták a magyar hatóságoknak. A Budapesti Népbíróság halálra ítélte, de kiadták Jugoszláviának, ahol kivégezték.

Géfin Gyula (Celldömölk, 1889. január 26. – Szombathely, 1973. november 10.). Római katolikus pap, teológiai tanár, egyháztörténész, kanonok. 1913-tól a szombathelyi szeminárium tanára, 1920-tól igazgatóhelyettese, 1940-től megszüntetéséig pedig rektora. A püspöki könyvtár és levéltár igazgatója, teológiai doktor, számos történeti munka szerzője.

Goga, Octavian (Resinár/Răşinari, 1881. április 1. – Csucsa/Ciucea, 1938. május 7.). Román költő, drámaíró, politikus, miniszterelnök. Egyetemi tanulmányait a Budapesten és Berlinben végezte. 1906–1909 között az ASTRA erdélyi román kulturális és irodalmi egyesület titkára, emellett 1907-től újságíróként tevékenykedett. 1914-ben Bukarestbe költözött. 1918-ban a Román Nemzeti Tanács tagjaként részt vett

a párizsi béketárgyalásokon. Az 1920-as években több miniszteri tárcát is betöltött, végül 1937. december 27. és 1938. február 11. között Románia miniszterelnöke. Működése alatt számos rendelettel a román zsidóság harmadától fosztották meg állampolgárságukat.

Gömbös Gyula (Murga, 1886. december 26. – München, 1936. október 6.). Vezérkari százados, miniszterelnök. Politikai pályafutását 1919-ben kezdte, mikor a Magyar Országos Véderő Egylet elnökévé választották. Bécsben részt vett az Antibolsevista Comité szervezésében, a Tanácsköztársaság idején a szegedi kormány hadügyi államtitkára. 1920-ban kisgazdapárti programmal szerzett mandátumot. 1923-ban kilépett a kormánypártból és megalakította a Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Pártot, de 1928-ban visszatért az Egységes Pártba és hadügyi államtitkár lett. 1929-tól honvédelmi miniszter, majd 1932–1936 között miniszterelnök.

Grassy József (Szőllős, 1894. december 31. – Újvidék, 1946. november 14.). Altábornagy, SS-Brigadenführer. 1919-ben a Tanácsköztársaság ellen harcoló ludovikások egyik vezetője, majd inkognitóban részt vett a nyugat-magyarországi felkelésben. Különböző vezérkari beosztások után 1938-ban a Ludovika Akadémia tanára lett. 1939-ben a 7. gyalogezred, majd a 15. gyalogdandár (majd könnyű hadosztály) parancsnoka. Újvidék állomásparancsnokaként az 1942. januári razzia egyik irányítója. Hadbírósági eljárás indult ellene, de 1944-ben Németországba szökött, ahol a Waffen-SS állományának tagja lett. A nyilas hatalomátvétel után a SS 25. „Hunyadi" majd a SS 26. „Hungária" hadosztály parancsnoka lett. A háború után amerikai fogságba esett, de kiadták. A népbíróság halálra ítélte, de az újvidéki események miatt kiadták Jugoszláviának, ahol kivégezték.

Haller, Kurt (?–?). Német diplomata, 1944-ben Edmund Veesenmayer tanácsadója és különmegbízottja a Nyilaskeresztes Párttal és személyesen Szálasi Ferenccel való kapcsolattartásra.

Hellebronth Vilmos (Kassa, 1895. február 24. – Budapest, 1971. május 20.). Vezérőrnagy, politikus, miniszter. A két háború között vezérkari tisztként szolgált, majd a Honvédelmi Minisztériumhoz lett beosztva. A nyilas hatalomátvétel után a háborús termelés folyamatos vezetésével megbízott tárcanélküli miniszter. Amerikai fogságba esett, ahonnan kiadták a magyar hatóságoknak. A Budapesti Népbíróság halálra ítélte, de köztársasági elnöki kegyelem által életfogytiglani börtönt kapott. 1963-ban helyezték szabadlábra.

II. Péter király (Belgrád, 1923. szeptember 6. – Los Angeles, 1970. november 3.). Jugoszlávia utolsó királya, a Karadjordjevič-dinasztia tagja. Apja, II. Sándor 1934-es marseillesi meggyilkolása után került trónra. Kiskorúsága miatt a hatalmat 1941-ig a nagybátyja, Pál herceg vezette régenstanács gyakorolta. 1941. március 27-i államcsínyt követően

nagykorúsították. A német megszállás elől Londonba menekült, ahol létrehozta a jugoszláv emigráns kormányt. A háború után az Alkotmányozó Nemzetgyűlés kimondta a királyság megszüntetését és megtiltotta az országba való visszatérését.

Imrédy Béla (Budapest, 1891. december 29. – Budapest, 1946. február 28.). Politikus, miniszterelnök. 1919–1921 között a Pénzügyminisztériumban teljesített szolgálatot, majd 1921-ben a Takarékpénztárak és Bankok Egyesületének titkára, 1924-ben főtitkára. 1926-tól a Magyar Nemzeti Bank igazgatóhelyettese, 1928-tól igazgatója. 1932–1935 között pénzügyminiszter. Lemondása után a Magyar Nemzeti Bank elnöke lett. 1938–1939 között miniszterelnök, mely időszak alatt született meg az első bécsi döntés, hozták meg az első zsidótörvényt, csatlakozott Magyarország az antikomintern paktumhoz. 1940-ben létrehozta a Magyar Megújulás Pártját. 1944 tavaszától a Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetség elnöke. A német megszállást követően a Sztójay-kormány közgazdasági minisztere. Részt vett a Törvényhozók Nemzeti Szövetsége munkájában. A népbíróság halálra ítélte, kivégezték.

Jaross Andor (Komáromcsehi, 1896. május 23. – Budapest, 1946. április 11.). Politikus, miniszter. 1921-ben belépett a csehszlovákiai Magyar Kisgazda Pártba, 1925-től a Magyar Nemzeti Párt alelnöke, 1929-től tartománygyűlési képviselő, 1935-től a prágai képviselőház tagja. Az első bécsi döntés után 1938–1940 között a felvidéki ügyek tárcanélküli minisztere. 1944. március 22-től augusztus 7-ig belügyminiszter. Jelentős szerepet játszott a Törvényhozók Nemzeti Szövetsége létrehozásában, melynek Sopronban elnöke volt. A Budapest Népbíróság halálra ítélte, kivégezték.

Jurcsek Béla (Tiszatarján, 1893. augusztus 30. – Kitzbühel, Ausztria, 1945 nyarán). Politikus, földbirtokos, miniszter. 1935–1944 között országgyűlési képviselő. Tagja volt a zsidókérdés tanulmányozására kiküldött bizottságnak. 1940–1941 között mezőgazdasági termelési és értékesítési kormánybiztos, 1942–1944 között a Magyar Oltóanyagtermelő Intézet elnöke, ugyanekkor közellátási államtitkár. 1944–1945 között földművelésügyi miniszter. Nevéhez fűződik a hírhedt Jurcsek-féle beszolgáltatási rendszer, mellyel Németország élelmiszerellátását szolgálta ki. A háború végén öngyilkos lett.

Kállay Miklós (Nyíregyháza, 1887. január 23. – New York, 1967. január 14.). Politikus, miniszterelnök. Genfben és Münchenben tanult, majd Budapesten szerzett jogi doktorátust. 1920–1922-ben főszolgabíró, 1922–1929 között Szabolcs vármegye főispánja, 1929–1930 között kereskedelemügyi államtitkár, 1931-tól országgyűlési képviselő kormánypárti programmal. 1932–1935 között földművelésügyi miniszter, de Gömbös politikájával szembefordult és lemondott. 1936–1942 között az Országos Öntözési Hivatal elnöke. 1942-ben Horthy Miklós miniszterelnöknek nevezi ki azzal a feladattal, hogy lazítsa

a német orientációt és nyisson a nyugati hatalmak felé. Az 1944. március 19-i német megszállást követően menedékjogot kért a budapesti török követségen. Miután a követséget önként elhagyta, a németek elfogták és koncentrációs táborban hurcolták. 1945 után Olaszországban majd az Egyesült Államokban telepedett le.

Kemény Gábor (Budapest, 1910. december 14. – Budapest, 1946. március 19.). Újságíró, miniszter. 1933-tól újságíróként tevékenykedett, 1939-ben csatlakozott a nyilas mozgalomhoz, 1941 szeptemberétől a Nyilaskeresztes Párt külügyi vezetője. A nyilas hatalomátvétel után külügyminiszter. Amerikai fogságba került, ahonnan kiadták a magyar hatóságoknak. A Budapesti Népbíróság halálra ítélte, kivégezték.

Keresztes-Fischer Ferenc (Pécs, 1881. február 18. – Bécs, 1948. március 3.). Politikus, miniszter, főispán. A Pécsi Takarékpénztár Rt. jogtanácsosa, 1921-től Baranya vármegye és Pécs, 1925-től egyúttal Somogy vármegye főispánja. 1931–1935 és 1938–1944 között belügyminiszter. A Pénzintézeti Központ elnöke. A második világháború idején Horthy személyes környezetének tagja, az angolszász orientáció képviselője. A német megszállás után a Gestapo letartóztatta és koncentrációs táborba hurcolták. Röviddel kiszabadulása után meghalt.

Kolozsváry-Borcsa Mihály (Kolozsvár, 1896. június 27. – Budapest, 1946. december 6.). Újságíró, sajtópolitikus, a Sajtókamara elnöke. Gömbös Gyula híveként kapcsolódott be a politikába. 1935-ben a miniszterelnökség sajtóosztályára került, 1937–1944 között a kormány félhivatalos lapjának, a Függetlenség főszerkesztője. Az Imrédy-kormány sajtófőnöke, majd a Sztójay és a Szálasi-kormány alatt a sajtó, a rádió, a könyvkiadás és a külföldi hírszolgálat kormánybiztosa. A háború végén amerikai fogságba esett, ahonnan a magyar szerveknek kiadták. A Budapesti Népbíróság halálra ítélte, kivégezték.

Kovarcz Emil (Felsőireg, 1899. február 4. – Budapest, 1946. május 2.). Politikus, őrnagy, miniszter. 1919-ben belépett a Nemzeti Hadseregbe. Mint az Ostenburg-különítmény tagja részt vett Somogyi Béla és Bacsó Béla szocialista újságírók meggyilkolásában. 1922–1931 között csendőrtiszt, majd visszatérve a honvédség állományába 1931–1938 között a Ludovika Akadémia tanára. Nyugdíjazása után 1938–1941 között a Nyilaskeresztes Párt egyik vezetője. A Dohány utcai zsinagóga elleni merényletért 1941-ben a honvéd törvényszék börtönre ítélte és lefokozta. Németországba szökött, majd a német megszállás után hazatért. A nyilas hatalomátvétel egyik szervezője, melyet követően tárca nélküli miniszter a nemzet totális mozgósítására és harcba állítására. A Budapesti Népbíróság halálra ítélte, kivégezték.

Kristóffy József (Makó, 1890. július 17. – Bogö (Dánia), 1969. augusztus 22.). Diplomata. 1919–1937 között a Külügyminisztériumban teljesített szolgálatot, 1937–1939 között varsói, majd 1939 szeptemberétől 1941

júniusáig moszkvai magyar nagykövet. 1943-ban koppenhágai követnek nevezték ki. A háború után hazatért, de 1951-ben kitelepítették. 1956-ban Dániába emigrált.

Kun Béla (Szilágycseh, 1886. február 20. – Szovjetunió, 1939. november 30.). Politikus, újságíró. Középiskoláit Kolozsvárott végezte, érettségije után egy évig a kolozsvári egyetemen jogot tanult, majd tanulmányait abbahagyta újságírói és politikusi munkája miatt. Már középiskolásként csatlakozott a szocialistákhoz. 1916-ban orosz hadifogságba esett, 1919 novemberében tért haza Magyarországra. 1919. február 21-én letartóztatták. 1919. március 21-én a Tanácsköztársaság külügyi népbiztosa lett. A Tanácsköztársaság bukása után Bécsbe menekült. 1921-től 1936-ig Moszkvában a Komintern Végrehajtó Bizottságának a tagja. A Szovjetunióban halt meg a sztálini terror idején.

Kvaternik, Slavko (Moravice, 1878. augusztus 25. – Zágráb, 1947. június 7.). Horvát katonatiszt, politikus, az Ustaša mozgalom egyik alapítója. Az osztrák-magyar hadsereg tisztjeként harcolt az első világháborúban. 1918-ban csatlakozott az újonnan alakuló délszláv államhoz, melynek hadseregében 1921-ig szolgált. 1929-ben egyike volt a horvát Ustaša mozgalom alapítójának. A német–jugoszláv háború kitörését követően vezetésével kiáltották ki Horvátország függetlenségét 1941. április 10-én. A horvát hadsereg vezérkari főnöke, egészen 1943-as visszavonulásáig. Működése során közvetlen felelősség terhelte a horvátországi holokausztért. A háború után amerikai fogságba esett, majd Jugoszláviának való kiadását követően halálra ítélték és kivégezték.

Lakatos Géza (Budapest, 1890. április 30. – Adélaďde, Ausztrália, 1967. május 24.). Vezérezredes, miniszterelnök. A Monarcia összeomlása után először a Vörös Hadseregben, majd a Nemzeti Hadseregben szolgált. 1921-től a Ludovika Akadémia tanára, 1923-tól vezérkari tiszt. 1928–1934 között a prágai követségen katonai attasé. 1941-től a VIII. hadtest parancsnoka. 1943-ban kinevezték a Magyar Megszálló Erők, majd a 2. hadsereg, 1944-ben az 1. hadsereg parancsnokává. 1944. augusztus 29. és október 16. között miniszterelnök. Az ő feladata volt a kiugrás végrehajtása. A nyilas hatalomátvétel után őrizetben vették és internálták.

Laky Dezső (Csurgó, 1887. február 1. – Budapest, 1962. június 30.). Statisztikus, egyetemi tanár, miniszter. 1907-től a Központi Statisztikai Hivatalban dolgozott, 1919-től miniszteri osztálytanácsos. 1921-től a szegedi egyetem, majd 1926–1950 között a budapesti műegyetem tanára. 1935-tól az Iparosok Országos Központi Szövetkezetének, 1938-tól az Országos Ipartanács osztályvezetője, 1936-tólé az Árelemző Bizottság elnöke, majd 1938-tól az Árellenőrzés Országos kormánybiztosa. 1939-től a Magyar Élet Pártja programjával országgyűlési képviselő. 1940–1941 között tárcanélküli közellátási miniszter.

Lukács Béla (Rimaszombat, 1892. január 8. – Budapest, 1958. március 21.). Politikus, főispán, miniszter. A Nemzeti Hadsereg tagja, 1919-ben testőrtiszt. 1931–35 és 1939–44 között országgyűlési képviselő. 1935–1938 között Miskolc főispánja, 1938–1940 között a Földművelésügyi Minisztérium államtitkára, 1942–1944 között a hadigondozási ügyek tárca nélküli minisztere. 1940–1944 között a Magyar Élet Pártja országgyűlési elnöke.

Mecsér András (Vác, 1883. február 26. – 1946?). Politikus, őrnagy. 1917-ben hadifogságba esett, de 1918 januárjában megszökött. Bekapcsolódott a Tanácsköztársaság elleni mozgalmakba, mint különítményes tiszt Gömbös Gyula köréhez tartozott. 1919 szeptemberében Berlinbe került katonai attasénak. Az 1931-es és 1935-ös választásokon a Nemzeti Egység Pártja programjával lett országgyűlési képviselő. Később csatlakozott Szálasi Ferenchez.

Molotov, Vjacseszlav Mihajlovics (Kukarka, 1890. március 9. – Moszkva, 1986. november 8.). Szovjet politikus. 1906-tól tagja a kommunista pártnak, 1921–1930 között titkára, 1926–1952 között a Politikai Bizottság tagja. 1930–1941 között a Népbiztosok Tanácsának elnöke, 1941–1957 között elnökének (Sztálin) első helyettese. 1939–1949 majd 1953–1957 között külügyi népbiztos illetve miniszter. Nevéhez fűződik a német–szovjet meg nem támadási szerződés, melynek titkos záradékában a két nagyhatalom felosztotta Kelet-Európát.

Ney Károly (Bácsszentiván, 1906. november 6. – Bécs, 1989. szeptember 29.). Ügyvéd, tartalékos főhadnagy, SS alezredes (SS-Obersturmbannführer). A szélsőjobboldali Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetség első titkára. 1944-ben belépett a Waffen-SS-be, majd a nyilas hatalomátvétel után létrehozza a Ney-harccsoportot, mely később Ney-ezred, végül Ney-dandár néven harcolt. A háború után emigrált.

Pál régensherceg (Szentpétervár, 1893. április 15. – Párizs, 1976. szeptember 14.) A Karadjordjević-dinasztia tagja, Jugoszlávia régenshercege. Élete első felében a politikától távol tartotta magát, de II. Sándor 1934-es marseillesi meggyilkolása után a kiskorú II. Péter helyett kormányzó régenstanács vezetője lett. Vezetése alatt az ország fokozatosan Németország szövetségesévé vált. 1941. március 27-én puccsal távolították el, melyet követően elmenekült az országból. Franciaországban telepedett le.

Pálffy Fidél (Szentgyörgy, 1895. május 6. – Budapest, 1946. március 2.). Főhadnagy, politikus. 1919-ben összekötő tiszt volt a szegedi kormány és a francia megszálló csapatok között. 1920-ban leszerelt és csehszlovákiai birtokára költözött, de később visszatért Magyarországra, ahol birtokot vásárolt. 1933-ban Egyesült Nemzeti Szocialista Párt néven szélsőjobboldali pártot alapított, melynek programjával 1939-ben országgyűlési képviselő lett. A nyilas hatalomátvételt követően a Szálasi-

kormány földművelésügyi minisztere. A háború után amerikai fogságba esett, de kiadták. A Budapesti Népbíróság halálra ítélte, kivégezték.

Pell, Herbert Claiborne Jr. (New York, 1884. február 16. – München, 1961. július 17.). Amerikai politikus, diplomata. 1937–1941 között portugál, 1941. február és 1942. január között pedig budapesti nagykövet. 1943–1945 között az Egyesült Államok képviselője az ENSZ Háborús Bűnöket Vizsgáló Bizottságának.

Rajniss Ferenc (Bártfa, 1893. július 24. – Budapest, 1946. március 12.). Újságíró, politikus, miniszter. Az első világháborúban orosz hadifogságba esett. 1922-ben tért haza és az Országos Társadalombiztosító Intézet titkára, majd 1923-ban aligazgatója lett. 1935-től országgyűlési képviselő. A Szálasi-kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere. A háború után a Budapesti Népbíróság halálra ítélte, kivégezték.

Rassay Károly (Orsova, 1886. március 21. – Pécel, 1958. augusztus 2.). Ügyvéd, politikus, lapszerkesztő. 1912-ben ügyvédi irodát nyitott Zentán, 1914-ben Budapesten törvényszéki jegyző, majd kúriai tanácsjegyző, 1915-től az Igazságügyi Minisztérium titkára. 1920–1926 és 1929–1944 között országgyűlési képviselő. A polgári demokrácia híveként és mérsékelt, de több esetben a kormányokkal szemben lojális ellenzékiként a szélsőjobboldali és németbarát irányzatokkal szemben álló politikus volt. 1944 márciusában letartóztatták és Mauthausenbe hurcolták. Visszatérése után nem vett részt a politikai életben, ennek ellenére kitelepítették.

Reményi-Schneller Lajos (Budapest, 1892. március 15. – Budapest, 1946. augusztus 24.). Pénzügyi szakember, miniszter. Pályafutását a Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Banknál kezdte, 1923-tól a bank igazgatója. 1928-tól a Községi Takarékpénztár vezérigazgatója. 1935 novemberétől a Gömbös-kormány földbirtokpolitikájának ellátásával megbízott Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetségének vezérigazgatója. 1935-től kormánypárti országgyűlési képviselő, 1938–1944 között pénzügyminiszter. Szélsőségesen németbarát politikus. A Budapesti Népbíróság halálra ítélte, kivégezték.

Ribbentrop, Joachim von (Wesel, 1893. április 30. – Nürnberg, 1946. október 16.). Német diplomata, külügyminiszter. 1932-ben csatlakozott az NSDAP-hez. 1936-tól londoni követ, 1938-tól 1945-ig külügyminiszter. Nevéhez fűződik a német–szovjet meg nem támadási szerződés, melynek titkos záradékában a két nagyhatalom felosztotta Kelet-Európát. Fontos szerepe volt az első és második bécsi döntésekben. A nürnbergi perben halálra ítélték, kivégezték.

Simović, Dušan (Kragujevac, 1882. október 28. – Belgrád, 1962. augusztus 26.). Jugoszláv katonatiszt, politikus, miniszterelnök. 1936–1938 között a jugoszláv légierő parancsnoka, 1938-tól vezérkari

főnök. Egyik vezető alakja volt a Cvetković-kormány elleni németellenes katonai puccsnak 1941. március 27-én, melyet követően miniszterelnök lett. A német megszállás után Londonba menekült, ahol 1942-ben lemondott.

Szakváry Emil (Pécs, 1896. november 4. – 1978). Magyar királyi főelőadó, gépészmérnök, tábornok, miniszter. 1935–1937 között a Miniszterelnökségen, 1937-től pedig az Iparügyi Minisztériumban dolgozott. Pártonkívüliként lett Szálasi Ferenc kormányának tagja, mint iparügyi miniszter. A háborút követően a Budapesti Népbíróság életfogytig tartó kényszermunkára ítélte. Az 1956-os forradalom idején kiszabadult, Franciaországba emigrált.

Szálasi Ferenc (Kassa, 1897. január 6. – Budapest, 1946. március 12.). Őrnagy, politikus. 1935-ig a honvédségben szolgált, nyugdíjaztatását követően lép politikai pályára. Megalapítja a szélsőjobboldali Nemzeti Akarat Pártját, a Nyilaskeresztes Párt elődpártját. Államellenes tevékenység vádjával 1938-ban három év fegyházbüntetésre ítélik, de 1940-ben amnesztiával kiszabadul. A sikertelen kiugrási kísérletet követően 1944 októberében a németek segítették hatalomba. A háború végén amerikai fogságba esett, ahonnan kiadták a magyar hatóságoknak. A Budapesti Népbíróság halálra ítélte, kivégezték.

Szász Lajos (Szatmárnémeti, 1888. február 26. – Budapest, 1946. augusztus 24.). Politikus, miniszter. 1919-től dolgozott a Pénzügyminisztériumban, 1937–1942 között államtitkár, 1939–44 között országgyűlési képviselő a Magyar Élet Pártja programjával. 1942–1944 között közellátásügyi tárca nélküli miniszter, 1944-ben előbb iparügyi, majd kereskedelmi és közlekedésügyi miniszter. A nyilas hatalomátvétel után a Szálasi-kormányban újra kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter. A Törvényhozók Nemzeti Szövetsége elnöke. A Budapest Népbíróság halálra ítélte, kivégezték.

Szemák Jenő (Nagyszeben, 1887. február 4. – McIntosh, USA, 1971. július 30.). Jogász, kúriai tanácselnök. A máramarosszigeti református jogakadémia tanára, de a trianoni békekötés után kiutasították Erdélyből. 1925-ben Budapesten igazságügyi szolgálatba állt, 1939–1944 között a Budapesti Büntetőtörvényszék, a nyilas hatalomátvétel után a Kúria elnöke. 1945 után nyugatra emigrált.

Szombathelyi Ferenc (Győr, 1887. május 17. – Pétervárad, 1946. november 4.). Vezérezredes, a Honvéd Vezérkar főnöke. 1941-ben a Szovjetunió elleni támadásba bekapcsolódó Kárpát-csoport parancsnoka, 1941–1944 között a Honvéd Vezérkar főnöke. Beosztásából német nyomásra kellett távoznia és a nyilas hatalomátvételt követően letartóztatták. A népbíróság életfogytiglani börtönbüntetésre ítélte, de az újvidéki razziában betöltött szerepe miatt kiadták Jugoszláviának, ahol kivégezték.

Szőllősi Jenő (Antalfalva, 1893. január 18. – Budapest, 1946. március 19.). Politikus, gyógyszerész. A Csongrád vármegyei törvényhatósági bizottság tagja, 1939-től pártonkívüli országgyűlési képviselő, 1941-től a Nyilaskeresztes Párt képviselőcsoportjának vezetője. 1943-ban az Összetartás nyilas napilap szerkesztője, a Törvényhozók Nemzeti Szövetségének egyik szervezője és alelnöke. A nyilas hatalomátvétel után miniszterelnök helyettes. Amerikai fogságba esett, de kiadták. A Budapesti Népbíróság halálra ítélte, kivégezték.

Sztójay Döme (Versec, 1883. január 5. – Budapest, 1946. augusztus 22.). Altábornagy, miniszterelnök. 1919-ben a Vörös Hadsereg hírszerző és kémelhárító csoportját vezette, majd ezután a Nemzeti Hadsereg hírszerző és kémelhárító osztályán dolgozott. 1927-től katonai attasé Berlinben. 1933-tól a Honvédelmi Minisztériumban dolgozott majd 1935–1944 között rendkívüli követ Berlinben. 1944. március 23-tól augusztus 29-ig miniszterelnök és külügyminiszter. A háború folytatása érdekében jelentős katonai erőket küldött a frontra, miniszterelnöksége idejére esik a magyar zsidóság deportálása a német haláltáborokba. A Budapesti Népbíróság halálra ítélte, kivégezték.

Tarnay István (?–?). Diplomata, követségi titkár. Korábban a bukaresti magyar követségen szolgált, majd a fegyverszüneti delegáció titkára Moszkvában.

Tasnády Nagy András (Budapest, 1882. január 29. – Budapest, 1956. július 1.). Politikus, miniszter. 1910–1925 között a MÁV ügyésze, 1925–26 között főügyésze, 1926-tól helyettes igazgatója. 1933–1935 között az Igazságügyi Minisztérium, 1935–1938 között a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkára, 1938-tól a Nemzeti Egység Pártja elnöke. 1938–1939 között igazságügyi miniszter, majd 1939–1945 között az országgyűlés képviselőházának elnöke. Elnökségi tagja volt a Törvényhozók Nemzeti Szövetségének. A Budapesti Népbíróság börtönbüntetésre ítélte.

Teleki Mihály (Budapest, 1896. április 20. – London, 1991. augusztus 20.). Földbirtokos, miniszter. 1935-től az Országos Mezőgazdasági Kamara alelnök, 1938–1940 között földművelési miniszter. A német megszállást követően a Magyar Élet Pártja elnöke. 1945-ben emigrált.

Teleki Pál (Budapest, 1879. november 1. – Budapest, 1941. április 3.). Politikus, miniszterelnök, földrajztudós, államtudományi doktor. 1904-ben Szatmár vármegyei szolgabíró, 1905–1910, majd 1915–1918 között alkotmánypárti képviselő. A Tanácsköztársaság kikiáltását követően Bécsben az Antibolsevista Comité egyik szervezője, majd a szegedi kormányában kultusz-, illetve külügyminiszter. A békeelőkészítő iroda tudományos osztályának vezetője, a párizsi béketárgyalásokon részt vevő delegáció tagja. 1920-ban külügyminiszter, majd 1920–1921 között

miniszterelnök. 1920-től pártonkívüli programmal képviselő, de 1926-ban belépett a kormánypártba. 1938-tól vallás- és közoktatásügyi miniszter. 1939–1941 között másodízben is miniszterelnök. Kormányzása idején csatlakozott Magyarország a háromhatalmi egyezményhez, lépett ki a Népszövetségből, hozták meg a második zsidótörvényt, kötötték meg az örökbarátsági szerződést Jugoszláviával. A háború kitörésekor elutasította a német csapatok átvonulását és a „fegyveres semlegesség" álláspontján állt. Ezt az álláspontot a hadsereg vezetésével valamint a kormányzóval szemben már nem tudta hatékonyan képviselni a Jugoszlávia elleni háború esetében, ezért 1941. április 2-ról 3-ra virradó éjszaka öngyilkos lett.

Varga József (Budapest, 1891. február 8. – Budapest, 1956. december 28.). Vegyészmérnök, műegyetemi tanár, miniszter. 1939-től iparügyi államtitkár, 1939–1943 között iparügyi és egyúttal kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter. Ekkor a kormányból kilépve visszatért a műegyetemre. 1939-ben a Magyar Élet Pártjának programjával országgyűlési képviselő.

Vay László (Tiszalök, 1890. április 26. – Argentína, 1966. március 18.). Nagybirtokos, politikus, miniszterelnökségi államtitkár. 1918 novemberétől erdélyi birtokain gazdálkodott, majd 1926-ban Magyarországon telepedett le. 1937-ben a Földművelésügyi Minisztérium adminisztratív államtitkára, 1938–1939 között miniszterelnökségi államtitkár. A Nemzeti Egység Pártja, majd a Magyar Élet Pártja vezetője. 1944 őszén nyugatra távozott.

Veesenmayer, Edmund (Bad Kissingen, 1904. november 12. – Darmstadt, 1977. december 24.). Német gazdasági szakember, különleges megbízatású külügyi főtisztviselő. 1943-ban részletes jelentést készített a magyarországi helyzetről, mely alapot képzett Magyarország német megszállási terveinek a politikai részeihez. 1944. március 20-tól Hitler teljhatalmú magyarországi megbízottja és követe. A nürnbergi perek során háborús bűntettek miatt 20 évi börtönre ítélték. 1951 decemberében szabadult.

Vladár Gábor (Bia, 1881. október 14. – Budapest, 1972. július 19.). Jogász, kúriai tanácselnök, igazságügyi miniszter. 1919-től dolgozott az Igazságügyi Minisztériumban, 1944. augusztus 29. és október 16. között igazságügyi miniszter. Ő adta ki a baloldali sajtó engedélyezésére és a szélsőjobboldali sajtó betiltására, valamint a politikai foglyok szabadon bocsátására vonatkozó rendeletet. A nyilas uralom alatt bujkálnia kellett, de a háború után sem vállalhatott közéleti szerepet. 1951-ben családjával együtt kitelepítették.

Vörnle János (Újmoldova, 1890. január 16. – 1946?) Rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter. 1938–1941 között a külügyminiszter állandó helyettese, 1941. szeptember 17-től ankarai követ. Az egyetlen semleges

országban állomásozó magyar követ, aki a német megszállás után is állomáshelyén maradt. A Budapesti Népbíróság halálra ítélte, kivégezték.

Walko Lajos (Budapest, 1880. október 30. – Visegrád, 1954. január 10.). Politikus, miniszter. 1911-től tisztviselő a Pénzügyminisztériumban, 1919-től államtitkár, 1922–1926 között kereskedelemügyi miniszter, 1925–1930 és 1931–1932 között pedig egyidejűleg külügyminiszter is. 1938-tól a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank elnöke.

Weizsäcker, Ernst Heinrich (Stuttgart, 1882. május 25. – Lindau, 1951. augusztus 4.). Német tengerésztiszt, diplomata. 1900-ban csatlakozott a német haditengerészethez, majd 1920-ban külügyi szolgálatba lépett, 1938–1943 között külügyi titkár, majd 1943-tól vatikáni követ. 1949-ben háborús bűnökért hét év börtönre ítélték, 1950-ben szabadult.

Werkmeister, Karl (Gütersloh, 1898. március 20. – Minden, 1976. október 14.) Német diplomata. 1921-ben lépett külügyi szolgálatba, 1940–1944 között budapesti német követségi tanácsos. Később Szlovákia, Magyarország és a Balkán referense a külügyminisztériumban.

Werner Alajos (Tiszakécske, 1905. július 14. – Budakeszi, 1978. november 8.). Szombathelyi egyházmegyés pap, zenetörténész, egyházkarnagy. 1936-tól Budapesten a Zeneakadémia egyházzenei tanszékén tanított, 1948-tól a Regnum Marianum házfőnöke, melyet azonban egy év múlva megszüntettek. Káplán Máriaremetén, 1951-től a Központi Papnevelő Intézet tanára. Az 1960-es években többször bebörtönözték.

Winkelmann, Otto (Worlesholm, 1894. szeptember 4. – Horn Bad Meinburg, 1977. szeptember 24.). A német náci párt és az SS tagja. 1944. március 31-től 1945 áprilisáig magasabb SS és rendőrparancsnok Magyarországon (Höherer SS- und Polizeiführer in Ungarn). 1944. december 1. és 5. között a Budapest Erőd (Festung Budapest) parancsnoka. A háború után a magyar kormány kérésének ellenére nem adták ki.

Zánkay Péterné (?–?) Sztójay Döme miniszterelnök titkára.

FORRÁSOK ÉS SZAKIRODALOM

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

ÁBTL, 3.1.9. Vizsgálati dossziék (V-dossziék)

V-128424 Bárdossy László
V-128424/a Bárdossy László

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

BFL, XXV.1.a Budapesti Népbíróság iratai. Büntetőperes iratok

293/1946. Szálasi Ferenc és társai

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

MNL OL, K 27. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek

MNL OL, K 18. Törvényhozók Nemzeti Szövetsége

MNL OL, K 428. a. Magyar Távirati Iroda Rt., Kőnyomatosok. Napi tudósítások időrendben.

MNL OL, K 750. Hungarista Napló

MNL OL, P 2286. Gosztonyi Péter történész hagyatéka

MNL OL, XIX. E 1. f. Igazságügyi Minisztérium, Büntető és Kegyelmi Ügyek osztálya

MNL OL, XX 4. b. Népbíróságok Országos Tanácsa, Elnöki iratok

Forrás- és sajtókiadványok

Napilapok

Pesti Hírlap, 1918, 1926, 1942, 1944
Pesti Napló, 1938
Magyar Nemzet, 1938
Világosság, 1945

Kiadott források

Ábrahám–Kussinszky, 1945
Ábrahám Ferenc – Kussinszky Endre (szerk.): *Ítél a történelem. A Bárdossy per*. Budapest, Híradó Könyvtár, 1945.

Ádám, 1970
Ádám Magda (szerk.): *Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936–1945. III. kötet. Magyarország külpolitikája 1938–1939*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1970.

Ádám–Juhász–Kerekes, 1959
Ádám Magda – Juhász Gyula – Kerekes Lajos (szerk.): *Magyarország és a második világháború. Titkos diplomáciai okmányok a háború előzményeihez és történetéhez*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959.

Bencsik, 2016
Bencsik Péter (szerk.): *Csehszlovákia története dokumentumokban*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2016.

Esső, 1976
[Esső Sándor (szerk.)] Bárdossy László: *A nemzet védelmében. Utolsó beszédei az un. népbíróság előtt*. Farhwagen, Duna Könyvkiadó Vállalat, 1976.

Halmosy, 1983
Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1918–1945. A két világháború közötti korszak és a második világháború legfontosabb külpolitikai szerződései*. Budapest, Gondolat Könyvkiadó, 1983.

Jaszovszky, 1996
Jaszovszky László (szerk.): *Bűnös volt-e Bárdossy László?* Budapest, Püski Kiadó, 1996.

Juhász, 1982
Juhász Gyula (szerk.): *Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936–1945. V. kötet. Magyarország külpolitikája a nyugati hadjárattól a Szovjetunió megtámadásáig 1940–1941*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982.

Juhász–Ránki–Pamlényi–Tilkovszky, 1968
Juhász Gyula – Ránki György – Pamlényi Ervin – Tilkovszky Lóránt (szerk.): *A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok 1933–1944*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1968

Karsai, 1978
Karsai Elek: *„Szálasi naplója" A nyilasmozgalom a II. világháború idején*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1978.

Karsai–Molnár, 2004
Karsai László – Molnár Judit (szerk.): *A magyar Quisling-kormány. Sztójai Döme és társai a népbíróság előtt*. Budapest, 1956-os KHT, 2004.

Károlyi, 1977
Károlyi Mihály: *Hit, illúziók nélkül*. Budapest, Magvető Kiadó, 1977.

Képviselőházi Napló, 1941a
Az 1939. évi június hó 10-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója. Tizedik kötet. Budapest, Athenaeum, 1941.

Képviselőházi Napló, 1941b
Az 1939. évi június hó 10-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója. Tizenkettedik kötet. Budapest, Athenaeum, 1941.

Képviselőházi Napló, 1943
Az 1939. évi június hó 10-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója. Tizenhetedik kötet. Budapest, Athenaeum, 1943.

Kossuth, 1903
Kossuth Lajos válogatott munkái. Budapest, Lampel Róbert (Wodianer F. és Fiai) – Cs. és Kir. Udv. Könyvkereskedés, 1903.

Náray, 1988
Szakály Sándor (szerk.): *Náray Antal visszaemlékezése 1945*. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1988.

Pritz, 1991
Pritz Pál (szerk.): *Bárdossy László a népbíróság előtt*. Budapest, Maecenas, 1991.

Ránki, 1983
Ránki György: *Hitler hatvannyolc tárgyalása 1939–1944. Hitler Adolf tárgyalásai kelet-európai államférfiakkal*. 1. kötet. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1983.

Szarka–Sallai–Fedinec, 2017
Szarka László – Sallai Gergely – Fedinec Csilla (szerk.): *Az első bécsi döntés okmánytára: Diplomáciai iratok 1938. augusztus – 1939. június*. Budapest, MTA BTK TTI, 2017.

Szinai–Szűcs, 1972
Szinai Miklós – Szűcs László (szerk.): *Horthy Miklós titkos iratai*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1972.

Szakirodalom

Ablonczy, 2005
Ablonczy Balázs: *Teleki Pál*. Budapest, Osiris Kiadó, 2005.

Ablonczy, 2017
Ablonczy Balázs: *A visszatért Erdély 1940–1944*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2017.

Ablonczy, 2018
Ablonczy Balázs: *A miniszterelnök élete és halála: Teleki Pál, 1879–1941*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2018.

Bárdossy, 1943
Bárdossy László: *Magyar politika a mohácsi vész után*. Budapest, Egyetemi Nyomda, 1943.

Bárdossy, 2002
Bárdossy Péter: A Vas vármegyei Bárdossy család története. *Vasi Szemle* 2002/5. 563–581.

Borus, 1988.
Borus József: Ribbentrop Moszkvában. *História* 1988/5. 31–34.

Clementis-Záhony, 2001
Clementis-Záhony Botond: Hozzászólás Perjés Géza tanulmányához. *Hadtörténelmi Közlemények* 2001/4. 726–734.

Czettler, 2000
Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink. A magyar külpolitika a hadba lépéstől a német megszállásig*. Budapest, Magvető Kiadó, 2000.

Czettler, 2008
Czettler Pál: *Teleki Pál és a magyar külpolitika 1939–1941*. Budapest, Kairosz Kiadó, 2008.

Dombrády, 1986
Dombrády Lóránd: *Hadsereg és politika Magyarorzságon 1938–1944*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1986.

Dombrády, 2000
Dombrády Lóránd: *Katonapolitika és hadsereg 1920–1944*. Budapest, Ister Kiadó, 2000.

Dombrády, 2012
Dombrády Lóránd: *A legfelsőbb hadúr és hadserege*. Budapest, Kairosz Kiadó, 2012.

Dombrády–Tóth, 1987
Dombrády Lóránd – Tóth Sándor: *A magyar királyi honvédség 1919–1945*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1987.

Dreisziger, 1995
Nandor F. Dreisziger: A Dove? A Hawk? Perhaps a Sparrow: Bárdossy Defends his Wartine Record before the Americans, July 1945. *Hungarian Studies Review* 1995/1. 71–89.

Dreisziger, 1998
Nandor F. Dreisziger: Was Bardossy a War Criminal? Further Reflections. In: Nandor F. Dreisziger (szerk.): *Hungary in the Age of Total War (1938–1948)*. New York, Columbia University Press, 1998. 311–320.

Eisen–Stark, 2014
Georg Eisen – Stark Tamás: Az 1941-es galíciai deportálás és a kamenyec-podolszkiji tömegmészárlás. *Valóság* 2014/9. 77–99.

Egry, 2015
Egry Gábor: *Etnicitás, identitás, politika. Magyar kisebbségek a nacionalizmus és regionalizmus között Romániában és Csehszlovákiában.* Budapest, Napvilág Kiadó, 2015.

Fedinec, 2002
Fedinec Csilla: *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája, 1918–1944*. Galánta – Dunaszerdahely, Forum Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó, 2002.

Fedinec, 2015
Fedinec Csilla: *„A Magyar Szent Koronához visszatért Kárpátalja", 1938–1944*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2015.

Gellért–Gellért, 2012
Gellért Ádám – Gellért János: Az 1941. évi kőrösmezői deportálások. A kitoloncolásokat jóváhagyó minisztertanácsi döntés háttere. *Betekintő* 2012/2. 1–21.
https://betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2012_2_gellert_gellert.pdf
(Utolsó letöltés: 2021. május 29.)

Gellért–Gellért, 2015
Gellért Adám – Gellért János: Egy tömeggyilkosság anatómiája. *Betekintő* 2015/4. 1–25.
https://betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2015_4_gellert_gellert.pdf
(Utolsó letöltés: 2021. május 29.)

Gosztonyi, 1990
Gosztonyi Péter: Bárdossy Svájcban. In: Gosztonyi Péter: *Vihar Kelet-Európa felett*. Budapest, Népszava, 1990. 124–128.

Gosztonyi, 1992
Gosztonyi Péter: *A magyar honvédség a második világháborúban*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1992.

Gulyás, 2012–2019
Gulyás László: *A Horthy-korszak külpolitikája I–VI.* Máriabesenyő, Attraktor Kiadó, 2012–2019.

Hamerli, 2017
Hamerli Petra: A két világháború közötti magyar–olasz kapcsolatok vázlata. *Közép-Európai Közlemények* 2017/4. 44–64.

Herczeg, 1999
Herczeg Géza: *A szarajevói merénylettől a potsdami konferenciáig*. Budapest, Magyar Szemle Könyvek, 1999.

Jaszovszky, 2001
Jaszovszky László: Észrevételek Perjés Géza „Bárdossy László és pere" című tanulmányához. *Hadtörténelmi Közlemények* 2001/4. 711–725.

Joó, 2008
Joó András: *Kállay Miklós külpolitikája. Magyarország külpolitikája és a háborús diplomácia 1942–1944*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2008.

Juhász, 1964
Juhász Gyula: *A Teleki-kormány külpolitikája*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1964.

Juhász, 1988
Juhász Gyula: *Magyarország külpolitikája, 1919–1946*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1988.

Karsai, 1977
Karsai Elek: *Ítél a nép*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1977.

Kosztyó, 2016
Kosztyó Gyula: Az Északkeleti Hadműveleti Terület 1944-ben. In: Hajdu Anikó (szerk.): *Multietnikus világok Közép-Európában. / Multietnické prostredie v Strednej Európe, 1867 – 1944*. Nyitra, Téka Társulás, 2016. 165–178.

Kurecsko, 2002
Kurecsko Mihály: Egy ítélet háttere. Bárdossy László perének dokumentumai. In: Majtényi György– Ring Orsolya (szerk.): *Közel-múlt. Húsz történet a 20. századból*. Budapest, MOL, 2002. 10–19.

Mészáros, 2004
Mészáros István: Bárdossy László utolsó órái. *Vasi Szemle* 2004/1. 49–55.

Olasz, 2013
Olasz Lajos: Zászlódiplomácia 1941: az 1849-ben orosz kézre került honvédzászlók visszaadása. *Közép-Európai Közlemények* 2013/4. 90–103.

Ormos, 1984
Ormos Mária: *Merénylet Marseille-ben*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1984.

Perjés, 2000
Perjés Géza: Bárdossy László és pere. *Hadtörténelmi Közlemények* 2000/4. 771–840.

Perjés, 2001
Perjés Géza: Viszontválasz Pritz Pálnak. *Hadtörténelmi Közlemények* 2001/4. 735–738.

Peterecz, 2011
Peterecz Zoltán: Herbert C. Pell és Magyarország. Az USA második világháború előtti utolsó követe Magyarországon. *Külügyi Szemle* 2011/2. 132–148.

Pritz, 2001a
Pritz Pál: *A Bárdossy-per*. Budapest, Kossuth Kiadó, 2001.

Pritz, 2001b
Pritz Pál: *Bárdossy László*. Budapest, Elektra, 2001.

Pritz, 2001c
Pritz Pál: Válasz Perjés Gézának. *Hadtörténelmi Közlemények* 2001/4. 707–710.

Révész, 2019
Révész Tamás: *Nem akartak katonát látni? A magyar állam és hadserege 1918–1919-ben*. Budapest, MTA BTK TTI, 2019.

Romsics, 1992
Romsics Ignác: A magyar hadüzenet amerikai fogadtatása. *História* 1992/2. 15–16.

Romsics, 1998
Romsics Ignác (szerk.): *Trianon és a magyar politikai gondolkodás, 1920–1953*. Budapest, Osiris Kiadó, 1998.

Romsics, 2016
Romsics Ignác: *Ki bombázta Kassát?* Budapest, Kossuth Kiadó, 2016.

Romsics, 2017
Romsics Ignác: *A Horthy-korszak*. Budapest, Helikon Kiadó, 2017.

Sajti, 1987
A. Sajti Enikő: *Délvidék 1941–1944. A magyar kormányok délszláv politikája*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1987.

Sajti, 2004
A. Sajti Enikő: *Impériumváltások, revízió, kisebbség. Magyarok a Délvidéken 1918–1947*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2004.

Sajti, 2013
A. Sajti Enikő: Az újvidéki razzia elő- és utótörténete (Délvidék, 1941–1944). In: Glatz Ferenc (szerk.): *Magyarok és szerbek 1918-2012 / Hungarians and Serbs, 1918–2012: Együttélés, múltfeltárás, megbékélés / Coexistence, revealing the past, reconciliation*. Budapest, MTA BTK TTI, 2013. 177–186.

Sallai, 2004
Sallai Gergely: *Az első bécsi döntés*. Budapest, Osiris Kiadó, 2004.

Simon 2018
Simon Attila: *Magyar idők a Felvidéken 1938–1945. Az első bécsi döntés és következményei*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2014.

Szakály, 1991
Szakály Sándor: A „hadüzenet". Egy minisztertanácsi jegyzőkönyv margójára. In: Szakály Sándor: *Hadsereg, politika, társadalom*. Budapest, Lánchíd Kiadó, 1991. 66–75.

Szakály, 1999
Szakály Sándor: *Volt-e alternatíva? Magyarország a második világháborúban*. Budapest, Ister Kiadó, 1999.

Szente, 2016
Szente Zoltán: Magyarország második világháborús hadba lépésének alkotmányosságáról. *Századok* 2016/6. 1371–1406.

Szerencsés, 2009
Szerencsés Károly: „*Az ítélet: halál!*" *Magyar miniszterelnökök a bíróság előtt*. Budapest, Kairosz Kiadó, 2009.

Torbágyi, 2007
Torbágyi Péter: *Magyar vándormozgalmak és szórványközösségek Latin-Amerikában a második világháború kitöréséig*. Doktori értekezés, Szegedi Tudományegyetem Történeti Doktori Iskola, 2007. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/1272/5/Torbagyi.phd.pdf
(Utolsó letöltés: 2021. május 29.)

Tóth, 2002–2003
Tóth Endre: Az első kétoldalú tárgyalások Csehszlovákia és Magyarország között (1921) I–IV. *Forum. Társadalomtudomány Szemle* 2002/1. 3–40., 2002/2. 59–76., 2002/3. 3–28., 2003/1. 49–64.

Turbucz, 2011
Turbucz Dávid: *Horthy Miklós*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2011.

Ungváry, 2004
Ungváry Krisztián: *A magyar honvédség a második világháborúban*. Budapest, Osiris Kiadó, 2004.

Vadász, 2007
Vadász Sándor: Bárdossy László a népbíróság előtt. In: Vadász Sándor: *Rádiós történelem*. Budapest, Nyitott Könyv, 2007. 151–159.

Vizi, 2013
Vizi László Tamás: „Hiszem és remélem, hogy… hamarosan visszatérhet a régi barátság és megértés" Horthy Miklós mohácsi beszéde és a szerb orientáció alternatívája a magyar külpolitikában. *Közép-Európai Közlemények* 2013/6. 7–38.

Zeidler, 1997
Zeidler Miklós: A Magyar Revíziós Liga. *Századok* 1997/2. 303–352.

Zeidler, 2006
Zeidler Miklós: A Nemzetek Szövetsége a magyar külpolitikai gondolkodásban. In: Pritz Pál (szerk.): *Magyar külpolitikai gondolkodás a 20. században*. Budapest, MTT, 2006. 105–123.

Zeidler, 2009
Zeidler Miklós: *A magyar revíziós gondolat*. Budapest, Kalligram, 2009.

Jegyzetekhez felhasznált további irodalom

Corpus Iuris Hungarici

Magyarországi Rendeletek Tára

Sipos Péter (főszerk.): *Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs*. Budapest, PETIT REAL Könyvkiadó, 1997.

Kenyeres Ágnes (főszerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon A–Z*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994.

Anyakönyvi adatok – www.familysearch.org.

CLIO KÖTETEK

Sorozatszerkesztő:
Fóris Ákos és Gellért Ádám

1. „A *rémuralom készséges szolgája kívánt lenni*”? Perjessy Sándor és a Tanácsköztársaság elleni felkelés Szentendrén (1919. június 24–25.)
Magyar Endre Lénárd

2. Adattár a Magyar Nemzeti Hadsereg tiszti különítményes csoportjai és más fegyveres szervek által elkövetett gyilkosságokról (1919. augusztus 3. – 1921. október 23.)
Kóródi Máté

3. Garbai Sándor a Tanácsköztársaságról és a zsidóságról. Válogatás a Forradalmi Kormányzótanács elnökének visszaemlékezéseiből
Végső István

4. Tömeggyilkosság Nagysármáson, 1944. szeptember 16–17. Magyarok, románok és zsidók a magyar katonai megszállás alatt
Kovács Szabolcs

5. Iratok Bárdossy László népbírósági peréhez
Tangl Balázs

TANGL BALÁZS

történész,
Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum

Hetvenöt évvel ezelőtt végezték ki Bárdossy Lászlót, aki Magyarország egyik sorsfordító és meghatározó időszakában, 1941 áprilisa és 1942 márciusa között volt az ország miniszterelnöke. Hivatali ideje alatt lépett be Magyarország a második világháborúba, üzent hadat két világhatalomnak, ekkor történt a hontalannak minősített zsidók deportálása, a harmadik zsidótörvény elfogadása, ekkor született döntés a magyar 2. hadsereg felállításáról és frontra való küldéséről, valamint ekkor játszódott le a több mint háromezer halálos áldozatot hozó dél-bácskai tömeggyilkosság-sorozat.

A háborút követően, mint „háborús főbűnöst” állították az újonnan létrehozott népbíróság elé. Szerepével és népbírósági perével kapcsolatban számos kiadvány jelent meg.

Tangl Balázs a Szombathelyi Egyházmegyei Levéltárban és a Szombathelyi Egyházmegyei Könyvtárban lelt rá több olyan iratra, amelyek újabb adalékokkal szolgálhatnak a per és Bárdossy tevékenységének árnyaltabb megértéséhez és értékeléséhez. A bevezető tanulmányt követően a volt miniszterelnök amerikai fogságban tett két vallomása, az elsőfokú tárgyaláson az utolsó szó jogán elmondott beszédének kézirata és a hozzá készült jegyzetek, a vádirat jegyzetekkel ellátott példánya, Bárdossy búcsúlevelei, végül pedig Werner Alajosnak, Bárdossy gyóntatójának a kivégzésről írt feljegyzése olvasható. A magyarázó jegyzetekkel ellátott kötetet névmutató egészíti ki.

9 786156 231031